T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BALKAN TARİHİNDE İLİNDEN İSYANI VE KRUŞEVO'DA HÜKÜMET KURMA GİRİŞİMİ

İSRA ŞEH
2501181304

TEZ DANIŞMANI
DOÇ.DR. NERİMAN ERSOY HACISALİHOĞLU

İSTANBUL-2021

ÖZ

BALKAN TARİHİNDE İLİNDEN İSYANI VE KRUŞEVO'DA HÜKÜMET KURMA GİRİŞİMİ

İSRA ŞEH

Osmanlı Devleti 19. yy. sonlarında gerileme ve çöküş evresine girdi. Yapılan savaşlar ile yıprandı ve toprak kayıpları yaşadı. Bu dönemde devleti etkileyen en önemli unsur Fransız İhtilali'nden sonra yayılan milliyetçilik akımları oldu. Bildiğimiz üzere Osmanlı topraklarında özellikle de Balkanlar'da birçok dini ve etnik unsur barınıyordu. Bu bölgede yaşayan halk, milliyetçilik akımlarından etkilenerek milli bir uyanış içerisine girdi. Avrupa Devletleri'nin de onları kışkırtması ve desteklemesiyle beraber bu milli uyanış isyanlara, daha sonra ise bağımsızlık mücadelesine dönüştü. Avrupa Devletleri'nin kendi çıkarları ve özellikle Rusya'nın Balkan topraklarında uyguladığı Panslavizm politikası ile başlayan mücadelelerden doğan bir sorun da Makedonya Sorunu`dur.

Bu sorunun özü Makedonya Bölgesinin Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan tarafından ele geçirilmek istenmesidir. Makedonya Bölgesinde hak iddia eden Balkan Devletleri, Avrupa Devletleri'nin de desteği ile mücadeleye giriştiler. Bu mücadeledeki en önemli isyanlardan birisi 2 Ağustos 1903 tarihinde gerçekleşen İlinden İsyanı'dır. Ayrıca isyan ile beraber Kruşevo'da on günlük bir hükümet kurma girişimi de oldu. Bu isyan Osmanlı ordusu tarafından bastırılmış olsa da Avrupa Devletleri'nin dikkatini çekmeye başardı ve bölgede yapılacak reformlara daha fazla müdahale etmeye başladılar.

Anahtar Kelimeler: İlinden İsyanı, Kruşevo, Makedonya Sorunu, Vilayat-i Selase, Osmanlı Devleti, Balkan Tarihi.

ABSTRACT

ILINDEN UPRISING AND GOVERMENT ATTEMT IN KRUSHEVO IN THE BALKAN HISTORY

Isra Sheh

In the 19th century Ottoman Empire had entered to a decadence phase. It was worn out by the wars and it had lost lands. The most important factor affecting the state in this period is the nationalist movements that spread after the French Revolution. As we know, there were many religious and ethnic elements in the lands of Ottomans, especially in the Balkans. The people in this region being influenced by nationalism movements, entered into a national revival. As a result of the provocation and support of the European states, this national revival turned into revolts and later into a struggle for independence. Another problem rising from the struggles that started due to the interests of the European states and especially with the Russians Panslavism policy in the Balkan lands was the Macedonian Question.

The essence of this problem was that, the Macedonian region was wanted to be captured by Bulgaria, Greece and Serbia. The Balkan states demanded rights in the Macedonian Region have entered into a struggle with the support of European states. One of the most important revolts in this struggle was the Ilinden Uprising that took place on 2nd of August 1903. During the uprising there was also an attempt to form a ten day government in Krushevo. Although this revolt was supdued by the Ottoman Army, it managed to attract the attention of the European states and they began to intervent more in to the reforms of the region.

Keywords: Ilinden Uprising, Krushevo, Macedonian Question, The Three Provinces, Ottoman Empire, Balkan History.

ÖN SÖZ

“Balkan Tarihinde İlinden İsyanı ve Kruşevo’da Hükümet Kurma Girişimi” isimli tezimiz Vilayat-i Selase’deki Osmanlı hâkimiyetini sona erdirmek amacıyla Ağustos-Ekim 1903 tarihleri arasında Bulgar çeteler tarafından başlatılan isyan sürecini, öncesi ve sonrasıyla birlikte ele almaktadır. Manastır, Selanik ve Kosova Vilayetlerini etkisi altına alan bu isyan sırasında çetelerin düzenlediği saldırılar, din ve etnik fark gözetmeksizin bölgede yaşayan tüm halkın olumsuz etkilenmesine neden oldu. Bir ara Kruşevo’yu 10 gün boyunca ellerinde tutan çetelerin bertaraf eden ve iki ayın sonunda tüm isyanı bastırmayı başaran Osmanlı Devleti, mağdur olan halka da her türlü desteği gösterdi. Vilayat-i Selase’de daha önce de isyanlar çıkmış olmakla birlikte İlinden İsyanı, Avrupa Devletleri’nin dikkatini çekmesi bakımından diğerlerine göre daha önemli bir konumda yer almaktadır. Her ne kadar Osmanlı Devleti halkın huzur ve barış içerisinde yaşaması için yeni reformlar uygulama kararı alsa da bunu yeterli görmeyen Rusya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun öncülüğündeki Avrupalı devletler Mürzteg Reform Planını oluşturdular ve Osmanlı hükümetini de bu uygulamaya mecbur ettiler.

İlinden İsyanı, kurulan ilk Makedon Cumhuriyeti olarak kabul edilmesinden ötürü Makedonya tarihi ve devleti için oldukça büyük öneme sahiptir. Her ne kadar Bulgaristan tarafından Makedon ulusu yok sayılarak isyanın Bulgarlar tarafından çıkarıldığı savunulsa da Makedonlar İlinden İsyanı’nı kendi tarihlerinin bir parçası olarak görmektedirler. Bu durum günümüzde iki devlet arasındaki politikalara yansımaya devam etmekte ve hâlâ tartışılmaktadır. İsyanın başladığı 2 Ağustos tarihi ise Kuzey Makedonya’da Cumhuriyet Bayramı olarak kutlanmaktadır.

İlinden İsyanı’na giden süreci daha iyi anlamak adına arşiv belgelerini esas alarak bu dönemi aydınlatmaya çalışırken Makedon ve Bulgar kaynaklarından da yararlandık. Bu konu hakkında fazlaca kaynağın olması bizleri uzun bir araştırma sürecine sevk etti. Bu tezi hazırlamaktaki en büyük amacımız bu süreçte yaşanan gelişmeleri tüm yönleriyle ortaya koyup araştırmacıların istifadesine sunmaktır. Makedon ve Bulgar kaynaklarının bazen abartılı seviyelere çıkan nefret dolu

anlatımlarına karşı bu isyanı Osmanlı belgelerini de kullanarak doğru bir şekilde okuyucuya aktarmak istedik.

Tezimiz dört bölümden meydana gelmektedir. İlk bölümde İç Makedonya Devrimci Örgütü'nün kurulması ve Vilayat-i Selase'de yayılmasını ele aldık. Bu süreçte öne çıkan kişiler ile örgütün kurulmasında payı olan ihtilalcilerden ve savundukları politikalardan bahsettik. Ayrıca bir yandan İlinden İsyanı'nın başlamasında oldukça önemli rol oynayan Smilevo Kongresi'ni ele alırken diğer yandan da bu dönemde Osmanlı Devleti'nin uyguladığı politikalar ve meydana gelen siyasi olaylara yer verdik. İkinci ve üçüncü bölümde Manastır, Selanik ve Kosova Vilayetlerindeki isyan sürecini, kazalar ve nahiye merkezlerine göre ayırarak detaylı bir şekilde anlattık. Son bölümde ise tezimizin ikinci konusu olan ve ayrı bir önem arz eden Kruşevo'daki isyanı ve hükümet kurma girişimini inceledik. Kruşevo'nun çeteciler tarafından ele geçirilerek 10 gün boyunca yönetilmesi ve akabinde Osmanlı ordusunun düzeni tekrardan sağlaması sürecini ayrıntılarıyla ele aldık. Bunun dışında Osmanlı ordusunun düzenlediği operasyonlarla isyanın bastırılması ve bu süreçte Bulgaristan Hükümeti'nin tavrını belirttik. Son olarak da isyan sırasında meydana gelen zararlar ile halkın durumunu aktardıktan sonra uygulanmaya çalışılan reformlardan bahsettik.

Bu tezi hazırlarken konu tespitinden tamamlanmasına kadar geçen sürede her bakımdan desteklerini gördüğüm danışman hocam Doç. Dr. Neriman Ersoy Hacısalihoğlu'na minnettarım. Üzerimde oldukça emekleri olan İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalının değerli mensuplarına teşekkür ederim. Pandeminin getirdiği bu zor süreçte kaynaklara ulaşma kolaylığını sağlayan Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi idaresine, Yıldırım Ağanoğlu hocama ve Ohri Grigor Prliçev Kütüphanesi çalışanlarına ayrıca teşekkür ederim. Çalışmamı inceleyip hatalarımı tespit eden ve bana her türlü desteği veren arkadaşım Selim Çolak'a müteşekkirim. Son olarak bu süreçte maddi ve manevi olarak yanımda bulunan ve desteklerini esirgemeyen aileme ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Ohri, 2021

İsra Şeh

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

İLİNDEN İSYANI'NA GİDEN SÜREÇ

İKİNCİ BÖLÜM

MANASTIR VİLAYETİNDE İSYANIN YANSIMALARI

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SELANİK VE KOSOVA VİLAYETLERİNDE İSYANIN YANSIMALARI

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KRUŞEVO'DA İSYANIN YANSIMALARI İLE OSMANLI DEVLETİ'NİN TUTUMU

HARİTALAR LİSTESİ

RESİMLER LİSTESİ

BELGELER LİSTESİ

KISALTMALAR LİSTESİ

A.}MTZ.(04) : Sadaret Eyalet-i Mümtaze Bulgaristan Evrakı
a.e : aynı eser
a.g.e. : adı geçen eser
a.g.m. : adı geçen makale
bkz. : bakınız
bkz. yuk. s. : bakınız yukarı sayfa
BOA : Cumhurbaşkanlık Osmanlı Arşivi
br. : broy (sayı)
C. : Cilt
çev. : çeviren
der. : derleyen
DİA : Diyanet İslam Ansiklopedisi
haz. : hazırlayan
HRT.h : Haritalar
İMDÖ : İç Makedon Devrimci Örgütü
Kn. : kniga (kitap)
s. : sayfa
S. : sayı
TFR.I.MN : Rumeli Müfettişliği Manastır Evrakı
TTK : Türk Tarih Kurumu
vb. : ve benzeri
VMRO : Vnatreşna Makedonska Revolutsionerna Organizatsiya
Y.PRK.MYD : Yıldız Perakende Evrakı Evrakı Yaverân ve Maiyyet-i, Seniyye Erkan-ı Harbiye Dairesi
yy. : yüzyıl
Y. A. HUS. : Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı

GİRİŞ

Manastır, Selanik ve Kosova Vilayetleri stratejik ve ekonomik bakımdan oldukça önemli bir bölgedir. Bu bölgeyi denetimleri altına alacak devletler stratejik imkânlar elde etmektedir. Adı geçen üç vilayet, nüfus olarak çeşitli etnik ve dini unsurların barındığı ve bunların Osmanlı idaresi altında herhangi bir ayrım yapılmaksızın yaşadığı bir yerdi. Fakat bölgede yaşayan halk, milliyetçilik akımlarından etkilenerek özellikle de Rusya'nın uyguladığı Panslavizm politikası ile isyanlara başladı. Bulgarlar, Yunanlar, Sırplar ve Arnavutlar bölgede hak elde etmek için mücadeleye girdiler[1].

"Makedonya" kelimesi coğrafi bir tabir olarak kullanılmaktaydı ve Osmanlı Devleti'nde herhangi bir milleti simgelemiyordu. Makedonya Bölgesi, Osmanlı idari sistemi içerisinde Manastır, Kosova ve Selanik Vilayetlerini içine almaktaydı. Bu yüzden Osmanlı Devleti ayrımcılık yapmamak adına Makedonya yerine Vilayat-i Selase demeyi uygun görmüş ve Osmanlı kurumlarında da bu tabirin kullanılması yönünde görevlileri uyarmıştır[2].

Makedonya Sorunu, Avrupa Devletleri'nin "Doğu Sorunu" politikasının bir parçasını oluşturmaktadır. Bu sorunun özü Makedonya bölgesinin Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan tarafından ele geçirilmek istenmesidir. Makedonya bölgesinde hak iddia eden Balkan Devletleri, Avrupa Devletleri'nin de desteği ile mücadeleye giriştiler. Bu mücadeledeki ana dinamik, milliyetçilik ve emperyalizmdir. Söz konusu devletler milliyetçilik akımının yanı sıra din faktörünü de kullanmış ana hedefleri Makedonya bölgesini ele geçirerek bütün bu topraklarda yaşayan Türkleri atmak olmuştur. 1877-1878 yılları arasında gerçekleşen Osmanlı - Rus Savaşı ile Makedonya Sorunu gün yüzüne çıkmış, Ayastefanos ve daha sonra imzalanan Berlin Anlaşmaları ile de bölgeyi ele geçirme faaliyetleri fiilen başlamıştır[3].

---

[1] Süleyman Kocabaş, **Avrupa Türkiye'sinin Kaybı ve Balkanlar'da Panslavizm,** İstanbul, Vatan Yayınları, 1986, s. 228.

[2] BOA, A.}MTZ.(04) 92/18 (16.04.1903).

[3] Aleksandar Stoyanovski, **İstoriya na Makedonskiot Narod**, Üsküp, Makedonska Kniga: Misla: Naşa Kniga, 1988, s. 164-165.

Avrupa Devletleri Balkan sorununu halletmek amacıyla bir araya gelerek çözüm bulmak istediler. 23 Aralık 1876 tarihinde yapılan İstanbul Konferansında alınan kararları Osmanlı Devleti kabul etmedi. Bunun üzerine İstanbul Konferansına katılan devletler, Londra'da protokol imzalayarak aldıkları kararları Osmanlı Devleti'ne ilettiler. Osmanlı hükümeti bu şartları da reddetti ve Rusya ile savaşa girdi. Romanya, Karadağ ve Sırbistan, Rusya'nın yanında savaşa katılarak Osmanlı Devleti'ne karşı cephe aldılar. 93 Harbi olarak tarihe geçen savaşta Osmanlı Devleti ağır bir yenilgi aldı ve 3 Mart 1878 tarihinde Ayastefanos Anlaşması'nı imzaladı[4]. 29 maddeden oluşan Ayastefanos Anlaşması'nın 6. maddesi Makedonya Bölgesi ile alakalıdır. Buna göre Makedonya, Rus himayesi altındaki Bulgaristan Prensliği'ne katıldı. Edirne ve Selanik Osmanlı Devleti'ne bırakılırken Üsküp, Manastır, Ohri ve Tesalya'nın bazı bölgeleri ise Bulgaristan'a verildi. Böylece Makedonya Bölgesi Osmanlı egemenliğinden çıkmış oldu[5].

Anlaşmanın maddelerine göre Ayastefanos Anlaşmasıyla Büyük Bulgar Devleti kurulacak ve ayrıca Romanya, Sırbistan ve Karadağ da bağımsızlıklarını elde edecekti. Balkanlar'daki Osmanlı idaresi ise ikiye ayrılarak birbirinden uzak iki parçaya bölünmekteydi. Ayastefanos Anlaşması ile ortaya çıkan bu durum İngiltere, Fransa ve Avusturya tarafından tepki ile karşılaştı. Nitekim İngiltere, Boğazların ve Hindistan yolunun tehlikeye düşmesinden endişe ederken, Avusturya-Macaristan da Rusya'nın Balkanlarda genişlemesinden ve üstün duruma gelmesine karşıydı. Ayrıca Ayastefanos Anlaşması ile bağımsız olan Sırbistan, Romanya ve Karadağ da sahip oldukları toprak miktarından memnun değildi ve sınırlarını genişletmek istiyordu. Bu anlaşmadan kârlı çıkan tek devlet Bulgaristan olmuştu. Aynı şekilde Alman birliğini kurarak başa geçmiş olan Bismarck da bu duruma karşıydı. Bu çıkar çatışmaları sonucunda Bismarck'ın teklifi ile anlaşmanın yeniden gözden geçirilmesi amacıyla Avrupa Devletleri ile Osmanlı Devleti arasında Berlin'de yeni bir toplantı yapılmasına karar verildi[6].

---

[4] Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri,** Ankara, TTK, C. 1, 1953, s. 387-400; Ali İhsan Gencer, "Ayastefanos Anlaşması"**, DİA,** C. IV, s. 225.
[5] Nihat Erim, **a.g.e.,** s. 390-391.
[6] Gül Tokay, "1878 Berlin Kongresi ve Sonuçları üzerine Yeni Bir Okuma", **A. Haluk Ülman'a Armağan,** Ankara, Ankara Üniversitesi Yayınları, 2013, s. 75-77.

Berlin'de bir araya gelen Avrupa ülkeleri ve Osmanlı Devleti arasında 13 Temmuz 1878 tarihinde Berlin Anlaşması imzalandı. 64 maddeden oluşan bu anlaşmanın Makedonya ile ilgili maddeleri özetle şu şekildedir:

Büyük Bulgaristan Prensliği toprakları üçe bölünerek Bulgar Prensliği'nin sınırları daraltıldı, Şark-i Rumeli Vilayeti kuruldu. Bu vilayet idari yönden bağımsız fakat askeri ve siyasi yönden Osmanlı Devleti'ne tabii olacak ve Hristiyan bir vali tarafından idare edilecekti. Üçüncü bölge ise ıslahat yapılması şartı ile Osmanlı Devleti'ne bırakılan Makedonya Bölgesiydi[7].

Ayastefanos Anlaşması ile Bulgaristan'a verilen Makedonya Bölgesi, Berlin Anlaşması ile tekrar Osmanlı Devleti'ne verildi. Osmanlı hükümeti ise bölgede ıslahat yapmak zorunda bırakıldı. Bu anlaşmadan sonra Makedonya Sorunu daha da büyüyerek içinden çıkılmaz bir sorun haline geldi. Çünkü milliyetçilik akımları bölgede artmaya devam ederek birbirleriyle mücadele şeklini almaya başladı. Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Arnavutlar bölgede hak iddia ederek faaliyetlere başladılar.

Berlin Anlaşması, Bulgarlar için tam bir hayal kırıklığıydı ve düzenledikleri protestolarla bunu dile getirdiler. Hatta anlaşmanın hemen ardından Kresna-Razlık İsyanına sebep oldular. İlerleyen yıllarda hem Bulgar Hükümeti hem de Bulgar Ekzarhlığı Makedonya'daki iddialarını gerçekleştirmek amacıyla harekete geçmeye başladılar[8]. 1880'li yıllara gelindiğinde Bulgar milliyetçiliğinde iki akım görmekteyiz. Birincisi devrimci yanı olan ve Büyük Bulgaristan Prensliği'nin silahlı ayaklanmalar ile kurulacağını savunan akımdı. Bunlar ilk olarak Doğu Rumeli'yi Bulgaristan Prensliği'ne bağlamayı hedefliyorlardı. Daha sonra ise Makedonya'da bir halk isyanı çıkarmak amacıyla teşkilatlanarak bölgede yayılmaya başladılar. İkincisi ise evrimci

---

[7] Erim, **a.g.e.,** s. 408-413; **Makedonya**, İstanbul, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, 1992, s. 66-67; Ali İhsan Gencer, "Berlin Anlaşması", **DİA**, C. V, s. 516-517; Mahir Aydın, **Şark-î Rumeli Vilayeti,** Ankara, TTK, 1992, s. 13-17.

[8] Mehmet Hacısalihoğlu, **Jön Türkler ve Makedonya Sorunu**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008, s. 41-42.

Bulgar Kilisesi tarafından temsil edilen evrimci akımdır ve bağımsızlığın kiliseyle okullarda verilen eğitim sonucunda gerçekleşeceğini savunuyordu[9].

Bulgarlar, Makedonya üzerinde tarihi hak iddia ediyorlardı. Çünkü bir zamanlar Büyük Bulgar Çarı Simeon'un kurduğu devlet bu toprakları da içine alıyordu. Bir diğer iddiaları ise kendilerine verilmiş olan bölgenin haksız yere geri alınmasıydı. Slav birliğine giden yol için bu bölgeyi ele geçirmeleri gerekiyordu. Berlin Anlaşmasından sonra Makedonya'daki Bulgar okullarında büyük bir artış meydana geldi. Bulgar kilise ve okulları, halkı Osmanlı yönetimi aleyhinde tahrik ediyor ve bağımsızlık mücadelesi için çeteler oluşturuyordu[10].

Makedonya'ya önce özerklik verilmesini, daha sonra da Bulgaristan ile birleşmesini amaçlayan ilk örgüt 1890 yılında Sofya'da kurulan Makedonya Komitesi'dir. Bu komite, Bulgar resmi makamları tarafından da teşvik ve destek görerek hızla büyüdü. 1893 yılında, Selanik'te İç Makedonya Devrimci Örgütü kuruldu. Makedonya'nın bağımsızlığı için mücadele eden bir diğer örgüt ise 1895 yılında Sofya'da kurulan Yüksek Makedonya Komitesiydi. Kurulan bu örgütler faaliyetlerini gizli bir şekilde yürüttüler ve özellikle de Rusya[11] tarafından ciddi şekilde destek gördüler[12].

Bulgarlardan sonra bölgede hak iddia eden bir diğer devlet Yunanistan'dı. Tarihsel süreç içerisinde Rumların Osmanlı Devleti'nde yeri her zaman farklı olmuştu çünkü hem ekonomik-ticari alanda hem de devlet kademelerinde aldıkları vazifelerle çeşitli imtiyazlar elde etmişlerdi. Rumlar, Patrikhanenin gücünden yararlanarak diğer Balkan ulusları üzerinde daha fazla siyasi, ekonomik ve kültürel üstünlük kurma

---

[9] Fikret Adanır, **Makedonya Sorunu,** İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2001, s. 108-110; Vanço Geogiyev, **Sloboda ili Smrt, Makedonskoto Natsiyonalnooslobotitelno Delo vo Solunskiot Vilayet 1893-1903 Godina,** Üsküp, İnstitut za İstoriya, Filozofski Fakultet, 2003, s. 99-101.

[10] **Macedonia Documents and Materials,** Sofya, Bulgarian Academy Of Sciences, 1978, s. 14-15; Kocabaş, **a.g.e.,** s. 228-230.

[11] Rusya'nın Makedonya Sorunu hakkındaki politikaları için ayrıca bkz. Sevilya Aslanova Saylak, "Osmanlı - Rus İlişkilerinde Makedonya Sorunu (1885-1908)", **Akademik Bakış**, C. X, S. 19, s. 107-139.

[12] Mahir Aydın, "Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri", **Osmanlı Araştırmaları**, C. IX, İstanbul, 1989, s. 210; **Makedonya,** s. 78-80; Adanır, **a.g.e.,** s. 118-121; Mithat Aydın, "Osmanlı Makedonya'sında Slavist Bulgar Komita Faaliyetleri", **Belgi Dergisi,** C. II, S. 18, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, 2019, s. 1592.

imkânı buldular. Ayrıca Ortodoksların dinsel etkinlikleri de onların kontrolü altında gerçekleşiyordu. Fakat 1870 yılında Bulgar Ekzarhlığı'nın kurulması ile bu güç ve üstünlükleri de zayıflamaya başladı[13].

Yunanistan'ın Makedonya üzerindeki iddiaları Makedonyalı Filip ve oğlu İskender'e kadar dayanmaktaydı. Rumlar Makedonya topraklarını atalarının mirası olarak kabul ediyorlardı. Ayrıca İstanbul'daki Rum Patrikhanesi de onların elindeydi ve bu güce dayanarak kendilerini bölgedeki Hristiyanların koruyucusu olarak görüyorlardı. Rumların benimsedikleri "Megali İdea" ilkesi gereğince bu bölgenin kendilerine ait olduğunu savunuyorlardı. Uyguladıkları Helenizm politikası ile de diğer milletleri Rumlaştırmaya çalışıyorlardı. Özellikle Bulgarlara baskı yaparak kilise ve okullarda Bulgarca eğitim verilmesini yasakladılar. Bulgarlar da buna karşı mücadeleye girerek kendi Ekzarhlıklarını kurdular ve Rum Patrikhanesinden ayrıldılar. Bulgarların Şark-ı Rumeli'yi ilhakından sonra Makedonya bölgesinde giriştikleri bağımsızlık mücadelelerine karşı Rumlar da bölgede birtakım faaliyetlere başladılar[14].

Berlin Anlaşması'ndan sonra Makedonya topraklarında hak etmeye başlayan bir diğer devlet ise bu bölge üzerinden Ege Denizine inme hayali kuran Sırbistan'dı. Sırplar da aynı şekilde kendi iddialarını tarihsel temellere dayandırmaya çalışarak Balkanlardaki her milletin isim değiştirmiş Sırplar olduğunu iddia ediyorlardı. Buna dayanarak Eski Sırp İmparatorluğu'nun kapsadığı toprakları geri almak istiyorlardı. Onlar da diğer milletler gibi Sırp okulları açarak bölgede kendilerini göstermeye çalıştılar. Bulgar çetelerin Sırpların yaşadığı bölgelerde çetecilik faaliyetlerine başlaması üzerine Sırplar da çeteler kurarak onlarla mücadeleye başladılar[15]. Sırplar, Güney Sırbistan dedikleri bölgeyi, yani Kosova ve Üsküp'ü kendi topraklarına katmak

---

[13] Meltem Begüm Saatçi, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde Makedonya Sorunu", **Dünden Bugüne Makedonya Sorunu**, der. Murat Hatipoğlu, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2002, s. 53-54; Dimitar Lorovski Vamvakoski, Donçe Tasev, "Grçkata Konfuziya So İmenuvanyeto na Makedontsite vo Osmanlıska Makedonya, **Review of the Institute of History and Archaeology**, Universitet Gotse Delçev, 2017, s. 37-40.
[14] Süleyman Kani İrtem, **Osmanlı Devleti'nin Makedonya Meselesi,** İstanbul, Temel Yayınları, 1999, s. 148-150; Adanır, **a.g.e,** s. 108-110; Georgiyev, **a.g.e.,** s. 94-96.
[15] İrtem, **a.g.e.,** s. 152; İlker Alp, "Makedonya Üzerindeki Mücadeleler ve Makedonya Cumhuriyeti", **Dünden Bugüne Makedonya Sorunu**, der. Murat Hatipoğlu, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2002, s. 88.

için çetecilik yoluna başvurdular ve bu amaçla 1886 yılında Saint Sava Cemiyeti tarafından idare edilen çeteler kurdular[16].

Makedonya bölgesinde hak iddia eden ve propaganda faaliyetleri gerçekleştiren bir diğer grup Arnavutlardı. Arnavutlar, Balkan milletleri içerisinde Osmanlı Devleti'ne en sadık olanlardı. Devlete çok fazla hizmet etmiş ve belirli mevkilere gelmişlerdi. Berlin Kongresi'nde alınan bir kararla Arnavut nüfusun yoğun olduğu bir ilçe Karadağ'a verildi. Böylece Arnavutlar birleşerek Arnavut İttifakını kurdular. Karadağ'a karşı mücadeleye girişseler de araya Avrupa Devletleri'nin girmesiyle sakinleştiler. Alınan kararlar ve Osmanlı hükümetinin tutumundan dolayı devlete karşı soğuyan Arnavutlar da ayrılıkçı politikalar sergileyerek Makedonya bölgesinde hak iddia etmeye başladılar. Bu ayrılıkçı ve milliyetçi fikirlerini özellikle II. Meşrutiyetin ilanından sonra çıkardıkları isyanlar ile açığa çıkardılar[17].

Yukarıda saydığımız milletlerde başka Romenler ile Katolik ve Protestan din adamlarının da bölgede az çok etkili olduğunu söylemek mümkündür. Onlar da kendi imkânları ölçüsünde eğitim ve din faaliyetleri içerisinde yer alarak hem kendi halklarını hem de bölgede yaşayan diğer halkları yanlarına çekmeye çalıştılar[18].

Çıkan isyanlar ve özellikle çetecilik faaliyetleri bölgede yaşayan halkı rahatsız ediyordu. Halk çeteler arasında sıkışarak baskıya ve zulme dayanmak zorunda kaldılar. Bazılar ise çareyi göç etmekte bularak daha güvenli yerlere gitmeye çalıştılar. Makedonya bölgesinde yaşayan şehirliler memleketteki siyasi durumdan, köylüler ise eşkıyalık ve çetelerden şikâyetçi olarak Bab-i Ali'ye sürekli dilekçeler yazarak rahatsızlıklarını dile getirdiler[19].

Vilayat-i Selase'deki, çetecilik faaliyetleri çetelerin teşkilatlanması ile beraber artış gösterdi. Özellikle Bulgar çeteleri, bütün çetelerden daha fazla mücadele ediyorlardı. Ortaya çıkan rekabet bölgede Osmanlı Devleti'nin otoritesini zayıflattı ve bu durumdan istifade eden çeteler üstünlük sağlamaya başladı. Osmanlı Devleti,

---

[16] Georgiyev, **a.g.e.,** s. 103-106.
[17] Kocabaş, **a.g.e.,** s. 168-170.
[18] Georgiyev, **a.g.e.,** s. 107-109.
[19] BOA, A.}MTZ.(04) 27/14 (08.02.1895).

Avrupa Devletleri'nin de müdahalesiyle bölgede reform yapmak için çalışmalara başlayarak bir reform programı hazırladı ve Hüseyin Hilmi Paşa'yı Müfettiş-i Umumi olarak Selanik'e gönderdi. Yapılan reform programı çeteler tarafından yetersiz görüldü. Özellikle Arnavutlar yaşadıkları bölgenin tehlikeye girdiğini savunarak direnç gösterdiler[20].

Bulgar çeteleri de yapılan reformdan memnun değildi. Bu yüzden Makedonya'da terör havası estirmeye başladılar. 1902 yılında çıkardıkları Cuma İsyanı ile Avrupa Devletleri'nin dikkatini üzerine çekmeyi amaçladılar. Akabinde Gemiciler olarak anılan bir anarşist grup olayları büyüterek 28-29 Nisan 1903 tarihlerinde Selanik'teki Osmanlı Bankası'nı havaya uçurdu ve limandaki gemilere de zarar verdi. Bu dönemde başka bir isyan için de hazırlıklar yapılıyordu. Makedonya'nın bağımsızlığı yönünde en büyük hareket olan İlinden İsyanı 2 Ağustos 1903 tarihinde başladı. Bu isyan Osmanlı ordusu tarafından bastırılsa da Avrupa Devletleri'nin dikkatini çekti ve bölgede yapılacak reformlara daha fazla müdahale etmelerini sağladı. Rus Çarı II. Nikola ve Avusturya-Macaristan Hükümdarı Franz Josef, Eylül ayında Mürzsteg'de buluşarak daha sonra İngiltere, Fransa ve İtalya'nın da destek vereceği bir reform planı üzerinde uzlaştılar[21].

Çalışmamızın konusu olan "Balkan Tarihinde İlinden İsyanı ve Kruşevo'da Hükümet Kurma Girişimi" hemen hemen Makedonya Sorunu`nu ele alan çoğu araştırma eserler ve makalelerde bahsedildiğini görmekteyiz. Fakat konuyla alakalı müstakil herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bilgi veren eserlerde de detaylı bir şekilde ele alındığını söylemek mümkün değildir. Bu durum bizi söz konusu meseleyi incelemek için teşvik etti. Çalışma konumuzu tam olarak belirlemeden önce hem Başbakanlık Osmanlı Arşivi hem de Makedon ve Bulgar literatüründe yaptığımız araştırmalar sonucunda konumuzla alakalı yeteri kadar kaynağın olduğunu tespit ettik. Konuyu belirledikten sonra Makedonya'da yaşamamdan ötürü ilk olarak Kruşevo'ya giderek burada bilgi edinme imkânı bulduk. Bu süreç içerisinde Kruşevo ve İlinden

---

[20] Kemal Beydilli, "II. Abdülhamit Döneminde Makedonya Meselesine Dair", **Osmanlı Araştırmaları,** İstanbul, C. IX, 1989, s. 86; Hacısalihoğlu, **a.g.e.,** s. 105-107.

[21] Aydın, **a.g.m.,** s. 218; Adanır, **a.g.e.,** s. 154-155; **Makedonya,** s. 83-85; Hacısalihoğlu, **a.g.e.,** s. 106-109.

İsyanı anısına inşa edilen Makedonium'u ziyaret ederek civarda meydana gelen önemli çatışmaların gerçekleştiği mevkileri görme fırsatı elde ettik. Kruşevo ve Ohri Kütüphanelerinde yaptığımız çalışmalardan sonra İstanbul'da bulunan Başbakanlık Osmanlı Arşivi`nde tarama yaparak ilgili Osmanlı belgelerine ulaştık. Böylece hem Osmanlı belgeleri hem Makedon ve Bulgar kaynakları hem de konu hakkında yazılan araştırma eserlerini bir arada inceledik.

Çalışmamızın temelini Osmanlı belgeleri oluşturmaktadır. Bu noktada Aleksandar Stoyanovski'nin *Turski Dokumenti za İlindenskoto Vostanie*, *Turski Dokumenti za İlindenskoto Vostaniye od Sultanskiot Fond "Yıldız"* ile *İstoriya na Makedonskiot Narod* adlı eserlerinden istifade ederek Osmanlı belgelerine ulaştık. Belgeleri inceleyip yorumladıktan sonra gerçekleşen olayları aktardık. Arşiv belgelerinin yanı sıra önemli Makedon tarihçilerinden Manol Pandevski'nin *Makedonsko Osloboditelno Delo vo XIX. İ XX. Vek*, Vançe Stoyçev'in *Voena İstoriya na Makedonskiot Narod*, Georgi Dimovski'nin *İlinden i İlindenskite Tradicii,* Vanço Georgiev'in *Sloboda ili Smrt, Makedonskoyo Natsiyonalnooslobotitelno Delo vo Solunskiot Vilayet 1893-1903 Godina*, Luben Lape'nin *Odbrani Tekstovi na Makedonsiot Narod*, Hristo Silyanov'un *Osloboditelnite Borbi na Makedonya* ve Hristo Andonov Polyanski'nin *İlindenskoto Vostanie i Megyunarodnata Yavnost* adlı eserlerinden istifade ederek olaylara bir de bu perspektif üzerinden yaklaşmaya çalıştık. Ayrıca adı geçen tarihçilerin makaleleri ile Orde İvanovski, Atanas Mitrev, Todor Simovski, Gligor Todorovski gibi araştırmacıların konu ile ilgili eserlerinden de istifade ettik. Son olarak Gotse Delçev, Dame Gruev, Gyurçe Petrov, Boris Sarafov, Nikola Karev, Yane Sandanski, Anastas Lozançev, Pere Toşev, Pitu Guli gibi isyana katılan örgüt üyeleri ve çete liderlerinin anılarından yararlandık.

Tezimiz kapsamında Sofya'da bulunan Makedon Bilim Enstitüsü'nün yayınladığı ve Stoyan Germanov, Dobrin Mitçev, Rumen Paskov, Svetlozar Germanov gibi tarihçilerin makalelerinin yer aldığı *Natsionalno Osvoboditelno Dvijenye na Makedonskite i Trakiytsite Bılgari 1878-1977* adlı eserden de faydalandık. Buna ilaveten isyanın içerisinde yer alan örgüt üyelerini ve çete liderlerini daha iyi tanıtmak amacıyla *Makedonska Entsiklopediya*, *VMRO Enstiklopediya* ile Boris

Nikolov'un *Vınatreşna Makedono-Odrinska Revolutsiona Organizatsiya: Voyvodi i Rakovoditeli* adlı eserindeki bilgilerden yararlandık.

Tezimizin en başından itibaren Mehmet Hacısalihoğlu'nun *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu* ile Fikret Adanır'ın *Makedonya Sorunu* adlı eserleri başvurduğumuz en önemli çalışmalar oldu. Bunun yanında Mahir Aydın'ın *"Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri"*, Kemal Beydilli'nin *"II. Abdülhamit Döneminde Makedonya Meselesine Dair"*, İlhan Tekeli'nin *"İç Makedonya Devrimci Örgütü ve İlinden İsyanı"*, Ender Korkmaz'ın *"Osmanlı Arşiv Evraklarına Göre İlinden İsyanında Yaşanan Başlıca Olaylar"* adlı makaleleri de bize yardımcı oldu. Bunlara ilaveten o dönemde yaşamış ve olayların içerisinde yer almış olan Tahsin Uzer'in *Makedonya'da Eşkiyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi* ile Süleyman Kani İrtem'in *Osmanlı Devleti'nin Makedonya Meselesi* adlı kitaplarından yararlandık. Son olarak konu hakkında yazılmış diğer makaleler ve tezleri de ele alıp inceledik.

Ele aldığımız meseleyi daha iyi anlamak adına birkaç önemli husustan bahsetmek istiyoruz. Osmanlı belgelerinin hiçbirinde Makedon, Makedonya veya Makedon halkı gibi tabirler kullanılmamıştır. Zaten o dönemde Makedon ulusu diye bir kavram devlet idaresinde yer almadığı için belgelerde genellikle Bulgar çeteler veya Bulgar ihtilalcileri ifadeleri yer almıştır. Fakat araştırmamız boyunca incelediğimiz Makedon kaynaklarında bu konu ile alakalı olarak Makedonlar, Makedon ihtilalcileri veya Makedon çeteleri gibi kavramların kullanıldığını gördük. Bunun sebebi söz konusu kaynakların Makedonları ayrı bir ulus olarak görmelerinden ileri gelmektedir. Bulgar kaynakları ise Makedon diye tabir edilen bir milleti tanımadıklarından ötürü Makedonya'da yaşayan herkesi Bulgar olarak kabul etmişler ve bu sebeple Bulgar ihtilalcileri veya çeteleri şeklinde ifadeler kullanmışlardır. Bulgaristan'ın bu tutumu günümüzdeki tarih yazımlarında da devam etmektedir. İsyanı başlatanların Bulgar çeteleri olduğu bir gerçek olmakla birlikte ekseriyetinin Makedonya'nın bağımsızlığı için mücadele ettiğini göz önünde bulundurmak gerekir. Buradan hareketle biz de uygunluk derecelerine göre hem Bulgar hem de Makedon tabirlerini kullandık.

Çalışmamızdaki bir diğer önemli husus ise belge tarihleri ve yer isimleri ile alakalıdır. Osmanlı belgelerinde çoğunlukla Rumi ve Hicri takvim kullanılmaktadır. Biz tüm tarihleri daha anlaşılabilir olması adına Miladi takvime çevirdik ve belgelerde yer alan tarihleri de dipnotlarda belirttik. İsyan çıkan yerlerin ilerleyen yıllarda Osmanlı egemenliğinden çıkmalarından sonra isimlerinin değiştirilmesi[22] de ayrı bir problem olarak önümüze çıktı. Söz konusu yerlerin daha iyi anlaşılması ve tespit edilmesi amacıyla günümüzde kullanılan isimleri ile birlikte Osmanlı belgelerindeki kullanımlarına da yer verdik.

Çalışmamız sırasında maalesef ki ulaşamadığımız bazı eserler ve kaynaklar oldu. Makedonya'da bulunmamız sebebiyle Türkiye'deki bazı eserleri temin edemezken pandemi sebebiyle kapatılan kütüphanelerden ötürü de Makedon arşivinde bulunan orijinal belgelere ulaşamadık. Bu sebeple mecburen ilgili kaynakları kullanmış olan araştırma eserlerini kullanmak zorunda kaldık. Öte yandan Osmanlı belgeleri konusunda ise herhangi bir sıkıntımız olmadı. Bundan ötürü belgeleri internet ortamından erişime açan Başbakanlık Osmanlı Arşivi yetkililere müteşekkirim.

Makedon ve Bulgar kaynaklarını incelerken sıklıkla Osmanlı Devleti'ne yönelik nefret söylemlerinin kullanıldığı ve olayların fazlaca abartıldığı hatta gerçekleşmemiş bazı olayların dahi Osmanlı Devleti'ne atfedildiği ile karşılaştık. Osmanlı hâkimiyeti altında kaldıkları dönemi "Osmanlı emperyalizmi" ve "Osmanlı köleliği" tabirleri kullanarak ele alan kaynaklar, söz konusu dönemi karanlık, yoksul ve adaletsiz gibi sıfatlarla nitelemekte, milletler ve dinler arasındaki ayrımcılığın had safhada olduğu bir dönem olarak ele almaktadır. Bu düşünceleri paylaşan örgüt üyeleri ve çete liderleri de anılarında intikam alma duygusunu öne çıkararak halkın masum olduğunu, Osmanlı idaresi ve ordusunun sürekli zorbalık yaptığını öne sürmektedirler[23]. Fakat Osmanlı belgelerine bakıldığı zaman durumun tam tersi

---

[22] Balkanlardaki yer isimlerinin değişim süreci hakkında bkz. Mehmet Hacısalihoğlu, Gencer Özcan, Balkanlarda Yer İsimlerini Değiştirme Siyaseti: Avusturya, Yunanistan, Bulgaristan ve Türkiye Örnekleri, **Türk Tarihinde Balkanlar,** C. II, s. 1327-1354.

[23] Bu konu hakkında ayrıca bkz. Mehmet Hacısalihoğlu, "Geçmişle Bitmeyen Kavga: Balkanlarda Tarih ve Tarihyazımı", **Doğu Batı,** S. 89, s. 47-73; Bu düşmanca tavır Kuzey Makedonya okullarında okutulan ders kitaplarına da yansımaktadır. Bu konu için ayrıca bkz. Mehmet Hacısalihoğlu, "Makedonya Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı-Türk İmajı", **Balkan ve Karadeniz Ülkelerinde Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı-Türk İmajı**, İstanbul, BALKAR, 2020, s. 227-287.

şekilde görülmekte, Osmanlı hükümetinin sağlamaya çalıştığının düzenin çeteler tarafından bozulduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple iki tarafın verdiği bilgileri mukayese ederek gerçekleri ortaya koymaya çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM
İLİNDEN İSYANI'NA GİDEN SÜREÇ

1.1. İç Makedon Devrimci Örgütü'nün Kurulması ve Vilayat-i Selase'de Yayılması

Vilayat-i Selase'de yaşayan halkın Osmanlı Devleti'ne karşı isyancı bir politika yürütmeye başlaması 19. yy. sonlarına kadar uzanmaktadır. Tabi bu politikanın temelinde yukarıda bahsettiğimiz Fransız Devrimi ile doğan milliyetçilik ve bağımsızlık akımlarının etkisi yer alıyordu. Bu bölgede yaşayan halklar, özellikle Bulgar, Sırp ve Rumlar büyük bir mücadeleye girerek bölgeden pay almaya çalıştılar. Bu bölgede yaşayan Bulgarlar ve Makedonlar kendi teşkilatlarını kurarak bölgede aktif hâle gelmeye başladılar. Bunların içinde en önemlilerinden biri İç Makedonya Devrimci Örgütü'dür. Bu örgütün kurulmasına kadar pek çok örgüt teşekkül etmiş fakat ya erkenden dağılmaları ya da tam olarak teşkilatlanamamaları sebebiyle fazla etkin olamamışlardır.

Örgütün yönetim tabanı ihtilalci, bağımsızlık ve özgürlük için savaşan öğretmenlerden oluşuyordu. Bu öğretmenler genelde Vilayat-i Selase'nin kırsal alanlarında doğup büyümekle birlikte eğitimlerini Avrupa veya dünyanın çeşitli bölgelerinde alan kişilerdi. Bu kişiler oradaki devrimci, sosyalist ve bağımsızlık akımlarından etkilenerek Vilayat-i Selase'nin Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsız bir devlet olması gerektiğini savunmaya başladılar. Bu düşüncenin oluşmasında Yunanistan, Sırbistan ve Romanya ve Karadağ'ın bağımsızlıklarını kazanmasının da etkisi vardı. Bu öğretmenler Makedonya'nın bağımsızlığının kendi ellerinde olduğuna inanarak bu doğrultuda ihtilalci toplulukların kurulması ve silahlanılması gerektiğini düşünüyorlardı. Bu amaçla söz konusu öğretmenlerden biri olan Gotse Delçev[1] 1890 yılında Selanik Lisesi'nde bir topluluk kurdu. Ardından 1892

[1] Gotse Delçev 4 Şubat 1872 tarihinde Serez'in Banitsa köyünde doğdu. Makedon tarih yazımında Makedonya'nın bağımsızlığı ve özgürlüğü uğruna savaşan en önemli ideolog olarak görülmektedir. İlköğretimini Kılkış, lise eğitimini ise Selanik Ekzarhlık Erkek Okulunda tamamladı. Akabinde Sofya'da askeri okulda eğitim gördü. Gittiği bütün okullarda topluluklar kurarak Makedonya'nın

yılında Sofya'da Dame Gruev[2] 'Makedon Öğrenci Topluluğu'nu kurarak Makedonya'nın bağımsızlığı fikrini öğrencilere aşılamaya başladı. Buna göre her öğrenci okulu bitirdikten sonra Vilayat-i Selase'ye dönecek ve idealleri olan bağımsızlık için savaşacaktı. Aynı yıl Dame Gruev'in Manastır'da kurduğu ve aydınlardan oluşan bir diğer topluluk da bu fikirleri yaymaya çalıştı. Bundan başka

bağımsızlığı fikrini yaymak için çabaladı. 1894 yılında Vilayat-i Selase'ye dönerek İştip'te öğretmenliğe başladı. Bu sırada Dame Gruev ile tanışarak örgüte katıldı. Örgüt onun katılımıyla birlikte daha da güçlendi ve yayılmaya başladı. İMDÖ içerisinde bulunan Vırhovistlerle fikirsel ayrılıklardan ötürü mücadele etti. Bulgaristan'a giderek hükümetin örgütün iç işlerine karışmaması konusunda açıklamalarda bulundu. 1896 yılında gerçekleşen Selanik Kongresi'ne baş yönetici olarak katıldı ve Gürce Petrov ile birlikte örgütün anayasasını yazdı. Bu dönemde birkaç kez hapse girmesine rağmen her seferinde serbest bırakıldı ve öğretmenlik mesleği ile örgütteki faaliyetlerine devam etti. Sofya'ya giderek örgütün sınır ötesi temsilcisi oldu. Aynı zamanda örgütün eğitim, basın ve silah tedariki gibi sorunlarıyla da ilgilendi. Onun ve Gürce Petrov'un çabaları sonucunda 1901 yılında örgütün ilk çeteleri oluşmaya başladı. Kendileri çetelerin uyması gereken kuralları da birlikte yazdılar. Aynı yıl sürdürdüğü faaliyetlerden ötürü Osmanlı Devleti tarafından idam cezasına çarptırıldı. 1903 yılında gerçekleşen Selanik Kongresi'nde alınan kararları isyan için yeterince hazırlık yapılmadığı gerekçesiyle kabul etmedi. Bu fikir ayrılıkları yüzünden hem Bulgar hükümeti hem de General İvan Tsonçev ile karşı karşıya geldi. 1903 yılı Mayıs ayında çetesiyle birlikte Serez'de yaptığı bir toplantı sırasında baskın yapan Osmanlı kuvvetleri tarafından yakalanarak öldürüldü. Mihaylo Minoski, "Gotse Delçev", **Makedonska Entsiklopediya**, C. I, Üsküp, Makedonska Akademiya na Naukite i Umetnostite, 2009, s. 446-447.

[2] Dame veya Damyan Gruev 1871 yılında Smilevo köyünde doğdu. İlköğretimini Smilevo'da, ardından da Manastır'da devam etti. Lise eğitimini Selanik'te bulunan Bulgar Ekzarhlık Okulunda aldı ve 1888 yılında bu lisede öğretmenlik yapmaya başladı. Bu dönemde hem okulda hem de dışarıda Osmanlı karşıtı faaliyetlerde bulunduğu için önce Belgrad'a, sonra da Sofya'ya kaçmak zorunda kaldı. Sofya'da "Genç Makedon Edebiyatı" topluluğunu kurdu. 1891 yılında tekrar Vilayat-i Selase'ye dönerek Smilevo, Pirlepe, Selanik ve İştip'te öğretmenliğe ve fikirlerini yaymaya devam etti. 1893'te kurulan İhtilalci örgütün kurucularından olduğu gibi örgütün sekreterlik görevini de yaptı. Daha sonra Gotse ile tanışarak örgütün yayılması için birlikte hareket ettiler. 1901 yılında tutuklanarak hapse atıldı. 10 yıl hapisle cezalandırılmasına rağmen 1903 yılındaki aftan yararlanarak Selanik'e geri döndü. Gotse Delçev ile birlikte isyan hazırlıklarına devam ederek Selanik İhtilalci bölgesinin sorumlusu oldu. Smilevo Kongresi'nde baş yönetici ve isyan harekatını yürütecek üç kişiden biri olarak seçildi. İlinden İsyanından sonra 1905 yılında örgütün Rila Kongresi'ne de katıldı. 23 Aralık 1906 tarihinde Rusinovo Köyü, Maleşevo'da Osmanlı kuvvetleri ile girdiği çatışmada hayatını kaybetti. **Dame Gruev Anılar**, Üsküp, Kultura, 1995, s. 85-86.

İvan Hacı Nikolov[3], Petar Pop Arsov[4], Hristo Tatarçev[5] ve Gotse Delçev de devrimci örgütün kurulması için çalışmalar yürüttü[6].

Tüm bu toplantılar sonucunda artık ortak hareket edilmesi mecburiyeti ortaya çıkmıştı. Nitekim bütün kurulan topluluk ve kurumların tek bir amacı vardı: bağımsız Makedonya Devleti'nin kurulması. Kurulan toplulukların bir örgüt bünyesinde birleşerek amaçlarına yönelik harekete geçmesi gerekiyordu. Bu topluluklar 1893 yılının sonbaharında Selanik'te bir toplantı düzenlediler. Fikir alışverişi sonucunda bir örgüt kurulması kararında hemfikir oldular. Bunun sonucunda 23 Ekim 1893 tarihinde Dame Gruev, Hristo Tatarçev, İvan Hacı Niklov, Petar Pop Arsov ve Hristo Batanciev[7]

---

[3] İvan Hacı Nikolov 1861 yılında Kılkış'ta doğdu. Avustırya'nın Linz şehrinde ticaret alanında eğitimini tamamladı. Sonrasında Selanik'e gelerek Bulgar Ekzarhlık Okulunda öğretmen oldu. 23 Ekim 1893 tarihinde örgütün temelleri onun evinde atıldı. Örgüt kurucularından olduğu gibi merkez komite üyesi olarak da seçildi. 1901 yılında tutuklansa da iki yıl sonra serbest kaldı. Aynı tarihlerde Sofya'ya kaçarak ticaret ile uğraşmaya başladı. 1934 yılında hastalığından ötürü oluşan ağrılara dayanamayarak intihar etti. **İvan Haci Nikolov Anılar,** Üsküp, Kultura, 1995, s. 27.

[4] Petar Poparsov 21 Ekim 1872 tarihinde Köprülü'nün Bogomila köyünde doğdu. Önce Köprülü ve Selanik'te, sonra da Belgrat'ta eğitimini tamamladı. Belgrat'ta katıldığı protestolar sebebiyle oradan kaçarak 1889'da Sofya'ya gitti. Burada Selanik ve Belgrad göçmenlerinin düzenlediği "Lazarsko" hareketlerine katıldı. 1890 yılında kurulan ve Makedonyalı ihtilalci gençlerin temelini oluşturduğu Gizli Makedonya Örgütüne üye oldu. "Loza" adlı gazete yayınladı. 1893'te Selanik'e giderek lise öğretmeni oldu. Diğer öğretmenler gibi o da örgütün kuruluşunda yer alarak merkez komite üyeliğine yükseldi. 1896 yılındaki Selanik Kongresi'ne katıldı. Osmanlı Devleti tarafından 101 yıl hapis cezasına çarptırılıp 1901 yılında hapsedilmesine rağmen bir yıl sonra afla serbest kaldı. Selanik protestoları sebebiyle tekrar tutuklansa da İlinden İsyanından bir gün önce yine serbest bırakıldı. 1903-04 yıllarında Üsküp'te öğretmenlik yaptı. Örgütün 1904 ve 1905'te düzenlenen kongrelerine katılarak Sofya ile Üsküp arasında bir hayat sürdü. 1 Ocak 1941'de Sofya'da hayatını kaybetti. Blaje Ristovski, "Petar Poparsov", **Makedonska Entsiklopediya,** C. II, Üsküp, Makedonska Akademiya na Naukite i Umetnostite, 2009, s. 1180-1181.

[5] Hristo Tatarçev 16 Aralık 1869 tarihinde Resne'de doğdu. İlk ve orta öğretimini Resne'de, liseyi Plovdiv'de tamamladı. Akabinde Zürih ve Berlin'de tıp okuyarak doktor oldu. 1892 yılında Selanik'e geldi ve Ekzarhlık okulunda doktorluğa başladı. 23 Ekim 1923'te temelleri atılan örgütün kurucuları arasında yer alarak merkez komite üyesi oldu. 1901 yılında tutuklansa da bir yıl sonra serbest kaldı. Gümençe'de bir doktoru öldürmesi sebebiyle tekrar hapse atılsa da Bulgaristan Hükümetinin Osmanlı Devleti'ne yaptığı ısrarlar sonucunda hapisten çıkartıldı. Bu olaydan sonra Sofya'ya giderek örgüt çalışmalarına devam etti. I. Balkan Savaşına katıldı. I. Dünya Savaşı sırasında İtalya'ya gitti ve 1952 yılında orada öldü. **Hristo Tatarçev Anıları,** Üsküp, Kultura, 1995, s. 317-318.

[6] Vasil Paskov, "Vjatreşnata Makedonska Organizatsiya", **Makedonski Pregledi**, Kn.1, Sofya, Makedonskiyatı Nauçenı İnstitutı, 1924, s. 75; Hristo Andonov Polyanski, **Gotse Delçev i Negovoto Vreme**, Tom I, Üsküp, Kultura, 1972, s. 117; Vanço Georgiev, "Borbata za Avtonomiya na Makedonya i za Sozdavanye Makedonska Dırjava", **Sozdavanyeto na Sovremenata Makedonska Dırjava**, Üsküp 2014, s. 47-49.

[7] Hristo İvanov Batanciev 1865 yılında Yenice-i Vardar'ın Gümence köyünde doğdu. Örgütün kurucularından ve merkez komitesi üyelerindendir. İlk olarak Gümence, ardından da Selanik'te eğitimini tamamladı. Gümence ve Kılkış'ta öğretmenlik yaptıktan sonra Selanik'teki Ekzarhlık Okulunda sekreter oldu. 1896 yılında Selanik Kongresi'ne katıldı fakat 1899'da merkez komitesi üyeliğinden ayrıldı. 1908 yılına kadar örgütle herhangi bir ilişkisi olmadı. Sonrasında Bulgar aktivisti olarak karşımıza çıkmaktadır. II. Balkan Savaşı sırasınada Yunan ordusuna esir düştü. 18 Haziran 1913

tarafından, Makedonya Devrimci Örgütü'nün kuruluş temelleri attıldı. Bu görüşmenin kendisi küçük olsa da alınan kararlar sebebiyle onlar için büyük bir adım niteliğindeydi. Toplantıda alınan kararlara göre örgüt faaliyetlerine ilk olarak Selanik'te başlayacak ve üye sayısını çoğaltacaktı. Bu toplantıda örgüt lideri tam olarak belirlenmedi ve vardıkları sonuç resmi bir şekilde kayda geçirilmedi. Fakat örgüt yönetiminden sorumlu bir Merkez Komite kuruldu. Böylece örgüt faaliyetlerine başlayarak hızla gelişmeye başladı. 1894 yılının başlarında aynı kişiler tekrar bir araya gelerek örgütün resmen kurulmasına karar verdi. Örgüt üyeleri arasında görev dağılımı yapılarak herkesin sorumlulukları belirlendi. Buna göre Hristo Tatarçev örgütün başına getirilirken Dame Gruev de onun sekreteri oldu. Petar Pop Arsov ise örgüt yasalarını oluşturmakla görevlendirildi. Böylece İç Makedonya Devrimci Örgütü resmen kurulmuş oldu[8].

Örgütün temel özelliği gizli ve ihtilalcı bir yapıya sahip olmasıydı. Örgütün faaliyetlerini kapsadığı alan Makedonya'nın coğrafi ve etnik sınırını oluşturuyordu. Makedonya bölgesinde doğan ve yaşayan herkes din, dil ve milliyet ayrımı olmaksızın örgüte katılabilirdi. Ana hedefleri önce Osmanlı Devleti'nden özerklik almak, ardından da bağımsızlıklarını kazanmaktı. Ayrıca amaçlarından şaşmamaları ve diğer ülkelerin politikalarına yenik düşmemeleri de ilkeleri arasında ye alıyordu. Resmen kurulmasının ardından faaliyetlerine başlayan örgütün sınırları hızla Selanik'i aştı. Üye sayısının arttığı bu dönemde öğretmenler dışında öğrenciler, esnaf ve tüccarlar da örgüte katılmaya başladı. Dame Gruev; Pirlepe, Manastır, Ohri, Ustruga, Negotin ve daha başka şehirlere düzenlediği ziyaretler sonucunda diğer komitecileri kendi bünyelerine katmayı başardı. Örgüt yayılma faaliyetlerini gerçekleştirirken oldukça dikkatli bir şekilde hareket ediyordu. Örgüte katılmak isteyen herkes ayrıntılı bir şekilde incelemeye tabi tutuluyordu. Bu kişiler ancak belirli görevleri yerine getirdikten sonra örgüte katılmaya hak kazanmakta ve yemin ederek göreve

---

tarihinde sürgüne gönderildiği sırada gemiden atıldı ve boğularak öldü. Vanço Georgiev, "Hristo İvanov Batanciev", **Makedonska Entsiklopediya,** C. I, Üsküp, Makedonska Akademiya na Naukite i Umetnostite, 2009, s. 134-135.

[8] Georgi Dimovski, **İlinden i İlindenskite Tradicii**, Manastır, Kultura, 1979, s. 13-14; **İvan Haci...,** s. 51-52; **Hristo Tatarçev...,** s. 329-332; R. Paskov, "Obrazuvanye na Vıtreşnata Makedono-Odrinska Revoyutsionna Organizatsiya. İdeologiya, Programa, Ustav i Strategiya na Organizatsiyata", **Natsiyonalno-Osloboditelnoto Dvijenie na Makedonskite i Trakiytsite Bılgari 1878-1944**, Tom II, Sofya, Makedonski Nauçev İnstitut, 1995, s. 61-64.

başlamaktaydılar. Örgüte katılımın artmasıyla birlikte yeni bir toplantı yapılması ihtiyacı da ortaya çıktı. Toplantı 15 Ağustos 1894 tarihinde Resne kasabasında gerçekleşen bir kilise açılışı sırasında meydana geldi. Kaldı ki bu etkinliğin arkasında da gizli bir toplantının yapılması yer alıyordu. Nitekim bu sayede pek çok delege ve Hristiyan din adamı takibata uğramadan toplantıya katılma fırsatı buldular. Toplantının en önemli konusu silahlanma ihtiyacı oldu. Çünkü örgütün üye sayısının hızla artması çetecilik faaliyetlerine başlanmasını da gündeme getirmişti[9].

Gotse Delçev'in katılmasıyla birlikte örgütün şekillenmesinde yeni bir aşamaya geçildi. Gotse Delçev'e göre örgütün faaliyetlerinin artık şehirlerden köylere kayması gerekiyordu çünkü en kalabalık tabakayı köylüler oluşturuyordu. Bu amaçla örgüt, okul ve kiliselerin yardımıyla devrimci ruhu köylülere aşılamaya çalıştı. Fransız, Amerikan ve İtalyan devrimleri üzerinden yapılan bağımsızlık konuşmaları ile pek çok kişi örgütten etkilendi. Hazırlanan bu psikolojik zeminle birlikte köylüler yavaş yavaş bağımsız fikirlerini benimsemeye başladılar. Bu çalışmalarla örgüt hızlı ve emin adımlarla genişlemeye devam etti[10].

Örgütün bir yandan yayılma politikasını sürdürürken diğer yandan iç işlerinde bazı fikir ayrılıkları yaşıyordu. Örgüt kurulurken "Makedonya Makedonyalılarındır" sloganı benimsenmişti ve hedefleri Makedonya'nın bağımsızlığını kazanmasıydı. Fakat bir grup ihtilalci bu ideale karşı çıkarak "Makedonya Bulgarlarındır ve Bulgaristan'a bağlanmalıdır" düşüncesiyle hareket etmeye başladı. Bahsettiğimiz bu iki gruptan ilkini Santralistler oluşturuyordu. Yane Sandanski[11] liderliğindeki

[9] Dimovski, **a.g.e.,** s. 18-19.; Resne'deki kilisenin açılış tarihi olan 15 Ağustos 1894, bazı örgüt üyelerinin hatıratlarında örgütün resmi kurulma tarihi olarak gösterilmektedir. Çünkü sonrasında yapılan ilk toplantı örgütün ilk resmi toplantısıdır. Anastas Lozancev, **İlindensko Vostanie,** Üsküp, Kultura, 2003, s. 17-18.; Örgüt hakkında kuruluş ve daha fazla detay için bkz. İsmail Pehlivan, **Osmanlı'da Terör,** Ankara, Karakum Yayınları, 2019, s. 105-131.; Hristo Tatarçev'in anılarında iddia ettiğine göre Resne'deki kilise açılışı sırasında yapılan toplantı, ilk ihtilalci kongreyi oluşturmaktadır. **Hristo Tatarçev...,** s. 332-333.

[10] Dimovski, **a.g.e.,** s. 14-22; Polyanski, **Gotse Delçev...,** s. 115-125.

[11] Yane Sandanski 31 Mart 1872 tarihinde Melnik'in Blahi köyünde doğdu. Köyün ismi daha sonra onun isminden hareketle Sandanski olarak değiştirilmiş olup hâlâ böyledir. Yane Sandanski altıncı sınıfa kadar okuduktan sonra maddi sebeplerden dolayı okulu bırakmak zorunda kaldı. Kunduracılık yapmayı öğrenerek bu işle meşgul oldu. Bu sırada okuduğu kitaplar ile kendini geliştirerek bir avukatın yanında yardımcı olarak işe başladı. 1897'de "Mladost" isimli topluluğa üye oldu. Daha sonra bu topluluğun başkanlığını üstlendi. 1895-97 yılları arasında iki çeteye dâhil olsa da onların yaptıklarını kendi fikirlerine uygun görmediği için sonradan ayrıldı. 1899 yılında Gotse ile tanışarak örgüte üye olsa da sonrasında örgüt içerisinde çok fazla fikir ayrılığı yaşadı. Özellikle Vırhovistlerle birçok kez karşı

Santralistlerin amacı Makedonya'nın bağımsızlığını kazanması ve bu süreçte ne Avrupa ne de komşu ülkelerin kendilerine müdahale etmemesiydi. Bahsettiğimiz ikinci grup ise Stoyan Mihailovski[12] ve Trayko Kitançev[13] öncülüğünde toplanan ve Vırhovistler olarak bilinen Yüksek Makedon Komitesi'ydi. Resmi olarak Mart 1895'te Sofya'da kurulan bu komite "Makedonya Bulgaristan'ındır" sloganı ile hareket ediyor ve Makedonya'nın bağımsızlığını kazandıktan sonra Bulgaristan ile birleşmesi gerektiğini düşüncesini savunuyordu. Bu iki grup sürekli birbirleriyle tartışsalar da yine de aynı çatı altında faaliyet göstermeye devam etmekteydi[14].

---

karşıya geldi. Gotse'nin yardımı ile kendi çetesini kurdu ve Serez bölgesinde çetecilik faaliyetlerine başladı. 1901 yılında Amerikalı rahibenin kaçırılmasından eylemi organize eden kişi oydu. 1902 yılında Vırhovistler tarafından düzenlenen Yukarı Cuma İsyanından olumsuz etkilenen halka yardım etti. Borsi Sarafov ve İvan Tsonçev'e karşı hem politik hem de çete faaliyetleri üzerinden mücadele etti. İlinden İsyanı'na yeterli hazırlıklar yapılmadığı gerekçesiyle karşı olsa da 27 Eylülde Vırhovist çetelerle işbirliği yaparak isyana katıldı. İsyandan sonra gerçekleşen Rila Kongresi'ne katıldı. Daha sonra Jön Türklerle birlikte hareket etti. I. Balkan Savaşında yer aldı. 22 Nisan 1915'te Bulgaristan Kralı Ferdinand tarafından Pirin'de öldürüldü. **Yane Sandanski Anılar**, Üsküp, Kultura, 1995, s. 189-191; Rumen Paskov, "Vıznikvane na Makedonskiya Komitet i na Makedonskite Drujestva v Bılgariya. Çetniçka Aktsiya v Makedoniya Prez 1895 G." **Natsionalno Osloboditelno Dvijenie Na Makedonskite i Trakiytsite Bulgari**, Tom II, Sofya, Makedonski Naucen İnstitut, 1995, s. 66; Amerikalı rahibenin kaçırılma olayı hakkında daha fazla bilgi için bkz. Mahir Aydın, "Makedonya Meselesi ve Amerikalı Rahibenin Kaçırılması", **Osmanlı Araştırmaları Dergisi**, C. XVIII, S. 18, Aralık 1998, s. 239-258.

[12] Stoyan Mihailovski 7 Ocak 1856 tarihinde Bulgaristan'ın Elena kasabasında doğdu. Kendisi sosyalist bir yazar, filozof ve öğretmendir. İlk ve ortaöğretimini Tırnova'da tamamlayarak 1872 yılında İstanbul'da Galatasaray Lisesi'nde eğitimine devam etti. 1875'de Fransa'ya giderek burada hukuk bölümünden mezun oldu. 1883-84 yıllarında Bulgaristan Adalet Bakanlığında sekreter olarak görev aldı. Daha sonra Fransızca öğretmenliği yaptı. Vırhovist Komitesinin kurucuları arasında yer almaktadır. 1901-03 tarihlerinde komitenin başkanlığını yürütse de 1905'te politikayı bırakma kararı aldı. 3 Ağustos 1927 tarihinde Sofya'da hayatını kaybetti. http://www.slovo.bg/showbio.php3?ID=39 Erişim tarihi 22.04.2021.

[13] Trayko Kitançev 1 Eylül 1858 tarihinde Resne'nin Pomoçani köyünde doğdu. İlköğretimine Resne'de başlasa da devam edemedi. Fakir bir aile çocuğu olan Trayko, İstanbul'da babasıyla beraber çiftçilik yapıyordu. Burada bulunduğu sırada çok sayıda gazete ve kitap okuyarak kendini geliştirdi. Bulgar topluluklarına katılarak Fener'deki Bulgar lisesinde eğitim alma fırsatı kazandı. Fakat ekonomik sebeplerden ötürü 16 yaşında Resne'ye dönmek zorunda kaldı. Katıldığı Bulgar toplulukları ve Ekzarhlığın desteğiyle eğitim için Kiev'e gönderildi. 1879-80 yıllarında Rusya'nın Moskova şehrinde hukuk fakültesinde eğitim gördü ancak hastalandığı için okulu bitiremedi. Bulgaristan'a dönerek kendisini burada geliştirdi, yazarlık ve öğretmenlik yaptı. 1884 yılında politikaya atıldı. Çok meraklı bir kişiliğe sahip olduğu için her türlü kesimle ve ideolojik grupla bir araya geldi. 1894'te Vilayat-i Selase'den Bulgaristan'a göç eden mülteciler topluluğunun başkanlığını yaptı. 1895 yılında Makedonya Komitesinin başkanı oldu ve çetecilik faaliyetlerine destek verdi. Aynı yılın ağustos ayında Sofya'daki Evinde ölü bulundu. Vanço Georgiev, **Trayko Kitançev,** Üsküp, Universitet Kiril i Metodiy, Filoloşki Fakultet, 2015, s. 23, 30-46, 125-225.

[14] İMDÖ kurulmasından kısa bir süre sonra Bulgaristan Prensliğinin dikkatini çekti. Nitekim prenslik bu örgütü kontrol altına alarak kendi çıkarları doğrultusunda kurulabilirdi. İMDÖ ise daha da güçlü olabilmek amacıyla aynı dönemde kurulan Vırhovist Komitesi ile birlikte hareket edebilmek için Sofya'da sınır ötesi temsilcilik kurdu. Temsilciliğin kurulmasının en önemli nedeni İMDÖ ile Vırhovistlerin aynı çatı altında görülmesini engellemekti. Bundan başka temsilcilik kamuoyuna doğru

Örgütün kurulmasının ardından geçen iki yıllık süre içerisinde pek çok çete ve topluluğun katılmasıyla birlikte faaliyet sahası da oldukça genişledi. Bu nedenle 1896 yılında Selanik'te tekrar bir kongre düzenlenmesi kararı alındı. Bu kongre örgütün geleceği açısından da oldukça önemliydi çünkü kendilerini ihtilalci olarak tanımlayan ve Makedon tarih yazımına göre Makedonya topraklarının bağımsızlığı için sonuna kadar savaşma fikrini benimseyen kişilerin katılımıyla gerçekleşti. Kongrede iki yıl boyunca yapılan faaliyetler konuşuldu ve geleceğe yönelik kararlar alındı. Gotse Delçev ve Gyurçe Petrov[15] örgütün yönetimsel gücünü temsilen yeni bir anayasa belirlediler. Bir kere daha din, dil, ırk farkı olmaksızın herkesin örgüte katılabileceği ve amaçlarının yalnızca Makedonya'nın bağımsızlığı için savaşmak olduğunun altı çizildi. Kongrede alınan diğer bir önemli karar da Örgütün isminin Gizli Makedonya-Edirne Devrimci Örgütü olarak değiştirilmesidir. Bundan başka dış güçlerin örgüte karışmaması gerektiği, bu devletlerin propagandalarına aldırış edilmeyeceği ve buna benzer durumların örgüt içerisinde yeri olmadığı belirtildi[16].

Örgütün faaliyetlerine daha kolay devam etmek amacıyla Vilayat-i Selase'nin 7 farklı bölgesinde örgütlenmeye karar verdi. Bunlar Selanik, Manastır, Üsküp, Serez, Ustrumca, İştip ve Edirne bölgeleri olup yalnızca Edirne, Makedonya topraklarının dışında kalıyordu. Bu bölgeler kendi içerisinde il, ilçe ve belediyeler şeklinde büyükten küçüğe doğru örgütlenecekleردi. Örgütün en yüksek yasama organı kongre

---

haberleri aktaracak ve Bulgaristan Prensliği'nin kendilerini istediği gibi kullanmalarının önüne geçecekti. Manol Pandevski, "Deynosta na VMRO za Vostapuvanye Nadvoreşni i Vnatreşno-Politiçki Vırski vo Tekot na İlindenskoto Vostaniye", **Kniga za İlinden,** İnstitut na Natsiyonalna İstoriya, Üsküp 1969, s. 170-171; Mahir Aydın, **"Arşiv...,"**, s. 210-211; Tahsin Üzer, **Makedonya'da Eşkiyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi,** Ankara, TTK, 1999, s. 116-118; Bacil G. Counaris, "National Claims, Conflicts and Developments in Macedonia 1870-1912", **The History of Macedonia**, Selanik 2007, s. 188-189.

[15] Gyurçe Petrov 2 Nisan 1865 tarihinde Pirlepe'in Varoş köyünde doğdu. İdeolog, tarihçi ve yayıncı bir profesördür. İlköğretimini Pirlepe ve Manastır, sonraki eğitimini ise Selanik ve Plovdiv'de aldı. 1886-87 yılları arasında İştip'te öğretmenlik yaptı. 1891 yılına kadar hem Üsküp'te öğretmenlik yaptı hem de Metropolit Teodosiy Fologanoe ile birlikte çalışıp Ohri Arhieopiskopyası için ona yardım etti. 1891-95 yılları arasında Manastır, 1895-97 yılları arasında da Selanik Ekzarhlık okulunda ders verdi. İMDÖ'nün kurucularından biri olup merkez komite üyesidir. 1896 yılındaki Selanik Kongresi'nde Dame Gruev ile birlikte örgütün anayasasını yazdı. 1897-1901 yılları arasında Sofya'da örgütün sınır ötesi temsilciliğini yaptı. İlinden İsyanı sırasında Pirlepe ve Mariovo bölgesinde bulunan çeteleri yönetti. İsyansan sonra da örgütün kongrelerine katılarak aktif rol aldı. Bu dönemde basın ve yayıncılıkla uğraşarak "Na Orujye", "Kulturno Edinstvo" gibi gazeteleri çıkardı. 1921 yılında Todor Aleksandrov tarafından öldürüldü. Aleksandar Trayanovski, "Gyurçe Petrov", **Makedonska Entsiklopediya,** C. II, Üsküp, Makedonska Akademiya na Naukite i Umetnostite, 2009, s. 1145-1146.

[16] Polyanski, **Gotse Delçev...,** s. 141.

idi ve kongrede alınan her kararı örgüt üyeleri kabul etmek zorundaydı. Kongrenin en önemli organı ise tüm kararları alan Merkez Komite idi. Makedonya bölgesinde bulunan bütün ihtilalci bölgeler ve çeteler Merkez Komite'nin kararlarını uygulamak zorundaydı. Örgüt gizli bir şekilde yapılandığı için aralarındaki haberleşme şifreli şekilde sağlanıyordu. Bu amaçla üst kurulda yer alan her örgüt üyesi için bir lakapla birlikte kendilerine özgü imza ve mühürleri belirlendi. Bundan başka finansal destek ve silahlanma konularında da önemli kararlar alındı. Ayrıca kendi fikirlerini ve amaçlarını insanlara daha hızlı ulaştırmak ve onları aydınlatmak için gazete çıkarılması konusunda anlaştılar[17].

Gotse Delçev, 1896 yılında Sofya'da General Nikolev ve Vırhovistlere karşı bir konuşma yaptı. Konuşma sırasında "*Makedonya Makedonyalılarındır"* sloganını tekrarlayan Gotse Delçev amaç ve isteklerini ise "*Biz Makedonya bölgesi ve halkı için mücadele ediyoruz. Biz oyuncak bir millet değiliz, bizimle politika yapmayın, bizimle oynamayın"* sözleriyle dile getirdi. Akabinde Vırhovistlere karşı da tavrını "*Vırhovistler ve Bulgaristan bize sadece kardeşçe yardım edebilir"* şeklinde ifade etti. Başka bir toplantıda tekrar bu konuyu ele alan Gotse "*Ben elime silah aldığım sürece Makedonya'da Bulgar subay olmayacaktır"* ifadelerini kullanarak Vırhovist karşıtı düşüncede olduğunun bir kez daha altını çizdi. Yakın arkadaşı Gyurçe Petrov da onun fikirleri destekleyerek Vırhvistlere karşı mücadele edeceğini belirtti. Yane Sandanski de aynı düşünceyle hareket ederek "*Bizler ne Osmanlı ne de Bulgar tiranlığını istiyoruz, biz Makedonya'nın özgürlüğü ve bağımsızlığı için savaşıyoruz"* sözleriyle tavrını koydu[18].

---

[17] Dimovski, **a.g.e.,** s. 22-36; Svetlozar Eldırov, "Solunskiyat Kongres na VMORO: Ukrepvane na Organizatsiyata Sled Kongresa", **Natsionalno Osloboditelno Dvijenie na Makedonskite i Trakiytsite Bulgari,** Tom II, Sofya, Makedonski Naucen İnstitut, 1995, s. 109-118; Anastas Lozançev basım işlerini bizzat evinden yürütmekteydi. Osmanlı yönetimini bunu engellemek amacıyla eve baskın düzenlese de Anastas'ın tüm gazeteleri tencerelerin içine saklaması sebebiyle herhangi bir şey elde edemedi. Lozancev, **a.g.e.,** s. 20; İlhan Tekeli, "İç Makedonya Devrimci Örgütü ve İlinden İsyanı", **Cumhuriyetin Harcı- Köktenci Modernitenin Doğuşu,** I, s. 71-73.

[18] Hristo Andonov Polyanski, **İlindenskoto Vostanie i Megyunarodnata Yavnost**, Üsküp, Misla, 1985, s. 16-17; Orde İvanovski, "Borbata na Gyurçe Petrov za Soçuvuvanye Samostoynosta i Nezavisnosta na Makedonskoto Osloboditelno Delo 1883-1921", **Gyurçe Petrov i Pere Toşev**, Pirlepe, Druştvoto za Nauka i Umetnost i Druştvo na İstoriçarite-Prilep, 1974, s. 47-48; Vançe Stoyçev, **Voena İstorija na Makedonya**, Üsküp, Voena Akademiya General Mihaylo Apostoloski, 2000, s. 420.

Örgütün kuruluş aşamasından ve ilerleyen süreçteki teşkilatlanmasından bahsettiğimiz üzere çoğu ihtilalcinin Bulgar kökenli ve Bulgaristan ile irtibat halinde olduğu görülmektedir. Bu noktada Bulgar Ekzarhlığı'nın ciddi bir etkisi vardı çünkü çoğu ihtilalci onların açmış olduğu kilise okullarında eğitim görmüştü. Dolayısıyla bu iki unsurun örgütle nasıl bir ilişki içerisinde olduğundan genel olarak bahsetmek istiyoruz.

Bulgarlar 1870 yılında Ekzarhlığın kurulmasıyla artık kendilerini daha güçlü hissetmeye başladılar. Çünkü Rum Patrikhanesinden ayrılmaları sayesinde öz benliklerine dönme, kendi hakları için mücadele etme imkânı bulabilirlerdi. Ekzarhlık onların gözünde kendi temsilcileri idi. Ekzarhlığın kurulması ile beraber Bulgar tarihinde "aydınlanma döneminin" de başladığını söylemek mümkündür. Bu dönemde eğitim faaliyetlerinin önem kazanmasıyla birlikte yeni okullar ve kiliseler açılırken öğrenciler kadar öğretmenler de yetiştirilmeye başlandı. Ekzarhlığın kurulmasının ardından Bulgarlar, Slavca konuşan herkesi kendi taraflarına çekmeye çalıştılar. Bu durum Rum Patrikhanesinin güç kaybetmesine ve iki kurum arasında rekabetin doğmasına neden oldu. Her iki taraf da halkı kendi yanlarına çekmek amacıyla propaganda faaliyetlerine başladılar. Bulgar Ekzarhlığı bunun dışında Sırp Kilisesi'nin propagandalarıyla da mücadele etmek zorunda kaldı. Ekzarhlığın kurulmasıyla beraber eğitimin önem kazanmasından yukarıda bahsetmiştik. Özellikle Ekzarh I. Yosef'in bu konudaki çalışmaları ve çabaları büyük öneme sahiptir. Bu dönemde Osmanlı Devleti de yürüttüğü hoşgörü politikasına ek olarak verdiği imtiyazlarla birlikte yeni okulların açılmasına ve Bulgarca eğitime izin verdi. Ekzarhlık; Selanik, Manastır, Üsküp ve Edirne başta olmak üzere çoğu şehirde kilise okulları açtı. Hedefleri halkın eğitim ve kültür seviyesini yükseltmek olduğundan okulların en ücra Bulgar köylerine dahi ulaşmasını sağladılar. Eğitime verilen önemin altında Bulgarların kaliteli eğitim sayesinde özgürlüğe kavuşacakları düşüncesi yatmaktaydı. Ekzarhlık Makedonya'nın kurtuluşunun evrim yoluyla gerçekleşeceğini savunuyordu. Okullarda eğitim verenlerin çoğu Makedonya doğumlu idi. Sadece 33 öğretmen Bulgaristan'dan uzman olarak gelirken diğer öğretmenler ise çoğunlukla Manastır Vilayetindendi. Öğretmenlerin maaşları, okul ihtiyaçları, malzeme ihtiyacı gibi masraflar kilise cemaatinin yaptığı bağışlarla karşılanıyordu. Okullarda verilen eğitim

öğrencileri her konu hakkında bilgilendirme çabasına yönelikti. Bu şekilde açılan okullar ve Bulgar enstitülerinin sayısı zamanla arttı. Ekzarhlığın güç kazanmaya başlaması Osmanlı hükümetinin de dikkatini çekti. Bu sebeple Bulgarların daha fazla güçlenmesinin önüne geçmek amacıyla denge politika izleyen hükümet, onlara karşı Rum ve Sırpları desteklemeye başladı[19].

Çetecilik faaliyetleri ve örgütlerin kurulması aşamasında da Ekzarhlığın önemli etkisi vardı. Aslında Ekzarhlığın açtığı okullarda görev yapan çoğu öğretmen ihtilalci fikirleri öğrencilere aşılıyordu. Nitekim Gotse Delçev, Dame Gruev gibi isimler bu okullarda öğretmenlik yapmışlardı. Bu eğitimin sonucunda Gyurçe Petrov, Pere Toşev[20], Boris Sarafov[21] gibi kişiler ihtilalci oldular. Ekzarhlık her ne kadar barışçıl ve evrim yollu bir politika takip etse de onların okullarından mezun olan kişiler Makedonya Meselesinin ihtilalci politikalarla çözümünden yanaydılar. Zaten zamanla oluşan yeni koşullar, şehir ve köylerdeki huzursuzluk, halkın şikâyetleri, Berlin Kongresi'nden sonraki durum ve isyanlar barışçıl yolla hareket edilmesinin tek başına yeterli olmayacağını mümkün kılıyordu. Böylece Ekzarhlığın politikasıyla çatışan örgüt üyeleri ve diğer ihtilalci gruplar Makedonya Meselesinin çözümü ve siyasi özgürlüklerin kazanılması için Türk hâkimiyetinin ortadan kaldırılması gerektiğini, bunun da savaş yoluyla mümkün olabileceğini savunmaya başladılar. Aslında Her iki

---

[19] Adanır, **a.g.e.,** s. 108-109; Barbara Jelvich, **Balkan Tarihi 18. Ve 19. Yüzyıllar**, çev. İhsan Durdu, C. I, İstanbul, Küre Yayınları, 2009, s. 366-368; Neriman Hacısalihoğlu, "Bulgar Ekzarhı Yosif'in Yazışmalarında Makedonya'daki Bulgar Okulları", **Osmanlıdan Cumhuriyete Sosyo-Kültürel Siyasi Yansımalar**, İstanbul, Derin Yayınları, 2015, s. 139-140.

[20] Pere Toşev 1865 yılında Pirlepe'te doğdu. İlköğretimini Pirlepe'te, liseyi ise Plovdiv'de tamamladı. 1892-1901 yılları arasında Pirlepe, Üsküp ve Manastır'da öğretmenlik yaptı. İMDÖ'nün kurucularından olup merkez komitesi üyesidir. 1901 yılında tutuklanarak Bodrum'da hapsedildi. 1902'de afla birlikte serbest kalınca Selanik'e döndü ve ardından Pirlepe'ye geçti. İlinden İsyanı'na yeterli hazırlık yapılmadığı için karşı çıksa da çetesi ile birlikte destek verdi. İsyandan sonra 1904 ve 1905'te kongrelerde yer aldı. 1910-11 yıllarında Selanik'teki Ekzarhlık okulunda müfettişlik yaptı. 4 Mayıs 1912 tarihinde Osmanlı ordusu ile girdiği çatışmada öldürüldü. Aleksandar Trayanovski, "Pere Toşev", **Makedonska Entsiklopediya,** C. II, Üsküp, Makedonska Akademiya na Naukite i Umetnostite, 2009, s. 1500-1501.

[21] Boris Sarafov 1872 yılında Nevrokop'un Libyahovo köyünde doğdu. Selanik Ekzarhlık Okulu ve Sofya Askeri Lisesi'nden mezun oldu. 1895 yılında Makedon Vırhovist Komitesinin sorumluluğunda Melnik'e saldırı düzenledi. 1899-1901 yılları arasında Vırhovist Komitesinin başkanlığını yaptı. Smilevo Kongresi'nde, Manastır İhtilalci Bölgesinin yönetimden sorumlu kişilerden biri olarak seçildi. İlinden İsyanı'ndan sonra Bulgaristan'a döndü ve çalışmalarına burada devam etti. "Sarafist" akım adı altında çeteler kurdu ve bunları Vilayat-i Selase'ye gönderdi. Ayrıca Serez İhtilaci Bölgesinden sorumlu çete liderlerinden biridir. Bu dönemdeki faaliyetleri ile Avrupalılardan tarafından da yakından tanındı. Örgütün 1905 yılındaki Ril Kongresi'ne katıldı ve Sırplardan para aldığı iddiası ile suçlandı. 28 Kasım 1907 tarihinde Sofya'da öldürüldü. **Boris Sarafov Anılar,** Kultura, Üsküp, 1995, s. 121.

taraf da aynı ideale sahip olmakla birlikte yöntem konusunda aralarında anlaşmazlık yaşıyorlardı[22].

İMDÖ'nün resmi olarak kurulmasından sonra düzenlenen kongre ve toplantılarda Ekzarhlığın tutumu da masaya yatırıldı. Dame Gruev, Hristo Tatarçev, İvan Hacı Nikolov, Petar Pop Arsov gibi örgüt üyeleri açık bir şekilde Ekzarhlığın yöntemlerine karşı olduklarını ifade ettiler. Bunun üzerine örgüt, Ekzarhlığın sadece eğitim ile uğraşması, diğer konularda örgütün işlerine karışmaması ve engel olmaması gerektiği konusunda karar aldı. Burada önemli bir ayrıntıyı tekrar etmemiz gerekir. İki taraf arasında anlaşmazlık olmakla birlikte mesele yalnızca Makedonya'nın bağımsızlığı konusunda uygulanacak yönteme yöneliktir. İMDÖ'nün bunun dışında Bulgar Ekzarhlığı'na karşı herhangi bir tutumu olmadı. Örgüt tarafından Bulgar Ekzarhlığı kendi yanlarına çekmeye yönelik bazı girişimler olsa da istenen sonucu elde edemediler. Aynı şekilde Ekzarh I. Yosef'in bizzat örgüt üyeleri ile görüşüp onları kendi tarafına çekme teşebbüsü de başarısız oldu. Bunun üzerine Ekzarh, örgütün faaliyetlerini Bulgaristan Prensliği`ne şikâyet ederken Avusturya-Macaristan ve Rusya hükümetlerine mektup yazarak örgütü desteklemediğini ifade etti. Ekzarhlık büyük bir isyan çıktığı takdirde bölgedeki tüm eğitim faaliyetlerinin boşa gideceğini düşünüyor ve çeteleri birer tehdit olarak kabul ediyordu[23].

Vilayat-i Selase'de çetecilik faaliyetlerinin başlamasında en büyük rol aslında Bulgaristan'a aitti. Bulgar yönetimi buradaki çeteleri sürekli olarak Müslümanlara saldırmaları yönünde kışkırtıyordu. Bu şekilde hareket etmesindeki amaç, daha sonra Müslümanlar tarafından Hristiyanlara yönelik karşı saldırı yapıldığı vakit kendilerini mağdur göstererek Avrupa'nın dikkatini buraya çekmek ve Osmanlı Devleti'nin bölgede terör estirdiği izlenimi vermekti[24]. Örgüte her türlü silah ve cephane desteğini sağlayan Bulgaristan, Vilayat-i Selase'deki durumu yerinden takip etmek ve

---

[22] Stoyanovski, **İstoriya...,** s. 166; Svetlozar Germanov, "Otnoşeniyata na VMORO c Bılgarskata Ekzarhiya", **Natsionalno Osloboditelno Dvijenie na Makedonskite i Trakiytsite Bulgari,** Tom II, Sofya, Makedonski Naucen İnstitut, 1995, s. 94-97.
[23] Germanov, **a.g.m.,** s. 97-103.
[24] Beydilli, **a.g.m.,** s. 91-92.

propaganda faaliyetlerini bulundurmak amacıyla tüccar vekillerini bölgeye yolladı[25]. Nihai nokta ise kendi topraklarından topladığı gönüllüleri çete kurmak üzere Vilayat-i Selase'ye göndermeye başladı[26]. Her ne kadar Bulgar Ekzarhlığı Makedonya Sorununa daha farklı ve barışçıl yolla yaklaşıyor olsa da bazı papazların Bulgar milliyetçiliği ve propagandası yaptığını söylemek mümkündür. Mesela Vidin'deki bir Bulgar kilisesinde Makedonya'nın Bulgar topraklarına katılması için ayinden sonra dualar ediliyor ve halk Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtılıyordu[27]. Peştera'da, özellikle İlinden İsyanı öncesinde hazırlıklar devam ederken "*Makedonya bizimdir, komiteler hazır olunuz*" gibi çeşitli propaganda içeren ilanlar her yere asılmıştı[28].

İMDÖ, Vırhovistlerin faaliyetleri sebebiyle Bulgaristan ile yakın bağlantı içindeydi. Daha kurulma aşamasında iken Varna-İstanbul hattı sayesinde iki taraf arasında sağlanan haberleşme daha sonra İstanbul-Köstendil hattının kurulmasıyla daha da kuvvetlendi. Köstendil, Vilayat-i Selase ile Bulgaristan arasındaki bağlantının sağlanmasında önemli noktada yer alıyordu. Çünkü silah, mühimmat ve diğer askeri malzemeler Vilayat-i Selase'ye buradan aktarılıyordu. Bir diğer önemli silah aktarma noktası da Razlık'tı Bulgaristan'dan gelen silahlar Razlık'ta depolanıyor ve daha sonra çetelere dağıtılıyordu. İMDÖ'deki Santralistler her ne kadar bu dış yardımlara karşı çıksalar da Vırhovistler Bulgaristan'dan gelen yardımları değerlendirmek istiyorlardı. Bu arada İMDÖ, Bulgaristan ordusuyla da irtibat hâlindeydi. Özellikle General İvan Tsonçev[29] maddi manevi her konuda örgütü destekliyor; silah, bomba ve askeri eşyalar konusunda gereken yardımı sağlıyordu. Köstendil'de yasadışı bir fabrika kurarak burada bomba üretiyor ve hepsini Vilayat-i Selase'ye gönderiyordu. Ayrıca Merkez

---

[25] Aydın, **"Arşiv...,"**, s. 217-222; Recep Ayhan, "Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri (1870-1912)", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Batman Üniversitesi & Fırat Üniversitesi (Ortak Program), Elazığ 2016, s. 50.

[26] BOA, A.}MTZ.(04), nr. 27/63 (10 Nisan 1895).

[27] BOA, A.}MTZ.(04), nr. 21/18 (13 Aralık 1886).

[28] BOA, A.}MTZ.(04), nr. 87/45, lef. 1 (28 Ocak 1903).

[29] İvan Tsonçev 10 Eylül 1858 tarihinde Bulgaristan, Dıryanovo'da doğdu. 1879 yılında Sofya Askeri Lisesi'nden mezun oldu ve 1883 yılında Rusya'ya giderek askeri eğitimine burada devam etti. Bulgaristan'a dönünce orduya katılarak askeri kariyerini sürdürdü. Çok sayıda operasyona katılan İvan, 1901 yılında General oldu. İMDÖ kurulduğundan beri örgüt üyeleri ile iletişim halindeydi. Hatta Selanik'e giderek bizzat onlarla görüşmeler gerçekleştirdi. Dame Gruev, Hristo Tatarvev, Gotse Delçev ve Gyurçe Petrov ile bizzat görüşerek örgüte yardım etti ve çetecilik faaliyetlerini destekledi. Vırhovist Komite üyeleriyle de görüşmeler gerçekleşti. Hatta resmen olmasa da bu komitenin yöneticilerinden biriydi. 16 Aralık 1910 tarihinde Sofya'da hayatını kaybetti. Svetlozar Eldırov, **General İvan Tsonçev: Biografiya na Dva Jivota**, Sofya, Voeno İzdatelstvo, 2003, s. 9-10.

Komite üyeleri ile de irtibat halinde olarak zaman zaman onlarla görüşmeler gerçekleştiriyordu[30].

Osmanlı Devleti isyanların ve çetecilik faaliyetlerinin arkasında Bulgaristan'ın olduğunun farkındaydı. Her defasında onları ikaz ederek gerekenin yapılmasını istese de Bulgaristan çeteleri desteklemeye devam etti[31].

1.2. İlinden İsyanı Öncesi Gerçekleşen İsyanlar: Melnik (1895) ve Cuma-i Bala İsyanı (1902)

İMDÖ her ne kadar gizli ve planlı şekilde hareket etmeye çalışsa da örgüt bünyesindeki çetelerin sayısının artması ve özellikle de Vırhovistlerin çetecilik faaliyetlerine yoğunlaşarak hem köy hem de şehirlerdeki Müslüman ve Hristiyan halka yönelik düzenlediği baskınlardan ötürü Osmanlı Devleti artık Vilayat-i Selase'de ihtilalci çetelerin var olduğundan emin oldu.

Melnik İsyanı, 1895 yılının Temmuz ayında gerçekleşen bir isyandı. İsyanın amacı Avrupa Devletleri'nin dikkatini bölgeye çekerek ıslahat yapılmasını sağlamaktı. Örgüt her ne kadar dış güçlerin ve komşu ülkelerin çıkarlarına göre hareket etmemek için yardım kabul etmese de Vırhovistler Bulgaristan Devleti'nden aldıkları askeri ve finansal destek ile isyan çıkardılar. İsyan için Filibe ve Pazarcık'ta çeteler oluşturularak Vilayat-i Selase'ye gönderildi. Bu çeteler aracılığıyla Vilayat-i Selase'de bulunan diğer çetelere silah, mühimmat ve diğer gereken yardımlar sağlandı[32]. Hatta Karadağ'dan da gönüllü kişiler gelerek çetecilik faaliyetlerine katıldılar. Bunlar Köstendil'de toplanarak çeteler oluşturdu ve hududu geçerek Vilayat-i Selase'ye girmeyi başardılar. Buna ilaveten Bulgar binbaşısı olan Matrotsabonov, Rusçuk'ta bir çete kurarak Vilayat-i Selase'deki çeteler için silah tedarik etmeye başladı[33].

---

[30] Svetlozar Eldırov, "VMORO i Makedono-Odrinskoto Dvijeniye v Bılgariya", **Natsionalno Osloboditelno Dvijenie na Makedonskite i Trakiytsite Bulgari**, Tom II, Sofya, Makedonski Naucen İnstitut, 1995, s. 157-159,167-170; Uzer, **a.g.e.,** s. 125.

[31] Mahir Aydın, **"Arşiv...,"**, s. 231.

[32] BOA, A.}MTZ.(04), nr. 177/38, lef 3 (4 Temmuz 1895).

[33] BOA, A.}MTZ.(04), nr. 29/26 (30 Temmuz 1895).

İsyanın en önemli çete liderleri Stoyço Gavranov, Anton Bozukov, Petar Naçev, Vasil Mustafov ve Boris Sarafov idi. İsyanın genel planına bakacak olursak örgütün Ustrumca, Pirin Dağı, Serez Bölgesi ve Melnik olmak üzere dört isyan bölgesi oluşturduğu görülmektedir. Ustrumca bölgesinde Petar Naçev liderliğinde yaklaşık 120 kişilik bir çete vardı. Bu çetenin amacı Ustrumca şehrini ele geçirmekti. Fakat yapılan çatışmalar neticesinde çoğu çete üyesi hayatını kaybetti. Kalanlar ise gizli yollardan Bulgaristan'a geri döndüler. Pirin Dağı'nda bulunan çete de Ustrumca'ya düzenlenecek baskına destek vermesi görevi verilmişti fakat onlar da Osmanlı ordusu ile girdiği çatışmada ağır kayıplar verdiler. Serez Bölgesi'ne giden yaklaşık 200 kişilik çete ise Dospat köyünü ele geçirerek köy camisini bombaladı. Boris Sarafov ve çetesi ise 12 Temmuz günü Melnik'e girdi ve postaneye saldırdıktan sonra hapishaneyi basarak bütün suçluları serbest bıraktı. Ayrıca ev ve dükkânları da yaktı. Çetelerin isyan boyunca en başarılı olduğu yer Melnik saldırısı oldu. Ayrıca Boris ve çetesi isyandan sonra kayıp vermeden Bulgaristan'a dönmeyi başardı[34].

Osmanlı Devleti aslında bu isyanın çıkacağına yönelik istihbarat alınca derhal Selanik, Manastır, Edirne ve Kosova Vilayetlerini uyarmıştı. Her ne kadar isyanın önüne geçilemese de alınan tedbirler sonucunda kısa sürede bastırıldı[35]. İsyandan sonra Osmanlı hükümeti bölgede bulunan Serez, Drama, Nevrokob ve Melnik redif taburlarına talim yaptırılması, sürekli eşkıya üzerine takip düzenlemesi, sınır geçitlerini koruması gibi emirler verdi ve söz konusu taburlara silah ve cephane desteği sağladı[36].

Melnik İsyanı'ndan sonra çetelerin baskınlara devam etmesi sebebiyle Osmanlı Devleti, 1896-1901 yılları arasında bölgede operasyonlar düzenleyerek çoğu örgüt üyesi ile çeteciyi tutukladı. Hatta bazı çete üyeleri itiraflarda bulunarak saklanan çetecilerin yerlerini ihbar etti[37]. Tutuklamaların devam ettiği sırada Selanik'teki yüksek örgüt üyeleri paniğe kapıldılar. Merkez Komite üyelerinden biri olan İvan Hacı

---

[34] BOA, A.}MTZ.(04), nr. 178/35, lef 1 (29 Temmuz 1895); Paskov, **"Vıznıkvane...,"**, s. 77-80; **Boris...,** s. 131-133; Hristo Silyanov, **Osloboditelnite Borbi na Makedoya**, Tom I, Üsküp, Kultura, 2003, s. 57-58; Stoyçev, **a.g.e.,** s. 420-421.
[35] BOA, A.}MTZ.(04), nr. 177/23 (30 Haziran 1895).
[36] BOA, A.}MTZ.(04), nr. 29/30 (31 Temmuz 1895).
[37] Paskov, **a.g.m.,** s. 77-79; Dimitar Dimeski, **Aferite vo Bitolskiot Vilayet,** Üsküp, Matica Makedonska, 1993, s. 7-8;

Nikolov, düşüncesizce hareket ederek örgütün bütün şifre ve adreslerini İvan Garvanov[38]'a verdi. İvan Garvanov örgütü kendi çıkarlarına göre kullanmaya başladı ve böylece örgüt ehemmiyetsiz kişilerin eline geçti. İvan Garvanov Makedonya'nın bağımsızlığı için değil, bu bölgeyi Bulgaristan topraklarına katmak için uğraşan bir Vırhovistti. Vırhovistler hiçbir zaman Makedonya'nın bağımsızlığı için uğraşmadılar. Onların amacı her zaman Makedonya topraklarını Bulgaristan'a katmak oldu. Bu düşüncede olanlar İMDÖ'nün içerisinde de vardı ve hem Gotse Delçev hem de Yane Sandanski örgüt içerisinde Vırhovistlerle mücadele ediyordu[39].

Yapılan tutuklamalar ve Osmanlı Devleti'nin bölgeyi sakinleştirmek için uğraşması maalesef sonuç vermedi. Artan çetecilik faaliyetleri sonucunda 1902 yılının Eylül ayınca Cuma-i Bala İsyanı patlak verdi. İlinden İsyanı`ndan hemen önce çıkan bu isyan bir nevi İlinden İsyanı`na giden süreçte küçük bir hazırlık safhasıydı. Burada belirtilmesi gereken husus Cuma-i Bala İsyan'nin tıpkı Melnik İsyanı gibi Vırhovistler tarafından düzenlenmesidir. İMDÖ'nün içinde bulunan Santralistlerin destek vermemesi isyanın başarısızlıkla sonuçlanmasının en önemli nedenlerinden biri olacaktı[40].

İMDÖ'nün muhalefetine rağmen İvan Tsonçev 1902 yılının Mart ayında Cuma-i Bala İsyanı için bir plan oluşturarak hazırlıklara başladı. Bu plana göre isyana gerekçe olarak bölgedeki Bulgarların durumu gösterilecek ve haklarını korumak için harekete geçildiği belirtilecekti. İvan Tsonçev ve Stoyan Mihailovski birtakım raporlar hazırlayarak Bulgaristan Hükümetine düzenleyecekleri isyanı bildirseler de olumlu

---

[38] İvan Garvanov 1829 yılında Eskizağra'da doğdu. Viyana'da ihtisasını tamamladı ve 1894-1903 yılları arasında Selanik'teki Bulgar Ekzarhlık Okulunda öğretmenlik yaptı. 1903'teki Selanik Kongresi'nde örgütün başkanı oldu. Vırhovistlere dahildi ve kongrede isyanın başlamasını en çok savunan kişilerden biri oldu. Hem Bulgar hükümeti hem de Ekzarhlık ile irtibat hâlinde faaliyetlerini yürüttü. Selanik protestolarından sonra tutuklanarak ömür boyu hapis cezasına çarptırıldı fakat 1904 yılında aftan yararlanarak serbest kaldı. Bu olaydan sonra Bulgaristan'a giderek hem tercümanlık yaptı hem de askeri okulda ders verdi. 1907 yılında Boris ile beraber öldürüldü. Vanço Georgiev, "İvan Garvanov", **Makedonska Entsiklopediya,** C. I, Üsküp, Makedonska Akademiya na Naukite i Umetnostite, 2009, s. 336.

[39] Dimovski, **a.g.e.,** s. 36-44.; Makedon tarih yazımına göre örgütün şifrelerinin Vırhovistlere dâhil olan örgütün kurulma amacına ters hareket eden İvan Garvanov'a verilmesi büyük bir hataydı. **İstoriya Na Makedonskiot Narod**, İnstitut na Natsionalna İstorija, C. II, Üsküp, 1972, s. 223-224.; Hem politik hem de çetecilik faaliyetleri üzerinde Vırhovistlere karşı büyük bir mücadele söz konusuydu. Bu noktada Yane Sandanski özellikle Boris ve Tsonvev ile pek çok kez karşı karşıya geldi. **Yane Sandanski...,** s. 212-220.

[40] Pehlivan, **a.g.e.,** s. 139.

sonuç alamadılar. Buna rağmen İvan Tsonçev yaz aylarında isyana hazırlık kapsamında faaliyetlere başladı ve Vilayat-i Selase'ye asker göndererek çetelerin kurulmasını sağladı. Yüksek Komite üyeleri artık isyanın gerçekleşmesi ve gereken reformların yapılmasını istiyor, halkı etkileyerek onları isyana katılmaları konusunda teşvik ediyorlardı. Çıkarılacak olan isyanın bir diğer amacı da Avrupa Devletleri'nin dikkatini bölgeye çekmekti. İsyan propagandalarında örgüt Bulgaristan'ın ve Rusya'nın silah desteği vereceğini belirterek halkı etkilemeye çalışsa da gerçekte böyle bir şey söz konusu değildi. Vırhovistler 18 Eylül 1902 tarihinde Gradevo'da bir toplantı düzenleyerek isyan planını görüştüler. Plana göre isyanın merkezi Osmanlı Devleti ile Bulgaristan sınırları yakınında bulunan Yukarı Cuma bölgesi olacak, Struma Nehri vadisi boyunca yayılmaya devam edecekti. Başlangıç tarihi olarak 25 Eylülün kararlaştırılmasına rağmen bazı gelişmeler sebebiyle 23 Eylülde isyan başladı. İlkin Cuma-i Bala'da patlak veren isyan daha sonra Petriç, Melnik, Razlık ve Ustrumca bölgelerine yayıldı. İsyancı güçler çoğunlukla gerilla taktiği kullanarak Osmanlı ordusuyla çatıştılar. Serbino ve Gradevo'da gerçekleşen çatışmalar kanlı bir şekilde sonuçlandı. 12 Ekim tarihinde Bistritsa köyü yakınlarında gerçekleşen çatışma isyan süresince yaşanan en şiddetli çarpışma oldu[41].

Osmanlı Devleti isyanı bastırmak için birtakım tedbirler aldı ve bölgeye asker göndererek çetelerin sürekli takip edilmesi ve suçluların cezalandırılmasını emretti. İsyanın yayılmaması ve tekrardan ayaklanmaya kalkışılmaması noktasında vilayet amirlerinin gereken önlemi alması için uyarılarda bulundu[42]. Ayrıyeten isyan sırasında dağa kaçan halk ve Bulgaristan'a göç eden kişiler için geri dönüş çağrısı yapılarak nasihat heyetleri oluşturuldu.[43]. Böylece isyandan sonra Cuma-i Bala ve Petriç bölgesinden kaçan çoğu köylü evlerine geri döndü ve bölge isyancılardan temizlendi[44].

Ekim ayının sonlarına doğru isyan Osmanlı ordusu tarafından bastırıldı. Melnik ve Petriç isyancılardan tamamen temizlenirken çoğu çeteci öldü, hayatta

---

[41] Dobrin Mitçev, "Gornocumayskoto Vıstanıye 1902 g.", **Natsionalno Osloboditelno Dvijenie na Makedonskite i Trakiytsite Bulgari,** Tom II, Sofya, Makedonski Naucen İnstitut, 1995, s. 220-225; Stoyçev, **a.g.e.,** s. 423-424.
[42] BOA, Y..PRK.MYD., nr. 24/95 (15.10.1902).
[43] BOA, Y..PRK.MYD., nr. 24/97 (21.10.1902).
[44] BOA, Y..PRK.ASK.., nr. 185/85 (22.10.1902).

kalmayı başaranlar ise Bulgaristan'a sığındı. İsyandan olumsuz etkilenen halk ise perişan duruma düştü. Bu sebeple halkın bir kısmı Bulgaristan'a göç etmeye başladı[45].

Osmanlı Devleti artık Balkanlardaki çetecilik faaliyetleri konusunda ciddi önlemler almak zorunda kaldı çünkü sürekli çıkan isyanlar devleti zor durumda bırakıyordu. Ayrıca isyanlar bir nevi amacına ulaşarak Avrupa Devletleri'nin de dikkatini çekmeyi başarıyordu. Bu sebeple bölgede asayişin sağlanması ve yabancı devletlerin müdahalesini önlemek amacıyla Genel Müfettiş sıfatıyla geniş yetkilerle donatılmış bir Genel Vali atanmasına karar verildi. Bu göreve Hüseyin Hilmi Paşa getirildi ve 8 Aralık 1902 tarihinde Selanik'te göreve başladı. Her ne kadar Osmanlı Devleti, Rumeli Vilayetleri hakkında Talimatname olarak bir reform programı hazırlamış olsa da Avusturya-Macaristan ve Rusya duruma müdahil olarak Viyana Reform Programını hazırladılar ve Osmanlı Devleti'ne sundular. Osmanlı Devleti söz konusu programı kabul ederek bölgede huzurun devam etmesi için çalışmalara başladı. Fakat çeteler bu ıslahat programlarını kabul etmeyerek kendi başlarına hareket etmeye devam ettiler ve yeni bir isyan hazırlığı içerisine girdiler[46].

1.3. Selanik Kongresi ve Selanik Protestoları

Makedon kaynaklarından yola çıkarak örgüt hakkında böyle bir değerlendirme yapmak mümkündür: Selanik Kongresi, örgütün gelişimi sürecinde ikinci safhayı başlatmaktadır. 1894 ve 1895 yılları arasında örgüt hazırlık, teşkilatlanma ve büyüme dönemindeydi. İsyan çıkaracak ya da Osmanlı Devleti'ne karşı gelebilecek ne gücü ne de alt yapısı vardı. 1896 ve 1897 yılları arasında örgüt artık başlangıç evresinden çıkıp orta seviyeye geldi. Bu dönemde Osmanlı ordusu ile çatışmalara girerek kendini göstermeye başladı. 1898 ile 1902 yılları arasında ise örgüt artık kendince güçlü bir

---

45 Uzer, **a.g.e.,** s. 137-139.

46 Beydilli, **a.g.m.,** s. 86-87; İrtem, **a.g.e.,** s. 212-216; Gül Tokay, "Makedonya Reformları ve Güvenlik Güçleri", **Türkiye'de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti**, der. Evren Balta Paker, İsmet Akça, İstanbul 2010, s. 125-127.; Hüseyin Hilmi Paşa hayati ve faaliyetleri için bkz. Mahir Aydın, "Hüseyin Hilmi Paşa", **DİA**, C. XVIII, İstanbul 1998, s. 550-551.; Hüseyin Hilmi Paşa'nın müfettişlik dönemi için ayrıca bkz. Mustafa Alkan, "Hüseyin Hilmi Paşa'nın Rumeli Umumi Müfettişliği (1902-1908)", **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. XIII, S. 1, 2015, s. 242-255.

konuma ulaşarak amaçları uğruna savaşmaya hazır güce ulaşmıştı. Tam bu safhada toplanan Selanik Kongresi gerçekleşecek isyanın habercisi oldu. Örgütün kurulmasından beri geçen sürede gerçekleşen çok sayıda inişli çıkışlı olaydan, özellikle Vırhovistlerle yaşanan sıkıntılardan yukarıda bahsetmiştik. Vırhovistler köylere baskınlar düzenleyerek Vilayat-i Selase'deki halkı etkilemeye çalışıyor, bu toprakların Bulgaristan'a katılması gerektiğini savunuyorlardı. 1901 yılındaki tutuklamalarla beraber İvan Haci Nikolov'un örgüt şifrelerini Vırhovist Garvanov'a vermesi örgütün artık Bulgar politikalarının etkisi altına girmesine neden oldu. Buna karşılık İMDÖ'yü kuran asıl grup Makedonya'nın bağımsızlığı için bu yola baş koyduklarını söyleyerek herhangi bir devletin yardımı olmadan emellerine ulaşabileceklerine inanıyorlardı. Artık büyük bir isyanın vakti gelmişti, bütün örgüt ve ihtilalciler bu düşüncedeydi. Bu noktada Gotse Delçev diğerlerine göre konuya daha endişeli yaklaşıyordu. Ona göre örgüt hem savaş taktiği hem de silahlanma bakımından böylesine büyük bir isyan için hazır değildi. Vırhovistler ise Bulgaristan'ın yardımı ile isyan çıkarılabileceği, onun arkasında da Rusya olduğu için başarılı olabileceklerini belirtiyorlardı[47]. Vırhovistlerin bu düşüncesine karşı çıkan Yane Sandanski, Bulgarların davranışını rol kapmak olarak nitelendirmekteydi. Çünkü onların isyanın başarılı olması durumunda Bulgaristan'ın rolünü öne çıkararak bunu propaganda aracı olarak kullanacaklarının farkındaydı[48].

İvan Garvanov ipleri eline aldıktan sonra kendisi gibi Bulgar olan Boris Sarafov ile birlikte hareket ederek Vırhovistlerin örgütte daha fazla ön plana çıkmaya başlamasını sağladı. Örgütün temellerini atan Makedon ihtilalciler bu dönemde çeşitli nedenlerden ötürü ya hapiste ya da Osmanlı topraklarının dışındaydılar. Vırhovistler bu durumu değerlendirerek Selanik'te bir kongre düzenlemeye karar verdiler. Kongre 2 Ocak 1903 tarihinde Vilayat-i Selase'nin çoğu yerinden gelen çete liderlerinin katılımıyla gerçekleşti. Kongrenin ana konusu çoğu ihtilalcinin istediği gibi isyan hazırlıklarıydı. Bu amaçla gelen delegelerle birlikte yeni bir isyanın başlatılıp

---

[47] Dimovski, **a.g.e.,** s. 46; Dimitar Vlahov, **Makedonya - Momenti od İstoriyata na Makedonskiod Narod,** Üsküp, Drzavno Knigoizdatelstvo na Makedonya, 1950, s. 131.

[48] **Yane Sandanksi...,** s. 221-224. Yane Sandanski Selanik Kongresi'nde alınan kararları isyan için henüz yeterince hazırlık yapılmadığı için eleştirmiş ve bu fikirlerini Gotse ile de paylaşmıştır. Buna rağmen yine de Serez'deki hazırlık sürecinin sorumluluğunu kabul etmiştir.

başlatılamayacağı meselesi tartışıldı. Merkez Komite`nin başında olan İvan Garvanov hedeflerinin gerçekleşmesi için isyanın en kısa zamanda başlaması gerektiğini savunuyordu. Kongrede bulunan diğer Vırhovistler de doğal olarak onu destekliyorlardı. Bu sırada örgütün liderleri ve kurucuları arasında yer alan Dame Gruev, Hristo Matov[49], Gotse Delçev, Gyurçe Petrov ve Pere Toşev gibi önemli simaların kongrede yer almamaları Vırhovistlerin çıkarlarına hizmet etti. Pek çok konuda fikir ayrılıkları oluşmasına ve önemli üyelerin bulunmamasına rağmen kongrede yeni bir isyan çıkartılmasına karar verildi[50].

Kongrede alınan kararların çoğunun örgüt üyeleri tarafından desteklenmediğini kongreye katılan bazı kişilerin hatıratlarından görmek mümkündür. Bunların arasında yer alan Serez delegesi Lazar Dimitrov[51], örgütün asıl üyeleri olmadan bir kongre toplanmasını eleştirmektedir. Kongre sırasında Serez'in isyan için hazır olmadığını savunan Dimitrov'a göre kongrede alınan isyan kararı örgütün kuruluş amacının dışına çıktığını ve Makedonya'nın bağımsızlığı için değil, Bulgaristan'a bağlanması için hareket edildiğini göstermektedir. Kongrenin Sandanski ve Delçev'in düşünce tarzına aykırı şekilde hareket edilmesini eleştiren Dimitrov, nihayetinde Garvanov'un bu güç ve cesareti Bulgaristan'dan aldığını ifade etmektedir[52] .

Burada şunu da ifade etmek gerekir Vilayat-i Selase'deki hareketlilik Avrupa Devletleri'nin de dikkatini çekmişti. Örneğin bu sıralarda İstanbul'da bulunan bir Fransız vekili *"Eğer Makedonya'da bir isyan veya hareketlenme olursa halka daha*

---

[49] Hristo Matov 10 Mart 1872 tarihinde Ustruga'da doğdu. Lise eğitimini Selanik'te tamamladı ve üniversiteyi Sofya'da, Sloven filolojisi üzerine okudu. Tser ve Üsküp'te öğretmenlik yaptı. 1894 yılında beri İMDÖ'nün merkez komitesi üyelerindendir. Osmanlı Devleti tarafından 1901'de tutuklanarak Diyarbakır'a sürülse de bir yıl sonra afla serbest kaldı. 1902-05 yılları arasında örgütün Sofya'daki sınır ötesi temsilciğinde göre yaptı. 1905 ve 1908'deki kongrelere katıldı. Sonrasında bir yandan öğretmenlik yaparak diğer yandan da kitap ve şiir yazarak hayatına devam etti. 10 Şubat 1922 tarihinde Sofya'da öldü. Zoran Todorovski, "Hristo Matov", **Makedonska Entsiklopediya,** C. II, Üsküp, Makedonska Akademiya na Naukite i Umetnostite, 2009. s. 929-930.

[50] Dimovski, **a.g.e.,** s. 48-49; Polyanski, **İlindenskoto Vostanie...,** s. 23; Aleksandar Stoyanovski, **İstoriya...,** s. 170-171.

[51] Lazar Dimitrov 1874 yılında Voden'de doğdu. Voden bölgesinde çete liderliği yaptı. 1897 yılından beri örgüt üyesidir. İlinden İsyanı sırasında Yukarı Rodevo Köyü ile Voden bölgesinden sorumlu olarak burada faaliyetlerini yürüttü. 7 Aralık 1903 tarihinde hayatını kaybetti. Aleksandar Trayanovski, "Lazar Dimitrov", **Makedonska Entsiklopediya,** C. I, Üsküp, Makedonska Akademiya na Naukite i Umetnostite, 2009, s. 466.

[52] **Lazar Dimitrov Anılar**, Üsküp, Kultura, 1997 s. 35.

fazla hak ve özgürlük verilecektir" demekte, devamında "*İsyan iki haftadan fazla sürerse Bulgaristan Osmanlı Devleti'ne savaş açacak ve böylece isyan başarıya ulaşacaktır"* diyerek temennisini dile getirmekteydi.[53].

Selanik Kongresi'nde alınan kararlardan sonra örgüt üyelerinden isyana karşı olan birkaç ihtilalci fikir alışverişinde bulunmak amacıyla Sofya'da bir toplantı gerçekleştirdi. Gyurçe Petrov Selanik Kongresi'nde alınan kararları eleştirerek Garvanov'un ne yapmak istediğinin farkında olduğunu, hedefine ulaşmak için kendisiyle aynı fikirde olanları bir araya getirerek onların desteğiyle kongrede istediği kararları aldığını belirtmekteydi. Vırhovistlerden olmadığı hâlde Hristo Matov ve Dr. Hristo Tatarçev'in isyanı desteklediklerini gören Gyurçe, buna karşılık isyan için uygun koşulların oluşmadığının altını çiziyordu. Ona göre çıkacak bir isyan örgütün sonunu getirebilirdi. Gyurçe Petrov gibi düşünen bir diğer önemli ihtilalci de Gotse Delçev'di. O da bu karara karşı çıkarak büyük bir isyan yerine küçük isyanlar, protestolar ve anarşist eylemlerle Osmanlı Devletini yorma ve bu şekilde örgütün daha da güçlenmesini sağlama fikrini benimsiyordu. Kısacası ikisi de doğru zaman geldiği vakit isyanın başlatılması gerektiğini savunuyorlardı[54].

Selanik Kongresi'nde alınan isyan kararı örgüt üyeleri tarafından bir süre daha tartışıldı. Buna karşılık çoğu çete üyesi sabırsızlanıyor ve isyanın bir an önce başlaması gerektiğini düşünüyorlardı. Böylesine gergin bir ortamda tarihler 1903 yılı Nisan ayını gösterdiğinde Selanik'te birtakım olaylar gerçekleşti. Selanik Olayları veya Protestoları diye adlandırabileceğimiz bu olaylar 28-29 Nisan 1903 tarihleri arasında Gemiciler adlı bir grup tarafından düzenlendi.

Gemiciler denen bu topluluk İMDÖ'ye nazaran daha farklı düşünceye sahip, anarşist yöntemlerle hareket eden bir terör grubuydu. Yaptıkları saldırılarda hayatlarını önemsemeden hareket etmeleri ve gemi ne tarafa giderse onların da o tarafa gitmeleri metaforuna benzer bir düşünceye sahip olmalarından ötürü kendilerini

---

[53] Luben Lape, **Odbrani Tekstovi za İstoriyata na Makedonskiot Narod,** Tom II, Üsküp, Univerzitet Kiril i Metodiy, 1976, s. 415-416.

[54] Dimovski, **a.g.e.,** s. 50-51; Luben Lape, "Jivotot i Deloto na Gyurçe Petrov", **Gyurçe Petrov i Pere Toşev**, Pirlepe, Druştvoto za Nauka i Umetnost i Druştvo na İstoriçarite- Priplep, 1974, s. 15-16; Polyanski, **İlindenskoto Vostanie…,** s. 24. Hristo Silyanov da kongrede alınan isyan kararının arkasında Vırhovist politikanın yattığını düşünenler arasındaydı. Silyanov, **a.g.e.,** s. 201-202.

Gemici olarak adlandırıyorlardı. Gemiciler aslında aydın insanların oluşturduğu bir topluluk olup kendi başlarına hareket ediyorlar ve hiçbir örgüte bağlanmıyorlardı. Bu kapsamda İMDÖ ile de temaslarda bulunmuş ancak ortak bir zeminde buluşamamışlardı. Bu topluluk çoğunlukla aydınlardan oluştuğu için ekonomik olarak pek zorluk çekmiyorlardı. Maddi ihtiyaçlarını aileleri üzerinden karşılıyorlar, bazen de zengin ailelerin çocuklarını kaçırarak fidye karşılığı serbest bırakıyorlardı. Elde ettikleri paralarla bomba, silah, dinamit gibi teçhizatlar alıp Osmanlı mallarına ve halka zarar verme düşünceleri vardı. Amaçları terör saldırılarıyla Avrupa kamuoyunun dikkatini çekmekti. Onlara göre Makedonya'nın kendi başına bağımsızlığını elde etmesi imkânsızdı, bu sebeple Avrupa Devletleri`ni Vilayat-i Selase'de reform yapılması için etkilemeleri gerekiyordu[55].

Onların anarşist hareketleri Bulgar çetelerinin de dikkatini çekmişti. Özellikle Boris Sarafov onların eylemlerini desteklemiş ve finansal açıdan da katkı sağlamıştı. Onun bu şekilde hareket etmesindeki amaç Gemicilerin anarşist hareketlerinin isyanın daha erken çıkmasına katkı sağlayacağını düşünmesiydi. Bu dönemde Selanik'teki Osmanlı askerleri ve başıbozukları da sürekli olarak kargaşalıklara neden oluyordu. Bu durumdan rahatsız olan halkın dükkânlarının yağmalandığı, paralarının çalındığı, saldırıya uğradıkları ve işkence gördüklerine dair sürekli şikâyetler geliyordu. Böyle bir ortamda Gemiciler, Selanik'te terör saldırısı gerçekleştirmeyi planladılar. Hedefleri Selanik'teki Osmanlı Bankası şubesini, limandaki Fransız gemisini, tren yolu ve istasyonları bombalamaktı. Nitekim bu emellerini gerçekleştirerek şehirde kaos oluşturmayı başardılar[56].

Bu saldırılar karşısında Türk halkı da boş durmayarak Hristiyan halkla çatışmaya girdi. Fanatik İslamcılar camilerde toplanarak nutuk attılar ve halkı kışkırttılar. Bütün bunlara karşı Osmanlı Devleti takviye kuvvet göndererek hem şehirde hem de köylerde sükûneti sağlamaya çalıştı. Hem saldırganlar hem de köylülere karşı düzenlenen operasyonlar sonucunda olayların sorumlusu olan

[55] Dimovski, **a.g.e.,** s. 55-58.
[56] Meltem Begüm Saatçi, "Makedonya Sorunu (1903-1913)", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, s. 52; Fatma Gül Özküçük, "I. Meşrutiyet Dönemi Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleti", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 81-82.

Gemiciler grubunun üyeleri yakalandı. Her ne kadar bölgede asayiş yeniden sağlansa da gerçekleşen olaylar Avrupa kamuoyunun ilgisini çekmeyi başardı[57]. Sonuç olarak tüm bu olayları ileride çıkacak yeni bir isyanın habercisi olarak değerlendirmek mümkündür.

İMDÖ'nün kuruluşundan isyanların patlak verdiği döneme kadar geçen sürede Osmanlı Devleti`nin durumunun ise pekiyi olmadığı görülmektedir. Osmanlı-Rus Savaşından sonra halkın durumu kötüydü. Şehirlerdeki durum nispeten iyi olsa da sürekli çetelerin baskınlarına maruz kalan köyler güvenli değildi. Osmanlı Devleti çetelere karşı daima seferberlik hâlindeydi. Bu isyanlardan ötürü çoğu vilayetteki valiler asker rütbelilerden seçiliyor ve çok sayıda asker hazırda bulunduruluyordu. Hâliyle bu durum artan askeri ihtiyaçlar ve maaşlar sebebiyle devletin mali gücünü olumsuz yönde etkiliyordu. Her ne kadar Hüseyin Hilmi Paşa'nın müfettiş olarak atanmasıyla beraber idaredeki durum düzelse de çetecilik faaliyetleri sonlanmadı. Ayrıca birbirleriyle rekabet içerisinde bulunan idarecilerin yaratmış olduğu çalkantılar da Bab-ı Ali'nin yerinde kararlar almasını engelliyordu[58].

Rumeli bölgesinde Osmanlı Devleti'nin III. Ordusu yer alıyordu. 1903 yılı Mayıs ayı itibariyle bölgede 16 redif taburu ve 38 ilave süvari birliği bulunmaktaydı. Prizren, Gakova ve Pek'te 44 tabur, 15 süvari bölüğü, 33,000 silah, 15,000 kılıç ve 60 top bulunmaktaydı. Makedon tarihçi Vanço Georgiev'in kullanmış olduğu kaynağa göre 1 Haziran 1903 tarihinde Rumeli'de 175 tabur, yani 150.000 ile 160.000 arasında askerden oluşan bir ordu bulunuyordu[59].

---

[57] Georgiyev, **a.g.e.,** s. 478-488; Pınar Şenışık, "Osmanlı Makedonyası'nda Şiddet ve Nisan 1903 Olayları", **Türkiyat Mecmuası**, C. 27/1, 2017, s. 297-299.
[58] Uzer, **a.g.e.,** s. 122-123, 147; Beydilli, **a.g.m.,** s. 88-90.
[59] Geogiyev, **a.g.e.,** s. 498-500.

1.4. Smilevo Kongresi

Şimdiye kadar çıkan isyanlar, Selanik'teki terör saldırısı ve devamında yaşanan kargaşalar halkı derinlemesine etkilemişti. Diken üstünde yaşayan halk sürekli korku ve panik içindeydi. Öte yandan İMDÖ yöneticileri ve çeteler ise isyan hazırlığı ile meşgullerdi ve isyanın bir an önce başlaması için sabırsızlanıyorlardı.

İMDÖ'nün faaliyet gösterdiği bölgelerde çeteler isyan hazırlıklarına az çok başlamışlardı. Şehirlerden ziyade köylerdeki halkı isyana çağırıyorlar ve faaliyetlerine buralarda devam ediyorlardı. Yurtdışında bulunan örgüt üyeleri ve destekçilerini isyana katılmaları için Vilayat-i Selase'ye çağırıyorlardı. Vırhovistler de aynı şekilde isyana destek sağlamak için köy köy dolaşıyor, Bulgaristan'ın kendilerine destek vereceğini söyleyerek halkı isyana katılmaya teşvik ediyorlardı. Böylece Hristiyan halk da en az çeteler kadar isyanı sabırsızlıkla beklemeye başladılar[60].

Fakat bu dönemde, tam da Smilevo Kongresi'nin düzenlendiği sıralarda önemli bir gelişme yaşandı. 2 Mayıs Gotse Delçev Serez Kazasında bulunan Bansko köyüne geldi. Onun buraya gelmesinin sebebi Serez ve Drama'da faaliyet gösteren örgüt yöneticileri ve çete liderleri ile bir toplantı yapacak olmasıydı. İsyancıların bir evde buluşarak gizlice görüştükleri sırada Tevfik Bey'in komutasındaki 1.000 kişilik Osmanlı kuvveti köyü kuşatma altına aldı. Osmanlı ordusunun istihbaratı nereden aldığı bilinmemekle birlikte düzenlenen operasyonda toplantının yapıldığı eve baskın düzenlendi. Gotse şaşırarak kaçmaya çalışsa da vurularak öldürüldü. Evi yakarak Gotse'nin cesedini kaçırmaya çalışan çetecilerle girilen çatışmalarda 14 çeteci daha öldürüldü[61]. Gotse'nin ölümü örgüt için büyük bir kayıp oldu. Örgütün teşkilatlanması

---

[60] Erdem Korkmaz, "Osmanlı Arşiv Evraklarına Göre İlinden İsyanında Yaşanan Başlıca Olaylar", **Uluslararası Dil, Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Güncel Yaklaşımlar Dergisi,** 2(1), s. 313.

[61] Polyanski, **Gotse Delçev...,** s. 245-247.; Gotse'nin ölümünün nasıl gerçekleştiği aslında tam olarak bilinmemektedir. Onunla birlikte olan M. Çakov, bir kızın yanlarına geldiğini ve kaçmaları yönünde kendilerini uyardığını ancak başarılı olamayarak Osmanlı kuvvetleri tarafından basıldıklarını söylemektedir. Peju Yavarov ise herkesin uyuduğu sırada evin sahibinin yanlarına gelerek askerin köye baskın düzenlediği konusunda onları uyardığını, tam bu sırada da eve giren askerlerin ateş açtığını anlatmaktadır. Büyük ihtimal birisi Gotse'yi ihbar etmiş olsa da kim olduğu belli değildir. **A. e.,** s. 258; Gyurçe Petrov ise anılarında Gotse'nin daha Selanik'te iken Tevfik Bey tarafından takip edildiğini söylemekte, baskının ve ölümünün planlı olduğunu savunmaktadır. O, Gotse'yi İvan Garvanov'un ihbar ettiğinden şüphelenmektedir. Peyu Yayarov da anılarında Gotse'nin Selanik'ten beri takip edildiğini, Andrey Hırlev adında bir öğretmenin kendisine düşman olduğunu ve onun ihbar etmiş olduğunu anlatmaktadır. **A. e.,** s. 249.

ve Vilayat-i Selase'de yayılmasında büyük katkıları olan Gotse, hem okullarda verdiği dersler hem de amaçlarını anlatmak için köylere düzenlediği gezilerle ihtilal fikirlerinin tüm kesimlere yayılmasında etkili oldu. Ölümünden sonra yeri tam olarak doldurulamasa da örgüt isyan hazırlıklarına devam etti[62].

Böyle bir atmosferde 2-7 Mayıs 1903 tarihleri arasında Manastır Vilayeti sınırları içerisinde yer alan Smilevo'da örgüt üyeleri bir kongre düzenlediler. Bu kongrede isyan tarihinin ve izlenecek yolun belirlenmesini amaçlıyordu. Kongreye İMDÖ'ye bağlı çoğu delege katılamadı. Kaynaklarda katılan delege sayısıyla alakalı 32 ile 50 arasında değişen sayıların verildiği görülmekle birlikte çoğunluğu 38 delegenin katıldığını belirtmektedir. Katılımın en yüksek olduğu yerler ise Kruşevo, Manastır, Demirhisar, Ohri ve Kırçova idi[63].

Kongrenin başkanlığının Dame Gruev üstlenirken Boris Sarafov ise tüm çetelerin lideri statüsünde yer alıyordu. Kongrenin başlarında tartışılan ilk konu hâlâ isyanın başlatılıp başlatılmaması meselesiydi. Kongre başkanı Dame Gruev isyanın kesinlikle başlaması gerektiğini savunurken örgütün önemli isimlerinden Pere Toşev ise isyana kalkışmak için doğru zaman olmadığını ve Vırhovistlerin söylediği gibi Bulgar yardımının da gelmeyeceğini söyledi. Kongrenin ilk gününde isyana katılacak bölgelerin mühimmat ve silah kapasiteleri ele alındı. Buna göre Ohri'de 1400, Kesriye'de 1000, Resne'de 950, Kırçova'da ise 540 adet silah bulunuyordu. Bunlar da çoğunlukla eski tip silahlardı ve isyana kalkışmak için yeterli değildi. Fakat bazı köyler cephane bakımından oldukça donanımlıydı. Mesela Tsapari, Gavato ve Smilevo köylerinin durumu oldukça iyiydi çünkü buralara önceden çete takviyesi ve silah tedariki yapılmıştı. Tartışmalar sırasında Boris Sarafov sürekli olarak Bulgaristan'dan gelecek yardımdan ve onların yaptıkları hazırlıklardan bahsediyordu. Hatta Bulgaristan tarafından Vilayat-i Selase'ye gönderilmek üzere 300.000 kişilik ordu

---

[62] Stoyanovski, **İstoriya...,** s. 172; Stoyçev, **a.g.e.,** s. 433.
[63] Anastas Mitrev, "İlindenskoto Vostaniye", **Kniga za İlinden**, Üsküp, İnstitut za Natsiyonalna İstoriya, 1969, s. 17.

kurulduğunu ve yemek, ilaç gibi her türlü ihtiyaçlarının karşılanacağını ileri sürüyordu[64].

Bazı üyeler isyanın sadece bir vilayette çıkması gerektiği düşüncesindeydiler. Hazır olan vilayet isyan edecek, diğerleri ise hazırlıklarına devam edeceklerdi. Onlara göre Osmanlı Devleti asıl hazırlıklarını anlarsa büyük bir ordu toplayarak tüm çeteleri dağıtabilir, böylece o zamana kadar yapılan onca teşkilatlanma ve hazırlığı boşa çıkarabilirdi. Önemli isimlerden Nikola Karev[65] ise isyana hazır olmasalar da ellerinden geleni yapmak zorunda olduklarını belirterek isyanı desteklediğini belirtti. Bütün bu tartışmalardan sonra Dame Gruev son sözü söyleyerek isyanın başlatılacağını tasdik etti. Devamında bu meselenin bir önceki kongrede zaten ele alındığını söyledikten sonra asıl meselenin isyanın nasıl olacağı ve ne şekilde devam edeceği olduğunu, bunu konuşmak için bir araya geldiklerini hatırlattı[66].

Kongrenin ilerleyen günlerinde isyanın gidişatı ile ilgili meseleler tartışıldı. İlk olarak isyanın yönetiminden sorumlu bir Merkez Yönetimi kuruldu. En üst makam olan bu yönetimin başında Dame Gruev, Boris Saravof ve Anastas Lozançev[67] bulunacaktı. Gerektiği taktirde Pere Toşev ve Gyurçe Petrov da Merkez Yönetim`de

---

[64] Dimovski, **a.g.e.,** s. 59-65; **Boris Sarafov...,** s. 175; Luben Lape, "Jivotniot Pat i Deloto na Pere Toşev", **Gyurçe Petrov i Pere Toşev,** Prilep, Druştvoto za Nauka i Umetnost i Druştvo na İstoriçarite-Prilep, 1974, s. 112; Boro Yovanovski, "İdeyata i Revolutsionernata Rabota na Pere Toşev", **Gyurçe Petrov i Pere Toşev,** Prilep, Druştvoto za Nauka i Umetnost i Druştvo na İstoriçarite- Prilep, 1974, s. 124.

[65] Nikola Karev 1877 yılında Kruşevo'da doğdu. 16 yıllık eğitimini Manastır'da tamamladıktan sonra Bulgaristan'a gitti. Burada sosyalist grupların etkisiyle sosyalist oldu. 1896 yılında Makedonya-Edirne Sosyal-Demokrat Grubunu kurdu. Aynı zamanda 1899 yılında Kruşevo'da kurulan Kruşevo Sosyalist Topluluğunun da kurucusudur. 1900 yılında sosyalistler arasında gerçekleşen bir konferanstan sonra İMDÖ'ye katılma kararı aldı. Kruşevo'nun çeteler tarafından ele geçirilmesinde, hükümet kurma girişiminde ve sonrasında şehrin Osmanlı ordusuna karşı savunulmasında aktif rol aldı. İsyanda sonra Bulgaristan'a kaçsa da 1905 yılında tekrar Vilayat-i Selase'ye döndü. Bu gelişi sırasında Rayçani köyünde Osmanlı kuvvetleri ile girdiği çatışmada öldürüldü. Bilyana Ristovska Yosifoska, "Nikola Karev", **Makedonska Entsiklopediya,** C. I, Üsküp, Makedonska Akademiya na Naukite i Umetnostite, 2009, s. 667.

[66] **Dame Gruev...,** s. 109-110. Dame Gruev isyanın kesin olarak başlatılacağını o dönemde Makedonya Türkçesi şivesiyle 'Bitti Davasi' dedi. Yani konu artık tartışmaya kapalı anlamında söyledi.; Koço Topuzovski, **Nikola Karev, Jivotot i Potoa,** Üsküp, Matitsa, 2005, s. 72-73.

[67] Anastas Lozançev 8 Nisan 1870 tarihinde Manastır'da doğdu. İlköğretimin Manastır'da tamamladıktan sonra lise eğitimine Selanik Bulgar Ekzarhlığı'nda devam etti. Selanik ve Smilevo Kongrelerine katılarak isyanın başlamasını destekledi. Smilevo Kongresi'nde isyanın üç yöneticisinden biri olarak seçildi. Fakat hasta olduğu için isyana katılmadı. İsyandan sonra Sofya'ya kaçtı ve 1913 yılında burada hayatını kaybetti. Vanço Georgiev, "Anastas Lozançev", **Makedonska Entsiklopediya,** C. I, Üsküp, Makedonska Akademiya na Naukite i Umetnostite, 2009, s. 806-807.

yer alabilecekti. Bu üç kişinin başına bir şey gelmesi ihtimaline karşı 3 yedek yönetici de seçildi. İsyanın tarihini Merkez Yönetim ile İMDÖ'nün Merkez Komitesi ortaklaşa olarak belirleyecekti. İsyanı yönetecek olan Merkez Yönetim ilk iş olarak isyancıların sorumluluklarını, nerede ve nasıl hareket etmeleri gerektiğini belirleyen kurallar tayin etti. Akabinde isyanın nasıl yürütüleceği meselesi ele alındı ve "partizansko[68]" taktiğine göre hareket edilmesinde karar kılındı. Çünkü isyanın mümkün olduğu kadar uzun sürmesini ve halk için de kolay geçmesini istiyorlardı. İsyanı halk değil, çeteler başlatacaktı. Sayıları 30 ile 50 arasında değişen bu çeteler ilk olarak yollara, postanelere ve telgraflara baskın düzenleyerek iletişimi keseceklerdi. Ardından tüm Osmanlı kurumlarına ve kışlalara saldırılacak, askerin silahlarına el konulacaktı. Bu süreçte olaylara karışmayan ve çetelere karşı saldırgan tutum sergilemeyen Türk köyleri ile kadın ve çocuklara dokunulmayacaktı. İsyan sırasında ele geçirilen köylerdeki halk hemen silahlandırılacak ve silah talimleri yapılacaktı[69].

Tüm bu kararlardan sonra isyanın çıkarılacağı bölgeler yediye ayrıldı. Bunlar Manastır, Kojuf, Belasitsa, Pirin, Ustrumca-Maleşevo, Ovçepole ve Edirne bölgeleriydi. İlk sırada yer alan Manastır İhtilalci Bölgesinin içinde Kesriye, Florina, Manastır, Ohri, Debre, Kırçova, Demirhisar, Kruşevo, Pirlepe, Köprülü ve Mariova Kazaları ile buralara bağlı nahiyeler yer alıyordu. İkinci bölge olan Kojuf, Gevgeli, Yenice Vardar, Voden ve Tikveş Kazaları ile nahiyelerini kapsıyordu. Üçüncü isyan bölgesi Belasitsa bölgesiydi ve Kılkış, Selanik, Doyran, Poroy ve Petriçko Kaza ile buralara bağlı nahiyelerden oluşuyordu. Pirin Bölgesi ile Struma Irmağı`nın batısındaki toprakları kapsayan dördüncü isyan bölgesinde Melnik, Razlık, Nevrokop, Drama, Serez ve Demirhisar Kazası ile bağlı nahiyeleri bulunuyordu. Beşinci isyan bölgesi Ustrumca ile Maleşevo arasındaki bölgeden oluşuyordu ve Ustrumca, Radovişte, Maleşevo, Piyaneçko ve Struma Irmağı`nın sağ kıyısında bulunan Cuma

68 Partizansko taktiğine göre çeteler; Osmanlı ordusu, kamu binaları, telgraf hatları, demiryolları, istasyonlar ve köylere saldırdıktan sonra hemen geri çekilecekti. İsyanın daha uzun sürmesi için daha az sayıda çeteler tarafından sık sık baskınlar yapılacaktı. Hedefleri isyanın uzun sürmesi ve kayıpların mümkün olduğunca en aza indirilmesiydi. Partizansko kısaca Gerilla Taktiği olarak belirtilebilir. Mihailo Apostolovski, "Strategiyata i Taktikata na İlindenskoto Vostanie" **Kniga za İlinden**, Üsküp, İnstitut za Natsionalna İstorija, 1969, s. 98-99.

69 Polyanski, **İlindenskoto Vostanie…**, s. 27-28; **Boris Sarafov...**, s. 176; **Dame Gruev...**, s. 110; Todor Petrov, Svetlozar Eldırov, Dobrin Minçev, "Voynite Deystviya vıv Vıstaniçeskite Okrızi", **Natsionalno Osloboditelno Dvijenie na Makedonskite i Trakiytsite Bulgari**, Tom II, Sofya, Makedonski Naucen İnstitut, 1995, s. 313.

Kazasını ve nahiyelerini içine alıyordu. Altıncı isyan bölgesi Ovçepole idi. Bu bölgede stratejik Kara Tepe'nin yanı sıra İştip, Üsküp, Kalkandelen, Kumanova, Kratova ve Kocani Kazaları ile bağlı nahiyeleri yer alıyordu. Yedinci bölge ise Vilayat-i Selase toprakları dışında kalan Edirne'ydi. Bu bölgeler de kendi içerisinde daha küçük birimlere ayrılıyordu. Tüm bu bölgeler içerisinde Manastır İhtilalci Bölgesi ana bölge olarak belirlendi. Yukarıda bahsettiğimiz Merkez Yönetimde yer alan kişiler bizzat bu bölgedeki çetelerin başında yer alacak ve diğer bölgelerdeki isyanı buradan yöneteceklerdi. İMDÖ'ye bağlı hiçbir bölge yönetimi Manastır yönetiminin haberi olmadan herhangi bir saldırı yapamayacak veya plan değişikliğine gidemeyecekti[70].

Merkez Yönetimde yer alan Anastas Lozançev Manastır'daki isyan sürecini yürüten asıl kişiydi. Dame Gruev ve Boris Sarafov ise daha çok Manastır civarındaki köyleri dolaşarak bir yandan bölgenin haritasını çıkararak isyan planını şekillendirirken diğer yandan da halkı isyan hakkında bilgilendirdiler. Manastır Merkezi Yönetimi, İMDÖ'nün Merkez Komitesine bağlı oldukları için yaptıkları her şeyden onları da haberdar ediyordu. 14 Mayıs 1903 tarihinde Merkez Yönetimi, Smilevo Kongresi`nde tayin edilen karar ve protokolleri tüm örgüt üyeleri ve çetelere göndererek isyan hazırlaıklarına başlama emrini verdi. Çeteler ve çete liderleri oluşturulduktan sonra kimlerin ne yapacağı ve nasıl hareket edeceği belirtildi. İsyana kadar her çetenin silahlanma, erzak depolama ve diğer ihtiyaçların giderilmesi konusunda tüm hazırlıkları tamamlamaları emredildi[71].

Her ne kadar isyana muhalif olan ciddi bir kesim olsa da kongrede isyanın başlatılması kararı alındı ve bu yönde hazırlıklara başlandı. Genel olarak bakacak olursak kongrede çetelerin düzenlenmesi, çete liderlerinin seçilmesi, silahlanma ve silah dağıtımları, isyan bölgelerinin oluşturulması ve yöneticilerinin sorumluluklarının

---

[70] Luben Lape, **Odbrani Teksktovi za İstorijata na Makedonskiot Narod,** Tom II, Üsküp, Prosvetno Delo, 1953, s. 240-252; Manol Pandevski, **Makedonsko Osloboditelno Delo vo XIX. i XX. Vek,** Tom II, Üsküp, Misla, 1987, s. 243-253; Georgiyev, **a.g.e.,** s. 495-497.

[71] Dimovski, **a.g.e.,** s. 59-65.; Smilevo Kongresi'ne dair orijinal görüntülere ulaşılamamasının sebebini Lozançev şöyle anlatmaktadır. Kongre resimlerinin bulunduğu fotoğraf makinesi bizzat kendisine verilmişti ama kendisinin Gyore adlı bir terziye gitmesi gerekti. Gyore'ye fotoğraf makinesinin filmini katiyen güneşli ortamda açmamasını söylemesine rağmen terzi bu uyarıya dikkat etmeyerek bütün fotoğrafların bozulmasına neden oldu. Bu sebeple kongreden günümüze herhangi bir fotoğraf ulaşamamıştır. Lozançev, **a.g.e.,** 69-77.

belirlenmesi, isyan olanı ve taktiği, isyan sırasında savaşamayacak olanların durumu ve buna benzer konuların tartışılarak karara bağlandığı görülmektedir.

1.5. İsyandan Önceki Süreç ve Hazırlıklar

Smilevo Kongresi'nde isyanın kesin olarak başlamasına karar verildi fakat kesin bir tarih belirlenmedi. İsyanın başlayacağı tarih, kongre sırasında isyanı yönetmekle görevlendirilen çete liderleri tarafından belirlendi. Çete liderleri başlangıç tarihini ilk olarak 14 Temmuz 1903 olarak kararlaştırdılar. Onlar bu kararı Babino köyünde gerçekleştirdikleri bir toplantı sırasında aldı. Bu toplantıda yanlarında Pere Toşev de bulunuyordu. Yapılan toplantıda zamanın önemi ve az zamanda nasıl hızlı hazırlıklar yapabileceklerini konuştular. Özellikle Pere Toşev'in bu konudaki çabaları önemlidir. Çete liderleri, Temmuz ayının ortasında tekrar bir araya geldiler ve 14 Temmuz tarihini iptal ederek yeni tarih arayışına girdiler. Bu toplantıda yine kesin bir tarih belirlenemedi. İsyanın tarihi tam olarak kararlaştırılamadı fakat isyan çıkartılacağı kesin olduğu için çete liderleri ve diğer yerel çeteler sık sık toplanarak görüşmelerine devam ettiler. Bu dönemde isyan hazırlıklarını yöneten ve önemli çete liderlerinden olan Dame Gruev ve Boris Saravof, Prespa bölgesinde gezilere çıkarak yerel çetelerle buluştular, isyan planı ve hazırlıklar hakkında bilgi verdiler. Anastas Lovançev ise Smilevo köyünde kalarak buradan çeteler arası haberleşme ve yazışmaları yönetti[72].

Çete liderleri 14 Temmuz 1903 tarihinde Florina'da bulunan Buf köyünde buluşarak bir toplantı gerçekleştirdiler. İsyan için tekrar bölge ve vazife dağılımı yaptılar. Manastır İhtilalci Bölgesinin isyana hazır olduğunu düşünmekteydiler çünkü çetelerin artık sabretme gibi bir durumu yoktu. Boris Sarafov ise Bulgaristan'dan gelecek yardımın önemini tekrardan hatırlattı. Bu toplantıda alınan kararla isyanın kesin tarihi belirlendi. İsyan Aziz İlyas günü olan 2 Ağustos 1903 tarihinde

[72] Dimovski, **a.g.e.,** s. 66-67.

başlatılacaktı. Alınan karar hem Selanik'teki Merkez Komite'ye hem de örgütün Sofya'daki yönetimine bildirildi[73].

22 Temmuz 1903 tarihinde Resne Nahiyesine bağlı Zlatari köyünde isyanın hazırlıklarından sorumlu olan çete liderleri Boris Sarafov ve Anastas Lozançev tekrardan bir araya geldiler. Bu toplantı sırasında kendileri bir bildiri hazırlayarak bunları bölgedeki çetelere ve isyana katılacak Hristiyan köylere göndererek isyan için hazırlık yapmalarını emrettiler[74].

26 Temmuz 1903 tarihinde isyanın başlatılacağı ana bölge olan Manastır İhtilalci Bölgesinde örgüt üyeleri ve çete liderlerinden oluşan bir grup Smilevo köyünün bulunduğu dağın tepesinde buluşarak son toplantılarını gerçekleştirdiler. İsyan edecek olan ihtilalci bölgeler tekrar gözden geçirildi ve çete liderlerinin görevleri belirtildi. Burada ayrıca isyanın sebepleri, amacı, Osmanlı yönetiminden duydukları rahatsızlıkları dile getirerek halkı isyana teşvik eden bir metin yazdılar. Bu isyan metni 28 Temmuz 1903 tarihinde Demirhisar Kazasına bağlı Boişta köyünden isyana katılacak olan hem merkez ve köylerdeki çetelere hem de isyanı destekleyecek olan Hristiyan halka gönderildi[75].

Örgütün isyana çağrı için hazırladığı metne özetle bakmak gerekirse burada Osmanlı Devleti'ni bir düşman gibi gördükleri aşikârdır. Osmanlı idaresinden bahsederlerken kendilerini bir köle yönetimine bağlı görüyorlar ve Osmanlı Devleti'ni sömürgecilikle suçluyorlardı. Kendi kuracakları devletten, bağımsızlıktan, özgürlükten ve adaletten bahsediyorlar, herkesi silahlanmaya ve Makedonya için savaşmaya davet ediyorlardı[76].

İsyandan bir gün önce yani 1 Ağustos 1903 tarihinde isyanı organize eden çete liderleri, ihtilalci bölgelere son kez yapmaları gereken hazırlıklar ve görevler ile isyan boyunca geçerli olacak emir ve uygulamaların yazılı olduğu bir metin gönderdiler.

---

[73] Pandevski, **a.g.e.,** s. 268; Gligor Todorovski, **İlinden, Voorujenite, Politikite i Opştite Podgotovki za Vostaniye vo Makedonya**, Üsküp, Studenski Zbor, 1990, s. 68-69.
[74] Lozancev, **a.g.e,** s. 70.
[75] Lape, **a.g.e.,** s. 255-263.
[76] Lape, **a.g.e.,** s. 261-262.

Buna göre isyanın biçimi 'partizanski'[77] şeklinde olacaktı. İlk olarak demir yolları, istasyonlar, köprü ve Osmanlı idari binalarına saldırılar düzenlenecekti. Plan isyanın uzun süre devam etmesine göre şekillendirilmişti. Bu yüzden isyan için küçük gruplar halinde çeteler oluşturuldu. İsyan Osmanlı hükümetine karşıydı ve masum olan hiçbir Türk köyüne, kadın, yaşlı ve çocuklara zarar verilmeyecekti. İsyan tarihinin gizli tutulması ve Türk askerinin isyan hazırlıklarını anlamaması en önemli hususlardan biriydi. Çete liderleri, bütün bu amaçlarını yazıya dökerek isyanın başlatılacağını bölgede bulunan şubeleri vasıtasıyla Avrupa Devletleri'ne de bildirdiler[78].

İsyanı organize eden çete liderleri, bu hazırlıkları yaparken bir isyan çıkacağının farkında olan Makedon ve Bulgar halkı da isyan için ayrıyeten hazırlık yapıyordu; pazarlardan meyve, sebze gibi temel gıda maddeleri karşılayacak şeyleri stokluyorlardı. Bunu yapmalarındaki amaç sadece kendi ihtiyaçlarını gidermek değildi, gerektiği zaman çetelerin de yiyecek ihtiyacını karşılamak içindi[79].

Osmanlı Devleti her ne kadar Rumeli'de sükûneti sağlamaya çalışsa da durum giderek vahim bir hâl almaya devam ediyordu. Çünkü Bulgar çetelerinin taşkınlıkları bir türlü kontrol altına alınamıyordu. Peki, Osmanlı bütün bu isyan hazırlıkları olurken ne yapıyordu, istihbaratı var mıydı, isyanın patlak vereceğinden haberdar mıydı? Şimdi Osmanlı arşiv belgelerine dayanarak bu soruların cevaplarını bulmaya çalışacağız.

Osmanlı Devleti, Avrupa ve Balkan ülkelerinde açtığı konsolosluklar ile dış gelişmeleri ve bölgedeki hareketliliği takip etme fırsatı buluyordu. Vilayat-i Selase'de isyan çıkarmak isteyen ihtilalcilerin çoğu dış devletlerle sıkı ilişkiler içinde olduğundan Osmanlı askerine yakalanmamak için bu ülkelere kaçıyorlardı. Önemli ihtilalcilerden biri olan Hristo Matov da Osmanlı askerinden kaçarak Sırbistan'da saklanmaktaydı. Osmanlı Devleti, Sırbistan ile irtibata geçerek bu kişinin yakalanması için harekete geçti. Sonunda birkaç Sırp çete üyesi ile Hristo Matov yakalandı ve

---

77 Bkz. yuk. s. 37.
78 Georgiyev, **a.g.e.,** s. 496.
79 Dimovski, **a.g.e.,** s. 69.

Belgrad'da hapse atıldı. Hristo ile diğer çeteciler soruşturma sırasında bir isyan hazırlığı içerisinde olduklarını itiraf ettiler[80].

Osmanlı Devleti, Bulgaristan Prensliği'nde bulunan komiserliğinden gelen bir belge sayesinde baş ihtilalcilerden Boris Sarafov'un Budapeşte'de bulunduğu ve isyan hazırlığı içinde olduğu haberini aldı. Ayrıca bu belgede Vidin'den 30 silah ve Sofya'daki askeri fabrikadan 60 adet silahın çalındığı ve bu silahların büyük ihtimalle Vilayat-i Selase'deki çetelere yardım olarak gönderileceği bildiriliyordu. Bu durumda Bulgaristan hükümeti ile irtibata geçildi. Bulgaristan hükümeti Sofya'daki silahları çalan kişileri yakalasa da silahlara ne olduğu konusunda hiçbir bilgi yoktu[81]. Aynı tarihlerde Bulgaristan temsilciliğinden Bab-i Ali'ye gelen belgelerde, Yankov adında bir çetecinin yakalandığı yazılmaktaydı. Bu belgede ayrıca Bulgar ihtilalcilerin üç hafta içerisinde Rumeli'deki üç vilayette isyan başlatacakları haberi verilmekteydi. Plovdiv'deki Fransız Konsolosluğu da Edirne ve Üsküp'te tıpkı Selanik'te olduğu gibi protestolar düzenleneceği haberini almıştı[82].

Osmanlı Devleti, İngiltere'de bulunan Büyükelçisi Stefanaki Musurus Paşa vesilesiyle İngilizlerin Balkanlardaki tutumunu öğrenme fırsatı buldu. Bu dönemde İngiliz parlamentosunda "Makedonya Sorunu" hakkında konuşmalar gerçekleşiyordu. Bu konuşmalara dayanarak 'Standart' gazetesinde Sayın Brays'ın sorduğu Lord Kranbon'un cevapladığı bir söyleşi yayınlandı. Burada Selanik, Manastır ve Kosova Vilayetlerinin durumu, Osmanlı ve Bulgaristan Prensliği'nin ilişkileri ve Osmanlı'nın geleceğe yönelik politikası hakkında sorular soruldu. Lord Kranbon, Balkanlardaki gerginliğin artık dayanılmaz bir hâl aldığını söylemiş ve Osmanlı'nın Bulgaristan sınırındaki askerlerinin fazla olmasını eleştirmiştir. Ayrıca ihtilalcilerin başlatmak istedikleri isyana da karşı olduğunu belirtmektedir. Bunun dışında İngilizlerin

---

80 BOA, Y. A. HUS., nr. 453/163, lef 3 (18.07.1903).; Bu dönemde Belgrat'taki Osmanlı büyükelçisi İbrahim Fethi Paşa (1897-1908) idi. Osmanlı Harbiye Nazırlığı görevini Tevfik Paşa (1895-1909), Vezir-i Azamlık görevini ise Mehmed Ferit Paşa (1903-1908) yürütüyordu. Sırbistan'da ise İlinden İsyanı sırasında I. Petar kral iken Lyubomir Kalyeviy de Dışişleri Bakanlığı makamında bulunuyordu. Aleksandar Stoyanovski, Yovan Donev, **Turski Dokumenti za İlindenskoto Vostaniye od Sultanskiot Fond 'Yıldız'**, Üsküp, Arhiv na Makedonya Matitsa Makedonska, 1997, s. 17.

81 BOA, Y. A. HUS., nr. 452/107, lef 2 (19.07.1903).; Bu dönemde Sofya'daki Osmanlı Komiserliği'nin başında Ali Feruh bulunmaktaydı. Stoyanovski, Donev, **a.g.e.,** s. 17-18.

82 BOA, Y. A. HUS., nr. 452/123, lef 2 (21.07.1903).; Bu dönemde Bulgaristan Dışişleri görevini aynı zamanda başbakan olan Raço Petrov yürütmekteydi. Stoyanovski, Donev, **a.g.e.**, s. 16.

Osmanlı'yı dost olarak görürken Türklerin ise İngilizleri hep düşman olarak gördüklerini söyledi[83].

Bu dönemde Fransa'da bulunan büyükelçi Münir Paşa, Fransa Dışişleri Bakanlığının Üsküp, Selanik ve Edirne'deki temsilciliklerine Rumeli'deki durumun araştırılması için emir verdiğini yazmaktadır. Fransa'nın yaptığı bu araştırma sonucunda bölgede tansiyonun yüksek olduğu ve bir isyan başlatılması fikrinin yayıldığını buna karşı da Osmanlı'nın bölgede huzuru sağlamak için çaba gösterdiğini de belirtmektedir[84]. Bab-ı Ali'ye gönderilen bu belgelerden dış devletlerin bölgede bir isyan başlatılacağından haberdar olduklarını ya da en azından tahmin ettiklerini görmek mümkündür.

31 Temmuz 1903 tarihinde Manastır Vilayetinden Bab-i Ali'ye gönderilen belgeler isyanın çıkacağının bir nevi habercisi oldu. Manastır'ın güneyinde bulunan Lihçe[85] köyünün Kaymakamlığı'nda Bulgarca yazılı bildiriler ile 5 adet şifreli kâğıt ele geçirildi. Bu bildiride halkın isyana teşvik edildiği görülmektedir. Bildiride isyan tarihi tam olarak yazılmamışsa da İkinci İhtilalci Bölge yönetiminin mührü ile Pelister Dağından sorumlu olan ihtilalci grubun imza ve mühürleri bulunmaktadır. Belgede Pelister Dağı'nda kurulacak çete hakkında bilgi verilmekte ve Bulgaristan'dan 15 tane eğitimli subayın gelip Resne bölgesinde çetecilere rehberlik yapacağı yazılmaktadır. Bildirilerin birinde isyan başlayınca telgrafhaneler ve tren istasyonlarına saldırılar düzenleneceği, köylere ve kasabalara saldırılacağı da belirtilmektedir. Buna ilaveten isyanın amacının özgürlük ile bağımsızlık mücadelesi olduğu ve Avrupa Devletleri'nin dikkatini çekmek için başlatıldığı yazılmaktadır. Belgede adı geçen çete liderlerinin Rakovo Dağı'nda toplanmaları ve erzak getirmeleri emri de belgede bulunmaktadır. Osmanlı askeri bu bildirileri bulduktan sonra Bab-i Ali'den takviye asker istedi ve adı geçen Pelister Dağında önlemlerin artırılarak, nöbetlerin

[83] BOA, Y. A. HUS., nr. 454/92, lef 3 (25.07.1903).
[84] BOA, Y. A. HUS., nr. 453/72, lef 3 (29.07.1903).
[85] Bu yerin ismi Makedon kaynaklarında Lavtsi Köyü olarak geçmektedir.

sıklaştırılması emri verildi. Manastır şehrine asker takviyesi yapıldı, civardaki kasaba ve köylerin huzuru için birlikler yerleştirildi[86].

Selanik Vilayetinden gelen belgelerde ise Yenice Kaymakamlığı tarafından bildirilen olaylar dikkat çekmektedir. Yenice Kaymakamı, Bulgar çete liderlerinden biri olan Yovan Kapudan'ın Konikovo köyüne geldiği ve buradaki halka isyana hazır olmaları için talimat verdiğini yazmaktadır. Aynı belgede Yovan ve çetesinin daha sonra civardaki Hristiyan köylere de giderek hazırlık talimatları verdiği ve kendisinin Yenice'yi kuşatacağını söylediği belirtilmektedir. Bu olaydan sonra Yenice Kaymakamı Osmanlı Devleti'nden asker takviyesi istedi ve gereğinin yapılması talebinde bulundu[87]. Bunlara ek olarak Manastır Vilayetinden Bab-i Ali'ye acil olarak askeri yardım talepleri geliyordu çünkü alınan istihbarata göre kesin tarih bilinmese de Bulgarların bir isyan hazırlığı içinde oldukları ve saldırılar düzenleyecekleri anlaşılmaktaydı[88]. Osmanlı askeri çetelerle gerçekleştirdiği bir çatışma sırasında, Manastır şehrine yakın Çapari köyünde[89] şifreli bir defter ele geçirdi. Bu defterde çetecilerin isimleri lakaplarıyla birlikte yazılıydı. Ayrıca isyan çıkartılacak şehirler de şifreli olarak belirtilmişti. Mesela Kudüs, Manastır şehrinin şifreli adıydı[90]. Bu dönemde gerçekleşen bir diğer olay da Kesriye Kazasının Sliveni köyünde bazı Müslüman ağaların Bulgar çeteler tarafından tehdit edilmesidir. Tehdit kişiler Osmanlı Devleti'nden yardım istedi. Bunun üzerine Osmanlı ordusu hem ağalar hem de köyün korunması için gereken önlemlerin alınmasını emretti[91].

Yaşanan olaylar ve alınan istihbarattan sonra Rumeli Müfettişi olan Hüseyin Hilmi Paşa, Selanik, Kosova ve Manastır Vilayetlerine talimat vererek gerekli tedbirlerin alınması ve huzurun sağlanması için lazım görülen her şeyin yapılmasını emretti. Ayrıca Bab-i Ali'ye de bir rapor yazarak durumu hükümete bildirdi. Bu raporda kısaca Rumeli bölgesindeki Osmanlı idaresinden, adalet ve huzurun sağlanması için gösterilen çabadan bahsetti. Her ne kadar Osmanlı Devleti'nin

[86] BOA, Y. A. HUS., nr. 453/63, lef 3; TFR, MN, nr. 1343, lef 1. (31.07.1903); Korkmaz, **a.g.m.,** s. 311-312.
[87] BOA, Y. A. HUS., nr. 453/67, lef 2 (31.07.1903).
[88] BOA, Y. A. HUS., nr. 453/63, lef 3; TFR, I, MN, 1343, lef 2 (01.08.1903).
[89] Çapari Köyü (K. Makedonya) günümüzde Tsapari olarak adlandırılmaktadır.
[90] BOA, TFR. I. MN, nr. 1329 (01.08.1903).
[91] BOA, TFR. I. MN, nr. 1341 (01.08.1903).

Hristiyanları Müslümanlardan ayırmamasına rağmen halkın memnuniyetsizliğini dile getirdi. Halkın kışkırtıldığını ve özellikle Bulgar çeteleri tarafından kışkırtıldıklarını yazdı. İdarecilerin görevlerini doğru yaptıklarını, fakat bazı bölgelerde baskı altında çalıştıklarını belirtti. Her zaman doğru kararlar alamadıklarını, bazen olayların gidişatına yetişemediklerini açıkladı. Fakat her şeye rağmen valilerin titizlik ve düzenli çalıştıklarını, bu durumun düzeleceğini ve Avrupa prensiplerine göre problemlere çözüm bulacaklarını bildirdi[92].

Vilayetlerden gönderilen belgelere baktığımız zaman Osmanlı'nın bölgede huzuru sağlamak için çaba gösterdiğini görmek mümkündür. Kesin tarihi bilmese de Bulgar çetelerinin bir isyan hazırlığı içinde oldukları tahmin edilmektedir. Bu tahminler doğru çıktı ve isyan 2 Ağustos 1903 tarihinde başladı. Çetelerin başlattığı bu isyan Hıristiyan köylerin de katılmasıyla birlikte kısa zamanda bütün Vilayat-i Selase'ye yayıldı.

[92] BOA, Y. A. HUS., nr. 453/81, lef 2 (01.08.1903).

İKİNCİ BÖLÜM

MANASTIR VİLAYETİNDE İSYANIN YANSIMALARI

2.1. Manastır Sancağı

2.1.1. Manastır Kazası

Manastır Kazasında isyan 2 Ağustosu 3 Ağustosa bağlayan gece başladı. Vilayat-i Selase'de isyanın en şiddetli anları Manastır Vilayetinde yaşandı. Özellikle Manastır ve Ohri Kazalarında çok büyük çatışmalar meydana geldi. Bu kısımda ilk olarak Manastır Kazası ve nahiyelerinde isyan sürecini ele aldık. Bu kısmı Merkez Kaza, İsmilevo Nahiyesi, Demirhisar Nahiyesi, Resne Nahiyesi, Prespa Nahiyesi olarak başlıklara ayırdık. Kruşevo Nahiyesi de Manastır Kazasına bağlıdır fakat Kruşevo Nahiyesindeki isyan sürecini üçüncü bölümde anlatacağımız için buraya dâhil etmedik.

Makedon kaynaklarına göre isyan planı ve süreci örgüt üyeleri ve çete liderleri tarafından hazırlandı. Hem Smilevo Kongresi hem de sonrasında gerçekleşen toplantılarda düzenlemeler yapıldı ve isyanın kesin olarak başlayacağı onaylandı. Bu haber örgütün bütün ilçelerdeki şubelerine ve onlara bağlı çetelere iletildi. Bu süreçten yukarıdaki kısımlarda bahsedilmektedir.

Makedon kaynaklarına göre isyanın en şiddetli çarpışmaları Manastır İhtilalci Bölgesinde gerçekleşti çünkü bu bölge cephane bakımından diğer bölgelere kıyasla daha hazırlıklıydı. İsyan planı kapsamında Manastır İhtilalci bölgesi yedi kısma ayrıldı. Bunlar Buf kolu, Manastır düzlüğü, Gavat kolu, Demirhisar, Kruşevo, Resne ve Prespa bölgelerinden oluşmaktadır[1]. Biz bu kısımlara göre değil, nahiyelere göre ayrım yaparak isyan sürecini incelemeye çalışacağız.

[1] Dimovski, **a.g.e.,** s. 70.

Buf kolu, Manastır şehrine en yakın isyan bölgesiydi ve şehri de sınırları içine alıyordu. Bu bölge Güney Manastır'dan Buf Dağına kadarki bölgeyi kapsıyordu ve merkezi Buf köyü idi. Bu kol Florina Kazasına da yakındı ve gerektiği zaman Florina Kazasındaki çetelere yardım sağlanabilecekti. Bölgedeki çetelerin liderliğini Naum Bufçeto[2] üstlenmişti. Bu bölgede yaklaşık 25 Hristiyan köyü vardı ve Müslüman nüfus oldukça azdı. Manastır Düzlüğü yaklaşık 450 km^2 genişliğinde bir alanı kapsıyordu ve Manastır'ın batı ile güneybatı bölgelerini içine alıyordu. Düzlükte bulunan köyler genelde Hristiyan nüfustan meydana geliyordu. Bu bölgenin merkezini Seleçka Dağı oluşturuyordu. Merkezin Seleçka Dağı olması çetelerin bu bölgede saldırılarını gerçekleştireceği zaman dağa kaçarak saklanabilecekleri fırsatını sunuyordu. Bölgede bulunan Müslüman çiftlikleri çeteler için doğrudan hedef teşkil ediyorlardı. Gavat kolu, Manastır Kazasında isyana en hazırlıklı kol olarak görülmekteydi ve Georgi Sugarev[3] tarafından yönetiliyordu. Bölge Manastır şehrinin kuzey kısmını kapsıyordu ve Smilevo ile Pelister olmak üzere iki kısımdan meydana geliyordu. Bölgedeki isyancıların ana üssü Smilevo köyüydü. Bu bölgede bulunan Smilevo, Gavato ve Tsapari köyleri en çok çete barındıran köylerdi ve diğerlerinden daha iyi silahlanmışlardı. Bu bölgedeki çeteler Pelister, Suva ve Bigla Dağlarını saklanma merkezi olarak kullanıyordu. Burada yaklaşık 20 Hristiyan köy mevcuttu ve hepsi isyan için hazırlık yapmışlardı. Bölgede yaklaşık 600 çeteci bulunuyordu[4].

3 Ağustos 1903 tarihli belgelere göre Manastır merkezden gelen haberler bir isyanın patlak verdiği göstermektedir. 3 Ağustos gecesi Merkez Kazada altı Müslüman

---

[2] Naum Petrov Bufski 1878 yılında Buf köyünde doğdu. Eğitimini papaz olan dedesi Konstantin Bufski sayesinde Köstendil'de tamamladı. Örgüt üyesi olan dedesi Kresna-Razlık Ayaklanmasında yer aldı. Bu olaydan sonra Vilayat-i Selase'ye gelen Naum, Boris Sarafov'a katılarak çetecilik faaliyetlerine başladı. İlinden İsyanı'nda Buf kolunda 80 kişilik çeteyi yönetti. İsyandan sonra Bulgaristan'a kaçsa da bir süre sonra Manastır'a döndü. 21 Kasım 1905 tarihinde Osmanlı kuvvetleri ile girdiği bir çatışma sırasında öldü. Aleksandar Trayanovski, "Naum Petrov Bufski", **Makedonska Entsiklopediya**, C. II, Üsküp, Makedonska Akademiya na Naukite i Umetnostite, 2009, s. 1147.

[3] Georgi Sugarev 1879'da Manastır'ın Paralovo köyünde doğdu. Eğitimini Manastır Ekzarhlık okulunda tamamladıktan sonra Kırçova ve Manastır'da öğretmenlik yaptı. Bu sırada katıldığı örgütün Manastır şubesinde sekreterlik görevine başladı. 1901 yılından beri çetecilik faaliyetlerine katılan Georgi, İlinden İsyanı sırasında Manastır Kazasındaki Gavat kolunda bulunan çetenin lideri oldu. İsyandan sonra Bulgaristan'a kaçan diğer çete üyelerinin aksine Manastır'da kalarak Yunan ve Sırp çetelerinin propagandalarına karşı mücadele etti. 23 Mart 1906 tarihinde Osmanlı kuvvetleri ile gerçekleşen bir çatışma sırasında hayatını kaybetti. Alesandar Trayanovski, "Georgi Sugarev", **Makedonska Entsiklopediya**, C. II, Üsküp, Makedonska Akademiya na Naukite i Umetnostite, 2009, s. 1456.

[4] Pandevski, **a.g.e.,** s. 305-311.

köyüne saldırı düzenlendi ve bu köyler kuşatma altına alındı. Köylerde bulunan Hıristiyan halk çetelere katılarak isyanı destekledi. O gece Merkez Kazadan yaklaşık 200-300 kişi çetelere katılıp dağa kaçtı. Köylerde bulunan askerler çetelerle çatışmaya girerek onlara ateş açtılar fakat bu savunma yeterli olmadı. Dolayısıyla asker sıkıntısının olduğu ve acil olarak takviye asker gerektiği hem Rumeli Müfettişliği Müdürlüğü'ne hem de Bab-i Ali'ye bildirildi[5].

Aynı gece Ohri, Selanik, Kırçova ve Manastır'ı birbirine bağlayan telgraf hatları kesildi, demiryolları ve özellikle istasyonlara baskınlar düzenlenip zarar verildi. Manastır-Voden telgraf hatları kesildi, hanlara saldırı düzenlendi, Osmanlı askerinin bulunduğu kışlalar çeteler tarafından kuşatıldı ve ateşe verildi. Osmanlı askeri ile çeteler arasında sıcak çatışmalar meydana geldi[6].

Yaşanan olaylardan sonra Osmanlı Devleti, Manastır Vilayetine Bahtiyar Paşa komutanlığında bir liva göndereceğini yazdı. Ayrıca Manastır, Serfice ve Görice'deki 8 redif taburun harekete geçmesi emrini de verdi. Bölgede olup biteni anlatan ve isyanın nasıl patlak verdiğini, nerede ve nasıl başladığını, bölgedeki durum ve askeri vaziyet hakkında bilgi veren bir rapor istendi[7]. Bunun yanı sıra 2-3 Ağustos tarihlerinde meydana gelen hasarların karşılanması, telgraf hatlarının ve demir yolları istasyonlarının yeniden yapılması talimatı verildi. Ayrıca belgede çetelere gözdağı verilerek hasar gören her şeyin yeniden yapılacağı ve bunları bozmaya tekrar cesaret edemeyeceklerini belirten bir yazı da yazıldı. Osmanlı askeri ve memurlarına, çetelerin motivasyonlarını düşürmek için gereken her şeyin yapılması emri verildi[8].

4 Ağustos 1903 tarihinde gönderilen Osmanlı belgelerinde olayın ciddiyeti ve isyan hareketinin Manastır, Ohri, Kırçova ve Görice Kazalarında da yayıldığı belirtilmektedir. Bu belgelerde Bulgar halkının eşya ve hayvanlarını alarak dağlara kaçtığı ve köyleri terk ettiği yazıyordu. Bazı Hristiyan halk çete liderlerinin zoruyla çetelere katılıyordu. Çeteler Müslüman köylerini kuşatma altına alıyor ve saldırılar düzenliyorlardı. Bazı köylerde bu kuşatmalar başarılı oldu ve köyler çetelerin eline

[5] BOA, TFR. I. MN, nr. 1340, lef 2 (3.08.1903).
[6] BOA, Y. A. HUS., nr. 453/100, lef 2 (4.08.1903).
[7] BOA, TFR. I. MN, nr. 1340, lef 3 (3.08.1903).
[8] BOA, Y. A. HUS., nr. 453/89, lef 2 (3.08.1903).

geçti. Manastır şehrinde ise halk sakindi ve şehir merkezine herhangi bir saldırı gerçekleşmemişti fakat köyler oldukça zor durumdaydı. İsmilevo, Prespa, Demirhisar ve Resne Nahiyelerindeki Müslüman köyleri tehlike altındaydı. Çevre kazalardan acele askeri yardım isteyen çağrılar geliyordu[9].

Osmanlı Devleti, Manastır'a acil asker takviyesi için Kosova Vilayeti Prizren'den iki tabur asker yolladı. Bu iki tabur ilk olarak Kırçova'ya ilerleyecek, daha sonra Pirlepe'ye yardıma gönderilecekti. Ayrıca 8 tabur asker daha Prizren'den, Manastır Vilayetine doğru yola çıktı. Fakat bölgeye gelmesi tahminen 5-6 gün sürecekti. Genel olarak bakacak olursak Manastır Vilayeti için bir liva hazırdı, ayriyeten iki liva redif taburu kurulması emri de verilmişti[10].

Osmanlı Devleti patlak veren isyan için ayrıca Müslüman halkın sakin olmasını, saldırılardan uzak durmasını ve masum Bulgarlar ile diğer Hıristiyan halkın zarar görmemesi için barışçıl bir tavır sergilenmesini istiyordu. Özellikle kadınlar ve yaşlılar konusunda son derece hassas olunması ve herhangi kötü bir durumda hemen müdahale edilmesini, mağdur bırakılmamasını hemen müdahale edilip mağdur edilmemeleri emredildi[11].

2.1.1.1. İsmilevo Nahiyesi

İsmilevo Nahiyesi ve özellikle de İsmilevo köyü[12] hem isyana hazırlık döneminde hem de isyan sürecinde önemli bir rol oynayan yerlerden biri oldu. İlinden İsyanı'nın merkez üssü ve Manastır İhtilalci Bölgesinin de merkezi olan İsmilevo köyü bu süreci yönetmek açısından da önemliydi nitekim isyanın ana unsuru olan ve isyanın başındaki çete liderleri bu köyde yer alıyorlardı. Dame Gruev, Boris Sarafov ve Anastas Lozançev ile diğer çete liderleri İsmilevo köyünün tepesinde saldırı için uygun zamanı beklemekteydiler. Makedon literatüründe isyanın başlayacağı gece detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. 2 Ağustosu 3 Ağustosa bağlayan gece bölgedeki çeteler ve

---

[9] BOA, TFR. I. MN, nr. 1362, lef 2 (06.08.1903).
[10] BOA, TFR. I. MN, nr. 1351, lef 3 (5.08.1903); Y. A. HUS., nr. 453/107, lef 2-3 (4.08.1903); Korkmaz, **a.g.m.,** s. 318.
[11] BOA, TFR. I. MN, nr. 1354, lef 7 (5.08.1903).
[12] Bu köyün ismi günümüzde Smilevo (K. Makedonya) olarak adlandırılmaktadır.

Hristiyan halk, papaz ile beraber İMDÖ'nün ipek işlemeli bayrağının önünde eğilerek birbirlerine söz verdiler ve bayrağı öptüler. Bütün köy Gruev, Sarafov ve Lozançev'e başarılar dileyerek birbirlerine sarıldılar. O anlarda Osmanlı komutanı köyde bulunan bütün askerleri Padişah için tertip edilen gece duasına davet etti. İşte tam bu sırada yaklaşık 200 kişilik isyancı grup askere saldırarak isyanı başlattı. Grup *"kahrolsun Sultan, kahrolsun Türkler"* diyerek askerlere saldırırken Osmanlı askeri ise hemen karşılık vererek savunma pozisyonuna geçti[13].

2 Ağustos 1903 tarihinde İsmilevo köyü isyancılar tarafından kuşatılarak ele geçirildi (Harita 7). Köyde yaşanan çatışmalar sırasında 1 jandarma ile 8 asker şehit oldu, 8 asker de yaralandı. Akabinde bu nahiyedeki köyler çeteler tarafından ele geçirildi. Osmanlı askerlerinin yetersiz kalması sebebiyle isyancılar bölgedeki üstünlüğü ele geçirdiler[14].

İsyanın ikinci gününde Stoyan Donski[15] adında bir kişi çetesiyle beraber İsmilevo etrafında dolaşarak köye yardıma gelen Türk askerlerine saldırı düzenledi. Saldırılar sonucunda ilk üç gün içerisinde yaklaşık 45 Osmanlı askeri şehit oldu. İsmilevo ve etrafındaki köyler (Harita 6) yaklaşık 20 gün boyunca çetelerin rahatça dolaşabildikleri bir yer hâline gelse de düzenli ordunun bölgeye intikal etmesiyle birlikte üstünlük Osmanlı tarafına geçti[16].

Bahtiyar Paşa düzenli ordu ile bölgeye gelene kadar çetelerin baskınları ve zararları devam etti. Osmanlı ordusunun Manastır Kazasındaki ilk durağı Kruşevo oldu. Nazır Paşa, Şevki Paşa ile Servet Bey ve İsmail Paşa sistematik olarak İsmilevo Nahiyesine operasyonlar düzenlediler. Nazır Paşa Manastır'dan 4, Resne ve Ohri'den

---

[13] Silyanov, **a.g.e.,** s. 331.

[14] BOA, TFR. I. MN, nr. 1398 (15.8.1903) Manastır Kazası Raporu; Y. A. HUS., nr. 453/113, lef 2 (4.08.1903).

[15] Stoyan Donski Angelov 1869 yılında Florina Kazası Bituşa köyünde doğdu. 1895'te katıldığı Melnik İsyanında Osmanlı kuvvetleri tarafından yakalandı. Yargılanarak 101 yıl hapse mahkûm edilip Diyarbakır'a gönderilse de daha sonra aftan yararlanarak tekrar Vilayat-i Selase'ye döndü. 1901 yılında Sırbistan'dan gelen bir çeteye rehberlik yaptı. Daha sonra kendi çetesini kurarak Manastır ve Resne'de çetecilik faaliyetlerine devam etti. İlinden İsyanı sırasında Smilevo'da çeteyi yönetti. 9 Temmuz 1904 tarihinde Osmanlı ordusu ile girdiği çatışmada öldürüldü. Boris Nikolov, **Vınatreşna Makedono-Odrinska Revolutsiona Organizatsiya: Voyvodi i Rakovoditeli**, Sofya, Biografiçno-Bibliyografski Spravoçnik, 2001, s. 159-159; Nikola Jejov, Miryana Ninçovska, Teon Çingo, "Stoyan Donski", **Entsiklopediya VMRO,** Üsküp, Makedonska Matitsa, 2015, s. 98.

[16] Silyanov, **a.g.e.,** s. 333; Stoyçev, **a.g.e.,** s. 440.

2 taburla beraber toplamda 12,000 kişilik ordu ile Gavat ve İsmilevo'ya doğru harekete çıktı. Ordunun geleceğinden haberdar olan çeteler de hazırlık yapmaya başladılar. Dame Gruev, Georgi Sugarev ve yardıma gelen diğer çeteler birleşerek 600 kişilik bir kuvvet meydana getirdiler ve Osmanlı ordusuna karşı savunma pozisyonuna geçtiler[17].

Osmanlı askeri ilk olarak Gavat köyünü geri aldıktan sonra İsmilevo'ya doğru ilerledi. 28 Ağustos 1903 tarihinde Nazır Paşa ile Şevki Paşa Smilevo'ya geldiler (Harita 8) ve burada iki buçuk saat süren bir çatışma gerçekleşti. İsmilevo bölgesindeki operasyonlar 29 Ağustos'ta da devam etti. Hem köyler hem geçitler hem de ormanlarda saklanan ihtilalciler yakalandılar. Yaklaşık 60 isyancı bu çatışmalar sırasında öldü. Yapılan aramalarda çok sayıda silah ele geçirildi[18]. Osmanlı Ordusu Suva Dağı'ndan[19] başlayarak bütün yol ve geçitleri çetelerden temizlemeye başladı. Öncesinde bu yollar sayesinde Ohri, Resne, Prespa, İsmilevo ve Kırçova'daki çeteler ihtiyaçlarını karşılıyorlar ve birbirlerine yardım ediyorlardı. Bu yolların temizlenmesiyle birlikte ihtilalcilerin de dağılacağı düşünülüyordu. Bölgede çok fazla çete barındığı için sonraki günlerde de operasyonlara devam edilerek bölge kontrol altına alınmaya çalışıldı[20].

30 Ağustos 1903 tarihinde Osmanlı ordusu yine İsmilevo'ya operasyon düzenledi. Köyde çok fazla bomba ve mayın olduğu için çatışma sırasında büyük bir patlama gerçekleşti. Rüzgârın da etkisiyle yangın bütün köye yayıldı ve pek çok ev yandı. 4 Eylül 1903 tarihinde tekrar düzenlenen operasyonlar ile bölge çetelerden temizlendi. Bu sırada aramalar yapıldı ve köydeki silahlar ele geçirildi. Ayrıca masum insanlardan çalınan eşya ve hayvanlar da bulundu. Tüm bu olanlar karşısında zor durumda kalan Bulgar halk umduğunu bulamayacağını anlayınca köylerine geri dönmeye başladı ve Osmanlı hükümetinden af dilediler. Nahiyedeki çoğu köy de bu sırada teslim oldu[21].

---

[17] Pandevski, **a.g.e.,** s. 453.
[18] BOA, Y. A. HUS., nr. 455/85, lef 2 (28.08.1903); nr. 455/112, lef 2; nr. 456/5, lef 3 (29.08.1903); Dimovski, **a.g.e.,** s. 104-105.
[19] Bu yerin ismi günümüzde Suva Gora olarak bilinmektedir. Gora kelimesi Makedoncada dağ anlamına gelmektedir.
[20] BOA, Y. A. HUS., nr. 456/5, lef 2 (29.08.1903).
[21] BOA, Y. A. HUS., nr. 455/144, lef 2 (31.08.1903); nr. 456/38, lef 2 (6.09.1903).

Bir düzine operasyona rağmen hâlâ bölgede ihtilalciler bulunuyordu ve özellikle isyanın organizasyonundan sorumlu Dame Gruev ve Boris Saravof henüz yakalanmamışlardı. 17 Eylül 1903 tarihinde İsmilevo yakınlarında yaklaşık 200 kişilik bir çete grubuyla çatışma gerçekleşti. 4 saat süren çatışmanın sonucunda 4 isyancı öldü ve Osmanlı ordusu karşısında daha fazla varlık gösteremeyen isyancılar dağa kaçarak saklanmaya başladılar. 23 Eylül 1903 tarihinde diğer bir operasyon ise isyancıların önemli üslerinden biri olan Çapari köyünde gerçekleşti. Makedon kaynaklarında bu operasyona Pelister muharebesi denmektedir. Köy, oranın yerlisi olan Atsko Trayçev adında bir çeteci tarafından korunuyordu. İsyancılar bu köyü ellerinde tutmak için büyük mücadele verseler de bekledikleri silah yardımını alamadıklarından dolayı Osmanlı ordusu karşısında varlık gösteremediler. Köyden kaçan çetecileri yolda Ohri taburu ile karşılaştılar ve aralarında çatışma gerçekleşti. Çatışmada Atsko Trayçev'in de aralarında bulunduğu 48 isyancı öldü. Böylece Çapari köyü ve civarı da tekrardan Osmanlı ordusunun kontrolü altına girdi[22].

Osmanlı Devleti isyan sırasında çeteler tarafından gerçekleştirilen veya çatışma sırasında yanan ve zarar gören köylerin tespit edilmesini istedi. Bu nahiyedeki Rakovo köyündeki 125 evden 100'ü, İsmilevo köyündeki 410 evden 400'ü, Gavat köyündeki ise tüm evler yandı. Osmanlı Devleti evleri yanan ailelere gereken her türlü yardımı yapacağını taahhüt etti[23].

2.1.1.2. Demirhisar Nahiyesi

Demirhisar, Manastır İhtilalci Bölgesindeki isyan planının önemli bir kısmını oluşturuyordu, çünkü bölgenin nüfusu çoğunlukla Hristiyanlardan meydana geliyordu. Demirhisar bölgesi; Bigla, İlinska, Kruşka ile Baba Dağı arasındaki arasındaki toprakları kapsayan bu bölge iyi organize olmuştu ve çetelerin moralleri çok yüksekti. Bölgeden yaklaşık 1000 kişi isyana ve çoğu köy Osmanlı'ya karşı ayaklandı. Bölgenin çete lideri Yordan Piperka[24] idi. Onunla beraber çete liderleri olarak Dimitar Deçev,

---

[22] Dimovski, **a.g.e.,** s. 105; Silyanov, **a.g.e.,** s. 412.
[23] BOA, TFR. I. MN, nr. 1621, lef 6 (10.09.1903).
[24] Yordan Silyanov Piperkata 23 Temmuz 1870'de Kırçova'nın Kozitsa köyünde çiftçilikle uğraşan fakir bir ailenin çocuğu olarak doğdu. Acı biber anlamına gelen Piperka lakabı çok hırçın ve sinirli

papaz Kuzman ve Hristo Nikola Paskov[25] da önemli ihtilalciler arasında yer alıyorlardı[26].

2 Ağustos 1903 tarihinde isyancılar Demirhisar Nahiyesinin merkezi olan Pribliçe'ye[27] baskın düzenlediler ve yönetim binasını ele geçirerek yaktılar. Aynı zamanda Çerkeş, Koçişte, Murgaş ve Obednik köylerine de çeteler tarafından saldırı düzenlendi. Bu köylerdeki evleri yaktılar, özellikle halkı ekonomik olarak zor durumda bırakmak için ahırlar ve depolara zarar verdiler[28]. Sılp ve Çer[29] köyleri ise Bulgarlar tarafından ele geçirildi. Bu nahiyede bulunan Bulgar nüfusu isyanı destekliyorlardı ve çetelere yardım etmek onlarla birlikte dağa çıktılar[30]. 7 Ağustos 1903 tarihinde Koçişte köyüne bir kez daha baskın düzenlendi ve camii duvarlarına Müslümanlara gözdağı vermek ve onları kışkırtmak için yazılar yazıldı[31].

10 Ağustos 1903 tarihinden itibaren bölgede Osmanlı askeri bir düzine operasyona başladı. 13 Ağustos 1903 tarihinde Butişte, Rakovo, Dupeni, Medovo ve Opaya köylerinde çatışmalar meydana geldi. Bu çatışmalar sırasında 15 çeteci ölü olarak ele geçirilirken Osmanlı ordusunun kaybı ise sadece 1 şehit ve 1 yaralı oldu. 14 Ağustosta Topolniçe[32] ve Belçe[33] köylerinde çatışma yaşandı ve 2 çeteci imha edildi. 17 ve 18 Ağustosta Nivice[34] ile Ehla de köylerine operasyon düzenlendi ve yaşanan çatışmalarda toplamda 18 ihtilalci öldü. 24 Ağustosta önemli çetelerin barındığı ve Bulgarlar tarafından kontrol altında tutulan Çer ve Sılp köylerine operasyon yapıldı.

---

olduğu için ona takıldı. 1897'den itibaren çetecilik faaliyetlerine katıldı ve hırsızlık olaylarına karıştı. 1900 yılında Bulgaristan'a giderek çalışmaya başladı. Biraz para biriktirdikten sonra Kırçova'ya geri döndü. İlinden İsyanı sırasında Demirhisar bölgesindeki çetelerin lideri oldu ve 10 Ağustos 1903 tarihinde Tser Köyü yakınlarında Osmanlı kuvvetleri ile girdiği bir çatışmada öldü. Aleksandar Trayanovsi, "Yordan Piperkata", **Makedonska Entsiklopediya**, C. II, Üsküp, Makedonska Akademiya na Naukite i Umetnostite, 2009, s. 1358; Yordan Piperka hakkında daha ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz: Aleksandar Trayanovski, **İlindenskoto Vostaniye: Yordan Piperkata,** Üsküp, 2006.

25 Hristo Paskov 1873 yılında Florina Kazasının Patele köyünde doğdu. 1936'da Sofya'da ölen Hristo hakkında daha fazla bilgi elde edemedik. Trayanovski, **a.g.e.,** s. 42.

26 Dimovski, **a.g.e.,** s. 84.

27 Bu yerin ismi günümüzde Priblitse (K. Makedonya) olarak bilinmektedir. Aradaki harf farklılığı Makedonca "ts-ц" harfinin Osmanlıcada "c yada ç" harfine karşılık gelmesiyle alakalıdır.

28 BOA, TFR. I. MN, nr. 1398 (15.8.1903) Manastır Kazası Raporu.

29 Bu yerin ismi ismi günümüzde Tser (K. Makedonya) olarak bilinmektedir.

30 BOA, TFR. I. MN, nr. 1350. (5.08.1903).

31 BOA, Y. A. HUS., nr. 454/24, lef 2. (11.08.1903).

32 Bu yerin ismi günümüzde Topolnitse (K. Makedonya) olarak bilinmektedir.

33 Bu yerin ismi Osmanlı belgelerinde Bilce ve Belce şekillerinde geçmektedir. Bu yerin ismi günümüzde ise Beltse (K. Makedonya) olarak bilinmektedir.

34 Bu yerin ismi günümüzde Nivitsa (K. Makedonya) olarak bilinmektedir.

Çer'deki çatışmalarda bölgedeki çete liderlerinin başı olan Yordan Piperka da yer alıyordu. Operasyon sonrasında her iki köyde yapılan aramalarda çok sayıda silah ele geçirildi[35].

Aynı tarihlerde Miralay Mehmet Ali Bey de üç birlikle beraber Demirhisar bölgesi etrafında operasyonlar düzenledi. Petrino, Ehla ve Lahçe köylerinde çatışmalar yaşandı. Orman ve dağ yollarında çeteleri takip için devriyelere çıkıldı. Yaşanan çatışmalarda çeteciler ölü veya canlı olarak ele geçirildi ve silahlarına da el konuldu[36]. 10-28 Ağustos 1903 tarihleri arasında sürdürülen operasyonlara rağmen hâlâ dağlarda çok sayıda ihtilalci saklanmaktaydı. Bölgedeki çetelerin direnmeye devam etmelerindeki en büyük etken Boris Sarafov idi. Çünkü saklanan çeteler arasında kendisi de yer alıyordu ve onun varlığı diğer çetelere moral veriyordu. Boris'in bölgede bulunması teslim olmak isteyen çetecileri ve dağda bulunan halkı korkuttuğu için bu nahiyedeki köyler en son teslim olan yerler oldu. Bu yüzden Osmanlı Devleti hem İsmilevo ve Kruşevo Nahiyelerinde hem de Ohri ve Kırçova Kazalarındaki nahiyelerde asker sayısını artırdı ve Boris'in yakalanması için tedbirler aldı[37].

Bölgedeki çetelerin sayısı fazla olduğundan operasyonlara ileri tarihlerde de devam edildi. Özellikle 28 Ağustos ve 1 Eylül 1903 tarihleri arasında Manastır'a çok sayıda askeri takviye yapıldı. Sonrasında 10.000 askerle harekete geçen Osmanlı ordusu Demirhisar nahiyesine yöneldi. Aynı gün orduya bağlı başka bir birlik Sloeştitsa köyü (Harita 15) yakınlarında yaklaşık 40 çetenin birleşmesiyle sayıları 1000 kişiyi bulan isyancılarla büyük bir çatışmaya girdi. Bu operasyonda Osmanlı askerinin ne kadar kayıp verdiği bilinmezken isyancılardan 14 kişi öldü, 11 kişi ise yaralandı. Çeteler ilk kez düzenli bir ordu gibi hareket ettikleri için söz konusu bu çatışma Makedon kaynaklarında büyük bir başarı olarak gösterilmektedir. Makedon tarih yazımında gerilla taktiği kullanan çeteler karşısında kalabalık Osmanlı ordusunun

---

[35] BOA, TFR. I. MN, nr. 1398 (15.08.1903) Manastır Kazası Raporu; Y. A. HUS., nr. 455/19, lef 2 (26.08.1903).
[36] BOA, TFR. I. MN, nr. 1556 (5.09.1903).
[37] BOA, TFR. I. MN, nr. 1831(29.09.1903).

başarı gösteremediği ve çetelerin dağılarak bölgeden uzaklaşmayı başardıkları yazmaktadır[38].

Osmanlı ordusu 17 ve 18 Ekim 1903 tarihlerinde devam eden çatışmalarda önemli başarılar elde etti. Demirhisar Nahiyesinin önemli çetelerinden biri etkisiz hale getirildi ve 31 çeteci öldürüldü. Sotir adında diğer bir çete grubu da etkisiz hale getirilerek silahlarına el konuldu. Ayrıca aramalar sırasında bir mağarada yaklaşık 52 bomba, 23 silah ve 500 kurşun bulundu[39].

Demirhisar Nahiyesinde Ekim ayı sonlarına doğru köyler sakinleşmeye başladı. Fakat çatışmalar sırasında köyler harap olduğundan eski düzeni tekrardan hayata geçirmek için yardımlaşma sağlanması amacıyla komisyonlar kuruldu. Hem Müslüman hem Hıristiyan halk birbirlerine yardım ederek dayanışma içerisinde olmaya çalıştı. Çatışmalar sırasında Çer köyünde 200 evden 176'sı, Sopotniçe köyünde 51 evden 39'u, Jurçe köyünde de 45 evden sadece 5'i yanmıştı. Bu evlerin sahiplerin isyana katılıp katılmadığına bakılmaksızın tamamının tekrardan inşa edilmesine karar verildi. Ayrıca evlerin tamamlanmasına kadar ailelerin barınma imkânı da sağlandı. Tüm bunların dışında Osmanlı askeri de barış ve huzuru sağlamak için gereken gayreti gösterdi[40].

2.1.1.3. Resne Nahiyesi

Osmanlı idari sisteminde Resne Nahiyesi, Yukarı Prespa bölgesi ve Prespa Gölü'nün batısı ile Resne'nin merkezine kadar olan alanı kapsıyordu. Bu bölgedeki çeteler Slaveyko Arsov[41] ve onun yardımcısı Panayotiv ile diğer çete başlarının

---

[38] Silyanov, **a.g.e.,** s. 423.

[39] BOA, Y. A. HUS., nr. 459/119, lef 2 (19.10.1903); nr. 459/113, lef 3 (19.10.1903).

[40] BOA, TFR. I. MN, nr. 1621, lef 6 (10.09.1903); Y. A. HUS., nr. 459/62, lef 4 (14.10.1903).

[41] Slaveyko Arsov 17 Ağustos 1878'de İştip'te doğdu. Eğitimini sırasıyla İştip, Üsküp ve Sofya'da gittiği okullarda tamamladı. 1899'da örgüte üye oldu ve Vilayat-i Selase'ye dönerek faaliyetlere başladı. İlinden İsyanı sırasında Resne bölgesindeki çetelerin lideri oldu. İsyanın ardından hastalandığı için tedavi olmak amacıyla Bulgaristan'a gitti ve sonrasında tekrar Resne'ye döndü. 9 Temmuz 1904 tarihinde Stoyan Donski ve çetesi ile beraberken Osmanlı kuvvetleri tarafından kuşatıldı. Çatışma sırasında yaralandı ve esir düşmemek amacıyla kendini vurarak intihar etti. Violeta Açkovska, **Slaveyko Arsov 1878-1904,** Üsküp, Universitet Kiril i Metodiy, 2014, s. 347; Nikola Jejov, Miryana Ninçovska, Teon Çingo, "Slaveyko Arsov" **Entsiklopediya VMRO,** Üsküp, Makedonska Matitsa, 2015, s. 13.

kontrolü altında bulunuyordu. Bölge; Resne merkez, Tsaredvor, Dırmeni, İzbişta, Zlatari, Petrino, Stenye, Kruşye, Levo Reka, Ehla ve civardaki diğer köyleri de içine alıyordu[42].

Resne ve Prespa Nahiyeleri arasında ihtilalci sayısı oldukça fazlaydı. Burası çok dağlık ve ormanlık bir bölge olduğu için çetelerin saklanması açısından uygun bir mevki konumundaydı. Nahiyedeki ilk ayaklanma, nahiye merkezi olan Resne'ye (Harita 12) 2 Ağustos 1903 tarihinde saldırı düzenlenmesi ile başladı. Çeteler yönetim binasını yaktıktan sonra Görice ile Resne arasındaki telgraf hatlarını kestiler ve Osmanlı askeriyle çatışmaya girdiler. Aynı zamanda köylere de baskınlar düzenleyen çeteler Kruşye köyünde yangın çıkararak Osmanlı askerini pusuya düşürdüler. Podmoçani köyüne düzenlenen saldırıda halktan yaralanmalar olurken bölgede bulunan bir han da zarar gördü. Yine Stenye köyünde bulunan han da çeteleler tarafından yakıldı. Tsaredvor ve diğer Müslüman köyleri de bu sırada saldırıya uğradılar. Tüm bu olaylar karşısında nahiyede bulunan Osmanlı birliği hemen acil durum ilan ederek askeri yardım çağrısında bulundu. Osmanlı belgelerine göre Resne Nahiyesine bağlı bulunun bütün Bulgar köyleri isyana katılmış vaziyetteydi[43].

Osmanlı askeri 23 Ağustos 1903 tarihinde Ehla köyüne[44] girerek Spiro Olçev[45] ve Slaveyko Arsov liderliğindeki 220 kişilik çete grubuyla çatışmaya girdi. 4 saat süren çatışmanın sonunda çeteleri püskürten Osmanlı askeri, isyana katıldıkları gerekçesiyle tüm köyü yaktı. Bu çatışmadan sonra bir diğer Osmanlı birliğini yöneten

---

[42] Dimovski, **a.g.e.,** s. 85.

[43] BOA, TFR. I. MN, nr. 1398 (15.8.1903) Manastır Kazası Raporu.

[44] Bu bölgedeki harekât kendisine emir gönderilen Miralay Mehmet Ali Bey'in belgeyi yanlış okuması sebebiyle geç başladı. Nitekim Mehmet Ali Bey belgede geçen "sabah saat 9" ifadesini yanlışlıkla "9 gün sonra" şeklinde okudu. Gecikme nedeniyle uyarılmasına rağmen yine de geç başlayan harekât sırasında Osmanlı kuvvetleri ilk olarak bir casusun bulunduğu ihbarı sebebiyle Ehla Köyüne geldi. Bu köyde bulunan Şevki Bey'in Bulgarlar ile işbirliği yaptığı ve Arsov lehine casusluk yaptığı anlaşılınca hakkında yakalama emri çıkarıldı. Ancak operasyon sonucunda kendisi ve kızının Arsov ile birlikte kaçtığı ve muhtemelen dağda saklandığı anlaşıldı.

[45] Spiro Olçev 1870 yılında Prespa Nahiyesinin Dırmeni köyünde doğdu. Kitapçılık yaptığı sırada İMDÖ'ye üye oldu. İlinden İsyanı sırasında Dırmeni köyündeki çeteyi yönetti. İsyandan sonra Bulgaristan'a kaçsa da 1905'te geri dönerek tekrardan Prespa'da kitapçılık yapmaya başladı. Balkan Savaşlarından sonra tekrardan Sofya'ya gitti ve 1954'te ölünceye kadar orada kaldı. Nikola Jejov, Miryana Ninçovska, Teon Çingo, "Spiro Olçev", **Entsiklopetiya VMRO,** Üsküp, Makedonska Matitsa, 2015, s. 204.

Resneli Niyazi Bey[46], hem Türklerin hem de Bulgarların yaşadığı Dırmeni köyüne giderek çete liderlerinden Spiro Olçev'in evini yakmak istedi. Fakat Müslümanlar da dâhil olmak üzere köy halkı Spiro'dan herhangi bir kötü muamele görmedikleri gerekçesiyle buna izin vermedi. Bunun üzerine Niyazı Bey halkın kararına saygı duyarak hiç kimseye zarar vermeden köyü terk etti ve civardaki operasyonlarına devam etti[47].

10 ile 28 Ağustos 1903 tarihleri arasında bölgede daha küçük çaplı operasyonlar düzenlendi. Miralay Mehmet Ali Bey komutasında yardım için gönderilen Osmanlı ordusu ancak Ağustos sonlarında Resne'ye doğru harekete geçebildi. 31 Ağustosta başlayan operasyonlarda çoğu köyün ihtilalciler tarafından yakılmış olduğu görüldü. Köylerdeki Hristiyan evlerinde yapılan aramalarda çok sayıda silah ve belge ele geçirildi. Miralay Mehmet Ali Bey ile birlikleri bu bölgedeki yollar ve ormanlara da operasyon düzenlemeyi amaçladılar, çünkü bölge dağlık olduğundan çetelere göre saklanmak için çok uygundu. Osmanlı askerinin raporlarına göre bu nahiyedeki her köyden yaklaşık 4 ile 20 kişi örgüt üyesi mensubuydu. Bazı köyler Ağustos ayı sonunda teslim olmaya başladı, fakat bazıları hâlâ dağda isyana devam ediyorlar ve tehlike arz ediyorlardı[48].

German köyü, en başından beri isyana katılmış olan Bulgar köylerinden biri olup çok fazla çeteciye ev sahipliği yapıyordu. Osmanlı ordusunun yaklaşık 6000 asker ile 12 Eylül 1903 tarihinde German Dağı ve köyüne başlattığı operasyonda pek çok çeteci silahlarıyla da birlikte ele geçirildi. Operasyon sırasında bölgenin önemli çete liderlerinden biri olan İvan Kafenciya öldürülürken köy civarında düzenlenen teftiş sırasında İliyada isimli bir diğer çete lideri de yakalandı. Tüm bu harekâtın sonucunda German Dağı isyancı çetelerden temizlenmiş oldu. Buna rağmen isyana devam eden

---

[46] Makedon kaynaklarında Niyazi Bey şeklinde geçen bu kişi aslında İttihat ve Terakki üyesi olan Resneli Niyazi Bey'dir.
[47] Silyanov, **a.g.e.,** s. 418.
[48] BOA, Y. A. HUS., nr. 455/142, lef 2 (31.08.1903); TFR. I. MN, nr. 1556 (4.09.1903); nr. 1585 (7.09.1903).

köy ahalisi hala dağdan inmemişlerdi. Halkın evlerine geri dönmesini sağlamak amacıyla başında Ali Rıza Bey'in bulunduğu bir komisyon kuruldu[49].

17 Eylül 1903 tarihinde Kruşye köyü yakınlarında Osmanlı askeri ile çeteler arasında başka bir çatışma gerçekleşti. Bu çatışma sırasında ele geçirilen bir çeteci önemli itiraflarda bulunarak Resne Nahiyesinde saklanan çetelerin yerini söyledi. Bu itirafı değerlendiren Osmanlı askeri hemen yeni bir operasyona çıkarak Ehla köyünde yer alan Arsov'un çetesini kuşattı. Kaçacak bir yeri kalmadığını gören Arsov'un yanındaki çetecilerle birlikte teslim olmasının sonucunda Ehla köyü isyancılardan temizlendi.[50] Akabinde 19 Eylül 1903 tarihinde Rudari, Perovo, Tsaredvor, Kuratitsa gibi köylerdeki Bulgar ahalinin de teslim olarak silahlarını bırakması ve köylerine geri dönmesiyle birlikte Resne Nahiyesindeki isyan bastırılmış oldu[51].

İsyan sırasında Osmanlı belgelerine göre Resne Nahiyesindeki Lahçe köyünde 35, Prelubiye köyünde 3, Şurlentsi köyünde 7 ev isyancılar tarafından yakıldı. Çatışmalar sırasında ise Kriveni köyünde 70, Leva Reka köyünde 40, Dupeni köyünde 70, Pokrevnik köyünde 40, Perovo köyünde 50 ve Podmoçani köyünde 90 ev yandı. Osmanlı hükümeti ayrım yapılmaksızın evleri yanan halka yardım edilmesine ve evlerinin yenilenmese karar verdi. Ayrıca kış ayı boyunca gerekli barınma imkânlarının sağlanmasını da emretti[52].

2.1.1.4. Prespa Nahiyesi

Prespa Nahiyesi Osmanlı idare sistemine göre Prespa Gölü'nün güney kısmı ile batı sahilindeki dağlık bölgeyi içine alıyordu. Bu bölgenin çete liderleri Nikola Kokarov[53] ile Vele Çipurovski idi. Bu ikisi yaklaşık 200 kişilik bir çete oluşturarak

---

[49] BOA, TFR. I. MN, nr. 1641 (12.09.1903); Y. A. HUS., nr. 457/25, lef 2 (12.09.1903); Silyanov, **a.g.e.**, s. 421.
[50] BOA, TFR. I. MN, nr. 1814, lef 10-11 (19.09.1903).
[51] BOA, Y. A. HUS., nr. 457/117, lef 2. (19.09.1903).
[52] BOA, TFR. I. MN, nr. 1621, lef 6 (10.09.1903).
[53] Nikola Kokarev 1876 yılında Resne'ye bağlı Tsaredvor köyünde doğdu. İstanbul'da eğitimini tamamladıktan sonra 1895'te örgüte üye oldu. 1897'te Resne'ye gelerek örgüt adına burada çetecilik faaliyetlerine başladı. İlinden İsyanı sırasında Prespa'da tüm çetelerin başı oldu. 15 Ağustos 1903 tarihinde Osmanlı kuvvetleri ile girdiği bir çatışmada yaralandı fakat esir düşmemek için intihar etti.

bölgede isyanı başlattılar[54]. Bulgar çeteleri ilk olarak nahiye merkezi olan Nakoliç'e saldırarak önce yönetim binasını ateşe verdiler, sonra da bölgenin önde gelenlerinden birinin ahırını yaktılar. Aynı zamanda Pirlepe, Florina ve Resne arasındaki telgraf hatlarını da kestiler. Bölgenin yakınında olan Osmanlı askeri ses ve kargaşayı duyarak Nakoliç'e (Harita 13-14) ilerledi ve çetelerle çatışmaya girdi. Bu sıralarda Rımbi, Medovo, Ştırkovo, Ramna ve Dolentsi köylerinde de saldırılar meydana geldi. Çetelerin baskınları 2 Ağustos'tan 5 Ağustos'a kadar devam etti. Bu baskınlar sırasında adı geçen köylerdeki 42 ev, 41 ahır, 3 kule, 3 han ve daha başka yerler çeteler tarafından yakıldı ve köprülere de zarar verildi. Tüm bu saldırılardan zarar gören Müslüman halk Nakoliç'te toplanırken intikam almak amacıyla isyan için dağa çıkan Hristiyanların evlerini yaktılar[55].

Osmanlı ordusu Resne ve Prespa Nahiyelerinde operasyonları eş zamanlı olarak düzenledi. Bu sırada Ohri Taburu da bölgedeki kuvvetlere yardım için geldi. Pelister ve Niçe Dağlarındaki çeteler imha edildi. 31 Ağustos 1903 tarihinde Pelister Dağı'nda çıkan çatışmada iki çeteci öldürüldü, dört çeteci de tutuklandı. Öte yandan Nakoliç köyüne baskına gelen çeteler yakalandı ve önemli olabilecek bazı belgeler ele geçirildi[56].

Prespa Nahiyesinde yaklaşık 24 Bulgar köyü bulunmaktaydı ve hepsi isyana katılıp dağa çıkmışlardı. Osmanlı ordusunun başarılı operasyonları sonucunda isyanın bastırılması üzerine halk, Eylül 1903 tarihinden itibaren af dileyerek geri dönmeye başladı. Osmanlı ordusu köylerin teslim olmasından sonra bile bölgeden geri çekilmedi ve her ihtimale karşı köylerde asker bulundurdu[57].

Osmanlı Devleti'nin yaptığı tespitlere göre bu isyan sırasında Bratoçina köyünden 30, Asamati köyünden 21, German köyünden 19, Lubayno köyünden 7 Müslüman evi ve Pepla köyünden de 71 ev yandı. Osmanlı Devleti af dileyip teslim

---

Nikolov, **a.g.e.,** s. 79; Nikola Jejov, Miryana Ninçovska, Teon Çingo, "Nikola Kokarev", **Entsiklopediya VMRO,** Üsküp, Makedonska Matitsa, 2015, s. 149.

[54] Dimovski, **a.g.e.,** s. 86.

[55] BOA, TFR. I. MN, nr. 1398 (15.8.1903) Manastır Kazası Raporu.

[56] BOA, Y. A. HUS., nr. 455/144, lef 2 (31.08.1903).

[57] BOA, TFR. I. MN, nr. 1830, lef 1 (25.09.1903).

olmaları ve evlerine geri dönmeleri şartıyla her türlü yardıma hazır bulunduğunu ilan etti ve halk için gereken imkânları sağladı[58].

2.1.2. Ohri Kazası

Ohri Kazası da Manastır Kazası gibi şiddetli bir isyan süreci geçirdi. Kaza merkezindeki durum daha sakin olsa da Debrece[59] Nahiyesi en şiddetli çatışmaların yaşandığı yer oldu. Ohri, Manastır İhtilalci Bölgesinin önemli bir kısmını oluşturuyordu. Bu yüzden çete liderleri isyan planına göre Ohri Kazasını 5 kısma ayırmışlardı. Aslında Smilevo Kongresi'ne katılan Ohri çete liderleri, isyanın başlamasına sıcak bakmıyorlardı. Çünkü Ohri Kazası ağırlıklı olarak Türk, Arnavut ve Pomakların yaşadığı bir bölgeydi. Bu durum isyanın gidişatını olumsuz yönde etkileyebilirdi. Bu yüzden kongrede alınan karar gereğince, bölgedeki çetelere daha fazla silah ve cephane gönderilmesi sözü verildi. Böylece Ohri Kazası isyan için daha iyi organize olma imkânı buldu. Özellikle Debrece Nahiyesine bağlı köylerdeki Hıristiyan halk bulundukları dağlık coğrafi konumu da değerlendirerek her türlü hazırlığı yaptı. Bölgedeki isyanın yönetiminden sorumlu olan çete liderleri Hristo

[58] BOA, TFR. I. MN, nr. 1621, lef 6 (10.09.1903).
[59] Bu yerin günümüzdeki ismi Debırtsa (K. Makedonya) olarak bilinmektedir.

Uzunov[60], Anton Ketskarov[61], Naum Anastasov, Aleksandar Çakarov[62], Naum Zlatev[63] ve Ohri-Debre sınırından sorumlu Lazar Dimitrov idi[64].

Ohri Kazası isyan için 5 bölgeye ayrıldı. İlk bölge Ustruga Nahiyesi ve Debre sınırına kadarki toprakları kapsayan Drimkol bölgesiydi. Bu bölgedeki çete liderleri ve isyanı organize edecek kişiler Luka Grupçev[65] ve Marko Pavlev'di[66]. İkinci bölge

---

[60] Hristo Uzunov 22 Kasım 1878'de Ohri'de doğdu. Eğitimini Selanik'te tamamladı ve 1896'da okul protestoları sırasında hapse atıldı. Hapisten çıktıktan sonra İMDÖ'ye katıldı ve örgütün hem Ohri temsilcisi hem de buradaki çetenin lideri oldu. Aynı zamanda öğretmenlik de yapmaya devam etti. Smilevo Kongresi'ne katılanlar arasında yer aldı ve burada alınan karar gereği kendisine Ohri'deki çetelerin liderliği görevine verildi. İsyandan sonra bölgede kalan nadir isyancılardan biri oldu. 1904 yılında örgütün Pirlepe Kongresi'ne katıldı ve burada alınan karara göre Ohri, Ustruga ve Kırçova'daki çetelerin başına getirildi. 24 Nisan 1905'te Tser köyünde Osmanlı kuvvetleriyle girdiği bir çatışma sırasında öldü. Hristo Uzunov, **Zabeleşki za Organizatsiya vo Ohridsko i Struşko,** Ohrid, Letra, 2003, s. 5-12; Aleksandar Trayanovski, "Hristo Uzunov", **Makedonska Entsiklopediya**, C. II, Üsküp, Makedonska Akademiya na Naukite i Umetnostite, 2009, s. 1527.

[61] Anton Eftimov Ketskarov 12 Aralık 1869'da Ohri'de doğdu. Selanik'te eğitimin tamamladıktan sonra Ohri'ye dönerek öğretmenlik yapmaya başladı. 1895 yılında Ohri'de "Aziz Kliment" adlı öğrenci topluluğunu kurdu. 1887-1900 yılları arasında Ohri, Manastır, Selanik ve Edirne gibi farklı şehirlerde öğretmenlik yaptı. Smilevo Kongresi'nde Ohri'deki çetelerin yönetiminin yanı sıra Aşağı Debrece'deki çeteleri organize etmekle görevlendirildi. İsyandan sonra Bulgaristan'a kaçarak öğretmenliğe burada devam etti. 1923-32 yılları arasında Sofya'da örgütün mali işlerini yönetirken aynı zamanda Makedonya Bilim Enstitüsünde görev yaptı. Daha sonra Manastır'a döndü ve 1945 yılında hayatını kaybetti. Simo Mladenovski, "Anton Eftimov Ketskarov", **Makedonska Entsiklopediya**, C. I, Üsküp, Makedonska Akademiya na Naukite i Umetnostite, 2009, s. 689.

[62] Aleksandar Çakarov ya da daha bilinen ismiyle Sandre Çakarov 1869 yılında Ustruga'da doğdu. Selanik Ekzarhlık okulunda eğitimini tamamladıktan sonra Ustruga, Ohri ve Gümençe'de öğretmenlik yaptı. Örgütün ilk üyelerinden biri olup Ohri temsilciliğini üstlendi. İsyan sırasında Ohri'deki çetelerden birini yöneten Çakarov, isyanın bastırılması ile birlikte önce Arnavutluk, ardından da Bulgaristan'a kaçtı. Sonrasında tekrardan Vilayat-i Selase'ye döndü ve 1910 yılında Manastır'da öldü. Nikolov, **a.g.e.,** s. 18; Nikola Jejov, Miryana Ninçovska, Teon Çingo, "Aleksandar Çakarov" **Entsiklopediya VMRO,** Üsküp, Makedonska Matitsa, 2015, s. 346.

[63] Naum Zlatev veya Zlatarov 1874 yılında Ohri'de doğdu. Ortaokulu bitirdikten sonra kuyumculuk yapmaya başladı. 1902 yılında örgüte katılarak Ohri temsilcilerinden biri oldu. Smilevo Kongresi sırasında Ohri'deki çetelerin yöneticilerinden biri olarak seçildi. 31 Ağustos 1903'te Osmanlı kuvvetleri ile girdiği çatışmada yaralı olarak ele geçirildi ve sonrasında yaraları sebebiyle hayatını kaybetti. Nikolov, **a.g.e.,** s. 59; Nikola Jejov, Miryana Ninçovska, Teon Çingo, "Naum Zlatev" **Entsiklopediya VMRO,** Üsküp, Makedonska Matitsa, 2015, s. 112.

[64] Silyanov, **a.g.e.,** s. 354; Stoyçev**, a.g.e.,** s. 459-460.

[65] Luka Grupçev 19 Kasım 1874'te Ohri'de doğdu. Eğitimini Sofya'da tamamladıktan sonra Ohri ve Resne'de öğretmenlik yaptı. İMDÖ üyesi olduktan sonra Ustruga civarındaki çeteleri yönetmeye başladı. İsyan sırasında Drimkol bölgesindeki çeteleri yönetti. Sonrasında Bulgaristan'a kaçarak burada bulunan bir lisede sekreter oldu. 30 Temmuz 1947'de Sofya'da öldü. Aleksandar Trayanovski, "Luka Grupçev", **Makedonska Entsiklopediya**, C. I, Üsküp, Makedonska Akademiya na Naukite i Umetnostite, 2009, s. 408.

[66] Marko Pavlev veya Pavlov, Ustruga sınırları içerisinde yer alan Bezovo köyünde doğdu. İlinden İsyanı sırasında Luka ile birlikte Drimkol'da çeteleri yönetti. İsyandan sonra Bulgaristan'a kaçsa da 1906'da Ustruga'ya geri döndü ve Debre taraflarında çetecilik faaliyetlerine katıldı. Ölüm tarihi bilinmemektedir. Nikola Jejov, Miryana Ninçovska, Teon Çingo, "Marko Pavlov" **Entsiklopediya VMRO,** Üsküp, Makedonska Matitsa, 2015, s. 210.

Tase Hristov[67] tarafından yönetilen Malesiya bölgesiydi. Burası bugünkü adıyla Karaorman dediğimiz dağlık araziyi oluşturuyordu. Üçüncü bölge isyana tam olarak hazırlıklı olan ve Hıristiyan nüfusun daha kalabalık olduğu Debrece bölgesiydi. Bu bölge ayrıca kendi içerisinde aşağı ve yukarı diye ikiye ayrılmakta olup Deyan Dimitrov[68] ve Smile Voydanov[69] tarafından yönetilmekteydi. Dördüncü bölge Ohri merkez, Ohri düzlüğü ve Debrece sınırına kadar olan kısmı içine alan Ortakol bölgesiydi. Bu bölgeden Argir Marinov[70] adında bir çete lideri sorumluydu. Son bölge ise Ohri gölünün batı kısmını kapsayan Göl bölgesi olup Nikola Mitrev'in[71] sorumluluğu altındaydı. Bu saydığımız kişiler aynı zamanda bölgenin yerlisi ve orayı iyi bilen çetecilerdi. Plan gereğince isyanın ana merkezi Debrece Nahiyesindeki köyler ve Ortakol kısmı olacaktı. Çünkü burası ağırlıklı olarak Hıristiyanlardan oluşuyordu ve isyana hem silah hem de çete sayısı bakımından daha fazla katkı sağlayacak konumdaydı. Diğer bölgelerdeki çeteler ise saldırı ve baskınlar gerçekleştirerek bölgeye zarar verecekti. Aksi bir durumda bütün çeteler Debrece Nahiyesinde

---

[67] Tase Hristov ya da Atanas Tase Hristov olarak bilinen bu kişi 1868'de Ustruga'da doğdu. 1898 yılında örgüte üye olarak çetecilik faaliyetlerine katıldı. İlinden İsyanı sırasında Maleziya bölgesindeki çeteyi yönetti. İsyandan sonra çetesiyle birlikte Bulgaristan'a kaçtı. Daha sonra Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşında da yer aldı. Nikolov, **a.g.e.,** s. 180-181; Nikola Jejov, Miryana Ninçovska, Teon Çingo, "Atanas Tase Hristov" **Entsiklopediya VMRO,** Üsküp, Makedonska Matitsa, 2015, s. 334.

[68] Deyan Mitskov Dimitrov 9 Mart 1873 tarihinde Debrece'ye bağlı Laktinye köyünde doğdu. Varna ve Ruse'deki taş ocaklarında çalıştıktan sonra 1902'de doğduğu topraklara geri dönerek çetecilik faaliyetlerine başladı. Çetesiyle birlikte İlinden İsyanına katıldı. I. Balkan Savaşı sırasında Osmanlı kuvvetleri tarafından öldürüldü. Nikolov, **a.g.e.,** s. 47; Nikola Jejov, Miryana Ninçovska, Teon Çingo, "Deyan Mitskov Dimitrov", **Entsiklopediya VMRO,** Üsküp, Makedonska Matitsa, 2015, s. 90-91.

[69] Smile Voydanov 15 Şubat 1872 tarihinde Debrece'ye bağlı Laktinye köyünde doğdu. Eğitimini yarıda keserek örgüte katıldı ve teşkilatlanıp yayılmasında aktif rol aldı. Daha sonra çetecilik faaliyetlerine başladı. İlinden İsyanı sırasında Debrece Nahiyesindeki isyanı yöneten çete liderlerinden biri oldu. İsyandan sonra Amerika'ya giderek burada "Makedon Topluluğu" kurdu ve kongreler düzenledi. Bu kuruluşlar aracılığıyla doğduğu topraklardakş halka para yardımında bulundu. Nikolov, **a.g.e.,** s. 27; Nikola Jejov, Miryana Ninçovska, Teon Çingo, "Smile Voyvodanov", **Entsiklopediya VMRO,** Üsküp, Makedonska Matitsa, 2015, s. 49-54.

[70] Argir Marinçev ya da Marinov 1870 yılında Ohri'de doğdu. Smilevo Kongresi'ne katıldı ve isyan sırasında Manastır ile Ohri arasında faaliyet gösterdi. 31 Ağustosta Osmanlı kuvvetleri ile girdiği bir çatışma sırasında öldü. Nikola Jejov, Miryana Ninçovska, Teon Çingo, "Argir Marinov", **Entsiklopediya VMRO,** Üsküp, Makedonska Matitsa, 2015, s. 177.

[71] Nikola Mitreski Elşançeto 1867 yılında Ohri'nin Elşani köyünde doğdu. Göl kıyısı ve civarını iyi bildiği için bu bölgedeki çetelerin lideri oldu. İsyandan sonra Bulgaristan'a kaçtı ve burada hayatını kaybetti. Nikola Jejov, Miryana Ninçovska, Teon Çingo, "Nikola Mitreski Elşançeto", **Entsiklopediya VMRO,** Üsküp, Makedonska Matitsa, 2015, s. 187.

toplanacak ve dağlarda saklanacaklardı. Her çetenin görevleri ve saldırı yapacağı yerler önceden belirlenmişti[72]. (Harita 16).

2 Ağustos 1903 tarihinde ilk olarak Ohri-Manastır, Ohri-Ustruga, Ohri-Elbasan, Ustruga-Debre ve Ustruga-Elbasan telgraf hatlarına zarar verildi. Şehrin diğer köyler ile bağlantısını kesmek için 4 köprüye saldırı düzenlenerek kullanılamaz hale getirildi. Çeteler Sirula köyünde Osmanlı askeri ile girdiği çatışmada 16 kayıp verirken bir Osmanlı askeri şehit oldu. Osmanlı askeri çatışmadan sonra isyana katıldığı gerekçesiyle bütün köyü yaktı. Trebenişte ve Meşeişta köylerinde de isyanlar meydana geldi. Buradaki çatışmalarda 2 çete lideri ve 11 çeteci öldürülürken Osmanlı 2 askeri de hayatını kaybetti. Debrece Nahiyesindeki tüm Hıristiyan köylerdeki halk isyan ederek dağa kaçarken silah kullanabilen kişiler çetelere katıldılar. Aynı zamanda çeteler çoğu köye baskın ve saldırı düzenlediler. Ohri Kaymakamlığı kesilen telgraf hatları yüzünden Manastır'a 24 saat boyunca haber veremedi[73].

Durum ile alakalı olarak Ohri'deki kaymakam, telgraf hatlarının onarılmasından sonra asker desteği için Manastır'dan acele yardım istedi. Ayrıca Müslüman ve Hıristiyanlar arasında herhangi bir kargaşa çıkmaması adına halkı sakinleştirmek için şehirdeki ulema ve memurlara emir verdi. İsyan gecesi Ohri şehir merkezine ihtilalciler tarafından "*Yapılan bu ayaklanma Türk halkına ve Müslümanlara karşı değil, Osmanlı Devleti'ne ve padişaha karşıdır"* yazılı pankartlar asıldı. Bu pankartları gören Ohri kaymakamı Mehdi Bey hemen Bulgar Metropoliti yanına çağırarak Hıristiyan halkın kargaşadan uzak durması gerektiği söyledi ve bu konuda ondan yardım isteyerek halkı sakinleştirme görevi verdi[74].

Hemen Starova ve Elbasan'dan Ohri'ye askeri yardım gönderildi. Ayrıca Ohri Kaymakamlığı İşkodra Vilayetinden top yardımında bulundu. Ohri taburuna ek olarak kısa sürede redif taburu da hazır hale getirildi. Bu askerler etraftaki nahiyelere dağıtılarak şehrin korunmasıyla görevlendirildi. Aynı zamanda şehrin giriş çıkışları da

---

[72] Pandevski, **a.g.e.,** s. 335-336: Aleksandar Stoyanovski, **Ohrid i Ohridsko Niz İstoriyata,** C. II, Üsküp, İnstitut za Natsionalna İstoriya, 1978, s. 222-224.
[73] BOA, TFR. I. MN, nr. 1368, lef 3 (8.08.1903); nr. 1398 (15.08.1903) Ohri Kazası Raporu.
[74] Silyanov, **a.g.e.,** s. 355.

kontrol altına alındı. İki gün gibi kısa zamanda gereken asker tedariki sağlandığı gibi isyanın gerçekleştiği bir diğer yer olan Resne'ye de yardım için 250 asker gönderildi[75].

Toplanan askerler operasyon için hemen isyanın başladığı köylere gönderildi. 6 Ağustos 1903 tarihinde Ustruga Nahiyesine bağlı Taşmarunişta köyünde[76] çetelerle çatışma yaşandı. Bu iki köy arasında çok fazla çeteci vardı ve yolları da kapatmışlardı. Bu sebeple Ohri'den destek amaçlı ayrıca bir bölük asker daha yollandı. Yaşanan çatışmada isyancılardan yaklaşık 150 kişi öldü[77].

8 Ağustos 1903 tarihinde Velgoşti köyüne 100 kişilik bir çete grubu girdi. Bunun üzerine Osmanlı askeri bölgeye 150 kişilik bir askeri birlik gönderdi. İki saat süren çatışmanın ardından 20 isyancı öldürüldü, diğerleri ise geri çekilerek bölgeden uzaklaştı. Geri çekilme sırasında Ohri Redif taburuna ait bir çiftlik çeteler tarafından yakıldı. Yangın rüzgârın da etkisiyle bütün köye yayıldı ve çok sayıda patlama meydana geldi. Bunun nedeni evlerde saklanan çok sayıda bomba olmasıydı. Köy sakinleri dağa kaçtığı için herhangi bir can kaybı olmadı[78]. Aynı gece Sirula köyünde de bir çatışma gerçekleşti ve bir çete lideri ölü olarak ele geçirildi. Botun köyünde de çatışma meydana geldi ve yaklaşık altı çeteci yakalandı. Çetecilerden birinin çantasında bulunan defterler ve şifreli belgelere el konuldu[79].

Debrece Nahiyesine yönelik operasyonlar ve Kruşevo'nun Osmanlı ordusu tarafından ele geçirilmesi üzerine 15 Ağustostan itibaren Bulgar halk af dileyerek silahları ile birlikte teslim olmaya başladı. 16 Ağustosta Ustruga Nahiyesine bağlı Vevçan ve Labunişta köylerinde yaklaşık 40 silah ve 454 kurşun teslim edildi[80]. 17 Ağustosta Misleşova'dan 5, Veleşta'dan 3, Boroves'ten 9 adet silah teslimi yapıldı. Daha sonra Podgortsi köyünden ise 16 silah ve 141 kurşun, Labunişta köyünden ise 12 silah ve 83 kurşun halk tarafından teslim edildi[81]. Ohri Redif taburu kumandanı

---

[75] BOA, TFR. I. MN, nr. 1368, lef 3 (8.08.1903); nr. 1398 (15.08.1903) Ohri Kazası Raporu; Korkmaz, **a.g.m.,** s. 315.
[76] Aslında burası Taş ve Marunişta adlı iki köy olmakla birlikte birbirlerine çok yakın olduğu için belgelerde Taşmarunişta köyü olarak geçmektedir. Günümüzde de aynı isimle bilinmektedir.
[77] BOA, TFR. I. MN, nr. 1814, lef 58 (6.08.1903).
[78] BOA, TFR. I. MN, nr. 1814, lef 52 (8.09.1903); Y. A. HUS., nr. 453/148, lef 2 (9.08.1903).
[79] BOA, TFR. I. MN, nr. 1814, lef 51 (8.09.1903).
[80] BOA, Y. A. HUS., nr. 454/118, lef 2 (16.08.1903).
[81] BOA, TFR. I. MN, nr. 1814, lef 40 (17.08.1903).

Galip Bey, 19 Ağustos tarihinde Ustruga Nahiyesine bağlı Kalişta köyünde, 30 silah ve 950 kurşun ele geçirdi. Galip Bey'in isyan sürecindeki askeri operasyonları ve halkın teslim olmasında gösterdiği başarılar Manastır Vilayet merkezi tarafından övgüyle karşılandı[82].

23 Ağustos 1903 tarihinde Ohri'ye yeni bir askeri takviye ulaştı. Ergiri Redif taburunu oluşturan yaklaşık 190 asker Seyfettin Efendi kumandasında Ohri Kazasına yardım için gönderildi. Bu destekle beraber Ohri'deki kuvvetler, 25 Ağustos 1903 tarihinde Ohri ve Debre arasında operasyonlara, Maleziya bölgesinden başladı. Kalabalık Osmanlı kuvvetleri karşısında dayanamayan çeteler ağır kayıplar vererek dağlara kaçmak zorunda kaldılar[83].

İsyan sırasında Ohri ve civarındaki taburlarda bulunan Arnavut askerlerin değiştirilmesi emri verildi. Nitekim Arnavut askerlerin yağma, halka zarar verme ve çalma gibi zülüme varan davranışlarından ötürü onların Anadolu'dan gelecek olan askerlerle değiştirilmesi uygun görüldü[84].

Eylül ayına gelindiği vakit artık teslim olmaların başladığı görüldü çünkü halkın isyana devam edecek gücü kalmadı. 2 Eylül 1903 tarihinde Taşmaurişte köyünün papazı ile onunla beraber 32 kişi Padişahtan af dileyerek silahlarıyla beraber teslim oldu. Maleziya bölgesine düzenlenen operasyonlar üzerine Globoçiça, Rjano, Zbajde, Prisoyan ve Lokov köylerindeki halk haber yollayarak teslim olacaklarını bildirdi. Teslim olan köylere görevli gönderilerek gerekli işlemlere derhal başlandı[85].

13 Eylül 1903 tarihinde Osmanlı askeri Reçiçe[86] Dağı'na (Harita 20) operasyon düzenledi. Miralay Şakir Bey yaklaşık 200 askerle ilk olarak Raşanets köyüne gitti. Bu dağ ve etrafındaki köylerinde çok fazla ihtilalci ve örgüt üyesi olduğu bilindiği için bölgenin çetelerden temizlenmesine buradan başlandı. Osmanlı askeri ile çeteler arasındaki çatışmalar yaklaşık 6 saat sürdü. Çoğu çete lideri ve isyancı ölürken 70 silah

---

[82] BOA, TFR. I. MN, nr. 1814, lef 37 (19.08.1903).
[83] BOA, TFR. I. MN, nr. 1814, lef 23 (26.08.1903)
[84] BOA, TFR. I. MN, nr. 1535 (2.09.1903).
[85] BOA, TFR. I. MN, nr. 1814, lef 23 (2.09.1903); nr. 1814, lef 22 (2.09.1903).
[86] Bu yerin ismi günümüzde Reçitsa (K. Makedonya) olarak bilinmektedir.

da ele geçirildi. Kurtulmayı başaran çeteciler dağ içlerine kaçarak saklandı. Osmanlı ordusunun ise bu çatışma sırasında 6 ölü ve 5 yaralı askeri oldu[87].

Reçiçe Dağı'ndaki operasyona ertesi gün de devam eden Osmanlı kuvvetleri, bölgeyi taradıktan sonra Kuratitsa Dağı'na yöneldi. Raşanets'te yapılan operasyonda ölen çetecilerden 15'inin Plake, 3'ünün Reçiçe, 45'inin Openitsa ve 16'sının Sirula köyünden olduğu tespit edildi. 15 Eylül tarihinde Osmanlı casusları sayesinde Brejan köyü yakınlarındaki ormanın içinde isyancılar tarafından kurulan ve yaklaşık 200 çadır ve kulübeden meydana gelen bir hastane bulundu. Tahminen 100 kişinin tedavi edildiğinin düşünüldüğü bu hastanede çok sayıda ilaç ele geçirildi. Tüm bu çadır ve kulübeler Osmanlı askeri tarafından imha edildi. Ormanın daha derinliklerinde ise ölen çetecilerin gömülü olduğu bir mezarlık keşfedildi[88].

Reçiçe Dağı'nda yapılan aramalar sırasında isyancılardan birine ait çanta ele geçirildi. Çantanın içerisinde çok sayıda belge, iki madalyon, beş bayrak ve bazı silahlar bulundu. İncelenen belgelerde Saraf Ketskarov[89] ve Nikola Zlatanov'a ait olan iki imza tespit edildi. Bunun üzerine her iki kişi için hemen tutuklanma emri verildi. Saraf Ketskarov'u yakalamak adına Ohri'de aynı soyadı taşıyan kişilerin ifadesi alındı. Bunlardan ikisi aranan kişi olabileceği şüphesiyle tutuklandılar. Fakat ifadelerinde adı geçen kişiyle alakaları olmadığı ve sarraflıkla da uğraşmadıklarının tespit edilmesi üzerine serbest bırakıldılar. Nikola isimli kişi ise tutuklandı ve evi arandı. Aramalar sonucunda komiteye mensup olduğu anlaşılınca Manastır'a gönderildi[90].

Reçiçe Dağı'nda gerçekleşen operasyon, Makedon kaynaklarında Osmanlı Devleti ile ordusunu kötüleyen ve çok sayıda masum insanın canına kast edilen bir operasyon olarak anlatılmaktadır. Raşanets isyana kalkışan çoğu köylünün saklandığı ve çetelerin de barındığı bir bölgeydi. Dağın iç kısmında bulunan vadide çadırlar, hastane, fırın gibi insanın temel ihtiyaçlarını karşılayan yapılar bulunuyordu. Kaynaklarda bu operasyon sırasında 190 masum kadın, yaşlı ve çocuğun öldürüldüğü

---

[87] BOA, TFR. I. MN, nr. 1814, lef 43 (14.09.1903); Y. A. HUS., nr. 457/33, lef 2 (14.09.1903).
[88] BOA, TFR. I. MN, nr. 1814, lef 12 (17.09.1903).
[89] Belgede Saraf ya da Sarafim olarak da geçmektedir.
[90] BOA, TFR. I. MN, nr. 1871, lef 4 (20.09.1903); nr. 1814, lef 3; nr. 1814, lef 56 (27.09.1903).

yazmaktadır. Bu operasyon Hıristiyan halk tarafından isyan süresinde yaşanan en şiddetli yıkım ve kayıp olarak görmektedir[91].

Yapılan bu operasyondan Ortakol ve Aşağı Debrece bölgeleri bütünüyle çetelerden temizlendi ve onlara büyük bir darbe indirildi. Geriye kalan çeteler Debrece Nahiyesinin iç kısımlarındaki ormanlarda saklanarak varlıklarını sürdürmeye çalıştılar. Böylece Ohri'nın merkezi ve civarındaki isyan kontrol altına alınarak bastırıldı[92].

2.1.2.1. Debrece Nahiyesi

Debrece Nahiyesi ve bu nahiyeye bağlı köylerin hepsi Hıristiyan nüfusun çoğunlukta olduğu yerlerden meydana geliyordu. Nitekim yukarıda da bahsettiğimiz üzere bu bölge hem coğrafi konumu hem de hazırlık süreci bakımından isyanın ana merkezi konumundaydı. Dağlık ve ormanlık alanlar barınma, gizli yollar ve küçük geçitler ise kaçma noktasında çetelere büyük avantaj sağlıyordu. Debrece Nahiyesi Ohri şehrinin kuzey tarafına doğru uzanan alandan oluşuyordu ve Aşağı ile Yukarı Debrece olmak üzere iki kısma ayrılıyordu. Yukarı Debrece dağlık, Aşağı Debrece ise vadi kısmını kapsıyordu. Bu bölgedeki en önemli iki nokta, nahiye merkezi olan İzdeglavye köyü ile Sirula Tepesiydi[93].

İsyan 2 Ağustos 1903 tarihinde ilk olarak İzdeglavye köyü'nde (Harita 17) Osmanlı askerine saldırı düzenlenmesiyle başladı. Aynı zamanda Trebenişta ve Meşeişta köyleri de isyana katıldılar. Bu köyler çatışmanın en yoğun olduğu yerlerdi. Aynı saatlerde neredeyse tüm köyler çeteler tarafından kuşatıldı ve çoğu onların kontrolü altına girdi[94].

Debrece Nahiyesindeki Hıristiyan halkın tamamı 2 Ağustos 1903 tarihinde ayaklanarak dağlara çıktı. İsyancılar yüksek tepelerde müstahkem mevkiler kurarak

---

[91] Silyanov, **a.g.e.,** s 439-440; Dimovski, **a.g.e.,** s. 115-116; Lape, **a.g.e.,** s. 280-281; Stoyanovski, **Ohrid...,**s. 232-233.
[92] Dimovski, **a.g.e.,** s. 116.
[93] Pandevski, **a.g.e.,** s. 340.
[94] BOA, TFR. I. MN, nr. 1814, lef 50(10.08.1903); nr. 1398 (15.08.1903) Ohri Kazası Raporu.

önceden hazırlıklarını tamamlamışlardı. Osmanlı askeri bu hazırlığı tahmin ettiğinden hemen bölgeye asker göndererek iki tepeye toplarını yerleştirdi. Bu bölgede bulunan çok sayıda Müslüman köyleri ve çiftlikleri isyancıların hedefi haline geldiği için büyük tehdit altındaydılar. Bu yüzden bölgeye Ohri'den ve Debre'den birer tabur ile iki topçu birliği gönderildi[95]. Manastır'dan gönderilen emirlerde, Osmanlı kuvvetlerinin Debrece yollarını kontrol altına almaları ve dağa çıkan köylülerin evlerine geri döndürülmesi bildiriliyordu. Bir diğer önemli husus da çetelerin verdiği zararların en aza indirilmesi ve geri dönen halkın da silahlarının tesliminin sağlanması idi[96].

Debrece Nahiyesi Debre Kazasına da yakın bir konumdaydı. İsyan haberini alan Debre'deki başıbozuk askerleri hemen nahiyedeki köylere dağılarak isyana müdahale etmek istedi. Debre başıbozuklarının bu düzensiz ve itaatsiz hareketleri, Osmanlı askerini kızdırdı. Bölgedeki gelişmelerden haberdar olan Rumeli Müfettişliği düzenli ordunun kontrolü sağlaması için derhal harekete geçmesini emretti. Debre Mutasarrıflığı'na da gerekli ikazlarda bulunularak Osmanlı ordusunun gerekeni yerine getireceği, başıbozukların zorbalık ve haydutluk derecesine varan davranışlarının engellenmesi ile suçluların tespit edilerek hemen cezalandırılmaları istendi. Ayrıca başıbozukların isyana müdahale etmesinin kesinlikle yasak olduğu ve asker ile hareket etmesinin istenmediği belirtildi[97].

Kruşevo'nun Osmanlı ordusu tarafından geri alınmasına kadar geçen sürede bölgedeki çetelerin varlığı yoğun bir şekilde hissedilmekteydi. Çünkü onlara karşı operasyon düzenlemek için bölgede yeterli miktarda asker yoktu. Debrece Nahiyesindeki çetelerin sayısı tam olarak bilinmese de oldukça fazla oldukları bilinmekteydi. Kruşevo'daki isyanın sona ermesiyle birlikte nahiyedeki Volino, Marunişta, Mislodejda ve Trebenişta köylerinin Bulgar halkı silahları ile birlikte teslim oldu. Fakat diğer köyler hâlâ isyana devam ediyorlardı ve çeteler de köylere baskınlar düzenliyordu[98].

---

[95] BOA, TFR. I. MN, nr. 1354, lef 2 (5.08.1903); nr. 1350 (5.08.1903).
[96] BOA, TFR. I. MN, nr. 1814, lef 56 (7.08.1903).
[97] BOA, TFR. I. MN, nr. 1814, lef 54 (8.08.1903).
[98] BOA, TFR. I. MN, nr. 1814, lef 46 (12.08.1903).

17 Ağustos 1903 tarihinde Ohri Redif Taburu Kumandanı Galip Bey, Miralay Şakir Bey ve Debrece Kumandanı İsa Bey yaklaşık 400 kişilik bir askeri kuvvetle bölgede operasyona (Harita 18) çıktı. Amaçları Debrece'den Kırçova'ya kadar olan bütün yolları ve gizli geçitleri isyancılardan temizlemek ve köyleri kurtarmaktı. Osmanlı kuvvetleri Yukarı Debrece'da bulunan Goraça köyü yakınlarında bir Bulgar çetesi tarafından saldırıya uğradı. İki saat süren çatışmanın ardından çeteciler yaralılarıyla birlikte geri çekilip dağın içlerine kaçtılar. Çatışma sırasında 37 isyancı öldürülürken Osmanlı kuvvetlerinin ise yalnızca iki şehit ve üç yaralı bulunmaktaydı. Çatışma sonrasında 19 silah ve önemli olabilecek bazı şifreli belgeler ele geçirilirken derhal bunların tercüme edilmesi işlemlerine başlandı[99]. Çeteciler bölgeyi çok iyi tanıdıklarından dolayı sürekli olarak Osmanlı ordusuna saldırıp geri çekiliyorlardı. Bu taktik sayesinde düzenli Osmanlı kuvvetlerini atlatmayı başaran çeteciler bölgeden kaçmayı başardılar[100].

Ohri'deki Osmanlı kuvvetleri 19 Ağustos 1903 tarihinde Debrece Nahiyesinin Botun köyünde bir çetenin barındığı haberini alınca Niyazi Bey komutasında bir birlik derhal bölgeye gönderildi. Bu operasyon sırasında üç çeteci öldürüldü ve silahları ele geçirildi. Osmanlı tarafında ise Emin Ağa isimli bir asker hayatını kaybetti[101].

20 Ağustos 1903 tarihinde Leşan köyüne operasyon düzenlendi ve geniş çaplı arama yapıldı. Aramalar sırasında İMDÖ yöneticileri ve üyelerine ait olduğu tahmin edilen resimler ile bazı şifreli belgeler bulundu. Hem örgüt hem de isyanın gidişatı hakkında bilgi olabileceği gerekçesiyle bu belgelerin çözümlenmesi emiri verildi. Fakat yapılan araştırmalar sonucunda resimlerin örgüt üyelerine ait olmadığı, Ohri'de çalışan öğretmen ve öğrencilerin resimleri olduğu belirlendi[102].

Osmanlı ordusu, 22-24 Ağustos 1903 tarihleri arasında çok fazla sayıda çetecinin barındığı Brejan ve Plake köylerine operasyon düzenledi. Nitekim bu civarda bulunan köyler buğday bakımından zengin olduğu için çetelerin ekmek ihtiyacını buralardan karşılanıyordu. Osmanlı ordusunun geldiği haberini alan Hıristiyan halk

---

[99] BOA, TFR. I. MN, nr. 1814, lef 39 (18.09.1903); Y. A. HUS., nr. 454/127, lef 2(18.09.1903).
[100] Apostoloski, **a.g.m.,** s. 98-100.
[101] BOA, TFR. I. MN, nr. 1814, lef 34 (21.08.1903); Y. A. HUS., nr, 455/8, lef 3 (19.08.1903).
[102] BOA, TFR. I. MN, nr. 1814, lef 36 (20.08.1903); nr. 1814, lef 35 (21.08.1903).

hemen dağa kaçarak köyü boşalttı. Osmanlı askeri Brejan'a geldiği zaman köyü yanmış olarak buldu. Sağlam kalan 7 değirmeni bir daha faaliyet göstermemesi için yakan askerler, buldukları hayvanlara da el koydu. Miralay Şakir Bey tarafından gerçekleştirilen bu operasyon Manastır Vilayet Merkezinin haberi olmadan yapıldı. Bunun üzerine Manastır Valiliği operasyonun nasıl gerçekleştirildiği ve neden haber verilmeden yapıldığı konusunda Ohri Kaymakamlığı'ndan izahta bulunmasını istedi. Buna karşılık Miralay Şakir Bey tarafından yapılan savunmada, adı geçen iki köyde çetelerin barındığını ve derhal operasyon yapılmasının gerekli olduğu belirtildi[103].

Aynı sıralarda söz konusu isyanı fırsat bilen bazı Rum çeteler Yunanistan sınırından Ohri'ye giriş yaptılar. Bunlar dağlarda dolaşarak boş olan köylerde haydutluk yapıyor, hayvancılıkla uğraşan masum halka saldırı düzenliyorlardı. Bu haberi alan Ohri kaymakamlığı, Reçiçe Dağı ve köylerine asker göndererek gerekli önlemleri aldı. Kaymakamlık bölge halkı ile yapılacak iş birliği sonucunda bu gibi davranışların sonlanacağını umuyordu [104].

25-26 Ağustos 1903 tarihlerinde Miralay Şakir Bey, iki birlikle beraber tekrar Debrece Nahiyesinde operasyonlara başladı. Mramorets köyü (Harita 19) yakınlarında karşılaşılan isyancılarla üç saat süren bir çatışma yaşandı. Çatışma sırasında yaklaşık 20 isyancı öldü. Çatışma sırasında aralarında Ohri bölgesindeki çete liderlerinden Arsev Toşov'un da olduğu 20 isyancı ölürken Osmanlı kuvvetlerinin ise herhangi bir kaybı olmadı. Ölen isyancılarının şapkalarında bulunan "Makedonya" yazısı dikkat çekiciydi. Çatışma sonrası çetecilerin silahların ele geçirildi. Aynı zamanda önemli olabilecek bazı belgeler ve bunlar derhal tercüme edilmek üzere Manastır'a gönderildi[105].

28 Ağustos 1903 tarihinde Leşan köyüne yakın bir mevkide operasyon düzenleyen yaklaşık 40-50 kişilik bir Osmanlı birliği, bir çete grubuyla çatıştı. köyün papazı Papa Vasil tarafından yönetilen bir çeteyle çatışmaya girdi. Çatışma sırasında iki isyancı yakalanırken geri kalanlar ise mücadeleye daha fazla devam edemeyerek dağ içlerine kaçmak suretiyle izlerini kaybettirdiler. Bu kaçış sırasında, gözdağı

---

103 BOA, TFR. I. MN, nr. 1814, lef 45; nr. 1814, lef 31; nr. 1814, lef 3; nr. 1814/29 (23.08.1903).
104 BOA, TFR. I. MN, nr. 1814, lef 28 (24.08.1903).
105 BOA, TFR. I. MN, nr. 1814, lef 26 (25.08.1903); Y. A. HUS., nr, 455/72, lef 2 (26.08.1903).

vermek amacıyla bayraklarını Osmanlı askerine fırlattılar. Ele geçirilen iki isyancı, sorgulama sırasında çete üyesi olmadıklarını söyleseler de yalan söyledikleri apaçık ortadaydı. Konuşturulmaları için büyük çaba gösterilmelerine rağmen maalesef hiçbir bilgi elde edilemedi[106].

25 Eylül 1903 tarihinde tekrar Brejan ve Leşan köylerine operasyon düzenlendi. Osmanlı ordusu ilk olarak İzdeglavye'de çetecilerle karşılaştı. Küçük bir çatışmanın ardından çeteciler korkarak geri çekilmek zorunda kaldı ve Velmey köyüne doğru kaçtı. Bu sırada Demirhisar'dan gelen takviye birlikler, Ohri'deki kuvvetler ile birlikte operasyonlara katıldılar. Leşan'a giren Osmanlı kuvvetleri ile çeteler arasında çatışma meydana geldi. Çatışma sırasında köyün papazı ile bölgedeki önemli çete liderlerinden biri olan Vasil ölü olarak ele geçirildi. Bu iki çetecinin ölmesinin bölgenin sakinleşmesi açısından olumlu yönde etkisi oldu. Operasyonu başarıyla tamamlayan Osmanlı birliklerine Miralay Şakir Bey, Kolağaları Kadri Ve Mehmet Beyler, Jandarma Yüzbaşısı Fuat, Yüzbaşı Niyazi ve diğer komutanlar nezdinde Manastır tarafından teşekkür telgrafı yollandı. Reşanets Dağı ve sonrasında Debrece köylerine yapılan operasyonlar sonucunda bölgedeki huzur yeniden sağlandı ve köy halkı geri dönerek teslim olmaya başladı. Tüm başarılara rağmen tedbiri elden bırakmayan Ohri Kaymakamlığı, stratejik noktalarda asker bulundurmaya devam etti. Hâlâ dağda bulunan Bulgar halkın evlerine geri dönmelerini sağlamak amacıyla reform yapılacağı vaatliyle yeni çağrılar yapıldı[107].

Ohri Kazasındaki küçük çaplı çatışmalar aralıklarla devam etse de Ekim ayına gelindiği vakit artık isyan sona erdi ve Osmanlı ordusu bölgede yeniden kontrolü sağladı. Osmanlı kuvvetlerinden kurtulmayı başaran örgüt üyeleri Sırbistan ya da Bulgaristan'a kaçtılar. Bölgede sadece Hristo Uzunov kaldı ki o da çetecilik faaliyetlerine saklanarak devam etti[108]. Osmanlı Devleti kazadaki yanan köy, ev,

[106] BOA, TFR. I. MN, nr. 1814, lef 24; Y. A. HUS., nr. 455/122. (29.08.1903).
[107] BOA, TFR. I. MN, nr. 1814, lef 1 (27.09.1903); Y. A. HUS., nr. 458/68, lef 2 (27.09.1903).
[108] Pandevski, **a.g.e.,** s. 484.

çiftlik, isyana katılan köyler ve kişi sayısını tespit etti. Bunu belgelerden ve yazılan raporlardan görmek mümkündür[109].

2.1.3. Kırçova Kazası

Kırçova Kazası, Manastır Vilayetinin Kuzeyindeki toprakları içine alıyordu. Bu kaza etnik ve coğrafi konumu göz önüne alınarak isyan planına göre iki kısma ayrılmıştı. İlki kazanın batısındaki toprakları içine alan Kopacka bölgesi olup kendi içerisinde Aşağı ve Yukarı Kopacka olmak üzere ikiye ayrılıyordu. Buradaki nüfus ekseriyetle Hristiyanlardan oluştuğu için bölgedeki isyanın da ana merkezi konumundaydı. Nitekim buradaki çoğu köylü isyana katılarak dağa çıktılar. İkinci kısım ise Kırçova'nın kuzeybatısındaki toprakları içine alan Rebetinkol idi. Smilevo Kongresi'nde alınan karar gereği Kırçova Kazasındaki isyandan Luka Gerov[110] sorumluydu. Bölgenin Bölgedeki diğer önemli çete liderleri ise çeteleri ile birlikte bulunan Nake Yanev, Arso Mitskov[111] ile Vanço Sırbakov[112] idi[113].

İsyan ilk olarak 500 kişiden oluşan bir çetenin 3 Ağustos gecesi kaza merkezine (Harita 21) saldırması ile başladı. İsyancılar ilk olarak merkezdeki telgraf hatlarına zarar verdiler. Sonraki amaçları Osmanlı idari binalarını yağmalamak olsa da kazada bulunan Osmanlı askerleriyle girdikleri çatışma neticesinde daha fazla dayanamayarak

---

[109] BOA, TFR. I. MN, nr. 1621, lef 6 (9.09.1903); nr. 1814, lef 57 (17.09.1903).; Hristo Uzunov'un yazdığı hatıratta isyan sırasında Ohri ve Ustruga civarında ölenlerin ad, soyad, yaş ve yaşadığı köylerinin yer aldığı bir liste yer almaktadır. Uzunov, **a.g.e.,** s. 72-85.

[110] Luka Gerov 27 Ekim 1870 tarihinde Manastır'da doğdu. Manastır ve Selanik'te eğitimini tamamladıktan sonra Dame Gruev aracılığıyla örgüte katıldı. Öğretmenlik ve gazetecilik yapan Luka, Smilevo Kongresi'ne Kırçova'daki çete liderlerinden biri olarak seçildi. 200 yakın çeteci ile Kırçova merkezine düzenlenen saldırıda yer aldı. İsyandan sonra Bulgaristan'a kaçtı ve 20 Eylül 1948'de Sofya'da ölene kadar bu ülkede kaldı. Nikolov, **a.g.e.,** s. 45.

[111] Arso Mitskov Velyanovski 1876 yılında Kırçova'nın Pavdis köyünde çiftçilikle uğraşan fakir bir ailenin çocuğu olarak doğdu. Osmanlı karşıtlığı sebebiyle genç yaşlarından itibaren çetecilik faaliyetlere katılarak dağlarda yaşadı. İlinden İsyanına katılan Arso, sonrasında da Kırçova'da kalarak bölgedeki faaliyetlerine devam etti. 31 Ocak 1905 tarihinde Pavdis köyünde Osmanlı kuvvetleri ile girdiği çatışma sırasında öldürüldü. Nikola Jejov, Miryana Ninçovska, Teon Çingo, "Arso Mitskov Velyanovski", **Entsiklopediya VMRO,** Üsküp, Makedonska Matitsa, 2015, s. 189.

[112] Vanço Sırbakov, Vraneşya köyünde doğdu. Parasızlık sebebiyle Bulgaristan'a kaçtı ve orada fırıncılık yapmaya başladı. Nisan 1903'te isyanın başlayacağını haber alınca Vilayat-i Selase'ye geri döndü ve Kırçova'daki çetelere katıldı. 24 Nisan 1905'te Hristo Uzunov ile beraber Osmanlı kuvvetlerine karşı girdiği bir çatışmada öldü. http://www.mn.mk/makedonski-legendi/12219 Erişim tarihi: 25.04.2021.

[113] Manol Pandevski, **a.g.e.,** s. 343-344.

geri çekilmek zorunda kaldılar. Merkezi ele geçiremeyen çeteciler, buna karşılık kazanın dışarısıyla bağlantısını sağlayan dört önemli köprüyü havaya uçurdular. Osmanlı askerleri hemen harekete geçerek civar köylere dağılırken ayrıca Manastır'dan askeri yardım istendi[114].

Osmanlı belgelerine bakıldığı zaman durumun oldukça ciddi olduğu anlaşılmakta, çetelerin sayısının artmasından ve Bulgarların isyana katılmasının Müslüman halkın can ve mal güvenliğini tehlikeye sokmasından endişe edildiği görülmektedir. Bu sebeple Manastır'dan acele olarak askeri yardım da istendi[115]. Yapılan çağrıların sonucunda Gostivar'daki askeri birliklerinin en kısa zamanda Kırçova'ya geleceği, buna ek olarak da Köprülü'ye yardım için yollanan iki taburdan birinin oradaki görevini tamamlamasından sonra Kırçova'ya gönderileceği cevabı alındı[116].

Merkezdeki saldırılara ek olarak aynı gece Podvis köyü'ne de saldırı düzenlendi. Tamamı Bulgar olan köy halkının kendilerine katılmasıyla iyice güçlenen çeteler köydeki Osmanlı askerlerini kuşatarak esir aldılar. Bunun üzerine köydeki askerleri kurtarmak için gönderilen Osmanlı kuvvetleri ile çeteciler arasında gerçekleşen çatışma sonunda esir düşen askerler kurtarılırken çok sayıda isyancı öldürüldü. Kaçmak zorunda kalan çeteciler köydeki gözetleme kulesi, jandarma binası, iki han ve iki evi ateşe vererek geri çekildiler. Aynı gece Çer köyüne de saldırı düzenlense de isyandan haberdar olan Osmanlı askerleri cephane ve silahları da yanına alarak zamanında köyü terk etmeyi başardılar. Geri çekilen bu askerler Sılp köyü yakınlarında karşılaştıkları bir çeteyle çatışma girdiler. Yaklaşık 12 saat süren çatışma sonucunda sayıları tam olarak tespit edilemese de çok sayıda çeteci ortadan kaldırılırken Osmanlı askerleri ise hiçbir kayıp vermedi[117].

Aynı gece ayaklanan bir diğer köy, Kladnik köyü oldu. İzvor köyü ise çeteler tarafından kuşatıldı ve köydeki Osmanlı askerleri esir düştü. Civarda bulunan

---

[114] BOA, TFR. I. MN, nr. 1358 (4.08.1903); nr. 1355, lef 1 (6.08.1903); Y. A. HUS., nr. 453/113, lef 2 (6.08.1903).
[115] BOA, TFR. I. MN, nr. 1340, lef 2 (3.08.1903).
[116] BOA, TFR. I. MN, nr. 1351, lef 3 (5.08.1903).
[117] BOA, TFR. I. MN, nr. 1355, lef 1 (6.08.1903); nr. 1534, lef 1 (15.08.1903); nr. 1398 (15.08.1903) Kırçova Kazası Raporu.

tekkelerle köprü ve yollar harap edildi. İsyancılar tarafından eş zamanlı olarak Plasniçe, Lisiçani, Şutova, Garani ve Starova isimli Müslüman köylere de saldırılar düzenlendi. Çaresiz kalan Müslüman halk köylerine terk ederek yardım istemek umuduyla kaza merkezine sığındılar. 3-5 Ağustos 1903 tarihleri arasında Kırçova Kazasına bağlı bütün Bulgar köyleri isyan isyan ederek dağa çıktılar ve çetelere katıldılar. Bölgedeki Osmanlı kuvvetlerinin en önemli amacı isyanı katılanları geri döndürmek, çetelerin yerlerini tespit edip operasyonlar düzenlemek ve Müslüman köylerini korumak olsa da askeri yardım henüz ulaşmadığı için hemen harekete geçemedi[118]. Bu süreçte meydana gelen çatışmalarda yaklaşık 100 isyancı öldürülürken Osmanlı birlikleri ise 8 şehit, 17 yaralı verdi[119].

Bölgede bulunan Osmanlı kuvvetleri isyancılar ile savaşacak durumda olmadıkları için takviye gelene kadar harekâta başlayamadılar. Kaldı ki yardım için gönderilmesi gereken Hasan Bey komutasındaki 2 tabur ve 2 topçu birliğinin acilen Kruşevo'ya gitmek zorunda kalması da özellikle Kopaçka, Rebetinkol ve Aşağı Poreçe'deki operasyon düzenlenmesini engelledi. Ancak 20 Ağustos 1903 tarihinde Binbaşı Hamit Bey komutasındaki bir ordunun bölgeye varmasıyla birlikte Kırçova'nın beklediği yardım gelmiş oldu. Akabinde Sılp ve Çer köylerine düzenlenen operasyonlarda üç isyancı öldürüldü. 21 Ağustos 1903 tarihinde isyancıların Müslüman köylerine saldıracağı istihbaratını alan Osmanlı askeri bu girişimi engellemek için gerekli önlemleri aldı. 24 Ağustos 1903 tarihinde Osmanlı ordusu çetelerin en yoğun olduğu Kopaçka bölgesine operasyon düzenledi. Binbaşı Hamit Bey komutasında düzenlenen operasyon sırasında herhangi bir çeteyle karşılaşılmadı ve çatışma olmadan sona erdi[120].

Kruşevo'daki isyanın bastırılmasının sonucu olarak Kırçova'da etkisi azalan isyan, Eylül ayının ortalarına doğru tamamıyla bastırıldı. Bulgar köylülerinin aftan yararlanarak evlerine geri dönmesiyle birlikte Rabentikol ve Poreçe köyleri tekrar sakinleşti. Kazadaki durum kontrol altına alınmış olsa da her ihtimale karşı devriye ve

---

[118] BOA, TFR. I. MN, nr. 1355, lef 1 (6.08.1903); nr. 1534, lef 1 (15.08.1903); nr. 1398 (15.08.1903) Kırçova Kazası Raporu.
[119] BOA, TFR. I. MN, nr. 1335, lef 6 (2.08.1903).
[120] BOA, Y. A. HUS., nr. 454/23, lef 2 (12.08.1903); TFR. I. MN, nr. 1544 (3.09.1903).

operasyonlar devam etti[121]. Buna rağmen hâlâ teslim olmayan çeteler vardı ki bunların varlığı Osmanlı yönetimini oldukça endişelendiriyordu. Alınan istihbarata göre bunların tekrardan köylere saldırı düzenleme ihtimali olduğu için Osmanlı ordusu teyakkuz halinde kalmaya devam etti[122].

Nitekim Debre ve Kırçova sınırında faaliyet göstermeye devam eden çetelerle 6 Eylül 1903 tarihinde gerçekleşen çatışmada 40 çeteci öldürüldü ve 20'ye yakın silah ele geçirildi[123]. Her geçen gün umutlarını kaybeden isyancılar af dileyerek silahları ile birlikte teslim olmaya başladılar. Ekim ayı boyunca yaklaşık 89 köylü ve 13 çeteci teslim olmakla birlikte bu sayının daha çok olması ihtimal dâhilindedir[124].

2.1.4. Pirlepe Kazası

Pirlepe Kazasında, Smilevo Kongresi'nde alınan karara göre isyan süresince Petar Atsev[125], Tole Hristov ve Yordan Trenkov'un[126] öncülüğünde ayaklanmalar gerçekleştirilecekti. Fakat isyan başlamadan iki hafta önce bölgede bulunan Petar Atsev ve Nikola Peşkov'un[127] çetelerinin Osmanlı askeri tarafından düzenlenen operasyon sonucunda dağılmasından dolayı bu kazadaki isyan planları akamete

---

[121] BOA, TFR. I. MN, nr. 1724, lef 2 (16.09.1903).
[122] BOA, TFR. I. MN, nr. 1803 (25.09.1903).
[123] BOA, Y. A. HUS., nr. 456/117, lef 4 (6.09.1903).
[124] BOA, Y. A. HUS., nr. 459/62, lef 3 (12.09.1903).
[125] Petar Atsev 1877 yılında Pirlepe'nin Otoevets köyünde doğdu. Eğitimini Sofya'da tamamladıktan sonra Pirlepe ve Kruşevo gibi birkaç şehirde öğretmenlik yaptı. Kardeşleri ile beraber örgüte üye olarak çetecilik faaliyetlerine destek verdi. Smilevo Kongresi'ne katıldı ve burada Pirlepe Kazasından sorumlu çete liderlerinden biri olarak seçildi. İsyandan sonra örgüte destek vermeye devam ederek çoğu kongreye katıldı. Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'na gönüllü olarak katıldı. 1939 yılında Plovdiv'de öldü. Nikola Jejov, Miryana Ninçovska, Teon Çingo, "Petar Atsev", **Entsiklopediya VMRO,** Üsküp, Makedonska Matitsa, 2015, s. 25.
[126] Yordan Trenkov 1880 yılında Pirlepe'de doğdu. Eğitimini Selanik Erkek Lisesi'nde tamamladıktan sonra Pirlepe'ye geri dönerek 1899-1903 yılları arasında öğretmenlik yaptı. Vırhovist örgüte üye olan Yordan, Smilevo Kongresi'ne katılarak Pirlepe Kazasındaki isyan hazırlıklarından sorumlu çete lideri olarak seçildi. İsyandan bir ay önce çetesiyle birlikte Osmanlı ordusu tarafından yakalanıp hapse ayılsa da kaçmayı başardı ve isyana katıldı. İsyandan sonra Pirlepe'de kalmaya devam etti. Balkan Savaşlarına gönüllü olarak katıldı. 6 Aralık 1960'da Bulgaristan'ın Ruse şehrinde öldü. Nikola Jejov, Miryana Ninçovska, Teon Çingo, "Yordan Trenkov", **Entsiklopediya VMRO,** Üsküp, Makedonska Matitsa, 2015, s. 313.
[127] Nikola Spirov Peşkov 1881 yılında Pirlepe'de doğdu. Ticaretle uğraşırken kardeşleri ile birlikte çetecilik faaliyetlerine destek verdi ve kendi çetesini oluşturdu. 14 Ağustos 1903 tarihinde Osmanlı kuvvetleri ile girdiği çatışmada öldürüldü. Nikola Jejov, Miryana Ninçovska, Teon Çingo, "Nikola Spirov Peşkov", **Entsiklopediya VMRO,** Üsküp, Makedonska Matitsa, 2015, s. 221.

uğradı. Bu yüzden ciddi bir hazırlık yapamayan çeteler cephane bakımından da yetersiz kaldılar. Yine de organize olmayı başarabilen birkaç çete isyana katıldı ve belirli yerlere saldırılar düzenledi[128]. Aynı zamanda bölgedeki çetelerden Kruşevo'daki isyana çok sayıda katılım da oldu. Buçin köyünden 48, Kruşovyan köyünden 20, Koreniça köyünden 11, Krivogaştan köyünden 80, Svetomitrani köyünden ise 20 kişinin Kruşevo'ya gittiği tespit edildi. Ayrıca Mariova çetelerinden de Kruşevo olaylarına karışan 13 kişinin olduğu belirlendi[129].

2 Ağustos 1903 tarihinde Pirlepe Kazasının Mariova Nahiyesine bağlı köylerde isyan başladı. Nikodim Dağı'nda isyancıların toplandığı istihbaratını alan Pirlepe Kaymakamı hemen askeri yardım talebinde bulundu. İsyancılar ilk olarak nahiye merkezi olan Vitolişte'ye saldırı düzenleyerek yönetim binası ve kışlaya zarar verdiler. Bundan sonra Pirlepe-Manastır, Pirlepe-Köprülü telgraf hatlarını kesen isyancılar Pirlepe'i Manastır, Kruşevo ve Köprülü'ye bağlayan köprüleri patlattılar. Aynı zamanda civardaki Müslüman köylerine saldırıya uğradılar. Pirlepe Kazasından, Kruşevo'da gerçekleşen ayaklanmaya da fazla sayıda çeteci katıldı[130].

Pirlepe Kazasında isyan boyunca gerçekleşen en şiddetli olaylar Vitolişta köyünde meydana geldi. Vitolişta'ya 10 ile 24 Ağustos 1903 tarihleri arasında sürekli olarak saldırılar düzenlendi. Saldırıların bir türlü sona ermemesi üzerine Osmanlı ordusu 23 Ağustos 1903 tarihinde operasyona başladı. Vitolişta'da 18 saat süren çatışma sonucunda pek çok isyancı ile önemli çete liderleri ele geçirildi. Yakalanan çete liderleri ve diğer çeteciler tutuklanarak mahkemeye sevk edilmek üzere Manastır'a gönderildi. Vitolişta'daki operasyondan sonra bölgede tehlike arz edebilecek çete kalmadı ve isyan kontrol altına alındı[131]. Buna rağmen tedbir amaçlı olarak Vitolişta'da bir tabur bulundurulmasına karar verildi. Ayrıca Zdunye ve Prisad köylerine de birer bölük asker yerleştirildi. Buna ek olarak Köprülü yolunu korumak

[128] Silyanov, **a.g.e.,** s. 364.
[129] BOA, TFR. I. MN, nr. 1397 (14.08.1903).
[130] BOA, Y. A. HUS., nr. 453/107, lef 2 (4.08.1903); TFR. I. MN, nr. 1397 (14.08.1903).
[131] BOA, TFR. I. MN, nr. 1534, lef 2 (2.09.1903).

için de belli miktarda asker bulunduruldu. Ayrıca herhangi bir asker takviyesi gerektiğinde Preşevo'dan gönderilmesi de kararlaştırıldı[132].

Pirlepe Kaymakamı Ali Rıza Bey, Manastır Valiliği'ne bir yazı yollayarak bölgedeki çetecilik faaliyetleri hakkında rapor verdi. Ayrıca bu yazıda kimlerin isyana katılıp katılmadığı, kimlerin komite üyesi olduğu veya olabileceği hakkında bir liste de yer alıyordu. Bu listede yer alan en önemli üç kişi Hacı Papaz, Papa Georgi ve Hacı Zdrave idi. Nitekim bu üç isim sürekli olarak Osmanlı Devleti aleyhindeki propaganda faaliyetleriyle bilinen kişilerdi ki bu sebeple hapis bile yatmışlar fakat sonrasında serbest bırakılmışlardı. Gönderilen listede bunlardan başka papaz, esnaf, tüccar gibi çeşitli meslek sahibinden kişiler de vardı. Bunların komiteye nasıl mensup olduklarının ispat ve delillerle gösterildiği raporda bazı kişilerin kesin olarak ihtilalci olduğu belirtilirken bazılarının ise şüpheli olarak görüldükleri yazılıydı. Aslında listede gösterilen kişilerin çoğu hapis cezası alan sabıkalı kişiler olmakla birlikte sonradan serbest bırakılarak Pirlepe'ye geri dönmüşlerdi. Böylece örgüt faaliyetlerine tekrardan katılmaya başladılar. Özellikle silah tedariki konusunda örgüte ciddi yardım sağlıyorlardı. Listede adı bulunan kişilerden bazıları ele geçirilmiş ve mahkemeye sevk edilmek üzere gözetim altına alınmış durumdaydı. Diğerleri ise kaçak olduğundan hâlâ aranıyordu. Listede adı bulunan kişiler arasında Vırhovist komitesine mensup olanlar da vardı. Bunlar silah, para, elbise, bayrak ve üniforma gibi her türlü konuda örgüte gereken yardımı yapıyorlardı[133]. Ayrıca çoğu Hristiyan din adamının da isyancılara destek verdikleri anlaşıldı. Bu şekilde davrandıkları tespit edilen Hristiyan din adamları ile yine Hristiyan olan yöneticiler, okul müdürleri vs. tutuklanarak mahkemeye sevk edildi[134].

Pirlepe Kazasındaki isyan bastırılmış olsa da bölgede bulunan Osmanlı kuvvetleri çetelerin tekrardan ayaklanma ve baskın yapmalarını engellemek için belirli noktalara operasyonlar düzenledi. Eylül ayında Plodnitsa Dağı'nda gerçekleşen

---

[132] BOA, TFR. I. MN, nr. 1679 (14.08.1903); nr. 1397 (15.08.1903).

[133] BOA, TFR. I. MN, nr. 1809/1 (26.09.1903). Bu dosyada bulunan belgelerde kişilerin adı, soyadı ve mesleği ile örgüt içerisindeki konumlarının yanı sıra Osmanlı Devleti'ne karşı katıldıkları faaliyetler ve protestolar hakkında da bilgi vardı.

[134] BOA, TFR. I. MN, nr. 1873 (1.10.1903). Dosyada bulunan belgede Hristiyan din adamları ve diğer kişilerin isimleri de yer almaktadır.

çatışma sırasında 20 çeteci yakalandı. Operasyonda ayrıca 10 Osmanlı askeri de şehit oldu. Devam eden operasyonlar sırasında Svetomitreni köyünde 14 silah ele geçirdi[135].

Ekim ayına gelindiği vakit Mariova bölgesinde önemli bir çete etkisiz hale getirildi. 13 saat süren çatışmanın ardından çetelere ait iki telgraf makinesi, iki bomba, silah yapımında kullanılan malzemeler, bomba için gerekli olan elektronik saat ile çok sayıda silah ele geçirildi. Çatışma esnasında dört çeteci hayatını öldürülürken Osmanlı ordusu ise üç şehit verdi[136].

2.1.5. Florina Kazası

Florina Kazası, Manastır Kazasının güneyinde yer alıyordu. Bu bölgeden sorumlu çete liderleri Georgi Pop Hristov[137], Mihail Çakov[138] ve Aleksandar Turuncev[139] adlı kişilerdi. Florina Kazası, Smilevo Kongresi'nde kararlaştırılan isyan planı doğrultusunda iki kısma ayırılmıştı. Birinci kısım Staronered bölgesi olup Florina'nın batısında yer alan toprakları kapsıyordu ve Neredska[140] ile Buf Dağları gibi iki önemli stratejik noktayı içinde bulunduruyordu. İkinci kısım ise Nice

---

135 BOA, Y. A. HUS., nr. 457/132, lef 2 (19.09.1903); nr. 457/128, lef 2 (20.09.1903).
136 BOA, Y. A. HUS., nr, 459/109, lef 2 (17.10.1903).
137 Georgi Pop Hristov, 1876 yılında Manastır'ın Krstoar köyünde doğdu. Ortaokulu Manastır'da tamamladıktan sonra lise eğitimini Selanik'te aldı. 1895-96 yıllarında Kavadartsi'de öğretmenlik yaptı ve bu sırada örgüte üye oldu. 1900-02 yıllarında Manastır'da öğretmenlik yaptı. Yürüttüğü Osmanlı karşıtı propagandalar nedeniyle 1902'de Osmanlı ordusu tarafından yakalanarak hapse atıldı fakat 1903 yılındaki aftan yararlanarak serbest kaldı. Smilevo Kongresi'nde Florina Kazası çete liderlerinden biri olarak seçildi. İsyanın arsından Bulgaristan'a kaçsa da daha sonra tekrar Manastır'a döndü. Örgütün kongrelerine katılarak çeşitlik görevlerde yer aldı. Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşına katıldı. 1962'de Sofya'da öldü. Nikola Jejov, Miryana Ninçovska, Teon Çingo, "Georgi Pop Hristov", **Entsiklopediya VMRO,** Üsküp, Makedonska Matitsa, 2015, s. 228-229.
138 Mihail Çakov 10 Mart 1873'te Gümence'de doğdu. Erkzarhlık okulunda eğitimini tamamladıktan sonra öğretmenliğe başladı. 1897 yılında Dame Gruev ve Pere Toşev aracılığıyla örgüte üye oldu ve çetecilik faaliyetlerine başladı. Önce Voden ile Yenice-i Vardar, sonra da Drama ile Serez'de çetesi ile birlikte terör estirdi. İlinden İsyanı sırasında hem Florina hem de Serez'de Osmanlı ordusuna karşı mücadele etti. Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşına katıldı. 17 Eylül 1938'de Sofya'da öldü. Niklov, **a.g.e.,** s. 184; Nikola Jejov, Miryana Ninçovska, Teon Çingo, "Mihail Çakov", **Entsiklopediya VMRO,** Üsküp, Makedonska Matitsa, 2015, s. 346.
139 Aleksandar Turuncev, 1872 yılında Florina Kazası Vırbeni köyünde doğdu. Genç yaşından itibaren örgüte üye olarak çetecilik faaliyetlerine katıldı. İlinden İsyanı sırasında 500 kişiye yakın bir çeteyi yönetti. İsyandan sonra bölgede kalarak faaliyetlerine devam etti. 1904 yılında Mitre adlı bir Bulgar tarafından yerinin bildirilmesi üzerine Osmanlı ordusu tarafından saklandığı yere düzenlenen operasyon sonucunda yakalandı. Tutuklanarak hapse atıldı ve 1905 yılında Manastır'ın At Meydanı pazarında asılarak idam edildi. Nikola Jejov, Miryana Ninçovska, Teon Çingo, "Aleksandar Turuncev", **Entsiklopediya VMRO,** Üsküp, Makedonska Matitsa, 2015, s. 315.
140 Bu yerin ismi günümüzde Polipotamo (Yunanistan) olarak bilinmektedir.

bölgesiydi ve bu bölge Florina düzlüğünün doğusu ile Nice Dağı'nın güneybatı kısmına kadar uzanıyordu. Florina Kazasındaki hazırlıklar kapsamında yaklaşık 500 kişi isyan için örgütlendi[141].

Florina Kazası çetelerin aktif olarak barındığı bir bölgeydi ve köylerin çoğu Bulgar nüfusundan oluşuyordu. Smilevo Kongresi'nden beri kazada isyan için gerekli hazırlıklar yapılıyordu. Çetelerin sayısı yüksek olduğundan ve sürekli olarak civarda faaliyet gösterdiklerinden Osmanlı memurları zaman zaman vergi dahi toplayamıyorlardı. Örgütlenmeler gizli bir şekilde devam etse de Hıristiyan halk durumun farkındaydı. Bu durum yerlilerden bazıları tarafından uygun karşılanmayıp Osmanlı ordusuna ihbar ediliyordu. Fakat çeteler bu tür ihbarlarda bulunan kişilere karşı her türlü şiddeti uyguluyorlardı. Mesela Hasanoba[142] köyünde bulunan örgüt üyelerinden Daço Çerkesov, örgütü ifşa eden iki kişiyi öldürdüğü gibi gözdağı vermek için köylülere mektup yazarak onları tehdit etti[143].

Florina Kazasında isyan ilk olarak 2 Ağustos 1903 tarihinde Stevo Çakan adında bir kişi tarafından yönetilen yaklaşık 60 kişilik bir çetenin Ekşisu[144] istasyonuna bomba atıp buradaki askerlere saldırması ile patlak verdi. Bu saldırı sırasında Osmanlı askerlerinden biri şehit olurken iki tanesi de yaralandı. İsyancılar aynı zamanda Manastır ve Selanik'e bağlanan demir yolları ile telgraf hatlarını tahrip ettiler. 3 Ağustos'ta Nevolyan, Kotori-i Bala[145] ve İspançe[146] köyü ile ayrıca dört Müslüman köyüne daha saldırı düzenlediler. 4 Ağustosta Petorak ve Vırbeni[147] köylerinde bulunan Osmanlı askerini hedef aldılar. 5 Ağustosta ise yaklaşık 40 çeteci Kalugeriçe köyü ve ardından Jivina köyüne saldırarak Osmanlı askeriyle çatışmaya girdiler. Gerçekleşen bütün bu saldırılarda köy halkı çetecilere destek vererek ve onlarla beraber çatışarak Osmanlı'ya karşı cephe aldı. Osmanlı kuvvetleri ise yeterli

[141] Pandevski, **a.g.e.,** s. 311; Dimovski, **a.g.e.,** s. 91.
[142] Bu yerin ismi günümüzde Mesohori (Yunanistan) olarak bilinmektedir.
[143] BOA, TFR. I. MN, nr. 1347, lef 1,2,3 (4.08.1903).
[144] Bu yerin ismi günümüzde Ksino Nero (Yunanistan) olarak bilinmektedir.
[145] Bu yerin ismi günümüzde Ano İdrusa (Yunanistan) olarak bilinmektedir.
[146] Bu yerin ismi günümüzde Fanos (Yunanistan) olarak bilinmektedir.
[147] Bu yerin ismi günümüzde İtya (Yunanistan) olarak bilinmektedir.

askere sahip olmadığı için gereken karşılığı veremediği gibi isyanın giderek yayılmasına engel olamadı[148].

Kazadaki isyan ciddi bir boyuta ulaştığından hemen Manastır'dan askeri yardım istendi. Nitekim 2 Ağustostan beri kaza merkezine de dâhil olmak üzere çok sayıda saldırı gerçekleşmiş, pek çok yerde yangın çıkmıştı. Kazada düzenin sağlanması için 120 jandarma ve 200 askerden oluşan altı tabur, Florina'ya yardım için gönderildi. Ayrıca iki tabur asker de Selanik'ten yola çıkarak bölgeye takviye için geldi[149].

6 Ağustos 1903 tarihinde isyancılar Neret köyüne gelerek üç Rum köylüsünü dövdüler. 9 Ağustosta ise Petrice[150] bölgesindeki köprüleri korumakla görevli Türk birliğine saldırı düzenlenen saldırıda bir Osmanlı askeri şehit olurken iki isyancı öldü. Civardaki köylerden üç Müslüman ve bir Rum köylüsünü döven isyancılar Neokazi[151] köyündeki bir Yunanı öldürdüler. 13 Ağustosta Saklu'dan geçen tren köprüsüne bombalı saldırı düzenlendiler. Osmanlı ordusu 14 Ağustos tarihinden itibaren bölgede operasyonlara başladı. 14 Ağustosta Buf, 16 Ağustosta Ermen[152] ve 17 Ağustosta Neokazi köylerine operasyon düzenlenirken çatışmalar sırasında pek çok isyancı öldürüldü. Florina Kazasının Neveska[153] ve Suroviçevo[154] Nahiyelerinde Bulgar köylerinin hepsi isyana katıldı ve karşılarına çıkan her şeye vahşice zarar verdiler. Kuleler, tarlalar, mahsuller ve samanların çoğunu yaktılar. Sadece Müslüman köylerine değil, Rum çiftliklerine de saldırılar düzenleyerek ağır kayıplar verdirdiler[155]. İsyan sırasında düzenlenen operasyonlarda toplam 88 çeteci

---

[148] BOA, TFR. I. MN, nr. 1335, lef 1; Y. A. HUS., nr, 453/100, lef 6 (3.08.1903); Aleksandar Stoyanovski, **Turski Dokumenti za İlindensko Vostaniye**, Üsküp, Arhiv na Makedonya, 1993, s. 88-90.

[149] BOA, TFR. I. MN, nr. 1350 (5.08.1903); nr. 1379 (11.08.1903);

[150] Bu yerin ismi günümüzde Petras (Yunanistan) olarak bilinmektedir.

[151] Bu yerin ismi günümüzde Neohoraki (Yunanistan) olarak bilinmektedir.

[152] Bu yerin ismi günümüzde Alonas (Yunanistan) olarak bilinmektedir.

[153] Bu yerin ismi günümüzde Nimfeon (Yunanistan) olarak bilinmektedir.; Neveska (Harita 23) isyan başladığı sırada sayıları 600-700 arasında değişen çetelerin saldırısına uğradı. Neveska'da bulunan Osmanlı kuvvetleri sayıca çok az oldukları için çetelere müdahale etmeyerek kasabayı terk etmek zorunda kaldı. Osmanlı kuvvetlerinin bölgeden çekilmesiyle birlikte kasaba çetelerin kontrolü altına girdi. Makedon tarih yazımına buranın ele geçirilmesi büyük bir başarı olarak anlatılmaktadır. Burada da Kruşevo ve Klisura gibi 10 gün gibi bir süre boyunca Osmanlı idaresinin dışında kaldı. Stoyçev, **a.g.e.,** s. 471-472.

[154] Bu yerin ismi günümüzde Amindeon (Yunanistan) olarak bilinmektedir.

[155] BOA, TFR. I. MN, nr. 1335, lef 1 (2.08.1903); Y. A. HUS., nr. 454/143, lef 2 (22.08.1903).

öldürülürken Osmanlı kuvvetlerinin kaybı ise 10 şehit ve 9 yaralı idi. Ayrıca halktan da 8 Müslüman ve 5 Gayrimüslim isyancılar tarafından öldürüldü. Bu süreçte 170 kulübe ile 800 kiloya yakın zahire ürünü zarar görürken 1800 kuzu, 100 inek ve 8 at da isyancılar tarafından çalındı[156].

Ağustos ayının sonlarına doğru artık bazı Hıristiyan köylüler geri dönmeye başladı. Vırben ve Neokazı köyleri af dileyerek silahlarını teslim etti[157]. Geri kalan isyancıların çoğu Bel Kamen[158] ile Kaymakçalan Dağları arasında saklanmaktaydı. Bulgar çetelere katılan kişilerin aileleri köylere dönmeye başlasa da erkekler hala dağda bulunuyorlardı. Çetelerin tekrar isyan etmeleri ihtimaline karşı Florina Kaymakamlığı tarafından bölgedeki birliklere gönderilen yazıda isyancıların etkisiz hâle getirilmeleri için operasyonlara sürekli olarak devam edilmesi, bölgedeki devriyelerin artırılması ve tespit edilen çetelere karşı derhal harekete geçilmesi emredildi. Ayrıca Neveska Nahiyesinin kaza merkezi ile iletişiminin tekrar sağlanması için telgraf hatlarının bir an önce onarılması istendi[159].

29 Ağustos 1903 tarihinde üç İngiliz gazeteci Florina Kazasına geldi. Gazeteciler Bulgar Metropolitiyle görüştükten sonra çetecilerin yoğun olarak barındığı Ermen köyüne gitmek istediler. İsyan sırasında Bulgar köylüleri Osmanlı idaresine tepki olarak köyü tamamen yakmalarına karşın bu yangını Osmanlı kuvvetlerinin çıkarttığını iddia ediyorlardı. İngiliz gazeteciler de olayları tam olarak anlamak ve köyü yakından görmek için oraya gitmek istediler. Fakat Florina Kaymakamlığı onların Ermen köyüne gitmelerine müsaade etmedi. Nitekim gazetecilerin amacı çektikleri fotoğraflarla Bulgar köylerinin yakıldığı propagandasıyla Osmanlı Devletini Avrupa'ya karşı kötü göstermekti. Böyle bir teşebbüse müsaade etmeyen kaymakamlık, bu gazetecileri İngiliz Konsolosluğuna göndererek orada bekletti[160].

---

[156] BOA, TFR. I. MN, nr. 1335, lef 6 (2.08.1903).
[157] BOA, Y. A. HUS., nr. 455/74, lef 2 (26.08.1903).
[158] Bu yerin ismi günümüzde Drosopigi (Yunanistan) olarak bilinmektedir.
[159] BOA, TFR. I. MN, nr. 1547 (3.09.1903).
[160] BOA, TFR. I. MN, nr. 1861, lef 1,2,3 (29.08.1903).; Makedon kaynaklarına göre ise Ermen'de isyan boyunca gerçekleşen en kötü davranışlar sergilenmiş ve köy Osmanlı ordusu tarafından yakılmıştır. Silyanov, **a.g.e**. s. 350.

Osmanlı yönetimi isyan süresince ayaklanan halka genelde barışçıl davranarak teslim olmaları için sürekli çağrıda bulunuyordu. Bu yüzden çoğu isyancı bu durumu değerlendirerek af dilemeye başladı. Rosna köyünden olan File Menko, Kosta Hristo ve Dine Laşo, tarlada çalıştıkları sırada isyancılar tarafından kaçırılarak zorla dağa götürüldüklerini ve istemeden isyana katılmak zorunda kaldıklarını belirterek padişahtan af dilediler[161].

Osmanlı ordusu 26 Eylül 1903 tarihinde Suroviçevo Nahiyesinde bulunan Şurli Kaptan liderliğinde 30 kişiden oluşan bir çetenin Baniçe[162] köyünü zapt etmesi üzerine derhal bölgeye operasyona çıktı. Halkın zarar görmemesi konusunda azami gayretin gösterildiği çatışma sonucunda 4 isyancı silahları ile birlikte teslim olurken geri kalanlar ise köyden kaçtılar[163].

Teslim olan kişilerin sayısı her geçen gün artsa da bölgede hâlâ barınan çeteler vardı. 8 Ekim 1903 tarihinde Papadiya bölgesinde Osmanlı ordusu üç çeteden oluşan Bulgar isyancılarla çatıştı. Bu çatışma sırasında yaklaşık 100 isyancı öldürüldü. Ölenlerden dördünün önemli çete liderlerinden olduğu tespit edildi. Tüm bu çatışmalar sırasında Osmanlı ordusundan ise herhangi bir kayıp olmadı[164].

11 Ekim 1903 tarihinde Buf bölgesinde bir çatışma meydana geldi. Osmanlı ordusu isyancılardan ele geçirilen çok sayıda silah, bomba ve ilaç dolu bir çantayı imha etti. Çatışma sırasında üç çeteci öldürüldü. Ölenlerin birinin örgütün başında bulunan Boris Sarafov olduğu düşünülse de yapılan tahkikat sonucunda onun olmadığı kesinleşti. Ele geçirilen Bulgarca belgeler ise Manastır'a gönderilerek tercüme edildi. Bu belgelerde *"sabredin, teslim olmayın, Rusya ve Avusturya bizim arkamızda, yardım gelecektir. ...Ayrıca Bulgaristan da Vilayat-i Selase'ye çeteler gönderecek ve Osmanlıya karşı savaş ilan edecek"* şeklinde yazılar yazıyordu[165].

Ele geçirilen belgeler arasında üç önemli belge daha vardı. Bunlar Smilevo Kongresi'nin kayıtlarının tutulduğu ve isyan hazırlıkları hakkında bilgilerin yer aldığı

---

161 BOA, TFR. I. MN, nr. 1751 (21.09.1903).
162 Bu yerin ismi günümüzde Vevi (Yunanistan) olarak bilinmektedir.
163 BOA, TFR. I. MN, nr. 1795, lef 2 (26.09.1903); nr. 1795, lef 1 (26.09.1903);
164 BOA, Y. A. HUS., nr. 459/27, lef 3 (8.10.1903).
165 BOA, Y. A. HUS., nr. 459/56, lef 2 (12.10.1903); nr. 459/83, lef 1-2. (12.10.1903).

belgelerdi. Bu belgelerde özellikle İMDÖ'nün başında bulunan ve aynı zamanda isyan planının hazırlayıcısı olan Dame Gruev'e dikkat çekilmekteydi. Burada onun sabıkalı birisi olduğu, daha önce Bodrum'da hapis yattığı fakat aftan yararlanarak tekrar Vilayat-i Selase'ye geri döndüğü yazıyordu. Bundan başka belgelerde örgüt üyelerinin isimleri, bölge dağılımları, görevleri ve hiyerarşik düzenleri hakkında bilgiler vardı ki belgelerin tercüme edilmesi suretiyle ilgili kişiler tespit edildi[166].

2.2. Görice Sancağı

2.2.1. Görice Kazası

Görice Sancağında, isyanın gerçekleştiği iki yer Görice ile Kesriye Kazaları idi. Özellikle Kesriye Kazası isyan boyunca şiddetli çatışmalara sahne oldu. Görice Kazasında ise isyancılar 2 Ağustos 1903 tarihinde, Görice'yi Kesriye ve diğer kazalara bağlayan telgraf hatlarını kestiler. Bir gün sonra Labaniçe[167] köyüne, 4 Ağustosta da bir dağ köyü olan Şuts'a saldırı düzenlediler. 11 Ağustosta Vırbnik ve Vitan[168] köylerine yapılan saldırı sırasında Osmanlı kuvvetleri ile yaşanan çatışma sonucunda 6 isyancı öldü. 12-14 Ağustos tarihleri arasında ise Kosinets[169], Labaniçe, Zagradets, Rakiçka, Treva, Dragovişte ve civarındaki köylerde saldırılar meydana geldi. Kosinets köyünde gerçekleşen saldırı sırasında Osmanlı kuvvetleri ile çatışma yaşandı. Çatışma esnasında Osmanlı birliği 17 isyancıyı ortadan kaldırırken saldırıyı düzenleyen çetenin başında Boris Sarafov'un olması ihtimalinden şüphelenerek takibat düzenlese de sonuçta onun bölgede olmadığı tespit edildi.[170]. 14 Ağustos tarihinde Osmanlı ordusunun Bihlişte'ye düzenlediği operasyon sonucunda 6 isyancı öldürülürken iki asker de yaralandı. 16 Ağustosta Osmanlı ordusu tekrar aynı köye ve civarına

[166] BOA, Y. A. HUS., nr. 460/47 (24.10.1903). Bu dosyada 7 varak Bulgarca belge, sonraki 3 varak ise Bulgarca belgelerin Osmanlıca tercümesidir.
[167] Bu yerin ismi günümüzde Agios Dimitrios (Yunanistan) olarak bilinmektedir.
[168] Bu yerin ismi günümüzde Votani (Yunanistan) olarak bilinmektedir.
[169] Bu yerin ismi günümüzde İeropigi (Yunanistan) olarak bilinmektedir.
[170] BOA, TFR. I. MN, nr. 1398 (15.08.1903) Görice Kazası Raporu.

operasyon düzenleyerek yaklaşık 70 çeteciyi etkisiz hale getirdi. Kaçmayı başaran bazı çeteler ise Bihlişte ve Juponişta köylerini yaktı[171].

Tüm bu saldırılar esnasında Vırbnik ve Labaniçe köyleri isyancılar tarafından tamamen yakılırken Beypınar ve Kosinets köylerinin de gözetim kuleleri hasar gördü. Kapeştiçe köyünde isyancılar 200 inek ile 250 kuzu çalmalarının yanı sıra Rum köylerine de girerek onların mahsullerine zarar verdiler. Vırbnik köyünden 120, Labaniçe köyünden 30 ve Kosinets köyünden yaklaşık 400 kişi isyana katılarak dağa çıktılar[172].

Osmanlı ordusu Görice Kazasındaki operasyonlara tedbir amaçlı devam etse de herhangi bir şiddetli çatışma yaşanmadı. Kesriye Kazası isyana daha fazla hazırlandığı ve çeteler de ekseriyetle burada barındıkları için operasyonlar daha çok bu bölgede gerçekleşti. Her şeye rağmen kaza halkı yavaş yavaş geri dönmeye ve silahlarını teslim etmeye başladı. Eylül ayının sonunda yaklaşık 18 kişi af dileyerek silahları ile birlikte teslim oldu[173]. Ekim ayı boyunca kaza genelinde toplam 36 çeteci silah bıraktı. Bulgar halktan ise isyana katılan 56 kişi af dileyerek Osmanlı güçlerine teslim oldu[174].

2.2.2. Kesriye Kazası

Kesriye[175] Kazası, isyanın başından sonuna kadar çetecilerin en çok faaliyet gösterdiği yerlerden biri oldu. Bölgede bulunan çeteciler çok iyi hazırlık yaptıklarından dolayı isyanın bir an önce başlaması için sabırsızlanıyorlardı. İsyan başlamadan iki gün önce bölgedeki çete liderlerinden biri olan Vasil Çakalarov[176],

---

[171] BOA, TFR. I. MN, nr. 1335, lef 6 (2. 08. 1903).
[172] BOA, TFR. I. MN, nr. 1398 (15.08.1903) Görice Kazası Raporu; nr. 1335, lef 4-6.
[173] BOA, Y. A. HUS., nr. 458/51, lef 3 (26.09.1903); nr, 458/58, lef 2 (27.09.1903).
[174] BOA, Y. A. HUS., nr. 460/62, lef 1 (27.10.1903).
[175] Bu yerin ismi günümüzde Kastoria (Yunanistan) olarak bilinmektedir.
[176] Vasil Çakalarov 1874 yılında Kesriye'nin Smırdeş köyünde doğdu. Lise eğitimini tamamladıktan sonra Osmanlı aleyhine propaganda yaptığı gerekçesiyle 1893 yılında Görice'de tutuklandı. Hapisten kaçmayı başararak Bulgaristan'a geçti. 1900 yılında Boris Sarafov aracılığıyla örgüte katıldı ve Kesriye'ye gelerek Yunanistan üzerinden bölgeye silah tedarikine başladı. Smilevo Kongresi'nde Kesriye Kazasındaki çetelerin lideri ve bu bölgedeki isyan hazırlıklarından sorumlu kişi olarak görevlendirildi. İsyan sırasında çetesi ile beraber Florina ve Kesriye Kazalarına düzenlerken Neveska ve Klisura'nın çeteler tarafından ele geçirilmesinde önemli rol oynadı. İsyandan sonra da bölgede

Drenoveni[177] köyüne geldi ve Kesriye'de isyana katılacak diğer çete liderleri ile görüşerek isyanın ne zaman başlayacağı konusunda onları bilgilendirdi. Kesriye'nin yerlilerinden biri olan Lazar Poptraykov[178] da diğer çetelere çağrı yaparak onları isyana katılmaya davet etti[179].

Kesriye Kazası, isyan planı çerçevesinde Smrdeş[180], Kosinets, Dımben[181], Konomladi[182], Blac[183], Zagoriçan[184], Mokren[185] ve Dobromişta[186]'dan oluşmak üzere 8 ayrı bölgeye ayrıldı. Her bölgenin kendi çetesi ve bayrağının olmasının yanı sıra ayrıca 150 kişiden oluşan iki tane de bölgesel çete kuruldu. Bu çetelerden İvan Popov tarafından yönetilen ilki Popole bölgesindeki Vırbitsa ile Viço Dağları arasındaki arazide; Mitre Vlavot tarafından yönetilen ikinci bölgesel çete ise Smrdeş, Dımben ve Gabreşka'daki dağlık bölgeyi kapsayan Koreşta'da faaliyet gösteriyorlardı. Bu çetelerin dışında ayrıca sürekli olarak devriyelere çıkacak bir çete daha kuruldu ve bölgedeki çetelerin başında bulunan Vasil Çakalarov, Mihail Rozov ve Mihail Nikolov komutasında hareket ediyordu. İsyan resmi olarak 3 Ağustosta Popole'de, 4 Ağustos Klisura'da ve 5 Ağustosta Koreşta'da başladı. Görüldüğü üzere isyan ağırlıklı olarak Kesriye'nın kuzey kısmında bulunan bölgelerde ortaya çıktı[187].

---

kalarak çetecilik faaliyetlerine devam etti ve Yunan propagandasına karşı mücadele etti. Balkan Savaşlarında katıldı ve II. Balkan Savaşı sırasında, 20 Temmuz 1913'te Kesriye'de öldü. Vanço Geogiyev, "Vasil Çakalarov", **Makedonska Entsiklopediya**, C. II, Üsküp, Makedonska Akademiya na Naukite i Umetnostite, 2009, s. 1612-1613.

177 Bu yerin ismi günümüzde Kranionas olarak bilinmektedir.

178 Lazar Pop Traykov 10 Temmuz 1877 tarihinde Kesriye'nin Dımbeni köyünde doğdu. 1898 yılında Selanik Ekzarhlık Lisesinden mezun olduktan sonra yazar ve şairlikle uğraşmaya başlasa da bir yandan çetecilik faaliyetlerinde yer aldı. Kesriye Kazasındaki ilk çeteleri kurmasından sonra bu bölgedeki isyan hazırlıklarını yönetmekle görevlendirildi. 11 Ekim 1903 tarihinde Mariova Nahiyesinde Osmanlı kuvvetleri ile girdiği çatışmada öldürüldü. Aleksandar Trayanovski, "Lazar Poptraykov", **Makedonska Entsiklopediya**, C. II, Üsküp, Makedonska Akademiya na Naukite i Umetnostite, 2009, s. 1179-1180.

179 Dimovski, **a.g.e.,** s. 92.

180 Bu yerin ismi günümüzde Kristallopigi (Yunanistan) olarak bilinmektedir.

181 Bu yerin ismi günümüzde Drendohori (Yunanistan) olarak bilinmektedir.

182 Bu yerin ismi günümüzde Makrohori (Yunanistan) olarak bilinmektedir.

183 Bu yerin ismi günümüzde Oksies (Yunanistan) olarak bilinmektedir.

184 Bu yerin ismi günümüzde Vasilias (Yunanistan) olarak bilinmektedir.

185 Bu yerin ismi günümüzde Variko (Yunanistan) olarak bilinmektedir.

186 Bu yerin ismi günümüzde Kalohori (Yunanistan) olarak bilinmektedir.

187 Silyanov, **a.g.e.,** s. 345-346.

İsyancılar 2 Ağustos tarihinde Sopot Dağında toplanmaya başladıktan sonra ilk olarak Popoli bölgesinde bulunan Jerven[188] ile Vişen[189] köylerine saldırarak Hurpişte[190]-Kesriye ve Kesriye-Bihlişte telegraf hatlarını kestiler. 3 Ağustosta yaklaşık 100 isyancı tekrardan Jerven köyüne gelerek 26 Müslümanı dövdü. Ertesi günde saldırılarına devam eden çeteciler köydeki tüm evleri yakarken burada bulunan Osmanlı kışlasını da kuşatarak ateşe verdiler. Akabinde köye yardım geldiğini gören çeteciler ormanlık alana çekildiler. Evleri yakılan Müslüman halk ise Osmanlı askerlerinin eşliğinde Kesriye'nin merkezine getirildi. Bu bölgede etkili olan Vasil Çakalarov ve çetesi hem Florina hem de Kesriye etrafında dolanarak halka karşı çok fazla zalimane hareketler sergiliyorlardı. Bölgede Osmanlı kuvvetleri bulunsa da sayıları yeterli olmadığı için isyancılara tam olarak karşılık veremediler ve Manastır'dan acil askeri yardım istediler[191].

2-7 Ağustos tarihleri arası bütün Bulgar köyleri isyana katılarak çetelere destek verdiler. Dımben ve Kotsinets Dağı ile Klisura tepelerinden Müslüman köylere saldırılar düzenleyen çeteler 4 Ağustos tarihinde Klisura'yı ele geçirdiler. Bunun üzerine 7 Ağustosta Kolağası Ali ve Ruşen Efendi 500 kişilik bir kuvvet ve 2 topçu birliği ile kazaya yardıma geldi. Osmanlı ordusunun Şeştova[192] ve Gabreş[193] köylerinde bulunduğu sırada isyancılarla çatışma yaşansa da herhangi bir sonuç elde edilemedi. Bunun en büyük sebeplerinden biri bölgenin çok dağlık ve engebeli olmasından istifade eden çetelerin, Osmanlı ordusuna saldırılar düzenledikten sonra geri çekilerek ormanın içlerine saklanmaları idi[194]. 11 Ağustos tarihinde Osmanlı askeri Dımben Dağındaki çetelerle girdiği çatışmada 33 isyancıyı etkisiz hale getirirken geri kalanlar ise köyü yaktıktan sonra kaçmayı başardılar[195].

Çetelerin saldırı ve baskılarından ötürü köylerinden kaçmak zorunda kalan Müslüman halkın kaza merkezine sığınması gıda problemini beraberinde getirdi.

[188] Bu yerin ismi günümüzde Agios Antonios (Yunanistan) olarak bilinmektedir.
[189] Bu yerin ismi günümüzde Vissinia (Yunanistan) olarak bilinmektedir.
[190] Bu yerin ismi günümüzde Argos Orestikon (Yunanistan) olarak bilinmektedir.
[191] BOA, TFR. I. MN, nr. 1350 (5.08.1903); nr. 1335, lef 1; Y. A. HUS., nr, 453/129, lef 2 (7.08.1903).
[192] Bu yerin ismi günümüzde Sidirihori (Yunanistan) olarak bilinmektedir.
[193] Bu yerin ismi günümüzde Gavros (Yunanistan) olarak bilinmektedir.
[194] BOA, TFR. I. MN, nr. 1832, lef 14 (10.08.1903); Y. A. HUS., nr. 454/35, lef 2 (13.08.1903).
[195] BOA, TFR. I. MN, nr. 1335, lef 1.

Kazada yeteri kadar yiyecek bulunmadığından dolayı cıvar kazalardan yardım istendi. Ayrıca köylerdeki üretimin devam etmesini sağlamak amacıyla halkın bir kısmı köylerine geri gönderildi ve buralara asker yerleştirilerek güvenli bir ortam sağlanmaya çalışıldı[196].

İsyanın patlak verdiği sıralarda, 4 Ağustos tarihinde Klisura kasabası (Harita 24) tamamen ayaklandı. Bu kasaba aynı zamanda nahiye merkeziydi ve merkezinde Osmanlı garnizonu bulunuyordu. Kasaba halkının ayaklanmasıyla eş zamanlı olarak Nikola Andrev'in yönetiminde 150 kişilik bir çete Klisura'daki Osmanlı garnizonuna saldırdı. 5 Ağustos tarihinde ise aldıkları takviyelere sayıları 750'ye ulaşan isyancılar tekrardan Osmanlı askerine saldırı düzenledi. Bu saldırılara karşı baş edemeyen yaklaşık 300 Osmanlı askeri Klisura'yı terk etti. Askerin bölgeden gitmesiyle Klisura'ya giren isyancılar halk tarafından görkemli bir şekilde karşılandılar ve hatta kendileri için tören geçidi bile düzenlendi. Diğer çeteler ise Klisura'nın etrafındaki tepelerde konumlanarak bölgeyi koruma altına aldılar[197].

Kasaba yönetimini ele geçiren isyancılar ilk is olarak tüm Osmanlı idari binalarını yağmalayama başladılar. Vasil Çakalarov, İvan Popov, Pando Klaşev, Mihail Rozov gibi çete liderleri Osmanlı kışlasına girerek bütün cephane ve silahları ele geçirdiler. Ayrıca depodaki mahsuller, içecek, giysi, çadır gibi malzemelere el koyduktan sonra arşivde bulunan bütün belgeleri yaktılar. Sonrasında bu kişiler halkı meydanda toplayarak bir konuşma gerçekleştirdiler ve yeni bir yönetim kurulacağını ilan ettiler. Bu konuşma Kuzo Pop Dinev adlı bir kişi tarafından çevrilerek Rum halka da bildirildi. Onlar "*Hepimiz aynı düşünceye sahibiz, hepimiz aynı fikir için çalışıyoruz, siz halk olarak savaşçılara yardım etmelisiniz, Makedonya için bunu yapmalısınız"* dedikten sonra hemen orada bir finans komisyonu kurdular ve halktan para yardımı tahsil etmeye başladılar[198].

---

[196] BOA, TFR. I. MN, nr. 1832, lef 13 (18.08.1903)
[197] Silyanov, **a.g.e.**, s. 347.
[198] Pandevski, **a.g.e.,** s. 326-327; Borçe Miloşevski, Dimitar Lorovski Bambakovski, "Podzaboraven İlinden: Osloboduvanyeto na Klisura i Neveska vo Sovremenata Nastava po İstoriya", **İstoriya,** C. LIII, Üsküp, 2018, s. 181-193.

İsyancıların Klisura ve civarında yaklaşık iki hafta boyunca devam eden hâkimiyetleri, Hüsnü Paşa komutasındaki 6000 kişilik Osmanlı ordusunun 31 Ağustos tarihinde bölgeye gelmesi ve operasyonlar başlamasıyla sona erdi. Klisura'da gerçekleşen operasyon sonucunda 300 isyancı öldürülürken Osmanlı ordusu ise yalnızca iki şehit ve altı yaralı verdi. Böylece Klisura tekrardan Osmanlı kontrolü altına girerken bu hadisenin tekrar gerçekleşmesini önlemek amacıyla 1000 asker bölgede bırakıldı. Akabinde Mokren ve Bombişta köyleri de ele geçirildi fakat her iki köy de isyancılar tarafından yakılmış halde bulundu[199].

Osmanlı ordusunun Klisura'yı ele geçirmesinden hemen sonra isyancıların nasıl burayı ele geçirdiklerine dair soruşturma başlatıldı. Yapılan araştırma sonucunda kasabada bulunan asker ile Rum halkın isyancılara karşı birlikte savunma yapmak istedikleri fakat nahiye müdürü ve komutanın hiçbir direniş göstermeden kasabayı terk ettiği tespit edildi. Bunun üzerine hiçbir direnişle karşılaşmayan isyancılar da kasabaya girerek terör estirmeye başlarken Rum ve Ulah halk ise çok korkmuş bir halde kiliseye giderek Osmanlı ordusunun yardıma gelmesi için dua ettiler. Bu şekilde sorumsuz davrandıkları anlaşılan müdür ve kumandanın gereken cezayı alacağı bildirildikten sonra hemen Manastır'a getirilmeleri emredildi[200]. Klisura'daki operasyondan sonra dağa çıkan halktan yaklaşık 500 kadın ve çocuk af dileyerek teslim olmak istediklerini bildirdi. Osmanlı yöneticileri bu talebi kabul ederek geri kalanların da teslim olması için ihtiyacı olan herkese yardım yapılacağı vaadinde bulundu[201]. Makedon kaynaklarında isyancıların Klisura'ya girişi büyük bir başarı gibi gösterilmekte ve halkın onların varlığından dolayı mutlu oldukları yazmaktadır. Fakat Osmanlı belgelerine baktığımızda durumun tam tersi olduğu açıkça görülmektedir.

14 Eylül tarihinde Çakalarov'un başında bulunduğu çete, Nesram[202] köyüne saldırı düzenleyerek bir Hıristiyan ile iki Müslümanı öldürdü. Aynı zamanda üç ev ile bir dükkânı yakan çeteciler teslim olan halkı tehdit ettiler. Bunun üzerine Kesriye Kaymakamlığı bu çetenin yakalanması için Manastır'dan askeri yardım istedi[203]. Bu

---

[199] BOA, TFR. I. MN, nr. 1335, lef 1 (2.08.1903); Y. A. HUS., nr, 455/140, lef 2 (31.08.1903).
[200] BOA, TFR. I. MN, nr. 1564, lef 1-2 (3.09.1903).
[201] BOA, TFR. I. MN, nr. 1832, lef 11 (3.09.1903).
[202] Bu yerin ismi günümüzde Nestorio (Yunanistan) olarak bilinmektedir.
[203] BOA, Y. A. HUS., nr, 457/86, lef 2 (16.09.1903).

çağrıya cevaben bölgeye Ömer Lütfü Efendi komutasında bir ordu gönderildi. Ayrıca Ruşen Efendi de Zagoriçan'da görev yapan Masilina isimli bir öğretmenin propaganda faaliyetlerini araştırmak için bölgeye gönderildi. Yapılan soruşturma sonucunda örgüt üyesi olmasının yanı sıra Çakalarov ile de dost olduğu öğrenilen öğretmenin komite için bir bayrak ve logo tasarladığı tespit edilince derhal tutuklanması emri verildi[204].

Bu arada Osmanlı ordusu bölgedeki stratejik noktalara operasyonlara devam ediyordu. Eylül sonlarına doğru kazanın tamamen kontrol altına alınmasıyla isyan da etkisini kaybetmeye başladı. Bu dönemde bölgedeki isyanın ele başlarından olan Vasil Dino, Pande Naki ve Nikola Pop Yovan silahları ile birlikte teslim oldu ve yargılanmak üzere mahkemeye sevk edildi[205]. Onların teslim olması ile birlikte Kesriye Kazası'ındaki düzen yeniden tesis edildi. Bölgede terör estiren Çakalarov, Klaşev, Popov gibi örgüt yöneticileri ise gizli yolları kullanarak Yunanistan üzerinden Bulgaristan'a kaçtılar[206].

2.3. Debre Sancağı

Debre Sancağına bağlı Debre Kazası da isyancıların faaliyet gösterdiği bir diğer bölge idi. Burası Ohri Kazasına yakın olduğu için Debrece Nahiyesindeki çeteler, Debre Kazasındaki halkı isyana katılmaları yönünde teşvik ettiler. Bu kazada özellikle Kocacık Nahiyesine bağlı Bulgar köylerinin tamamı ayaklanarak dağa çıktılar. Bu köyler Selçe, Modriç, Steblevo, Lukovo, Bezevo ve Yablaniçe köyleriydi. Bu köylerin halkı isyancılarla birlik olarak Osmanlı ordusu aleyhinde faaliyetlere kalkıştılar[207].

3 Ağustos 1903 tarihinde Selçe'de ayaklanarak köydeki mahsulleri yakan isyancılar ardından diğer köylere de baskın düzenlediler ve Ohri-Debre arasındaki telgraf hattını kestikleri gibi yolları üzerinde bulunan köprüleri de havaya uçurdular. İsyanın başladığı haberini alan Osmanlı ordusu hemen Selçe köyüne operasyon

[204] BOA, TFR. I. MN, nr. 1832, lef 5 (14.09.1903).
[205] BOA, Y. A. HUS., nr, 457/117, lef 3 (21.09.1903).
[206] Silyanov, **a.g.e.** s. 435.
[207] BOA, TFR. I. MN, nr. 1396 (14.08.1903) Debre Kazası Raporu.

düzenleyerek çetelerle çatışmaya girdi. Çatışma sırasında bir yüzbaşı yaralanıp bir de asker şehit olurken isyancılardan ise 25'i öldürüldü. Drimkol'da bulunan bir diğer Osmanlı birliğinin Yablaniçe bölgesinde faaliyet gösteren çete ile girdiği çatışmada isyancılardan üçü öldürülüp ikisi yaralanırken 20 tanesi de sağ ele geçirildi. Çeteler aynı zamanda Debre'ye mahsul ulaşmasını engelleyerek bölgedeki halk ile orduyu zor durumda bırakmak amacıyla Debre ile Manastır arasındaki yolları kestiler. İsyanın bastırılması ve bölgede sükûnetin sağlanması amacıyla derhal üç tabur hazırlandı. Bunlardan ikisi Golo Bırdo ve Kocacık Nahiyesi arasındaki bölge ile Drim Nehri üzerinde operasyonlar yaparken diğeri ise Jupa'da kalacaktı. Akabinde bu taburlar görevlerini tamamladıktan sonra Ohri Kazasına giderek Debece Nahiyesindeki operasyonlara katılacaktı çünkü oradaki durum oldukça kötüye gidiyordu[208].

Debre Kazasındaki 600 kişilik Osmanlı kuvvetlerine 300 asker daha gelerek takviye yapıldı ve operasyonlara devam edildi. Bu bölgede ki köylere saldırıya uğramamaları için asker bıraktı. Galiçnik köyünde 28, Lazarpole köyünde 82, Gar köyünde 80, Yablaniç bölgesinde de 30 asker tedbir amaçlı yerleştirilirdi. Osmanlı belgelerine göre Debre Kazasında tahminen 1500-2000 civarı arası isyancı bulunmaktadır[209].

10 Ağustos'tan sonra bölgedeki isyanın durulması ile birlikte Selçe, Yablaniçe, Modriç, Dren, Brezovo gibi köylerin halkı artık geri dönmeye başladı. Diğer köylerden de teslim olan aileler olmakla birlikte erkekler hâlâ dağda çetelerle beraberlerdi. İsyana devam eden çetelere karşı operasyonlara devam edilmesi için Binbaşı Yaşar Efendi komutasında bir birlik Debre'ye gönderildi. Bölgedeki durumu tetkik eden Yaşar Efendi, Rumeli Müfettişliğine bir rapor yollayarak çok fazla kayıp veren isyancıların ormanda saklandıklarını ve çoğu çetecinin de Debrece Nahiyesine kaçtığını belirtti. Bunun üzerine onun kuvvetlerinin bir kısmının Debrece'ye yardıma gitmesine, ardından da Kırçova'ya geçmesine karar verildi. Bundan başka tahrip edilen telgraf hatları ile yol ve köprülerin tamir edilmesine hemen başlandı[210].

[208] BOA, TFR. I. MN, nr. 1396; nr. 1359 (6.08.1903).
[209] BOA, TFR. I. MN, nr. 1354, lef 5 (05.08.1903).
[210] BOA, TFR. I. MN, nr. 1398 (15.08.1903) Debre Sancağı Raporu; nr. 1363 (6.08.1903).

Rumeli Umumi Müfettişliği ile sürekli iletişim halinde olan Debre Mutasarrıflığı, bölgede yapılan operasyonlar, isyancıların sayısı, meydana gelen zararlar, ele geçirilenler malzemeler gibi her şeyi rapor ediyordu. Müfettişlikten gönderilen yazılarda isyancıların tutuklanarak mahkemeye sevk edilmeleri ve suçlu olanların gereken cezayı almaları emredildi. Bundan başka isyancılar tarafından çalınan mal ve hayvanların hepsinin sahiplerine iade edilmesi kararlaştırıldı. Mutasarrıflık tarafından gönderilen raporda bölgede tahminen 6000'e yakın isyancının bulunduğu belirtildi[211]. Bundan başka üç köyde yapılan aramalar sırasında toplam 19 revolver, 23 martini, 10 berdan, 6 şneider tipi silah ile 300 fişek bulundu[212].

İsyan sürecinde Müslüman ve Hristiyan halk arasında da maalesef huzursuzluk yaşandı. Debre merkezde Hıristiyan bir fırıncının Müslüman halktan birine saldırmak istemesi üzerine araya giren polisin müdahalesi sırasında fırıncı öldürüldü. Bu olaydan sonra Müslüman halk Hıristiyanların yaşadığı mahalleye saldırı düzenlemek istedi. Bu girişim polis tarafından engellense de iki taraf arasındaki gerginlik artmaya devam etti. Aynı süreçte hırsızlık olaylarının da patlak verdi ve boş kalan evlerden sürekli olarak eşya ve hayvan çalınmaya başlandı[213].

Tüm bu süreçte Debre'de yaşayan Müslümanlar orduya katılmak için Debre Mutasarrıflığı'na dilekçe yazdılar. Fakat Hıristiyan ve Müslüman halk arasındaki barışın bozulmasını istemeyen Osmanlı yönetimi bu talepleri geri çevirdi. Halkın bu olaylardan uzak kalmasını isteyen mutasarrıflık huzurun sağlanması için gereken tüm önlemleri aldı. Bu dönemde Müslüman halk arasında Osmanlı askerinin yetersiz olduğu gibi söylemlerinin çıkması da halkın orduya katılmak istemesinde etkili oldu. Bu iddialarının asılsın olduğunu dile getiren mutasarrıflık Hıristiyan halkın içerisinde masumların da olduğunu belirterek Müslüman halkın sükûneti korumasını istedi[214]. Tüm bu uyarılara rağmen Müslüman halkın kendilerine vekil olarak seçtiği Kuloğluzade Hasan[215] isimli birisi Manastır Umumi Müfettişliğine telgraf yollayarak Müslüman halktan yaklaşık 1000 kişinin Padişah adına Bulgarlarla savaşmaya hazır

---

[211] BOA, TFR. I. MN, nr. 1368, lef 2-1 (7.08.1903).
[212] BOA, Y. A. HUS., nr, 454/24, lef 3 (11.08.1903).
[213] BOA, TFR. I. MN, nr. 1396 (14.08.1903) Debre Kazası Raporu.
[214] BOA, TFR. I. MN, nr. 1354, lef 4 (5.08.1903).
[215] Kendisi belgede "ahali vekili" olarak gösterilmektedir.

olduğunu belirtti. Müfettişlik ise bu telgrafa cevaben halkın Padişaha sadakatinden ötürü ilkin teşekkür ettikten sonra tekrardan barış vurgusu yaptı ve bölgedeki Osmanlı kuvvetlerinin isyanı bastırabilecek güçte olduğunu belirtti[216].

Eylül ayına gelindiği vakit isyan eden köylülerin evlerine geri dönmeye başlamasıyla birlikte halk arasındaki huzursuzluk da ortadan kalkmaya başladı. Kara Orman bölgesindeki halkın teslim olmasıyla birlikte Debre-Ohri sınırındaki tansiyon da düştü[217]. Aftan yararlanarak teslim olanlar içerisinde Osmanlı ordusuyla çatışmaya girdiği tespit edilenler cezalandırılmak üzere mahkemeye sevk edildiler. Debre kazasında isyan sırasında yakılan herhangi bir ev ve köy olmamasına rağmen zor durumda olanlara gereken yardımların yapılması kararlaştırıldı[218].

2.4. Serfice Sancağı

Serfice Sancağına bağlı Kayalar Kazası da isyandan etkilenen yerlerden biri oldu. Kayalar Kazası; Florina ve Kesriye Kazalarının arasında bulunduğundan çetelerin sürekli olarak geçiş için kullandıkları bir bölgeydi. Daha isyan başlamadan birkaç gün önce, 29 Temmuz 1903 tarihinde altı Bulgar çeteci Blac Nahiyesine geldiler ve yolda karşılaştıkları bir tahsildar ile iki zabiti öldürerek üzerlerindeki para ile birlikte Kesriye Kazasına kaçtılar. İsyanın patlak vermesinden sonra, 5 Ağustos tarihinde 30 kişilik bir Osmanlı birliği Kesriye'ye giderken isyancılar tarafından kuşatıldılar. Bu askerler Klisura Nahiyesinden gelen destek kuvvetleri sayesinde kurtulmayı başarsalar da ellerindeki araba, çadır ve teçhizatlar isyancılar tarafından ele geçirildi. Bu çeteler aynı gün Kayalar Kazasının merkezine gelerek saldırı düzenlediler ve bölgede asker olmadığı için etrafa kolayca zarar verdiler. 14 Ağustos 1903 tarihinde Rister köyüne saldıran çeteler köy papazı ile birlikte 15 kişiyi kaçırdılar ve yolları üzerindeki birkaç değirmenle Rapçin köyünün kulesini yaktılar. İsyancılar 19 Ağustosta Radunişta[219] köyünde İsmail Efendi'nin çiftliğini basarak mahsul deposu ve değirmenleri ateşe verdiler. Ayrıca Mokren köyünden Cemal Bey'in çiftliği ile Çor

---

[216] BOA, TFR. I. MN, nr. 1814, lef 19 (6.09.1903).
[217] BOA, Y. A. HUS., nr, 456/65, lef 2 (6.09.1903).
[218] BOA, TFR. I. MN, nr. 1621, lef 4 (8.09.1903).
[219] Bu yerin ismi günümüzde Krio Vrisi (Yunanistan) olarak bilinmektedir.

köyünden Hacı Yaşar'ın değirmenleri de zarar gördü. Bu bölgedeki çetelere destek olan Bulgar halk da onlarla birlikte Florina ve Kesriye'deki çatışmalara katıldı[220]. Tüm bu çatışmalar sırasında 1 cami, 3 okul, 154 ev, 97 kule, 5 ambar, 8 han, 8 değirmen ile yaklaşık 400 araba isyancılar tarafından tahrip edildi[221].

İleri tarihlerde bölgede operasyonlar düzenlense de bunların içeriği hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Fakat Eylül ayında kaleme alınan bir belgede 37 kişinin silahları ile birlikte teslim olduğunun belirtilmesi operasyonların başarılı olduğunu göstermektedir. Ekim ayında yazılan bir belgeye göre de Debrets[222], Emboriya, Palihor[223], Rakita köylerinde toplam 29 adet silah bulundu[224].

---

[220] BOA, TFR. I. MN, nr. 1398 (15.08.1903) Kayalar Kazası Raporu.
[221] BOA, TFR. I. MN, nr. 1335, lef 6.
[222] Bu yerin ismi günümüzde Anahari (Yunanistan) olarak bilinmektedir.
[223] Bu yerin ismi günümüzde Fufa (Yunanistan) olarak bilinmektedir.
[224] BOA, Y. A. HUS., nr, 458/51, lef 3 (26.09.1903); TFR. I. MN, nr. 1870 (1.10.1903).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SELANİK VE KOSOVA VİLAYETLERİNDE İSYANIN YANSIMALARI

3.1. Selanik Vilayeti

3.1.1. Selanik Sancağı

İlinden İsyanı patlak verdiği zaman Selanik Valisi Hasan Fehmi Paşa[1], derhal başkente haber yollayarak bölgede bir isyanın patlak verdiğini bildirdi. Ancak Vali gönderdiği haberde isyan sürecinden çok isyancıların taktiklerinden bahsederek önceki isyanlar hakkında bilgi vermekteydi. Buna göre söz konusu isyanın önceki isyanlarla aynı olduğu, kış aylarında dağlarda saklanan isyancıların asıl faaliyetlerini ilkbahar ve yaz aylarında gerçekleştirdiği, Osmanlı ordusunun bunlar üzerine harekat düzenlediği fakat isyancıların sürekli olarak Bulgaristan'dan Vilayat-i Selase'ye gizli yollardan girmelerinin engellenememesi sebebiyle istenen başarının gösterilemediği belirtilmekteydi. Ayrıca çetelerin halktan sürekli olarak adam toplamasının önlenememesi de sorun teşkil etmekteydi. Valiye göre aslında bölgedeki Osmanlı ordusu düzenli ve yeter sayıda olsa da çetecilerin gerilla taktığı uygulaması sebebiyle bu isyanlar bir türlü sonlandırılamıyordu. Kaldı ki ordunun kalabalık olması ekonomik olarak da hükümeti zora sokmaktaydı. Bu sebeple valiye göre yapılması gereken çeteciler gibi hareket edebilecek 2000 kişilik bir jandarma birliği oluşturulmasıydı. Jandarma sık sık operasyonlar düzenleyerek bu çeteleri zayıflatabilir, gerektiği zaman

---

[1] Hasan Fehmi, 1836 yılında Botum'un Muradiye kasabasında doğdu. İstanbul'a giderek hukuk alanında tahsil yaptı. Mezun olduktan sonra memurluk, yazarlık ve avukatlık yaptı. 1877 yılından Mebus olarak seçildi ve Meclis başkanı oldu. 1881 yılında vezir sonra da Adliye Nazırı oldu. 1892 yılında Aydın, 1895 yılında Selanik Valisi oldu. II. Abdülhamid döneminde çeşitli görevlerle devlete hizmet ettikten sonra İttihatçılar ile de iyi ilişkiler içinde oldu. 1910 yılında vefat etti. Cevdet Küçük, "Hasan Fehmi Paşa", **DİA**, C.16, İstanbul, 1997, s. 322-323; Hasan Fehmi Paşa hakkında daha fazla detaylı bilgi için ayrıca bkz: Özgür Erbulut, "Hasan Fehmi Paşa ve Hayatı (1836-1910)", Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, , Ankara, 2021.

da düzenli ordu ile birlikte hareket edebilirdi. Kısacası Valinin önerisi 2000 kişilik bir jandarma birliğinin kurulması ve isyancıların bölgeden temizlenmesiydi[2].

Selanik Vilayeti isyan planına göre çetelerin faaliyet göstereceği yerlerden biriydi. Burası isyancılar tarafından Selanik İhtilalci Bölgesi ve Serez İhtilalci Bölgesi olmak üzere ikiye ayrıldı. Selanik ve Serez İhtilalci Bölgeleri aslında isyan sırasında Manastır İhtilalci Bölgesi kadar merkezi ve aktif bir rol oynamıyordu. Bu bölgelerdeki isyan daha çok demiryolu ağları ve istasyonları, telgraf hatları, köprü ve önemli yollar gibi belirli yerlere düzenlenen saldırılarla sınırlı kaldı. Aslında bölgedeki isyancıların amaçlarından biri de Osmanlı ordusunun bir kısmını bu bölgeye çekmek suretiyle Manastır İhtilalci Bölgesindeki isyanın daha fazla yayılmasını ve Osmanlı Devleti'nin zor durumda kalmasını sağlamaktı. Böylece hükümet isyanı tam olarak kontrol altına alamayacaktı[3].

Selanik İhtilalci Bölgesinin merkezini Selanik Sancağı oluşturmaktaydı. Bu bölge aslında isyan planına göre oldukça iyi bir şekilde hazırlanmıştı. Fakat Gemici olaylarından sonra çetelerin Selanik ve diğer kazalara silah sevkiyatı yaptıkları tüneller Osmanlı ordusu tarafından keşfedildi. Bu yüzden Selanik Sancağında yer alan kazalardan sadece Gevgeli, Tikveş, Vodine, Avrathisar, Doyran, Ustrumca ve Yenice-i Vardar isyana katılım gösterdi[4]. İsyanın patlak vermesiyle birlikte Vodine'de iki, Gevgeli'de üç ve Kılkış'ta bir demiryolu noktasına saldırısı düzenlendi[5].

---

[2] BOA, Y. A. HUS., nr. 453/83, lef 2 (2.08.1903).
[3] Dimovski, **a.g.e.,** s. 98.
[4] Petrov, **"Boynite Dejstviya vıv…,",** s. 336.
[5] Dimovski, **a.g.e.,** s. 98.

3.1.1.1. Gevgeli ve Vodine Kazaları

Gevgeli Kazasındaki isyan sürecini bölgedeki çete liderlerinden Sava Mihaylov[6], Argir Manasiev[7] ve Krste Asenov[8] yönetmekteydi. Bunlar daha şubat ayından itibaren bölgedeki çetelerle iletişim halindeydi ve sürekli dağlarda dolaşıyorlardı. Çetelerin Gevgeli'ye düzenlediği en şiddetli saldırı 10 Ağustos 1903 tarihinde gerçekleşti. Sava Mihaylov'un yönettiği bu saldırıda bir köprü havaya uçuruldu. Patlama o kadar büyük şiddette gerçekleşti ki köprünün 150-200 metre civarındaki her şey zarar gördü[9].

Sonraki günlerde Osmanlı ordusu, Grçişta ve Bogdani köylerinde 18 kişilik bir çetenin faaliyet gösterdiği haberini aldı. Bunun üzerine kaymakamlık tarafından ilgili kişilerin yakalanması için gereken tedbirler alındı. Aynı sıralarda başka bir çete Stoykovo köyüne yakın noktada bulunan telgraf hattına ait bir direği yerinden söktü ve tellere zarar verdi[10].

6 Eylül tarihinde 70 kişilik bir çete Demirkapı yakınlarında bulunan bir köprüyü patlatmak için harekete geçti. Ancak onların bu girişiminin bir Ulah tarafından ihbar edilmesi üzerine Osmanlı ordusu hızla bölgeye asker sevk etti. 3 saat süren çatışma sonucunda çetecilerden 2'si ölürken 7'si de yaralandı. 7 Ekim tarihinde

---

[6] Sava Mihaylov 25 Aralık 1877'de Gevgeli'nin Maçukovo köyünde doğdu. Eğitimine Maçukovo'da başladıktan sonra önce İstanbul'da, ardından da Selanik'te devam ederek yükseköğretimini tamamladı. Gevgeli, Kayalar, Rakita, Negotin ve Yukarı Cuma'da öğretmenlik yaptı. Öğretmenlik yaptığı sırada örgüt üyesi olunca okullarda Osmanlı Devleti aleyhinde propagandalara başladı ve çetecilik faaliyetlerine de katıldı. Miss Stone olayına katılmakla birlikte suçsuz olduğu gerekçesiyle tutuklanmadı. İlinden İsyanı sırasında Gevgeli'deki çetelerden birini yönetti. 1 Mart 1905 tarihinde Osmanlı kuvvetleri ile girdiği çatışma sırasında öldü. Vlado Kartof, **Sava Mihaylov**, Üsküp, Naşa Kniga, 1977, s. 113; Vanço Georgiev "Sava Mihaylov", **Makedonska Entsiklopediya**, C. II, Üsküp, Makedonska Akademiya na Naukite i Umetnostite, 2009, s. 973;

[7] Argir Manasiev 15 Mayıs 1872'de Gevgeli'nin Sehovo köyünde doğdu. Selanik Fransız Koleji'nden mezun olduktan sonra öğretmenliğe başladı. Örgütüm Gevgeli Kazasında teşkilatlanmasında önemli rol oynadı. İlinden İsyanı sırasında Gevgeli'deki çetelerden birini yönetti ve isyan bastırıldıktan sonra da bölgede faaliyetlere devam etti. 1932 yılında Yukarı Cuma'da öldü. Aleksandar Trayanovki, "Argir Manasiev", **Makedonska Entsiklopediya**, C. II, Üsküp, Makedonska Akademiya na Naukite i Umetnostite, 2009, s. 908.

[8] Kırste Asenov 1877 yılında Bulgaristan'ın Sliveni köyünde doğdu. Çeteci bir ailede yetişen Kırste, liseyi Varna, üniversiteyi ise Sofya'da okudu. Gotse Delçev ile tanıştıktan sonra örgüt ütesi oldu ve çetecilik faaliyetlerine başladı. İlinden isyanı sırasında Gevgeli ile Yenice-i Vardar Kazaları arasında çetesiyle birlikte saldırılar düzenledi. 25 Temmuz 1903 tarihinde isyan sırasında düğün yaparak evlendiği için kendi çetesi tarafından öldürüldü. Nikola Jejov, Miryana Ninçovska, Teon Çingo, "Kırste Asenov", **Entsiklopediya VMRO,** Üsküp, Makedonska Matitsa, 2015, s. 14.

[9] Georgiyev, **a.g.e.,** s. 509-509; Stoyçev, **a.g.e.,** 476.

[10] BOA, Y. A. HUS., nr. 453/135, lef 2 (7.08.1903).

300 kişilik Osmanlı birliği Payak Dağı'nın Baş Bunar mevkiinde 180 çeteci ile karşılaştı. Çatışmada bir çeteci öldürülürken Osmanlı ordusu ise 10 şehit verdi[11]. 25 Ekim tarihinde çeteciler Gevgeli Kazasının merkezine yakın bir bölgede biri Selanik-Üsküp demiryolu üzerinde olmak üzere iki bombalı saldırı düzenlediler. Sonrasında bölgede aramalar yapılsa da herhangi bir çeteciyle karşılaşılmadı. Bu sebeple yalnızca söz konusu eylemin tekrar gerçekleşmemesi adına gerekli önlemlerin alınmasıyla yetinildi[12].

Vodine[13] Kazasında isyancılar ilk olarak telgraf hatları ve bir demiryolu istasyonuna saldırdıktan sonra Golişani[14] köyüne baskın düzenleyerek gözetleme kulesini yaktılar. Köydeki Osmanlı kuvveti isyancılarla çatışmaya girse de bir sonuç elde edemedi ve 20 kişilik çete kaçmayı başardı[15]. Bundan başka 10 Ağustosta Vodine Kazasına bağlı Rodevo, 12 Ağustosta Teovo[16], 17 Ağustosta Nisiya, 21 ile 25 Ağustosta Mesimir ve 27 Ağustosta Furka köylerinde Osmanlı askeriyle çeteler arası küçük çaplı çatışmalar meydana geldi[17].

17 Ağustos tarihinde Drama ve Vodine Redif taburları, Çegan ve Kaymakçalan Dağlarına operasyon düzenledi. Yaklaşık 11 saat süren çatışma sırasında 14 isyancı öldürüldü, 30'u da yaralandı. Buna karşılık Osmanlı ordusunun kaybı 6 şehit ve 3 yaralı oldu. Bu dağlarda gerçekleşen çatışmalar sırasında dağ köylerinde yaşayan Bulgar halk ise çetelere yardım ederek Osmanlı Devleti'ne karşı tavır sergiledi. Saldırılar karşısında zor durumda kalan çeteler orman içlerine kaçarak izlerini kaybettirdiler[18]. Operasyonlara devam eden Osmanlı ordusu, Pisoder ve Trsye köyleri civarında yaklaşık 1000 kişilik Bulgar çetecilerle çatışmaya girdi. Çatışma sırasında 200'e yakın çeteci öldürülürken 6 silah, bir miktar kılıç ve bomba ile buna benzer malzemeler ele geçirildi. Buna karşılık Osmanlı ordusunun 2 şehit 8 de yaralısı

[11] Silyanov, **a.g.e.** s. 392; Stoyçev, **a.g.e.,** s. 510.
[12] BOA, Y. A. HUS., nr 460/39, lef 2 (26.10.1903).
[13] Bu yerin ismi günümüzde Edessa (Yunanistan) olarak bilinmektedir.
[14] Bu yerin ismi günümüzde Lefkadia (Yunanistan) olarak bilinmektedir.
[15] BOA, Y. A. HUS., nr 453/135, lef 2 (7.08.1903).
[16] Bu yerin ismi günümüzde Karydia (Yunanistan) olarak bilinmektedir.
[17] Gorgiyev, **a.g.e.,** s. 509; Petrov, **"Boynite Deystviya vıv...,"**, s. 340-341.
[18] BOA, Y. A. HUS., nr 454/80, lef 2 (17.08.1903).

bulunuyordu.[19] 6 Eylül tarihinde ise bir çete grubu Ostrovo[20] ve Vladvo[21] köyleri arasında bulunan bir köprü ile demiryolu hattına zarar verdi[22].

3.1.1.2. Avrathisar ve Tikveş Kazaları

Avrathisar[23] Kazasındaki çeteler başlangıçta isyana çok iyi hazırlanmışlardı fakat isyan başlamadan önce Kırste Arsov ve çetesinin Postular köyünde imha edilmesiyle birlikte kazada organize şekilde hareket edebilecek çete kalmadı. Bu yüzden umdukları başarıyı gösteremeyen isyancılardan sadece Gotse Nistorov'un[24] yönettiği çete, Amatovo köyü ve civarında 31 Ağustos 1903 tarihinde Osmanlı kuvvetleri ile karşılaşarak iki gün süren çatışmaya girdi[25].

7 Eylül 1903 tarihinde Şükrü Efendi komutasındaki bir Osmanlı birliği, Koca Ömerli köyü yakınlarında Yovan Kapudan liderliğinde faaliyet gösteren ve halka çok fazla zulmeden bir çete ile karşılaştı. İki taraf arasında gerçekleşen çatışma sonucunda Yovan ve çetesi etkisiz hale getirildi ve onlarla birlikte çok sayıda silah ve evrak ele geçirildi. Yovan ve birkaç çetecinin öldürüldüğü bu çatışmada Osmanlı kuvvetleri yalnızca bir şehit ve bir yaralı verdi. Şükrü Efendi operasyonda gösterdiği başarıdan ötürü daha sonra Osmanlı hükümeti tarafından ödüllendirildi[26].

İsyancıların Tikveş Kazası ve civarındaki faaliyetlerinden sorumlu olan çete lideri Petar Yurukov[27] idi. Bu kişi sürekli çiftliklere saldırılar düzenleyerek kaza halkının can güvenliğini tehdit ediyordu. Her ne kadar Petar 3 Ağustos 1903 tarihinde

---

[19] BOA, Y. A. HUS., nr, 454/90, lef 2 (18.08.1903).
[20] Bu yerin ismi günümüzde Arnissa (Yunanistan) olarak bilinmektedir.
[21] Bu yerin ismi günümüzde Agras (Yunanistan) olarak bilinmektedir.
[22] Silyanov, **a.g.e.,** s. 392.
[23] [23] Bu yerin ismi günümüzde Kilkis (Yunanistan) olarak bilinmektedir.
[24] Gotse Nistorov 1870 yılında Kılkış'un Kretsovo köyünde doğdu. Örgüte üye olarak çetecilik faaliyetlerine destek verdi. Kırste Asanov'un yakın dostu olarak ona en çok yardım eden kişilerden biri oldu. 1905 yılında hayatını kaybetti. Nikola Jejov, Miryana Ninçovska, Teon Çingo, "Gotse Nistorov", **Entsiklopediya VMRO,** Üsküp, Makedonska Matitsa, 2015, s. 202.
[25] Dimovski, **a.g.e.,** s. 99.
[26] BOA, Y. A. HUS., nr. 456/77, lef 4 (7.09.1903).
[27] Petar Yurukov 19 Aralık 1882 tarihinde Bulgaristan'ın Kirkovo köyünde doğdu. Genç yaştan itibaren Tikveş, Kılkış, Doyran ve Ustrumca'da çetecilik faaliyetleri yürüttü. İlinden İsyanı boyunca Tikveş'te bir çeteyi yönetti. İsyandan sonra da bölgede kalarak örgüt faaliyetlerine destek verdi. 1905 yılında Kruşevo'da öldü. Nikola Jejov, Miryana Ninçovska, Teon Çingo, "Petar Yurukov", **Entsiklopediya VMRO,** Üsküp, Makedonska Matitsa, 2015, s. 135.

Şeşkovo köyüne düzenlediği saldırıdan sonra bölgeye gelen Osmanlı kuvvetleri tarafından kuşatılsa da çatışma sırasında köyden kaçmayı başardı. Kendisi önce Pirlepe ardından da Kojuf Dağına giderek bir süre burada saklandıktan sonra ekim ayında 10 kişilik bir grup ile beraber Bulgaristan'a kaçtı[28]. Tikveş Kazası isyan boyunca çok fazla çatışmaya şahit olmasa da Osmanlı kuvvetleri her ihtimale karşı bölgedeki operasyonlara devam etti ve 7 Eylül 1903 tarihinde düzenlenen bir operasyon sonucunda 7 çeteciyi etkisiz hale getirdi[29].

3.1.1.3. Yenice-i Vardar Kazası

Selanik Vilayetinde isyanın başladığı haberini önceden alan Osmanlı idaresi herhangi bir saldırıya karşı bölgede teyakkuz halinde idi. İsyancıların faaliyetlerine yönelik Yenice-i Vardar[30] Kaymakamlığı'na gelen ilk haber Çeltik köyüne gelen bir çete grubunun 8 kişiyi yanlarına alıp kaçması oldu. Daha sonra 150 kişilik bir grubun Kornişor'da toplandığı istihbaratı alındı. Bu grup Gevgeli Kazası'ndan gelecek çetelerle birleşerek Yenice'yi ele geçirmeyi ve orada bulunan Osmanlı kışlasını yaktıktan sonra şehrin su tesisatını bozmayı amaçlıyordu. Yenice Kaymakamı bu haberden sonra gerekli tedbirleri aldıktan sonra bölgeye asker takviyesi yapılmasını istedi ve bunun sonucunda Kömence'den Yenice'ye askeri yardım gönderildi[31].

Bölgede önemli sayılabilecek saldırılardan biri 10 Ağustos 1903 tarihinde Gümence[32] Nahiyesinin merkezinde yaşayan Bulgar halkın isyana destek vererek başlattıkları kalkışma oldu. Etrafa ateş açmaya başlayan isyancılar sonrasında polis merkezine saldırı düzenleyerek etrafa zarar verdiler. Merkezde bulunan Osmanlı kuvvetlerinin hemen isyancılara karşı harekete geçmesi üzerine üç saat süren bir çatışma gerçekleşti. Çatışma sırasında çoğu isyancının yakalanması suretiyle merkezde asayiş sağlandı ve isyan kontrol altına alındı. 12 Ağustosa gelindiği vakit çarşı, pazar ve dükkânların tekrar açılması ile birlikte hayat normale döndü. Böylesi

[28] Georgiyev, **a.g.e.,** s. 512.
[29] BOA, Y. A. HUS., nr. 456/77, lef 3 (7.09.1903).
[30] Bu yerin ismi günümüzde Giannitsa (Yunanistan) olarak bilinmektedir.
[31] BOA, Y. A. HUS., nr. 453/135, lef 2 (7.08.1903).
[32] Bu yerin ismi günümüzde Goumenissa (Yunanistan) olarak bilinmektedir.

bir eylemin tekrardan gerçekleşmemesi amacıyla nahiye merkezine tedbir amaçlı asker bırakılarak sürekli devriyelere çıkılmasına karar verildi[33]. Yenice-i Vardar Kazasında bundan başka büyük çaplı çatışma gerçekleşmeyip yalnızca 22 Eylülde Ramno köyünde ve 25-27 Eylülde ise Payak Dağı'nda küçük çaplı çatışmalar meydana geldi[34].

3.1.1.4. Ustrumca Kazası

Ustrumca Kazası, Smilevo Kongresi'nde alınan karar gereği Ustrumca İhtilalci Bölgesi şeklinde örgütlenmişti. Her ne kadar bu bölge çok fazla çete olmaması sebebiyle pasif konumda olsa da Selanik ve Manastır'ı birbirine bağlayan geçit ve tünellere sahip olmasından ötürü coğrafi açıdan büyük öneme sahipti. Nitekim çeteler bu bölge üzerinden gizlice Bulgaristan'dan Rumeli'ye geçiyor ve silah sevkiyatı yapıyorlardı. Bu faaliyetler 1897 yılından beri tüm Bulgar isyanları sırasında devam ettiği için Osmanlı ordusu da bu durumdan haberdardı. Bu bölgedeki çetelerin başında aynı zamanda İMDÖ'nün liderlerinden biri olan ve isyanın başlamasında önemli çabaları olan Boris Sarafov bulunuyordu. Fakat isyan sırasında kendisi burada kalmayarak Osmanlı kuvvetleri tarafından yakalanmamak için Manastır'a kaçtı. Ustrumca'da herhangi bir eylem söz konusu olmasa da çeteler hem isyan sırasında hem de sonrasında buradaki yolları kullanmaya devam ettiler[35].

3.1.2. Serez Sancağı

Serez Sancağı, isyan planına göre Serez İhtilalci Bölgesi ismiyle örgütlenmişti. Bu bölgede İlinden İsyanı'nın başlamasından eylül ayının sonuna kadar ciddi bir ayaklanma gerçekleşmedi. Sadece yerli çeteler tarafından telgraf hatları ile demir yollarına yönelik bazı saldırılar düzenlendi. Örgüt merkezi bu bölgedeki isyan potansiyelini son dakikaya kadar pasif tutmayı tercih etti. Çünkü isyanın daha uzun sürmesini isteyen yönetim, Manastır'daki isyan bastırıldığı vakit eylemlerine bu bölge üzerinden devam edecekti. Ayrıca Serez Sancağı'na bağlı kazalar Bulgaristan sınırına

---

[33] BOA, Y. A. HUS., nr. 454/18, lef 2 (12.08.1903); Stoyçev, **a.g.e.,** s. 477.
[34] Silyanov, **a.g.e.,** s. 394; Stoyçev, **a.g.e.,** s. 478; Georgiyev, **a.g.e.,** s. 508-509.
[35] Stoyçev, **a.g.e.,** s. 476; Georgiyev, **a.g.e.,** s. 512-513.

yakın olduklarından gerektiği zaman Bulgaristan'daki çeteler isyana destek verebilirlerdi. Fakat bu durum örgütün iki kolundan biri olan Santralistler ile Vırhovistlerin karşı karşıya gelmesi riskini beraberinde taşıyordu ki nitekim öyle de oldu[36].

Vırhovistlerin başında yer alan İvan Garvanov daha Ocak ayında yaptığı açıklamada her iki tarafın da sakinleşmesini sağlamak amacıyla isyan başladığı vakit Vırhovistlerin gerektiğinde Santralistlere her türlü yardımı sağlayacaklarını fakat şimdilik her yönetim bölgesinin kendi planını kendisinin oluşturması gerektiğini belirterek Vırhovistlerin isyana tam olarak hazır olmadığı mesajını vermişti. Fakat bu dönemde Bulgar General İvan Tsonçev, Bulgaristan'daki çeteleri organize etmeye başladı ve bunlar Ağustos ayında Serez'e geçmeye başladılar. Bu durum isyana onların da katılabileceği anlamına geliyordu. Bu arada Serez İhtilalci Bölgesi'nin yönetimi Gotse Delçev'in ölümünden sonra Yane Sandanski'ye geçti. General Tsonçev ve Yane Sandanski'nin bir araya gelerek isyan sırasında atılacak adımları görüştüler. Bu görüşme sırasında her iki taraf da ilkin Serez'deki çetelerin Manastır'daki isyana katılan çeteler ve halka yardım etmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Fakat Serez'den Manastır'a yardım gönderilmesinin mümkün olmadığı anlaşılınca bu kez Serez'in de isyana katılmasına karar verildi. Bu görüşmeden sonra Yane Sandanski muhalifleri Vırhovistlerle isyan planını şekillendirmek amacıyla ortak bir kongre düzenleme kararı aldı[37].

Eylül ayının başında Pirin Dağı'nın Belemeto mevkiinde, Yane Sandanski ve diğer çete liderleri arasında bir kongre düzenlendi. Dimitar Stefanov[38] tarafından

---

[36] Dimovski, **a.g.e.,** s. 100.
[37] Petrov, **"Boynite Deystviya vıv...,"**, s. 330; Stoyçev, **a.g.e.,** s. 480.
[38] Dimitar Georgiev Stefanov 1871 yılında Karaağaç'ta doğdu. Moskova'da hukuk okuduktan sonra Kiev'de askerlik okulunu tamamladı. Bulgaristan'a döndükten sonra hakimlik yaparken aynı zamanda Manastır'daki Bulgar Ekzarhlığı temsilcilerinin danışmanlığını da üstlendi. Manastır Ekzarhlık Lisesinin müdürü olmak istese de Osmanlı idaresi tarafından örgütle olan bağlantısı tespit edildiği için izin verilmedi. 1901-03 yılları arasında bir yandan örgüte silah tedarik ederken diğer yandan da hapishanede bulunan örgüt üyelerinin kurtarılması için çalışmalar yürüttü. İlinden İsyanı sırasında Yane Sandanski ile birlikte Serez'de çetecilik faaliyetlerine katıldı. I. Dünya Savaşına katıldıktan sonra Bulgaristan'a döndü ve siyasete atıldı. 1940 yılında Burgaz'da hayatını kaybetti. Nikola Jejov, Miryana Ninçovska, Teon Çingo, "Dimitar Georgiyev Stefanov", **Entsiklopediya VMRO,** Üsküp, Makedonska Matitsa, 2015, s. 282.

yönetilen kongreye Yane Sandanski Melnik temsilcisi, Mirço Kiprov[39] Drama temsilcisi, Nikoliev ve Georgi Bajdarov[40] Serez temsilcileri, İliya Kırçovliya[41] Demirhisar temsilcisi, Dimitar Penkov[42] Nevrokop temsilcisi, Dimitar Lazarov[43] ve Simeon Molerov[44] da Razlık temsilcileri olarak katıldılar. Vırhovist komitesinden ise Lubomir Stoençev ve Kaptan Yordan Stoyanov[45] 80 kişilik bir grup ile dâhil oldular. Kongrede alınan kararlara göre bu bölgedeki isyan 27 Eylül'de (Haç Günü-Kırstov Den) başlayacaktı. Çeteler ilk olarak kendi bölgelerinde yer alan telgraf hatlarına

[39] Mirço Vladimir Kiprov 1880 yılında Razlık'ta doğdu. Öğretmenlik yaptığı sırada Gotse Delçev ile tanıştı ve örgüte üye oldu. 1901 yılından itibaren kendi çetesini kurarak faaliyetlere başladı ve zamanla Drama çetesi lideri oldu. Bu görevi İlinden İsyanı sırasında da devam etti. 14 Eylül 1903 tarihinde Osmanlı kuvvetleri ile girdiği çatışma sırasında esir düşmemek için intihar etti. Nikolov, **a.g.e.,** s. 76.

[40] Georgi Bajdarov 1881 yılında Serez'in Aşağı Brodi köyünde doğdu. Manastır ve Selanik'te eğitimini tamamladıktan sonra Sofya'da tarih ve coğrafya alanında ihtisas yaptı. Akabinde çeşitli şehirlerde öğretmenlik yaptı. Bu sıralarda örgüte üye olarak Yane Sandanski ile birlikte çetecilik faaliyetlerine katıldı. İlinden İsyanına kendi çetesi ile birlikte destek verdi. İsyandan sonra örgütle ilişkisi daha da ilerledi ve örgütün sekreterlik ve temsilcilik gibi görevlerinde bulundu. Bu sıralarda gazetecilik ve yazarlıkla da uğraştı. Sofya'daki Makedon Bilim Enstitüsünün kurucuları arasında yer aldı. 19 Eylül 1929 tarihinde politik sebeplerden ötürü düzenlenen bir suikast sonucunda Varna'da öldü. Nikola Jejov, Miryana Ninçovska, Teon Çingo, "Georgi Bajdarov", **Entsiklopediya VMRO,** Üsküp, Makedonska Matitsa, 2015, s. 28.

[41] İliya Kırçovaliyara 1856 yılında Demirhisar'ın Kırçovo köyünde doğdu. Gotse ile arkadaş olduktan sonra onun aracılığıyla İMDÖ'ye katıldı ve Serez bölgesinde çetecilik faaliyetlerine başladı. Kresna-Razlık ve İlinden İsyanlarına katıldı. Tıpkı Yane Sandanski gibi Vırhovist karşıtı olduğu için bölgedeki Vırhovist çetelere karşı mücadele etti. İsyandan sonra Nevrokop'a geçerek Bulgaristan'a kaçsa da bir süre sonra geri dönerek çetecilik faaliyetlerine devam etti. 1918 yılında hayatını kaybetti. Tomislav Todorovski, **Makedonya – Nastani, Liçnosti i Dela**, Üsküp, Matitsa Makedonska, 1999, s. 159-160.

[42] Dimitar Penkov 1876'da Nevrokop'un Obidim köyünde doğdu. Eğitimini tamamladıktan sonra Nevrekop ve civarındaki köylerde öğretmenlik yaptı. Örgüte katıldıktan sonra Nevrekop'ta çetecilik faaliyetlerine başladı. İsyandan sonra bölgede kalmaya devam etti ve Balkan savaşları ile I. Dünya Savaşına katıldı. 1925 yılında hayatını kaybetti.. Nikola Jejov, Miryana Ninçovska, Teon Çingo, "Dimitar Penkov", **Entsiklopediya VMRO,** Üsküp, Makedonska Matitsa, 2015, s. 215.

[43] Dimitar Lazarov Mingo 1876 yılında Bansko'da doğdu. Genç yaşından itibaren örgüt üyesi olarak örgütün Bansko'da teşkilatlanmasında önemli rol oynadı. Yane Sandanski'nin düzenlediği toplantıda isyanın planlanması ve sonrasında silah tedarikinde oldukça etkili oldu. İsyandan sonra da çetecilik faaliyetlerine devam ederek Osmanlı ordusuna karşı mücadeleye devam ettikten sonra 1912 yılındaki I. Balkan Savaşına katıldı. 1952 yılında hayatını kaybetti. Nikola Jejov-Miryana Ninçovska-Teon Çingo, "Dimitar Lazarov", **Entsiklopediya VMRO,** Üsküp, Makedonska Matitsa, 2015, s. 163.

[44] Simeon Molerov 1875 yılında Bansko'da doğdu. Bansko ve Sofya'da eğitimini tamamladıktan sonra Gotse Delçev ile tanıştı ve örgüte katıldı. Razlık ve Bansko'da çetecilik faaliyetlerine başladıktan sonra Serez ve Selanik üzerinden Vilayat-i Selase'ye silah taşınması konusunda büyük katkı gösterdi. Örgüte sağladığı destekten ötürü Bansko çete lideri ve örgütün buradaki temsilcisi oldu. Miss Stone'un kaçırılması olayında yer aldı ve ardından Razlık ile Koçani civarında faaliyetlerine devam etti. İlinden İsyanı sırasında Razlık temsilciliği ve çete liderliğini üstlendi. İsyandan sonra Küstendil ve Radovişte bölgelerinde faaliyet gösterdi. Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşına katılan Simeon, 1923 yılında örgüt üyeleri tarafından öldürüldü. Nikola Jejov-Miryana Ninçovska-Teon Çingo, "Simeon Molerov", **Entsiklopediya VMRO,** Üsküp, Makedonska Matitsa, 2015, s. 191-192

[45] Yordan Stoyanov 1869 yılında doğdu. Asker olan Yordan, Bulgaristan ordusunda komutan olarak görev yaptı. General İvan Tsonvev'in yakın arkadaşı olduğundan sürekli onunla birlikte hareket ederek Vırhovist Komiteye destek verdi. Vırhovist çeteler kurarak Serez bölgesinde çetecilik faaliyetleri yürüttü. 1907 yılında hayatını kaybetti. Todorovski, **a.g.e.,** s. 292.

saldırı düzenleyeceklerdi. Bundan başka isyancılar Demirhisar ve Serez'in güney kısımlarında faaliyet göstermeye başlayacak, sonrasında bütün çeteler Razlık'a yöneleceklerdi. İsyana sadece çeteler katılacak, halk katılım göstermeyecekti. İMDÖ'nün Serez İhtilal Bölgesi ile Vırhovist Komite'sinin beraber katılım gösterdiği bu kongrenin en önemli sonuçlarından biri Vırhovist çetelerin Serez İhtilalci Bölgesi'nin yönetimi altına girmesi ve kendi başlarına hareket etmelerinin yasaklanmasının kararlaştırılmasıydı. Son olarak Serez İhtilalci Bölgesi'nin başına Dimitar Stefanov, Aleksandar Radoslavov[46] ve Simeon Molerov getirildi[47].

Kongrede İvan Tsonçev isyana giden süreçte çetelerin tüm bölgeye dağılmalarını fakat kalabalık şekilde hareket etmemelerini tavsiye etti. Böylece çeteler arasındaki kavgaların ve yemek sıkıntısı gibi sorunların önüne geçilebileceğini savundu. Sonraki günlerde Bansko'da bir toplantı daha düzenlenerek her çete için bir yönetici tayin edildi ve çetelerin hangi bölge ve güzergâh üzerinde hareket edecekleri belirlendi[48].

3.1.2.1. Melnik Kazası

Melnik Kazasındaki çeteler Serez Kongresi'nde alınan kararın aksine çok daha erken bir tarihte isyana başlayarak 12 Eylülde Pirin Dağı'nda yer alan Aziz Üçlü yakınlarındaki Osmanlı kuvvetlerine saldırdılar. Yane Sandanski ve Yordan Stoyanov'un liderliğindeki 160 kişiden oluşan isyancıların başlattığı ve birkaç saat süren çatışmanın sonunda 3 çeteci Osmanlı kuvvetleri tarafından öldürüldü. Ertesi gün aynı dağda yer alan Garvan mevkiinde bu kez Tsonçev ve diğer çete liderlerinden oluşan 200 kişilik bir çetenin saldırısında Osmanlı ordusu 11 şehit ve 11 yaralı verdi. Bu olaylardan sonra Yane Sandanski bölgedeki çete liderlerini toplayarak onlarla

---

[46]Aleksandar Radoslavov 1878'de Tırnovo'da doğdu. Üniversiteyi tamamladıktan sonra öğretmenliğe başladı. Yane Sandanski ile birlikte çetecilik faaliyetlerine destek verdi. İlinden İsyanına katıldıktan sonra eğitim alanındaki çalışmalarına devam ederek 200'e yakın bilimsel makale ve kitap yayınladı. Bazı politik sebeplerden ötürü hapse atılsa da sonrasında serbest bırakıldı. 1951 yılında hayatını kaybetti. Nikola Jejov, Miryana Ninçovska, Teon Çingo, "Aleksandar Radoslavov", **Entsiklopediya VMRO,** Üsküp, Makedonska Matitsa, 2015, s. 237.

[47] Silyanov, **a.g.e.,** s. 382-385; Stoyçev, **a.g.e.,** s. 480

[48] Petrov, **"Boynite Deystviya vıv…,",** s. 331-332.

görüşme gerçekleştirdi ve onları sabırsız davranmamaları konusunda uyardıktan sonra isyan tarihini beklemelerini emretti[49].

27 Eylül tarihinde Yane Sandanski ve İvan Tsonçev'in yönettiği çeteler, günümüzde Sandanski olarak anılan Aziz Vraç'ta bulunan 2000 mevcutlu Osmanlı ordusuna saldırı düzenlediler. Başarısız geçen saldırıdan sonra Sandanski Kresna'ya, Tsonçev ise Razlık taraflarına kaçmak zorunda kaldı. Bu olaydan sonra bölgedeki tek büyük çatışma Kukulite mevkiinde meydana geldi. Makedon kaynaklarına göre çatışmanın sonucunda 40 çeteci öldürülürken Osmanlı ordusundan ise 190 asker şehit oldu[50].

3.1.2.2. Demirhisar ve Serez Kazaları

Kongrede alınan karara göre Serez Sancağında isyan ilk olarak Demirhisar ve Struma Nehri'ndeki köprüye düzenlenecek saldırılarla başlayacaktı. Fakat bölgede yer alan çetelere liderlik eden İliya Kırçovaliyata ve Lubomir Stoençev sabırsız davranarak kararlaştırılan tarihten beş gün önce yani 22 Eylülde Osmanlı kuvvetlerine saldırdılar. Bunun üzerine Osmanlı ordusunun 24 Eylül tarihinde Demirhisar Kazası'na düzenlediği karşı operasyonda çoğu çeteci ortadan kaldırıldı. 27 Eylül tarihinde ise Ak Bunar bölgesinde faaliyet gösteren 15 kişilik bir çete kuşatılarak imha edildi. Meydana gelen çatışmada Osmanlı ordusundan 5 asker şehit olurken 3 tanesi de yaralandı[51].

İlinden İsyanı sırasında Serez Kazası'nda geniş çaplı veya çok şiddetli çatışmalar meydana gelmedi. Fakat isyanın başlamasından itibaren Bulgaristan sınırından gizlice Serez'e geçen çeteler tarafından sık sık saldırılar düzenlendi. Bu saldırıların artarak devam etmesi üzerine bölgede bulunan Ferik İbrahim Paşa derhal tedbirleri sıkılaştırma yoluna gitti. Aslında çetelerin gizlice Vilayat-i Selase'ye geçmeleri birkaç yıldır devam eden bir sorun olmakla birlikte artık önüne geçilemez bir hâl almaya başlamıştı. Nitekim daha sık ve daha kalabalık bir şekilde geçişlere

[49] Petrov, **"Boynite Deystviya vıv…,"**, s. 328-329.
[50] Georgiyev, **a.g.e.,** s. 522;
[51] Georgiyev, **a.g.e.,** s. 523.

başlayan çeteler tarafından sınır hattındaki Osmanlı birliklerine saldırılar düzenlenmeye başlamıştı. Bu sebeple Osmanlı ordusu tarafından kacak geçişleri engellemek için sınırdaki devriyeler ve operasyonlar sıklaştırıldı. Bu şekilde ele geçirilip mahkemeye sevk edilen 12 çeteciye 5 yıl hapis cezası verildi[52].

Serez Kazası'nda isyan sürecinde gerçekleşen en ciddi çatışma, Osmanlı ordusu adına casusluk yapan bir Bulgarın Froştan köyünde isyancıların barındığı istihbaratını vermesi üzerine gerçekleşti. Bunun üzerine derhal harekete geçen Osmanlı ordusu 16 Ekim tarihinde Froştan köyüne baskın düzenleyerek isyancılarla çatışmaya girdi. Çatışma sonucunda Osmanlı kuvvetleri herhangi bir kayıp vermezken isyancılardan ise 11'i öldürüldü[53].

3.1.2.3. Nevrokop ve Drama Kazaları

Nevrokop Kazası'ndaki hazırlıklar Atanas Teşovalya[54] ve Stoyan Filipov'un[55] sorumluluğu altında yürütüldü ve sonunda 200 kişiden oluşan 5 çete kuruldu. Bu çeteler 27 Eylül 1903 günü harekete geçerek ilk olarak Nevrokop'u diğer kazalara bağlayan telgraf hatlarına zarar verdiler. Sonrasında Obidim köyüne baskın düzenleyen isyancılar köyü ateşe verdiler ve ardından burada yer alan Osmanlı birliği ile çatışmaya girdiler. Bu çatışma sırasında 17 isyancı öldürülürken Osmanlı ordusunun devamında kazayı isyancılardan temizlemek icin tertip ettiği operasyonlarla 20 isyancı daha etkisiz hâle getirildi. Aynı operasyonlarda 5 şehit, 4

[52] BOA, Y. A. HUS., nr 455/22, lef 1 (25.08.1903).
[53] BOA, Y. A. HUS., nr 459/108, lef 2 (17.10.1903).
[54] Atanas Teşevolya 1865 yılında Nevrekop'un Teşova köyünde doğdu. Genç yaşından itibaren haydutluk ve çetecilik faaliyetleriyle uğraşan biri olduğu bilinmektedir.
[55] Stoyan Filipov 1877 yılında Nevrokop'ta doğdu. Pedagoji eğitimini Üsküp'te tamamladıktan sonra ihtisas yapmak üzere İsviçre'ye gitti. 1900 yılında geri dönerek Nevrokop, Drama ve Serez'de öğretmenlik yaptı. Bu sıralarda örgüte destek vermeye başladı ve Serez Kazasının önemli çete liderlerinden biri oldu. Ilinden İsyanı'na katılarak Nevrokop bölgesinden Osmanlı kuvvetleri ile çatıştı. İsyandan sonra bölgede kalarak Nevrokop Lisesi'nde müfettişlik yaptı. Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşına katıldı. Daha sonra örgütle ilişkilerini daha da geliştirerek politikaya atıldı. İnişli çıkışlı bir siyaset hayatından sonra 1944 yılında hayatını kaybetti. Nikola Jejov, Miryana Ninçovska, Teon Çingo, "Stoyan Filipov", **Entsiklopediya VMRO,** Üsküp, Makedonska Matitsa, 2015, s. 323.

yaralı veren Osmanlı kuvvetlerine aynı durumla bir daha karşılaşmamak adına Obidim köyüne birlik yerleştirdi[56].

6 Eylül tarihinde Drama Mutasarrıflığı'na 300 isyancının beraberindeki 1000 dinamit ile Batak üzerinden Osmanlı sınırına gelerek vilayetteki isyana katılacağı ve ardından Razlık ve Nevrokop civarına dağılarak zor durumda kalan diğer çetelere cephane desteği sağlayacağı istihbaratı ulaştı. Aynı sıralarda Leşko köyünden 40 kişilik bir çetenin ayrıldığı, isyana destek veren köy halkının da onlarla birlikte dağa çıktığı haberi geldi. Söz konusu çetenin muhtemelen Leşko köyünü yakacağı tahmin ediliyordu[57]. Buna karşın yine de büyük çaplı eylemler gerçekleşmedi. Bunun en büyük sebebi Drama Kazasındaki isyan sürecini yöneten Mirço Kiprov'un isyanın başladığı 27 Eylül tarihinde öldürülmesi ve onun yerine geçen Gırçeto isimli çetecinin başarılı olamayarak Bulgaristan'a kaçması idi. Böylece isyancılar planladıkları gibi Osmanlı ordusuna karşı şiddetli saldırılar düzenleyemediler[58].

3.1.2.4. Yukarı Cuma Kazası

4 Ağustos tarihinde 200 kişiden oluşan bir Bulgar çetesi, Yukarı Cuma üzerinden Osmanlı topraklarına girmeye çalıştı. Fakat gizli bir şekilde düzenlenen bu geçişi fark eden Osmanlı kuvvetleri derhal ateşle karşılık verdi. Çatışma sırasında çeteciler Bulgaristan'a püskürtülmekle birlikte saldırıdan kurtulmayı başaranlar Vilayat-i Selase'nin içlerine sızmayı başardılar.[59].

Yukarı Cuma Kazasında bulunan bir Bulgar casusu Osmanlı ordusuna ihbarda bulunarak 3000 kişilik bir grubun Vilayat-i Selase'ye girmek için hazırlandıklarını bildirdi. Buna göre çoğu kaçaklardan oluşan çeteciler Dubnitsa'ya iki saat uzaklıkta yer alan Musibil'de toplanıyorlardı ve o sırada 800'ü toplanma yerine ulaşmıştı. Diğer gruplar ise Rila, Pastere, Kuli ve Dupnitsa civarında bulunmaktaydılar. Bu çetelerin amacı Osmanlı topraklarındaki kasaba ve köyleri yakmaktı. Casusa göre ayrıca Petro

[56] BOA, Y. A. HUS., nr 458/99, lef 5 (1.10.1903); Uzer, **a.g.e.,** s. 164.
[57] BOA, Y. A. HUS., nr, 456/107, lef 2 (9.09.1903).
[58] Georgiyev, **a.g.e.,** s. 527.
[59] BOA, Y. A. HUS., nr, 453/102 (4.08.1903).

isimli bir lider tarafından 20 kişilik bir çete ise yakın bir zaman içerisinde Osmanlı topraklarına geçecekti. Tüm bunlara karşı Bulgar hükümeti ise geçişleri engellememekte hatta el altından destek vermekteydi[60].

Yukarı Cuma Kazasında ciddi anlamda şiddetli bir isyan girişimi olmasa da Bulgaristan'dan gizlice Osmanlı topraklarına giren çetelerin ilk uğrak yeri olması sebebiyle bölgede tansiyon oldukça yüksekti. Çetelerin gizlice sınırdan geçerek Yukarı Cuma'yı ele geçirme niyetlerine yönelik çok sayıda istihbarat alınması üzerine Osmanlı Devleti kazaya takviye yapılmasına karar verdi. Nitekim bu kazada yer alan Osmanlı kuvvetleri diğer bölgelere kıyasla daha zayıftı ve bunun bilincinde olan çeteler de sınırın karşısında toplanmaktaydılar. Bu sebeple Osmanlı yönetimi olası bir saldırı girişimine karşı kazaya takviye yaptıktan sonra kaza genelinde tedbirleri artırdı[61].

3.1.2.5. Razlık Kazası

Razlık Kazası isyancılar için Serez Sancağındaki en önemli merkezlerden biriydi çünkü Serez İhtilalci Bölgesi'nin hazırladığı plana göre çeteler en çok bu bölgede yoğunlaşacak ve ilk olarak burayı ele geçireceklerdi. Hatta Razlık'ın zapt edilmesine büyük önem veren isyancılar, civardaki köylerde ye alan çetelerin de katıldığı bir toplantı daha düzenleyerek son hazırlıkları değerlendirdiler. Özellikle Vırhovistler bu kazanın ele geçirilmesi noktasında oldukça istekliydiler[62].

Osmanlı Devleti, Bulgar bir casustan aldığı istihbarat üzerine Lajan ve Çepne köylerinde çetecilerin toplandığı, bunların birkaç gece önce yarı sarhoş bir hâlde etrafta dolaştıkları sırada "Makedonya bizimdir, Osmanlı ile savaşacağız" naraları attıklarını öğrendi. İçerisinde Ermenilerin de yer aldığı söz konusu çetenin amacı Razlık'ı ele geçirmekti ve bu amaçla sürekli olarak Osmanlı-Bulgaristan sınırında

---

60 BOA, Y. A. HUS., nr 455/135, lef 2 (31.08.1903).
61 BOA, Y. A. HUS., nr, 458/114, lef 2 (3.10.1903).
62 Silyanov, **a.g.e.,** s. 524.; Bu dönemde Razlık Kaymakamı olan Tahsin Uzer bölgedeki isyan hazırlıklarının farkında idi. Karşılaştığı en dikkat çekici husus ise Nevrokop, Yukarı Cuma, Petriç, Melnik ve Razlık'ta hiç lamba fitili kalmamasıdır. Ayrıca Bulgar köylerinin yemek ve önemli ihtiyaç malzemelerini depolayarak toprak altına ve mağaralara sakladığını da haber almıştı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Uzer, **a.g.e.,** s. 161; Korkmaz, **a.g.m.,** s. 331.

silah taşıyorlardı. En son Kurtova Dağında görülen çeteye karşı 24 Ağustos tarihinde Remzi Efendi komutasında 200 kişilik bir kuvvet sevk edilerek bölgede bir dizi operasyonlara başlandı[63].

Sürekli gelen istihbarat raporlarında Razlık'a yönelik bir saldırının tertiplendiğinin görülmesi üzerine Osmanlı ordusu bölgedeki operasyonları sıklaştırma kararı aldı. Bansko köyünde yapılan aramalar sırasında pek çok bomba ele geçirildi[64]. Diko Dol'da ise 60 kişilik bir çete, Osmanlı askerlerinin bulunduğu gözetim binasını kuşatmaya çalıştı. 3 saat süren çatışmanın sonucunda daha fazla direnemeyen isyancılar dağ içlerine kaçarak izlerini kaybettirdiler. Bir yandan çeteyi ele geçirmek amacıyla takibe devam edilirken öte yandan sınırdaki güvenliğin artırılması amacıyla bölgeye asker takviyesi için çağrıda bulunuldu[65].

İsyancılar kararlaştırdıkları tarih olan 27 Eylülde harekete geçerek Razlık, Nevrokop ve Yukarı Cuma'daki telgraf hatlarını kestiler. Ardından Baçevo köyüne saldırarak hem köyü yakmak hem de buradaki Müslüman halkı öldürmek isteyen isyancıların teşebbüsü Osmanlı ordusu tarafından engellendi. Köye saldıran isyancılarla girilen çatışma sonucunda 38 tanesi etkisiz hâle getirilirken Osmanlı askerlerinden 2'si şehit oldu, içlerinde Remzi Bey'in de olduğu 5 kişi yaralandı. Ölen çetecilerden bazılarının üzerinde Bulgar ordusunun üniformalarının yer alması da oldukça ilgi çekicidir. Kaçan çetecileri yakalamak amacıyla Kaymakamlık iki tabur askerin bölgeye sevk edilmesini istedi. Bu sırada Razlık merkezi de çeteciler tarafından kuşatma altına alındı. Çeteler bomba patlatarak etrafa zarar vermeğe başladılar. Çoğu evin camları kırıldı hatta bazı mahallelerde yangın çıktı[66]. Bu sırada yapılan askeri yardım çağrıları neticesinde Osman Hidayet Paşa komutan olarak bölgeye geldi. Ardından Serez Redif Taburu ve Albay Hüsnü Bey'de bölgeye gelerek operasyon düzenledi[67].

---

[63] BOA, Y. A. HUS., nr. 455/24, lef 2 (24.08.1903).
[64] BOA, Y. A. HUS., nr. 455/43, lef 2 (25.08.1903).
[65] BOA, Y. A. HUS., nr. 455/123, lef 2 (30.08.1903).
[66] BOA, Y. A. HUS., nr. 458/68, lef 4 (28.09.1903); Uzer, **a.g.e.,** s. 165-167.
[67] Uzer, **a.g.e.,** s. 168; Korkmaz, **a.g.m.,** s. 319.

Razlık merkezi gerçekleşen operasyonlar sonrası biraz sakinleşti. Söz konusu çatışmadan sonra Baçevo köyü'ne tedbir amaçlı asker bırakılsa da kazada kısmen sükûnet sağlandı. Öyle ki kaçan isyancılardan bazıları geri dönerek silahlarıyla bile teslim oldular ve Osmanlı hükümetinden af dilediler[68]. Tüm bu olumlu gelişmelere rağmen bazı çeteler faaliyetlerine devam etmekteydiler, bunlar Belasitsa Dağı'nda yeniden organize olmaya başladılar ve dağlık bölgede bulunan Müslüman ve Hristiyan köylere bombalı saldırılar düzenlediler. Bunun üzerine bölgeye intikal eden Osmanlı kuvvetleri düzenlediği operasyonlar sonucunda çoğu isyancıyı etkisiz hâle getirdi. Akabinde güvenliğin tesisi amacıyla bir miktar asker bölgede bırakıldı[69].

Razlık Kazasında 3 Ekim tarihinde isyanın gidişatını engelleyecek önemli bir gelişme oldu. Bölgede aktif faaliyetlerde bulunan Hristo Kite ve çetesi Osmanlı kuvvetlerine teslim oldu. Buna ilaveten Osmanlı ordusu Sultan Tepe'deki isyancıları ortadan kaldırmak amacıyla bu bölgede düzenli olarak operasyonlara başladı. Sürekli top atışlarıyla isyancılar sindirilmeye çalışılsa da bölgeyi iyi tanıyan çetelerin kaçıp saklanmaları sebebiyle istenen sonuç elde edilemedi[70].

7-8 Ekim tarihlerinde Bulgar sınırına yakınlarında bulunan Yakorit ve Banyo köylerinde isyana katılan halk silahlarıyla birlikte teslim oldu. Bu köylerde yapılan aramalar sırasında 240 silah, 12.000 kurşun, 15 boma, 4 parça dinamit, 6 revolver tipi silah ve diğer cephane malzemeleri ele geçirildi. Ayrıca Bulgar komitesine ait iki tane de üniforma bulundu. Aynı süreçte Draglişte-i Baid ve Nedobraska köyleri de af dileyerek dağdan indiler. Geri döndükleri vakit evlerinin yakılmadığını gören bu köylerin halkı padişaha mektup yollayarak teşekkürlerini ilettikten sonra tekrar af dilediler ve barışı korumak adına çaba göstereceklerini ifade ettiler[71].

Kazada bundan başka operasyon ve aramalara da devam etti. 23 Kasım tarihinde kaleme alınan bir belgede Hüseyin Efendi komutasındaki kuvvetlerin Razlık yakınlarındaki bir mağarada yaptıkları arama sırasında 40 Rus ve 18 Osmanlı silahı ile

68 BOA, Y. A. HUS., nr. 458/68, lef 3 (28.09.1903).
69 BOA, Y. A. HUS., nr. 458/99, lef 5 (1.10.1903).
70 BOA, Y. A. HUS., nr. 458/115, lef 2 (3.10.1903).
71 BOA, Y. A. HUS., nr. 459/27, lef 2 (8.10.1903).

birlikte 2.000 kurşun ve 50'ye yakın ilaç ele geçirdikleri yazılmaktadır. Aynı sıralarda civar köylerden de yaklaşık 40 silah Osmanlı ordusuna teslim edildi[72].

Serez Sancağında çeteler tarafından düzenlenen 22 çatışmanın sonucunda bölgedeki isyan, yaklaşık 20.000 askerden oluşan Osmanlı ordusunun müdahalesi ile sona erdi. Bu sancakta yer alan Bulgar köyleri, Razlık Kazasındaki bazı istisnalar haricinde isyana destek vermeyerek çete faaliyetlerinden uzak kalmışlardır[73].

3.2. Kosova Vilayeti

3.2.1. Üsküp Sancağı

Üsküp Sancağı, az da olsa İlinden İsyanı kapsamında çetelerin faaliyet gösterdiği yerlerden biri oldu. Örgütün isyan planlarına göre bu sancak, Üsküp İhtilalci Bölgesi olarak örgütlenmişti. Fakat bu bölgedeki isyancılar diğer yerlerde olduğu nazaran çok fazla hazırlık yapamadılar. Bunun en önemli nedeni bölgedeki çetelerin yeteri kadar silahlanamamasıydı. İkinci olarak Üsküp Sancağındaki nüfus ekseriyetle Arnavut ve Türklerden meydana geldiği için burada bulunan Bulgarlar, Manastır ve Selanik'teki gibi aktif hareket sergileyemediler. Üçüncü neden bölgede etkili olan Sırp propagandasından dolayı çetelere katılımın az olmasıdır[74]. Son olarak sancakta bulunan 80.000 kişilik Osmanlı ordusu da isyancıların harekete geçmesini engelliyordu[75].

Örgüt tarafından Üsküp İhtilalci Bölgesinin başına getirilen Nikola Puşkarov[76], isyanın başlamasından üç hafta önce bölgeye gelerek bazı çetelerle bir araya geldi. Toplantıya katılan 18 kişi yanlarında silah, dinamit ve zehirde getirdiler. Havaya

---

72 BOA, Y. A. HUS., nr, 462/20, lef 2 (23.11.1903).
73 BOA, Y. A. HUS., nr, 457/127, lef 2 (20.09.1903); Silyanov, **a.g.e.** s. 381.
74 Pandevski, **a.g.e.,** s. 399-400.
75 Stoyçev, **a.g.e.,** s. 473.
76 Nikola Puşkarov 1874 yılında Bulgaristan'ın Pidlok köyünde doğdu. Doğa bilimleri üzerine eğitimini tamamladıktan sonra Gotse Delçev'in isteği ile Üsküp'teki pedagoji okulunda görev aldı. Bu sırada örgüte de üye olarak Üsküp İhtilalci Bölgesi'nin yöneticisi ve çete lideri oldu. Çetelere bomba ve silah temini konusunda destek sağladı. İlinden İsyanı sırasında Üsküp çete lideri olarak Osmanlı kuvvetlerine karşı mücadele etti. İsyandan sonra Bulgaristan'a kaçarak öğretmenlik ve bilim ile uğraştı. 1942 yılında Sofya'da öldü. Nikola Jejov, Miryana Ninçovska, Teon Çingo, "Nikola Puşkarov", **Entsiklopediya VMRO,** Üsküp, Makedonska Matitsa, 2015, s. 234-235.

sıkıldığı vakit bir nefes almakla insanı öldürecek kadar etkili olan bu zehri isyancılar, cuma namazı çıkışında kullanmayı planlıyorlardı. Toplantı sırasında ayrıca saldırılacak yerler ve tahrip edilecek telgraf hatları da belirlendi. Sayılarının az olması sebebiyle çeteciler büyük çaplı saldırılar yerine protesto mahiyetinde kamu binalarına bombalı saldırılar düzenlenmesi suretiyle isyana destek olmaya karar verdiler. Toplantıdan sonra Puşkarov ile görüşen yedi Sırp gönüllüsü isyana katılmak istediklerini bildirerek Bulgarlar ile birlikte hareket etmeye başladılar[77].

Manastır ve Selanik Vilayetlerinde olduğu gibi Üsküp Sancağında da isyan 2-3 Ağustos tarihlerinde başladı. İsyancıların ilk olarak telefon ve telgraf hatlarına kesmesiyle birlikte Üsküp ile Köprülü arasındaki iletişim koptu. Bunun üzerine Osmanlı hükümeti valiler ve Rumeli Müfettişliğine tezkere göndererek hemen askeri birliklere derhal harekete geçmeleri ve tahrip edilen yerlerin onarılması için gerekli hazırlıkların yapılması emredildi[78].

3.2.1.1. Üsküp Kazası

Bu bölgede bulunan Ferik Hamit Paşa, casuslar aracılığıyla elde ettiği bilgilere göre Bulgarların vilayette isyan çıkaracağı ve kamu binalarına saldıracağını haber aldı. Bunların amacı ihtilal gerçekleştirmek amacıyla ses getiren eylemler yapmak suretiyle isyanın daha fazla yayılmasını sağlamaktı[79].

İsyanın kontrol altına alınması amacıyla İbrahim Bey komutasındaki iki tabur Mitroviçe'den Üsküp Kazasına gönderildi. Ordunun konakladığı bölgeye çeteler tarafından düzenlenen saldırıda çadırlar zarar görürken bir asker de şehit oldu. Bunun üzerine Osmanlı kuvvetleri intikam amacıyla 4 Bulgar demiryolu çalışanını öldürdüler. Bu olayın İstanbul'a kadar ulaşması üzerine hükümet, Kosova Valisi Şakir Bey'i[80] söz konusu olayı ayrıntılarıyla araştırması için görevlendirdi. Yapılan

[77] Silyanov, **a.g.e.** s. 395-396; Stoyçev, **a.g.e.,** s. 473.
[78] BOA, Y. A. HUS., nr. 453/89, lef 2 (3.08.1903).
[79] BOA, Y. A. HUS., nr. 453/161, lef 4 (4.08.1903).
[80] Mehmet Şakir 1855 yılında Batum'da doğdu. 1878 yılında Mühendishane-i Berr-i Hümayun'dan mezun oldu. 1888 yılında Miralay, 1889 yılında Mirliva, 1895 yılında Ferik, 1905 yılında ise Müşir oldu. Çeşitli görevlerde bulunarak devlete hizmet etti. 1919 yılında Harbiye Nazırı olarak Mustafa Kemal'e üst yetkilerle Anadolu'ya gitmesine onay verdi. 18 Haziran 1919 yılında vefat etti.

soruşturma sonunda 4 Bulgar'ın herhangi bir suça karışmamalarına rağmen çetelerin yaptıkları kötülüklerin intikamı olarak kasten öldürüldükleri anlaşıldı. Daha sonra olayın yankılarının artması üzerine Rus ve Avusturya Konsolosları da olaya müdahil olarak söz konusu hareketten ötürü Osmanlı Devleti'ni protesto ettiler[81].

Üsküp'te bulunan ve Sırbistan sınırının güvenliği ile görevli olan Hamdi Paşa, Belgrad'da toplanmaya başlayan yaklaşık 800 gönüllüden oluşan Sırp çetelerin Kosova'ya girmek için hazırlandıkları istihbaratını aldı. Onların amacı Bulgarlarla birlikte hareket ederek isyanın daha fazla büyümesini sağlamaktı[82]. Derhal başlatılan araştırmalar sonucunda söz konusu haberin doğru olma ihtimalinin yüksek olduğunun anlaşılması üzerine sınırdaki güvenlik önlemleri artırıldı[83].

Alınan bilgilere göre Bulgar isyancıları arasında yer alan Dimitri Georgi, Sırbistan'ın Niş Kasabası'na gelerek buradaki gönüllüler arasından iyi olanları seçti ve onları silahlandırdı. Ardından Belgrad ve Vranye üzerinden Bulgaristan'a geri döndü[84]. Sırbistan sınırındaki birliklerden ve Üçüncü Ordu Müfettişliğinden gelen haberler Sırp sorununun ciddi seviyeye ulaştığını göstermekteydi. Nitekim onlar da Bulgarlar gibi çetecilik faaliyetlerine başlamışlardı. Bu amaçla Üçüncü Ordu Kumandanı tarafından yazılan raporda Osmanlı sınırının güçlendirilmesi ve kaçaklara karşı çözüm bulunması için gereken her türlü önlem alınacaktı[85].

Sırplarla alakalı istihbaratın artması üzerine Osmanlı Hariciye Nezareti, Belgrad'da bulunan elçilikle irtibata geçerek bu konu hakkında araştırma yapmasını istedi. Nitekim bu durumun farkında olan elçi, hemen Sırbistan İçişleri Bakanlığı ile iletişime geçti. Elçilik çetelerin dağıtılması ve çetecilik faaliyetlerine kesinlikle izin verilmemesini istemesine rağmen aldığı cevap Sırpların Bulgarlarla birlikte hareket etmediği ve bu meselede herhangi bir çıkarının olmadığı oldu. Oysa gerçekte durum tam tersi olup çetecilik faaliyetleri artarak devam etmekteydi. Sırplar her ne kadar

[81] BOA, Y. A. HUS., nr. 454/76, lef 2-3 (16.08.1903).
[82] BOA, Y. A. HUS., nr. 455/57, lef 8 (20.08.1903).
[83] BOA, Y. A. HUS., nr. 455/57, lef 5 (20.08.1903).
[84] BOA, Y. A. HUS., nr. 455/57, lef 3 (20.08.1903).
[85] BOA, Y. A. HUS., nr. 455/57, lef 7 (22.08.1903).

kendi başlarına hareket etmeseler de Bulgarlarla birlikte hareket etme veya en azından sınırın Osmanlı tarafında kalan Sırp köylerini ele geçirme ihtimalleri vardı[86].

Bu görüşmelerden sonra eylül ayına gelindiği vakit 20 kişilik bir çete Seniçe Kazası'na girebilmek amacıyla sınırdaki Osmanlı birliklerine ateş açtılar. Fakat bölgedeki kuvvetlere takviye gelmesi üzerine karşılık veremeyen çeteler mağlup olarak kaçmak zorunda kaldılar[87].

3.2.1.2. Köprülü Kazası

Köprülü'deki isyan 3 Ağustos tarihinde kazadaki telgraf ve telefon hatları ile demiryolu hattına düzenlenen saldırı ile başladı. Planlı olduğu ve devamının geleceği anlaşılan bu saldırılardan sonra yapılan araştırmalar sonucunda herhangi bir ize ulaşılamadı. Kazada panik havası oluşması üzerine kaymakam tarafından gereken tedbirler alındı[88]. Yapılan soruşturma sonucunda telgraf hatlarına yeniden saldıracakları öğrenilen 12 kişinin isyana katıldığı tespit edildi[89]. Osmanlı birlikleri çetelere karşı hemen operasyon başlatsa da geceyle birlikte isyancıların çoğu kaçmayı başardılar. Yapılan çatışmalar sırasında yalnızca 6 çeteci ölü olarak ele geçirildi[90].

Kosova Vilayeti tarafından Manastır'daki isyanın kontrol altına alınması amacıyla gönderilen takviye kuvvetler o sırada Kalkandelen'de bulunuyorlardı. Buradaki kuvvetlerden 2 taburun Köprülü'ye yardım için gönderilmesine karar verildi. Fakat bu askerler hem Kalkandelen hem de Köprülü'de bulundukları sırada disiplinsiz hareket ederek uygunsuz davranışlar sergilemişlerdir. Durumdan haberdar olan Hüseyin Hilmi Paşa bunun üzerine valiliğe haber yollayarak sorumluların tespit edilerek derhal cezalandırılmalarını emretti. Benzer olayların tekrar yaşanmaması adına bu emir vilayetteki diğer yerlere de yollanarak disiplinsiz hareket eden ve halka kötü davranan askerlerin cezalandırılacağını belirtildi[91].

---

[86] BOA, Y. A. HUS., nr. 455/57, lef 6 (25.08.1903)
[87] BOA, Y. A. HUS., nr. 456/77, lef 2 (7.09.1903).
[88] BOA, Y. A. HUS., nr. 453/92, lef 2 (3.08.1903).
[89] BOA, Y. A. HUS., nr. 453/111, lef 2 (5.08.1903).
[90] BOA, Y. A. HUS., nr. 454/73, lef 2 (16.08.1903).
[91] BOA, Y. A. HUS., nr. 455/62, lef 2 (25.08.1903).

3.2.1.3. Osmaniye ve Radovişte Kazaları

İsyanın patlak vermesiyle birlikte çeteler tarafından Osmaniye Kazasının merkezi Bihçova'ya düzenlenen saldırıda pek çok ahırla depo ateşe verildi ve mahsulatın çoğuna zarar verildi. Burada bulunan Bulgar halk da saldırıya destek vermekle birlikte bir nevi kendi mallarına zarar vermiş oldular. Sonrasında yapılan soruşturma sonucunda saldırının Şarpeziyev lakabıyla bilinen Georgi Petkov isimli bir Bulgar çeteci tarafından düzenlendiği anlaşıldı. Osmaniye Kaymakamı tarafından hazırlanan rapora göre bu kişi Bulgar halkın yardımlarıyla bölgede saklanıyordu ve kısa süre içerisinde çetecilik faaliyetlerine tekrardan başlayacaktı. Bu kişinin yakalanması amacıyla Salih Bey'in komutasında bir birlik görevlendirildi[92].

Osmaniye'den başka Radovişte Kazasında da Bulgar çetecilerin dolaştıkları haberi alındı. Bunlardan biri Lefter Hacibiev liderliğinde 300 kişilik bir çeteyken diğer ise Stamen'in yönettiği 70 kişilik bir gruptu. Durumun ciddiyetinin farkında olan Radovişte Kaymakamı derhal tedbirleri alarak kritik mevkilerdeki asker sayısını artırdı[93].

3.2.1.4. Kratova, Palanka ve Kumanova Kazaları

Kratova Kazası da ciddi çatışmaların yaşandığı yerlerden biri oldu. Bu bölgedeki çatışmalar ekseriyetle çetecilerin barındığı ve halkın da onları desteklediği Lukovo köyünde gerçekleşti. İsyancıların burada barındığı haberini alan Osmanlı ordusunun köye düzenlediği operasyon sonucunda 20 çeteci silahlarıyla birlikte ölü olarak ele geçirilirken Osmanlı kuvvetleri ise bir şehit, 10 yaralı verdi. Ordunun daha sonra tekrardan düzenlediği operasyon sonucunda bütün köyün yakıldığı ve halkın da köyde olmadığı görüldü. köyün kim tarafından yakıldığı bilinmemekle birlikte halkın nerede olduğu da o sırada tespit edilemedi[94].

---

92 BOA, Y. A. HUS., nr. 453/109, lef 2 (5.08.1903).

93 BOA, Y. A. HUS., nr. 453/111, lef 2 (5.08.1903).

94 BOA, Y. A. HUS., nr. 458/51, lef 4; nr. 458/51, lef 5 (26.09.1903); Stoyçev, **a.g.e.,** s. 475. Stoyçev bu operasyon sırasında Osmanlı ordusunun 7000, çetelerin ise yalnızca 113 kişi oluştuğunu belirtmektedir.

Devamında İbrahim Bey komutasında düzenlenen operasyonlarda 2 çeteci etkisiz hâle getirildi. Kratova Kazasından sonra İbrahim Bey, Palanka Kazasına girdi. Burada Malo Tırnovo ve Sivri Tepe arasındaki bölgeden sınırı geçmeye çalışan Bulgarların olduğu tespit edildi. Osmanlı kuvvetleri derhal bu gruba ateş ederek onları geri püskürttü. Bu olay Bulgar Prensliği'nin sınırdaki geçişlerin engellenmesi noktasında hiçbir önlem almadığını bir kez daha göstermektedir[95].

Kumanova Kazası ise diğer yerlere göre isyan sırasında önemli bir olaya şahit olmadı. Sadece kazada bulunan Karnpina Manastırı'nda Bulgar çetecilerin saklandığı tespit edildi. Bunun üzerine Osmanlı ordusu derhal duruma müdahale etti. Fakat çeteciler halktan verdiği atlarla birlikte yaralıları yanlarına alarak kaçmayı başardılar. Osmanlı birlikleri yalnızca biri ölü iki kişiyi ele geçirebildi. Sonrasında kaçan isyancılar için takibat başlatıldı[96].

3.2.1.5. Koçana ve İştip Kazaları

Koçana ve İştip Kazaları da Bulgar çetelerin etkinlik gösterdiği yerlerden biri oldu. Genelde İştip, Radovişte ve Koçana Kazaları arası aynı çeteler faaliyet gösteriyordu. Özellikle Koçana'da bulunan çeteleri yakalamak amacıyla 19-21 Eylül tarihlerinde bölgede operasyon düzenlendi. Çatışma sonucunda 70-80 kişilik bir grup etkisiz hâle getirildi. Ele geçirilen çok sayıda silah ve cephanelik ise askerler tarafından kışlalara taşındı. Kalinçar adlı bir bölgede ise Bulgarların bir kadın ile üç kızını zorla kaçırdıkları haberi alındı. Bunun üzerine düzenlenen operasyon sırasında rehinelerin sağ salim kurtarılırken isyancılar da ortadan kaldırıldı. Çatışma sırasında çetecilere ait iki pasaport ve bazı fotoğraflar ile Sırpça ve Rusça belgeler ele geçirildi. Pasaportlardan birinin Zafir Stoyan isimli Ohrili bir adama, diğerinin ise Simon Yorgi isimli Üsküplü zengin bir Bulgar'ın olduğu anlaşıldı[97].

Koçana Kazası'nda devam eden operasyonlar sırasında çok sayıda çeteci etkisiz hâle getirildi. Özellikle Vitoşa köyü şiddetli çatışmalara sahne oldu. Bu köyde

[95] BOA, Y. A. HUS., nr. 458/115, lef 3-4 (3.10.1903).
[96] BOA, Y. A. HUS., nr. 454/143, lef 3 (22.08.1903).
[97] BOA, Y. A. HUS., nr. 453/111, lef 2 (5.08.1903); nr. 458/2, lef 3 (21.09.1903).

Ustrumca'dan sorumlu Hristo Çernopeev[98], Vodine'den sorumlu Kaptan Trenev[99] ve Koçana'dan sorumlu Delço Kotsev'in[100] liderliğinde üç çete yer alıyordu. Operasyon sırasında çok sayıda silah, dinamit ve bomba ele geçirilirken kaçan çete liderleri için ise takibat başlatıldı. Halka çok fazla zulmeden Çernopeev'in ise Osmaniye Kazasına kaçtığı istihbaratının alınması üzerine kaza merkezine haber gönderilerek gerekli önlemlerin alınması istendi[101].

2 Ekim tarihinde İştip, Koçana ve Palanka Kazalarını kapsayan operasyonda tekrardan Bulgar çeteleri ile temas sağlandı. İsyancılar Osmanlı kuvvetlerine kendilerine yaklaşmalarını engellemek amacıyla ateş açtılar. Bunun üzerine askerler takviye için yollanan bir taburun gelmesinden sonra çatışmaya girdiler. Çatışmanın tam olarak nerede gerçekleştiği bilinmemekle birlikte Bulgar sınırına yakın bir bölgede olduğu kesindir. Birkaç saat süren çatışma sonucunda çeteciler mücadeleye devam edemeyerek bölgeden uzaklaştı[102].

Köylüler arasından da çetelere dâhil olanlar olmakla birlikte bunların sayıları diğer kazalarda olduğu kadar yüksek değildi. Ekim ayının ortalarına doğru ayaklanan köylüler af dileyerek tekrar evlerine dönmeye başladılar. Örneğin İştip Kazasında

---

98 Hristo Çernopeev 1868 yılında Bulgaristan'ın Dermence köyünde doğdu. Askeri eğitimini tamamladıktan sonra Bulgaristan ordusunda görev yaptı. 1899 yılında ordudaki görevinden ayrılarak örgüte katıldı. Örgütün çeteler oluşturması ve bunların organize bir şekilde bölgelere dağılması konusunda önemli görev aldı. 1900 yılında kendi çetesini oluşturarak Kılkış bölgesinde faaliyetlere başladı. Miss Stone'un kaçırılması olayında yer aldı. İlinden İsyanına katıldı ve sonrasında Bulgaristan'a kaçtı. Bulgaristan'da örgüt içi siyasi kargaşalar nedeniyle hapse atıldı. Hapisten çıktıktan sonra Gençtürkler harekatına destek verdi. 1910 yılında Bulgar Makedon Edirne İhtilalci Örgütünü kurdu. Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşına katıldı. 1912 yılında savaş sırasında Fransızlara karşı savaştığı sırada vurularak öldü. Nikola Jejov, Miryana Ninçovska, Teon Çingo, "Hristo Çernopeev", **Entsiklopediya VMRO,** Üsküp, Makedonska Matitsa, 2015, s. 351.

99 Georgi Trenev 1869 yılında Palat köyünde doğdu. Eğitimini Sofya askeri okulunda tamamladıktan sonra Bulgar ordusunda görev aldı. 1903 yılında örgüte katılarak İlinden İsyanına destek verdi. Voden Kazasındaki çetelerden birini yöneterek Vitoşa ve Koçani'de faaliyet gösterdi. İsyandan sonra Bulgaristan giderek Bulgar ordusuna hizmet etmeye devam etti. Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşına katıldı. 1947 yılında hayatını kaybetti. Nikola Jejov, Miryana Ninçovska, Teon Çingo, "Georgi Trenev", **Entsiklopediya VMRO,** Üsküp, Makedonska Matitsa, 2015, s. 313.

100 Delço Kotsev 1876 yılında Bulgaristan, Harmanlı'da doğdu. Lise eğitimi sırasında örgüt propagandalarından etkilenerek İMDÖ'ye katıldı. 1900 yılında kendi çetesini kurarak çetecilik faaliyetlerine başladı. İlinden İsyanı sırasında Hristo Çernopeev ile beraber Koçani bölgesinde Osmanlı kuvvetlerine karşı mücadele etti. İsyandan sonra tam olarak ne yaptığı bilinmemekle beraber örgüte desteğini sürdürdü. 1956 yılında hayatını kaybetti. Nikola Jejov, Miryana Ninçovska, Teon Çingo, "Delço Kotsev", **Entsiklopediya VMRO,** Üsküp, Makedonska Matitsa, 2015, s. 154.

101 BOA, Y. A. HUS., nr. 458/2, lef 2 (22.09.1903).

102 BOA, Y. A. HUS., nr. 458/99, lef 6 (2.10.1903).

teslim olanlar tarafından yaklaşık 40 silah ile 645 kurşun Osmanlı ordusuna teslim edildi[103].

Makedon kaynaklarına göre, genel olarak baktığımızda Üsküp Sancağında küçük ve büyük ölçekli toplam 15 çatışmanın gerçekleştiği görülmektedir. Meydana gelen çatışmalar sonucunda yaklaşık 90 isyancının ise öldüğü bilinmektedir[104].

[103] BOA, Y. A. HUS., nr. 459/113, lef 2-3 (18.10.1903).
[104] Silyanov, **a.g.e.,** s. 397.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KRUŞEVO'DA İSYANIN YANSIMALARI İLE OSMANLI DEVLETİ'NİN İSYAN BOYUNCA TUTUMU

4.1. Kruşevo Nahiyesinde İsyan Süreci

Kruşevo İhtilalci Bölgesi, isyan boyunca çetelerin en çok başarı gösterdiği bölgelerin başında gelmektedir. Bunun en büyük sebebi isyancıların hem askeri hem de siyasi olarak tüm hazırlıklarını tamamlamalarından gelmektedir. Nikola Karev liderliğindeki yürütülen siyasi faaliyetler ve bölgedeki köylülerin askeri olarak iyi bir şekilde silahlandırılması ve teşkilatlandırılması, Kruşevo'nun kısa süreliğine de olsa Osmanlı hükümetine karşı zafer kazanması şeklinde değerlendirilmiştir. Özellikle yerel halkın katılımı Kruşevo'daki isyana sağladığı katkı bakımından oldukça önemlidir. Bu bölge örgüt tarafından isyanın gidişatını belirleyecek en önemli stratejik nokta olarak görülmekteydi. Nitekim isyancıların Kruşevo'da üstünlüğü ele geçirmeleri, diğer bölgelerdeki çetelerin de umutlarını artırmıştır[1]. Bu da bölgedeki süreci ayrı olarak ele alınmasını elzem hâle getirmektedir.

Kruşevo İhtilalci Bölgesi, güneyde Demirhisar ve Smilevo ile Gavat kolundan doğuda Pirlepe düzlüğüne, kuzeybatıda Velika Irmağından kuzeydoğuda Pirlepe-Kırçova yoluna kadar olan bölgeyi kapsamaktaydı. Kruşevo Nahiyesi merkez ile beraber 50 köyü sınırları içerisine almaktaydı. Nüfusun çoğunluğu Makedonlardan oluşmakla birlikte Rum ve Ulahlar ile birlikte az sayıda Ortodoks Arnavut da şehirde yaşıyordu. Şehirdeki Müslümanlar ise yok denecek kadar azdı. Halk genellikle ticaret, çiftçilik ve zanaat ile uğraşıyordu. Şehirdeki en önemli eğitim kurumları Ekzarhlık Okulu, Rum Okulu ve Ulahların okuduğu okuldu. Bu kilise okulları aracılığıyla Makedon milliyetçiliği hem şehir hem de köylerdeki halka aşılanıyordu. Son birkaç yıldır bu okullarda Petre Atsev, Nikola Karev, Nikola Rusinski, Vele Markov gibi

[1] Silyanov, **a.g.e.,** s. 334.

tanınmış örgüt üyeleri tarafından dersler verilmekteydi. Bu kişiler sayesinde 1901 yılında Kruşevo'da kurulan ilk ihtilalci çeteler, bölgenin silahlanmasında oldukça etkili oldular[2].

Smilevo Kongresi'nde alınan karar gereği Kruşevo İhtilalci Bölgesindeki isyan sürecinde sorumlu olacak kişi Nikola Karev idi. Onun en önemli görevi bölgeye yeteri kadar silah tedarik etmekti. Todor Hristov[3], Tome Niklev[4] ve Antinogen Hacov[5] ise onun yardımcıları olarak bölgedeki isyanı organize edeceklerdi. Bu kapsamda Karev, kongreden hemen sonra Kruşevo'da gezilere çıkarak gerekli hazırlıklara başladı. Şehir merkezindeki hazırlıkları yönetecek kişiler olarak Gligor Bojinov[6] ve Todor Pavlov[7] seçildi. Karev ve çetesinden başka ciddi şekilde hazırlık yapan başka kişiler de vardı.

---

[2] Pandevski, **a.g.e.,** s. 355; Luben Lape, "Kruşevska Republika", **Kniga za İlinden**, Üsküp, İnstitut Natsiyonalna İstoriya, 1969, s. 132.

[3] Todor Hristov 1878 yılında Köprülü'de doğdu. Askeri okulu Sofya'da okuyarak 1902'de tamamladı. Aynı dönemde Pitu Guli ile tanışarak çetesine dâhil oldu ve Kruşevo'ya geldi. Smilevo Kongresi'nde, Kruşevo İhtilalci Bölgesindeki çetelerin lideri olarak seçildi. İsyan boyunca bölgedeki tüm saldırıları ve faaliyetleri o yönetti. İsyandan sonra 4 Ekim 1903 tarihinde çetesi ile birlikte Bulgaristan'a kaçarken Osmanlı kuvvetleri tarafından yakalandı ve çatışma sırasında öldürüldü. Topuzovski, **Nikola...,** s. 69.

[4] Tome Niklev Petrov 1860 yılında Kruşevo'nun Svetomitrani köyünde çiftçilikle uğraşan bir ailenin oğlu olarak doğdu. 1895'ten beri İMDÖ'nün Kruşevo bölgesinde temsilciğini yaptı. Çetesiyle beraber İlinden İsyanına katıldı ve kendi bölgesinin çete liderlerinden biri olarak rol aldı. 1909 yılında Manastır'ın bir köyü olan Şemnitsa'da Rum çeteler tarafından öldürüldü. Koço Topuzovski, **Voyvodata Pitu Guli (1865-1903),** Üsküp, Silsons, 2015, s. 50.

[5] Antinogen Dmitrov Hacov 1874 yılında Ustruga'da doğdu. 1892'de Selanik Lisesinden mezun olduktan sonra Ustruga, Ohri ve Kruşevo'da öğretmenlik yaptı. Örgütün Ustruga'da yayılmasında aktif rol aldı. Smilevo Kongresi'nde, Kruşevo İhtilalci Bölgesinin çete liderlerinden biri olarak seçildi. İsyandan sonra Ohri'de öğretmenlik yapmaya devam etti ve 1912 yılında Ustruga'da öldü. Topuzovski, **Nikola...,** s. 84.

[6] Gligor Dimitrov Bojinov 1870 yılında Kruşevo'da doğdu. Kosta Dimitrov Bojinov'un kardeşidir. Önceleri terzilik yapsa da sonradan tüccar oldu. Genç yaşlarında İMDÖ'ye katıldı. 1902 yılında Osmanlı idaresi tarafından hapsedilse de aynı yıl serbest bırakıldı. Bu olaydan sonra Kruşevo İhtilalci Bölgesinin çete liderlerinden biri oldu. İsyandan sonra da bölgede çetecilik faaliyetlerine devam etti. 1910'da Aydın'da hapse atıldı. 1915-18 yılları arasında Kruşevo'da belediye başkanlığı yaptı. Ölüm tarihi bilinmemektedir. Nikola Jejov, Miryana Ninçovska, Teon Çingo, "Gligor Dimitrov Bojinov", **Entsiklopetiya VMRO,** Üsküp, Makedonska Matitsa, 2015, s. 36.

[7] Todor Pavlov 1878 yılında Üsküp'te doğdu. 1895'te Selanik Lisesinden mezun oldu. Lozan ve İstanbul'da hukuk alanında ihtisas yaptı. Üsküp, Köprülü ve Kruşevo'da öğretmenlik yapan Todor, Kruşevo İhtilalci Bölgesinden sorumlu çete liderlerinden biriydi. 1908-12 yılları arasında Üsküp Sancağı milletvekili olarak görev yaptı. Daha sonra 1914-15 yıllarında Bulgaristan'ın Draç elçisi, 1924-27 yıllarında Macaristan elçiliği, 1927-35 yıllarında ise İstanbul elçiliğini görevlerinde bulundu. 1948 yılında Sofya'da hayatını kaybetti. Topuzovski, **Nikola...,** s. 84.

Bunlar Pitu Guli[8] ve İvan Naumov'du[9] ki onların çeteleri Yunanistan, Arnavutluk, Kalkandelen, Kırçova ve Ohri'den silah tedarik ediyorlardı[10].

Hazırlıklar kapsamında fişek ve diğer mühimmatın üretimini sağlamak amacıyla öğretmenler, zanaatkârlar ve lise öğrencilerinden oluşan genç bir grup kuruldu. Bu kişiler Kruşevo'daki köyleri dolaşarak halkla birlikte dağlarda bulunan çetelere mühimmat taşıyorlardı. Öte yandan isyana katılacak herkese bir görev verildi. Bu amaçla isyan sırasında ne yapılacağı, nasıl hareket edileceği, silah ticaretinin hangi yollarla yapılacağı gibi meselelerle alakalı olarak isyancılar gruplara ayrıldı ve 10 gün süren bir tatbikat yapıldı. Bu tatbikat sırasında dağlardaki yolları öğrenen isyancılar Osoy ve Pusta Reka köylerinde fırınlar kurdular. Ayrıca her pazar kurulduğu vakit un, tuz, mısır, yeşillik gibi temel ihtiyaç malzemeleri stoklandı. Elbise ve cephanelik gibi malzemeler ise köylülerin yardımıyla dağlarda saklanan çetelere taşındı[11].

İsyancıların bölgeyle ilgili planlarının merkezinde Kruşevo şehri ile buraya bağlı köylerin ele geçirilmesi yer alıyordu. Zapt edilecek yerler daha sonradan tahkim edilerek Osmanlı ordusuna karşı savunulacaktı. İsyanın başlamasından iki gün önce hazırlıklar sorumlu olan yöneticiler, Birinska Koriya denen bölgede diğer çetelerle bir araya gelerek görüşme düzenledi. Kendi aralarında seferberlik ilan eden çeteler arasında son hazırlıklar ele alındı ve görev dağılımı yapıldı. Görüşmeye katılanlar daha

---

[8] Pitu Guli 1865 yılında Kruşevo'da doğdu. İlköğretim ikinci sınıfa kadar devam ettikten sonra çobanlık yaparak hayvancılıkla uğraştı. Daha sonra ticaretle uğraşan bir arkadaşının yanında yardımcı olarak işe başladı. Akabinde Sofya'ya giderek çalışmaya burada devam etti. Bu dönemde çetecilik faaliyetlerine merak sardı ve Köstendil'de toplanan çetelerle beraber Vilayat-i Selase topraklarına geri döndü. 1900'de tekrar Sofya'ya gitti ve 1903 yılı Mart ayında çetesiyle birlikte Kruşevo'ya döndü. İlinden İsyanı sırasında Kruşevo'da faaliyet gösterdi ve şehre yapılan saldırıda Osmanlı binalarına büyük zarar verdi. Osmanlı ordusuna karşı Kruşevo'yu savunduğu Meçkin Kamen adlı yerde 12 Ağustos 1903 tarihindeki çatışmada öldürüldü. Topuzovski, **Voyvodata..., s.** 19-30.

[9] İvan Naumov Alabakot, 1878 yılında Köprülü'ye bağlı Oreovets köyünde doğdu. Selanik'te komisyoncu olarak çalışmasının ardından Drama ve Kavala'da bakkal işletti. 1902 yılında bir Türk'ü öldürmesinden dolayı Sofya'ya kaçmak zorunda kaldı. Bu tarihlerde Edirne ve Smolyansko'da çetecilik faaliyetlerine başladı. İlinden İsyanı sırasında Kruşevo bölgesindeki çetelerden birini yönetti ve şehirde Osmanlı kışlasına saldırı gerçekleştirdi. 6 Eylül 1907 tarihinde Belitsa köyünde Osmanlı kuvvetleri ile girdiği çatışmada vurularak öldürüldü. Topuzovski, **Nikola...,** s. 69.

[10] Pandevski, **a.g.e.,** s. 356; Orde İvanovski, "Nikola Karev", **Kniga za İlinden,** Üsküp, İnstitut Natsiyonalna İstoriya, 1969, s. 159; Topuzovski, **Nikola...,** s. 70-81.

[11] Pandevski, **a.g.e.,** s. 357.

sonra bölgedeki Makedon köylerine dağılarak onları isyanın başlayacağı konusunda bilgilendirdiler ve örgüt merkezi tarafından yazılan metni onlara ilettiler[12].

Merkez tarafından gönderilen bu metin bölgedeki yöneticiler Nikola Karev, Tome Niklev, Todor Hristov ve Antinogen Hacov ile önemli çete liderlerinden Pitu Guli, İvan Alabakot, Taşko Karev ve diğerleri tarafından atılan imzalarla desteklendi. Buna göre ilk olarak telefon ve telgraf hatları kesilecek, tren istasyonlarına baskın düzenlenecekti. Daha sonra şehre saldırı düzenlenecek, Osmanlı kışlası ve binalarına zarar verildikten sonra şehir çetelerin kontrolü altına girecekti. Bu noktada her çete kendisine gösterilen noktadan baskınlar yaparak şehre girecekti. Yine civar köylerdeki çeteler de eş zamanlı olarak köylere baskınlar düzenleyerek isyanı destekleyeceklerdi[13].

Saldırı sırasında kimin nerelere saldıracağı (Harita 9) da belliydi. Andreya Dimov[14] ve İvan Alabakot liderliğindeki çeteler Kruşevo'ya girerek hükümet binası, belediye binası, kışla, telgraf ve posta binası ile vergi toplayan memurların evlerine saldırı düzenleyecekti. Pitu Guli ve çetesi, yardıma gelen diğer köylerdeki çeteler ile birlikte Kruşevo kasabasının girişindeki Ostril Geçidi ile Birino ve Trstenik yolunu kontrol altına alacaklardı. Marko Hristov'un[15] çetesi Kruşevo kasabasına batıdaki girişini, Taşko Karev'in çetesi Koyov Trn Gecidini, Riste Tasev'in[16] çetesi Muradova Çeşma geçidini korumakla yükümlüydü. Eski bir çete lideri olan Gyurçin Naumov[17]

---

[12] Pandevski, **a.g.e.,** s. 358.
[13] Pandevski, **a.g.e.,** s. 359; Lape, **"Kruşevska…",** s. 133.
[14] Andreya Dimov Dokurçev 1878 yılında Köprülü'de doğdu. Eğitimini Selanik'te tamamladı. 1894'te örgüte üye oldu ve iki yıl sonra da çetecilik faaliyetlerine başladı. 1901'de Miss Stone'u kaçıran çeteciler arasında yer aldı. İlinden İsyanı sırasında hükümet binasına düzenlenen saldırılarda yer alırken Osmanlı ordusuna karşı Kruşevo'nun savunmasında da yer aldı. İsyandan sonra Yukarı Cuma bölgesine kaçarak çetecilik faaliyetlerine burada devam etti. 1906 yılında Ustrumca bölgesine geldi ve 1907'de Osmanlı kuvvetleri ile girdiği çatışma sırasında öldürüldü. Simo Mladenovski, "Andreya Dimov Dokurçev", **Makedonska Entsiklopediya**, C. I, Üsküp, Makedonska Akademiya na Naukite i Umetnostite, s. 471.
[15] Marko Hristov Markov 1879 yılında Demirhisar'ın Sopotnitsa köyünde doğdu. 1900 yılında Gyurçin Naumov ile tanıştıktan sonra çetecilik faaliyetlerine başladı. İlinden isyanına çetesiyle birlikte katıldı. İsyanın bastırılmasıyla birlikte Bulgaristan'a kaçarak önce Sofya, ardından da Vidin'e yerleşti. 1942 yılında doğduğu köyde öldü. Nikolov, **a.g.e.,** s. 179.
[16] Riste Tasev, Prilep'in Vogyani köyünde doğdu. Kruşevo'da çetecilik faaliyetleri yürüttü ve İlinden İsyanında yer aldı. Hakkında daha fazla bilgiye ulaşamadık. Topuzovski, **Voyvodata...,** s. 95.
[17] Gyurçin Naumov Plyakot 1850 yılında Demirhisar'ın Slanko köyünde doğdu. 1899 yılından beri çetecilik faaliyetleri arasında yer aldı. 1902-04 yılları arasında Kruşevo'daki çete liderlerinden biridir. Hem Kruşevo saldırısında hem de Osmanlı ordusuna karşı Kruşevo savunmasında yer aldı. 1904 yılında Osmanlı kuvvetleri ile girdiği bir çatışmada öldü. Topuzovski, **Voyvodata...,** s. 95.

ise Kruşevo ile Kırçova'yı birbirine bağlayan yolu kontrol edecek ve bu taraftan Osmanlı ordusunun gelişini engelleyecekti. Kruşevo zaten dağlık bölgede yer alıyordu ve şehri bir kısmı dağın içine doğru genişliyordu. Bu sebeple şehrin kolaylıkla kontrol altına alınacağı düşünülüyordu. Sonuç olarak iki birlik şehre baskın düzenleyip Osmanlı kuvvetlerini buradan çıkarırken diğer altı birlik ise stratejik yolları tutarak Osmanlı ordusunun yardıma gelmesini engelleyecekti[18].

2 Ağustos'ta isyanın yöneticileri ve önemli çete liderleri Osoy denen mevkide son kez toplandılar. Bu görüşmede Nikola Karev'in yazdığı ve diğerleri tarafından da imzalanan bir metin Kruşevo bölgesine dağıtıldı ve isyanın başlatılacağının haberi verildi. Hazırladıkları planı son kez gözden geçiren isyancılar gece saat 10'da dağılarak isyana başlamak için pozisyonlarını aldılar[19].

2 Ağustos gece vakti 500 kişilik bir çete tarafından Kruşevo Nahiyesi ve Kasabasına baskın (Harita 10) düzenlendi. Bomba ve dinamitlerle merkezi vuran isyancılar gözetim binası ve kulesine saldırdılar. Ardından kışlaya düzenlenen saldırıda 1 memur ve 6 asker şehit oldu, 8 tanesi de yaralandı. Kalan 35 askerin kaçtığı çatışma sırasında isyancılardan ise yaklaşık 50 tanesi öldü. Bu şekilde kasabayı ele geçiren isyancılar evleri ve dükkânları ateşe verirken dışarıyla iletişimi koparmak amacıyla telefon ve telgraf hatlarını da kestiler[20].

Olayları daha ayrıntılı olarak anlatan Makedon kaynaklarına göre Andreya Dimov'un çetesi şehre baskın düzenleyerek jandarma ve hükümet binasına saldırdı. Belediye memurları korktukları hemen oradan uzaklaşırken binayı ele geçiren çeteciler belediye arşivini tamamen yaktılar. Telgraf ve posta istasyonu da buradaki görevlilerin kaçmasıyla birlikte çetecilerin eline geçti. Böylece 3 Ağustos gecesi ve sabahı boyunca devam eden saldırılar sonucunda şehir isyancıların eline geçti. Örgüte üye olanlar ve isyanı destekleyen halk da gece boyunca devam eden çatışmalarda çetelere yardım ettiler. İsyancıların en çok zorlandıkları yer, tüm gücüyle direnen kışla

---

[18] Pandevski, **a.g.e.,** s. 360; Lape, **"Kruşevska…",** s. 133; Topuzovski, **Nikola...,** s. 92; Topuzovski, **Voyvodata...,** s. 92-96.
[19] Topuzovski, **Nikola...,** s. 93.
[20] BOA, TFR. I. MN, nr. 1362, lef 2; nr. 1398 (15.08.1903-Manastır Kazası Raporu); Y. A. HUS., nr. 453/113, lef 2 (4.08.1903).

ve jandarma binası oldu. Kosta Popeto adınca bir çeteci jandarma binasına bomba attı. Atılan bombayla camların kırılması üzerine pencerelerden içeriye gaz bombaları attılar ve yangın çıkması için kumaş dolu şişelerle yağ fırlattılar. Her iki yer askeri nokta isyancılara karşı şiddetle dirense de birbirlerine yardım edemedikleri için tam olarak başarılı olamadılar. Nihayetinde Pitu Guli'nin çetelere yardıma gelmesiyle düzenlenen yeni bir saldırıda kışlanın yakılması üzerine buradaki direniş de kırıldı. Süleyman Efendi 17 askerle şehirden kaçarak kurtulmayı başarırken kışlanın kaybedilmesiyle birlikte şehirde hiçbir Osmanlı askeri gücü kalmadı[21].

Kruşevo'da isyan başladığı erkenden haber alındığı için süratle Pirlepe'den askeri yardım istenmişti. Bunun üzerine Pirlepe'den takviye kuvvetler gelse de Marko Hristov'un çetesinin yolu kapatması sebebiyle şehre girmeyi başaramadılar. Aynı vakitlerde bir başka birlik de Gyurçin Voyvoda ile girdiği çatışmadan sonra başarılı olamayarak geri çekilmek zorunda kaldı. Osmanlı kuvvetleri Kosta Dimitrov'un[22] bulunduğu Muradova Çeşma üzerinden iki saldırı daha gerçekleştirse de istenen amaca ulaşamadı. 5 Ağustosta Gyurçin Voyvoda ile Osmanlı kuvvetleri arasında gerçekleşen üç saatlik çarpışmanın ardından iki taraf da karşılıklı olarak geri çekildiler. Aynı gün Marko Hristov'un çetesine karşı yapılan operasyon da başarısız oldu. Bunun üzerine istenen başarıyı elde edemeyen bölgedeki birlikler operasyonlara son verdiler. 10 Ağustos tarihine kadar iki taraf arasında herhangi bir çatışma meydana gelmedi[23].

4.1.1. Kruşevo'da Hükümet Kurma Girişimi

Kruşevo'nun tam olarak çetecilerin eline geçmesinin ardından 4 Ağustos günü öğle saatlerinde Nikola Karev, Tome Nikle, Todor Hristov, Antinogen Hacov ve diğer çete liderleri tören havasıyla Kruşevo'ya giriş yaptılar. Kendilerini karşılayan Kruşevo halkına konuşma yapan isyancılar düzenin sağlanması adına şehirdeki okulda bir

---

[21] Pandevski, **a.g.e.,** s. 361-362; Silyanov, **a.g.e.,** s. 334-335; Topuzovski, **Voyvodata...,** s. 109-111,117; Lape, **"Kruşevska…",** s. 134.

[22] Kosta Dimitrov Bojinov 1881 yılında Kruşevo'da doğdu. Gligor D. Bojinov'un kardeşi olup tüccarlık yapmaktaydı. Eğitimini Kurşevo'da tamamladıktan sonra örgüte üye oldu ve Kruşevo İhtilalci Bölgesindeki çete liderlerinden biri seçildi. İlinden İsyanına katıldı ve Pitu Guli ile beraber Meçkin Kamen'de öldürüldü. Topuzovski, **Voyvodata...,** s. 93.

[23] Dimovski, **a.g.e.,** s. 77-79.

toplantı düzenlediler. Kruşevo'da bulunan Ekzarhlık, Rum ve Ulah din okullarından temsilcilerin de katıldığı bu toplantıda şehrin önde gelenlerinden 20 Makedon, 20 Ulah ve 20 Arnavut temsilciden oluşan 60 kişilik bir meclis kuruldu. Daha sonra bu meclis tarafından sözde geçici hükümetin oluşturulması amacıyla altı bakan seçildi. Seçilen kişiler hükümetin başkanı ve adaletten sorumlu Dinu Vangel[24], sekreter Georgi Çaçe[25], maliyeden sorumlu Teohar Neşkov[26], belediye başkanlığı ve polis teşkilatından sorumlu Hristo P. Kyurçiev[27], gıda ve üretimden sorumlu Dimitar Sekulov[28] ve sağlıktan sorumlu Nikolaki Balyu[29] idi[30].

Toplantının devamında şehrin güvenliğinden sorumlu milis kuvvetler oluşturulmasına ve bunların stratejik noktalara yerleştirilmesine karar verildi. Silah ve benzeri mühimmatların yapılması ve bozuk olanların tamiri için bir cephanelik kurulması kararlaştırıldı. Bundan başka Ekzarhlık okulu yaralanan çetecilerin tedavi edilmesi amacıyla hastaneye dönüştürülecek ve Kruşevo'da bulunan tüm doktorlar burada görev yapacaktı. Diğer ihtilalci bölgelerle irtibatı sağlanması amacıyla derhal Posta bağlantısı kurulacaktı. Şehirde gıda tedarikinin sağlanması için herkes hasat yetiştirmeğe başlayacaktı. Terziler ve ayakkabıcılar işlerine geri dönecek ve çetelerin giyim ihtiyacını karşılayacaktı[31].

Kurulan hükümetin tamamıyla yerli halktan seçilmesine rağmen çetecilerin hükümet üzerinde büyük tesiri vardı. Tartışılan konular ve alınan kararlar önce isyan yönetimine bildiriliyor, ardından onların onayları ile hareket ediliyordu. Dolayısıyla

---

[24] Kahvecilik ile uğraşan Kruşevolu bir Ulahtır. İsyandan sonra Rum çetelere katılarak faaliyetlerine devam etti. Topuzovski, **Nikola...,** s. 115.

[25] Arnavut kökenli bir Kruşevoludur. İlinden İsyanında önce Bulgaristan'da yaşıyordu. İsyandan sonra Osmanlı kuvvetleri tarafından yakalansa da serbest bırakıldı. Topuzovski, **Nikola...,** s. 115.

[26] Kruşevo'nun en zengini olan Makedon bir tüccardır. Çok fazla Ulah arkadaşı olduğu bilinmektedir. Her millete saygı duyan ve Kruşevolular tarafından sevilen birisiydi. Topuzovski, **Nikola...,** s. 115-116.

[27] Kendisi Makedon kökenli bir ayakkabıcıydı. Topuzovski, **Nikola...,** s. 116.

[28] Ticaretle uğraşan, örgüt üyesi Kruşevolu bir Makedondu. Topuzovski, **Nikola...,** s. 116.

[29] Ulah bir öğretmendi. İsyandan sonra yapılan yargılamalarda suçsuz bulunarak serbest bırakıldı. Topuzovski, **Nikola...,** s. 116.

[30] Topuzovski, **Nikola...,** s. 112-114: Dimovski, **a.g.e.,** s. 80; Pandevski, **a.g.e.,** s. 369-370.

[31] Lape, **"Kruşevska...",** s. 134-135; Pandevski, **a.g.e.,** s. 369-370; Topuzovski, **Nikola...,** s. 118-119.

Kruşevo'nun ele geçirilmesinin ve hükümet faaliyetlerinin arkasındaki en önemli kişinin Nikola Karev olduğunu söylemek mümkündür[32].

Toplantıda kurulan hükümet hemen çalışmalara başladı. Maliye komisyonu isyanı finanse etme amacıyla halktan haraç toplamaya başladı. Kurulan mahkeme ile isyan sırasında ve öncesinde Osmanlı ordusu lehine casusluk yapan kişiler cezalandırıldı. Gıda komisyonu acil ihtiyaçları karşılamak amacıyla buğday, mısır vb. malzemelerin temini için harekete geçti. Düzenin sağlanması için hem Kruşevo'da hem de civar köylerde milis grupları kuruldu. Şehrin temizliği ve imar faaliyetleri ile ilgilenmesi için şehircilik kurulu oluştu. Ayrıca ölenler için cenaze töreni düzenlendi[33].

5 Ağustos tarihinde Todor Hristov, kendi çetesinin yaptığı ve Tsreşovoto topçe[34] olarak adlandırdıkları toplarla Kruşevo'ya geldi. Bu savaş topu çetelerin ürettiği ilk silah olduğu için Makedon tarih yazımında isyanın ve Kruşevo'da hükümet kurma girişimin sembolü olarak görülmektedir. Bu sırada çeteler Kruşevo'nun çevre köylerine de hâkim olduklarını düşünmekteydiler. Nitekim Kruşevo'nun isyancıların eline geçmesi haberini alan bazı Hıristiyan köyleri bu durumu yadırgamamışlardı. Fakat civarda Müslüman köyleri de vardı. Bu amaçla Nikola Karev halkı bilgilendirmek Kruşevo'daki durumu bildiren ve yapılan girişimin amacını anlatan bir yazı yazmaya karar verdi. Bu yazı tarihte Kruşevo Manifestosu olarak bilinmektedir[35].

Manifestonun yazılma amacı isyancıların kurduğu yönetimin daha da genişlemesini sağlamaktı. Bunun için de etraftaki Müslüman köylerinin desteğine ihtiyaçları vardı. Bu amaçla tüm köylere manifestoyu gönderdiler ve halktan kendilerine katılmalarını istediler. Müslüman bir köy olan Aldantsi köyünün muhtarı verdiği cevapta köy halkının bu girişimi hoşgörü ile karşıladığını bildirdi. Ayrıca

---

[32] Aleksandar Hristov, 'Organizatsiya na Vlasta za Vreme na Vostaniyeto', **Kniga za İlinden**, Üsküp, İnstitut na Natsionalna İstoriya, 1969, s. 118; Lape, **"Kruşevska…"**, s. 134; Orde İvanovski, **a.g.m.,** s. 160; Aleksandar Stoyanovski, **İstoriya...,** s. 174; Topuzovski, **Nikola...,** s. 127.

[33] Aleksandar Hristov, **a.g.m.,** s. 119-121; Lape, **"Kruşevska…",** s. 135-136.

[34] Tsreşovoto Topçe, örgütün kendi imkanları ile yapmış olduğu toplardı. Kruşevo'yu savunma sırasında çeteler tarafından Osmanlı ordusuna karşı kullanıldı. Bir örneği İstanbul Harbiye Müzesinde yer almaktadır. Vançe Stoyçev, "Tsreşovo Topçe", **Makedonska Entsiklopediya,** C. II, Üsküp, Makedonska Akademiya na Naukite i Umetnostite, 2009, s. 1607.

[35] Lape, **"Kruşevska...",** s. 136; Topuzovski, **Nikola...,** s. 128-132. Bu manifestonun orijinal metni günümüze ulaşmamıştır. Günümüzdeki hâli Nikola Karev'in anılarından yola çıkılarak şekillendirilmiştir.

muhtar onları yakından tanıdıklarını belirterek kendilerine kardeşçe ve doğrulukla yaklaşıldığı müddetçe aynı şekilde karşılık vereceklerini söyledi. Bir başka belgede Kruşevo saldırıları sırasında kaçan bir Osmanlı garnizonu askeri[36] de Kruşevo'daki çetelere bir mektup yazarak, sizlerin motivasyonunu gördüm diyerek, eşyalarını kendisine göndermeleri konusunda ricada bulunmuştur[37].

Kruşevo'nun isyancıları eline geçmesinden sonraki ilk 10 gün boyunca Osmanlı ordusu tarafından ciddi bir müdahale olmadı. Yalnızca küçük denebilecek birlikler şehre girmeye çalışmış fakat çeteler tarafından püskürtülmüşlerdir. Yine de isyancılar yakın bir zamanda ordunun kendilerine karşı harekete geçeceğini bildiklerinden savunma hazırlıklarına başladılar. Nikola Karev ve diğer çete liderleri ile hükümet sürekli irtibat halinde bulunarak çetelerin savunma pozisyonlarını organize ettiler[38].

4.1.2. Kruşevo'da İsyanın Bastırılması

Yaklaşık 10 gün boyunca çetelerin yönetimi altında Kruşevo'daki durum 12 Ağustosta Bahtiyar Paşa'nın bölgeye gelmesiyle birlikte değişti. Kruşevo'nun Osmanlı askeri tarafından kontrol altına alınması ve buradaki isyanın bastırılması sürecini Bahtiyar Paşa'nın yazmış olduğu raporlardan yola çıkarak anlatacağız.

Bahtiyar Paşa (Harita 11) 12 Ağustos tarihinde Pirlepe'den yola çıkarak Pribliçe ve Kırçova üzerinden Kruşevo önlerine geldi. Osmanlı ordusu; 5 tabur, Preşevo ve Magla'dan gelen birer bölük redif taburu, 4 batarya düzlük ve 1 batarya tepe topçusu, 1 bölük süvari olmak üzere toplam 10,000 ile 12,000 arası askerden oluşuyordu[39]. İsyancılar ise buna karşılık 1200-1300 civarında çeteci toplayabildiler[40].

---

[36] Makedon kaynaklarında Ali isimli bir garnizon şefi olarak gösterilmektedir.
[37] **Kruşevskiot Manifest,** İnstitut na Natsionalna İstoriya, Üsküp, 1983, s. 17; Lape, **a.g.e.,** s. 265-269; Topuzovski, **Nikola...,** s. 139-140; Bu üç belgenin Makedoncaları bahsettiğimiz kaynaklarda ve hatta İlinden İsyanı ile alakalı çoğu kaynakta yer almasına rağmen Osmanlı belgelerinde karşımıza çıkmamaktadır.
[38] Topuzovski, **Nikola...,** s. 141-142.
[39] BOA, TFR. I. MN, nr. 1385 (12.08.1903) Bahtiyar Paşa Raporu.
[40] Silyanov, **a.g.e**., s. 412; Topuzovski, **Nikola...,** s. 155.

Bahtiyar Paşa ilk olarak halkın çatışmalar sırasında zarar görmesinden kaçınmak amacıyla Kosta Nestor Bayavel adlı bir Ulah ile saygın bir Hristiyan'ı şehre göndererek anlaşma sağlamak istediğini belirtti. Aynı gün öğleden sonra beş dolaylarında cevaplarını bildiren isyancılar teslim olmayacaklarını ve silahları olduğu müddetçe savaşmaya devam edeceklerini bildirdiler. Bunun kalmayan isyancılar kurmuş oldukları müstahkem mevkiler üzerinden askere ateş açarak gözdağı vermeye çalıştılar. İsyancıların şehri dört bir taraftan savunmaya çalışmalarına karşılık en şiddetli çatışmalar, stratejik olarak daha önemli olan şehrin güneyinde gerçekleşti. Bu cepheyi savunmakla görevli olan Pitu Guli ve çetesi Osmanlı ordusu tarafından imha edildi. Bu cephenin çökmesinden sonra çatışmalar batı ve kuzey cephelerine doğru yayılmaya başladı ve iki tarafın birbirlerine attığı karşılıklı bombalar sebebiyle akşam saatlerinde şehirde yangın çıktı[41].

Tüm bu çatışmalar sırasında halk evlerine çekilmişti. Pitu Guli'nin çetesinin etkisiz hâle getirilmesi üzerine şehirdeki Ulah ve Rumlar, Bahtiyar Paşa'ya elçi yollayarak ondan yardım istediler. Bunun üzerine Bahtiyar Paşa, yukarıda adı geçen kişiler aracılığıyla gönderdiği mesajda halktan sakin olmalarını istedi ve kimseye zarar vermeyeceklerini belirtti. Bu sebeple Osmanlı ordusu, Ulah ve Rum mahalleleri üzerinden şehre girmeyi başardı. Fakat bu andan itibaren disiplinsiz davranan askerlerin halka zulmetmeleri sebebiyle bazı sorunlar da açığa çıktı. Gruplar hâlinde hareket eden bazı askerler şehirde hırsızlık yapmaya başladılar. Bu olayları kontrol altına almaya çalışan Bahtiyar Paşa suçluları yakalayıp cezalandırırken çalınan eşyalar halka teslim etti. Aynı zamanda şehirde devriyeler başlatarak asayişi sağlamaya çalıştı[42].

Yangın sırasında pek çok ev zarar gördü. Öyle ki ilk gün Osmanlı ordusu şehre giremedi. Aynı gece Osmanlı ordusuna ateş açmaya devam eden isyancılar, Rum ve Ulah mahallerini de hedef almışlardı. Söz konusu halkın Bahtiyar Paşa'dan yardım

---

[41] BOA, TFR. I. MN, nr. 1385 (12.08.1903) Bahtiyar Paşa Raporu; Dimovski, **a.g.e.,** s. 107-109; 13 Ağustos Meçkin Kamen Muharebesi; Bu nokta Pitu Guli önderliğindeki çetelerin sorumluluğu altındaydı. Osmanlı ordusunun yaklaştığını haber alınca 13 Ağustosta savunma pozisyonuna geçtiler. Meçkin Kamen'de toplam çeteci sayısı 370 idi. Ölenlerin sayısı tam olarak bilinmemekle beraber 50 civarı olduğu tahmin edilmektedir. Bu muharebeden sonra Osmanlı ordusu Kruşevo'yu tam olarak ele geçirdi. Topuzovski, **Voyvodata...,** s. 150-154.

[42] BOA, TFR. I. MN, nr. 1385 (12.08.1903) Bahtiyar Paşa Raporu.

istemesinin sebebi aslında bu saldırılardı. Bu çağrıya kayıtsız kalmayan askerler onlara yardım ederek yangını söndürmeye çalıştılar. Şehirdeki yangın 4 gün boyunca devam etti. Şehrin tam olarak zapt edilmesi ve yangınların sona ermesiyle birlikte asayişin sağlanması amacıyla şehirde devriyeler başladı. Bazı askerlerin disiplinsizlikleri söz konusu olmakla birlikte bunların hepsi tutuklanarak Pirlepe'ye gönderildi. Bahtiyar Paşa'nın ilk başta şehre teslim olması için gönderdiği kişilerin ifadelerine göre 10 Yunanı dövüp 50'ye yakın dükkânı yakan isyancılar aynı zamanda halktan zorla 770 lira toplamışlardı. İsyancılar şehri kaybettikten sonra verdikleri bütün zararı Osmanlı Devleti'ne mâl etmeye çalışmışlardır. Onların bu şekilde etrafa zarar vermelerinin bir nedeni de Osmanlı hükümetinin tüm bunların masraflarını karşılayacağını bilmeleriydi. Çünkü zararların karşılanması için para gerekiyordu. Böylece isyancıların Osmanlı hazinesini zarara uğratarak ekonomik sıkıntıya sebep olmaya çalıştığı da görülmekteydi[43]. Nitekim bir belgede yaklaşık 400 ev ve Ulahlarla Rumlara ait 200 dükkânın isyancılar tarafından yakıldığı belirtilmektedir[44]. Yaşanan olaylardan sonra şehrin tekrar kalkınması ve masum halkın zararının karşılanması amacıyla bir komisyon kurulmasına karar verildi[45].

İsyanın bastırılmasından sonra Kruşevo'da yapılan aramalar sonucunda yaklaşık 120 kişi tutuklanarak Manastır'daki mahkemeye sevk edildi[46]. Kruşevo'daki isyana nahiyedeki köylerden Selçe-i Baid, Aşağı ve Yukarı Divyak, Pusta Reka, Merilovo ve Bilino köylerindeki Hrıstiyan halk da katılım göstermişlerdi. Nitekim bunlardan bir kısmı Kruşevo savunmasına katılırken kalanlar ise Osmanlı ordusunun şehri zaptından sonra dağa kaçmışlardı. Şehirde asayişin sağlanmasıyla birlikte bunlardan çoğu af dileyerek teslim oldular. Buna karşılık Kruşevo'dan 26, Divyak'tan 12, Pusto Reka'dan 5 ve Selçe-i Baid'den 27 kişi olmak üzere toplam 70 kişi hâlâ daha çetelerle birlikte dağlarda bulunuyordu[47].

---

[43] BOA, TFR. I. MN, nr. 1385 (12.08.1903) Bahtiyar Paşa Raporu.
[44] BOA, Y. A. HUS., nr. 455/38, lef 2 (26.08.1903). Belgede yanlışlıkla Kruşevo yerine Kırçova yazmaktadır.
[45] BOA, Y. A. HUS., nr. 455/94, lef 3 (28.08.1903).
[46] Dimovski, **a.g.e.,** s. 110.
[47] BOA, TFR. I. MN, nr. 1585 (07.09.1903).

Kruşevo çatışmaları sırasında disiplinsiz hareket ederek halka kötü davranan askerlerin çoğu tespit edilerek tutuklandı. Bunlar içerisinde halka en büyük zararı verenler Ferhat, Şakir ve Tevfik isimli askerlerdi. Bu askerlerin çaldıkları eşyalar sahiplerine iade edilirken kendileri de tutuklanarak yargılanmak üzere Manastır'a sevk edildiler. Bunlar daha sonra yapılan yargılamada gerekli cezaları da alacaklardı[48].

Kruşevo olayları sırasında şehirle birlikte civardaki köylerde de yangın çıkmıştı. Bu yangınlar sırasında Selçe-i Baid köyünün tamamı yandı. Yaklaşık 40 ev, 40 ahır ve 1 değirmen ise kullanılamaz hâle geldi. Bu köydeki halk için şimdilik çadır temin edilirken zararlarının karşılanıp evlerinin tekrar inşa edilmesi için çalışmalara başlandı[49].

Makedon tarih yazımında Osmanlı ordusunun Kruşevo'yu ele geçirmesi çok farklı şekilde gösterilmektedir. Özellikle Türk ordusu ve başıbozuklarının yaptıkları işkence, yangın, hırsızlık, yıkım ve tecavüz vakaları öne sürülmeye çalışılmaktadır. Okullardaki ders kitaplarında detaylı olarak bahsedilen bu olaylardan başka mağdur halka yardım edilmediği, çoğu kişinin evsiz kaldığı, kadın ve çocukların sahipsiz bırakıldığı, masum insanların sebepsiz yere cezalandırıldıkları vs. ifade edilmektedir[50]. Burada yaşanan olaylar o dönemde hem Balkan ülkelerinde hem de Avrupa basınında büyük yankılar uyandırmış ve pek çok gazete bu olayları manşetlerine taşımıştır[51].

---

48 BOA, TFR. I. MN, nr. 1618, lef 2; nr. 1618 (9.09.1903).

49 BOA, TFR. I. MN, nr. 1621, lef 6 (10.09.1903).

50 Pandevski, **a.g.e.,** s. 450-451; Silyanov, **a.g.e.,** s. 416-417.; Makedon kaynakları olayları şu şekilde aktarmaktadır. Kruşevo'ya giren başıbozuklar ilk önce Sv. Nikola Kilisesini yaktılar. Daha sonra Kruşevo'nun en güzel evi olan Niçota ailesinin evini soyduktan sonra yaktılar. Tahovi ailesinin evini ise soyup yakmakla kalmayarak aile üyelerini de yakarak öldürdüler. Başıbozuklar her dükkânı yağmalayarak bombalarla patlattılar. Saklanan çete üyelerini ev ev dolaşarak aradılar. Masum halktan erkekleri dövdüler ve kadınlara tecavüz ettiler. Çocukları yollarda çaresiz kaldı. Yakalanan çoğu şüpheli Manastır'a hapse gönderildi. Daha sonra bazılarının normal halktan olduğu anlaşılınca serbest bırakıldılar. Bu dönemde şehirde kıtlık patlak verdi. Köpekler yerlerdeki cesetleri yemeye başladılar. Kruşevo'nun ele geçirilmesinden belli bir süre sonra Bahtiyar Paşa yollardaki cesetlerin toplanmasına izin verdi. Kıtlık sebebiyle halk, Paşadan yardım istedi. 21 Ağustosta Osmanlı ordusu şehirde tedbir amaçlı bırakılan birlikler dışında Manastır'a döndü. Bu süreçte 1500 ev soyuldu, 159 ev ve 210 dükkân yakıldı. 277 sivil ise boş yere zarar görerek öldürüldü, yakıldı veya tecavüze uğradı. Topuzovski, **Nikola...,** s. 160-182; Topuzovski, **Voyvodata...,** s. 146-147.

51 Daha fazla bilgi için bkz. Ahbab, Yakup, "Amerikan ve İngiliz Basınında İlinden İsyanı (1903)", **Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,** (2015 1/1), s. 119-151; Lape, **a.g.e.,** s. 289-296; Nikola Minov, "Prilog od Praşanyeto za Odglasot na İlindenskoto Vostaniye vo Stranskiot Peçat", **İstoriya,** C. LIV, Br. 1, Üsküp 2019, s. 37-43.

Kruşevo'da yaşananları daha iyi anlamak için olayların bizzat içerisinde yer alan Kruşevolu Nikola Petraşinka ve Anastas İlia'nın, Hüseyin Hilmi Paşa'ya yazdıkları mektubun okunması gerektiği kanaatindeyiz. Burada mektubun çevirisini size aktarmak istiyoruz.

"Kruşevo'da bulunan Ulah Birliği tarafından yazılmıştır.

2 Ağustos tarihinde 200'e yakın çeteci Kruşevo'ya girerek saldırılar düzenledi. Silah ve bombalar ile kışla, yönetim binası, evlere, hamamlara saldırdılar ve yaklaşık 23 Ulah dükkânını yaktılar. Bu dükkânların tekrardan kullanılması ve yapımı için 1500 Türk lirası gibi bir meblağ gereklidir.

İsyancılar 6 Ulah ve 25 Müslümanı dövdüler. Bunlardan ikisi kadın ve ikisi çocuktu. Bu 25 kişiden 10 tanesi vahşi şekilde işkence gördü. Biri satırla kesildi, diğerinin vücudu parçalara ayrıldı. Bu parçaları kendi ellerine verdiler. Bundan başka 24 saat içinde insanlardan zorla para topladılar. Yönetim binasında bulunan bütün paraları çaldılar. Onların burada bulundukları zamanda yaptıkları zulmü anlatmaya başlarsak yer kalmaz. Ama az da olsa Kruşevo'nun neler yaşadığını neler çektiğini anlayabilirsiniz. Bizler, yine bağışlar ve yardımlar toplayarak ayakta kalmaya çalışacağız. Bizler, Osmanlı Devleti'nin adaletine güveniyoruz, bizler sizin tarafınızdayız. Bulgarlarla ve isyanla hiçbir bağlantımız yoktur.

Osmanlı Kruşevo'ya gelince sadece Pitu Guli savaştı. Pitu Guli Ulahtı fakat o da çatışma sırasında öldü. Diğerleri ise hepsi şehirden kaçtı. Halk korkudan ormana çekildi. Fakat bu kargaşa içinde disiplinsiz askerler de bizlere kötü davrandı. Evlerimize girip eşyalarımızı çaldı. Maalesef Osmanlı askeri bu başıbozukları kontrol edemedi. Ama ondan sonra onları yakaladı ve gereken cezayı verdi. Çalınan mallarımızı bize iade etti. Kontrol Osmanlı askerinin eline geçti ve şehirde sorun kalmadı. Biz Osmanlı adaletine güveniyoruz suçlular gereken cezayı çekeceklerdir. Ulah Birliği Kruşevo'da Osmanlı'yı destekliyor ve güveniyor. Sultan Abdülhamit Han ve Hüseyin Hilmi Paşa'ya saygılar ve sevgilerle[52]".

Kruşevo olayları sırasında Rumlara ait dükkânlar da zarar gördüğü için bu dönemde Yunanistan ile olan ilişkileri de gözden geçirmek gerekir. İsyanın devam ettiği tarihlerde Atina'da bulunan "Makedonya Birliği" örgütü Osmanlı Devleti'nin Atina'daki büyükelçiliğine yazı yollayarak Bulgarların Rumeli'de gerçekleştirdiği çetecilik faaliyetlerini kınamıştır. Mektupta özetle şunlar belirtilmekteydi:

---

[52] BOA, TFR. I. MN, nr. 2113 (14.10.1903).

"...Üç Rumeli vilayetinde maalesef istenmeyen olaylar gerçekleşmektedir. Bulgar çeteleri her gün akıl almaz saldırılar ve zalimane hareketlerle halkı tehdit etmektedir. Biz, Makedonya topluluğu olarak Bulgarların yaptığı bu saldırıları kınıyoruz. Osmanlı Devleti'nin aldığı tedbirleri ve çabasını doğru buluyor ve destekliyoruz. Rumeli'de yaşayan Rum halkın da sakin olmasını öneriyoruz. Osmanlı askerinin ulaşamadığı bölgelerde mesela vadiler, çiftlikler gibi bölgelerde halk silahlanmalı ve muhtarları aracılığıyla kendini korumalıdır. Böyle olursa Bulgar çeteciler de bu çiftliklere saldırmaktan vazgeçebilir. Köyler savunmasız durumda olduğundan çetelerin ilk hedefi haline gelir. Onlar da silahlanıp kendilerini koruyabilirler. Bulgarların yaptığı saldırılar 20.y.y utancıdır. Onları destekleyen gazeteciler ve basın da Avrupa için utançtır. Umarız Osmanlı hükümeti bu tavsiyelerimizi görür ve bu durum sona erer...[53]*"*

Genel olarak topluluk, Rumeli'deki Rumlara Osmanlı ordusuna destek vermesi çağrısında bulunuyordu. Ayrıca yapılan yanlış haberleri kınayarak gereken cezaların verilmesini de istemekteydi.

29 Ağustos tarihinde Atina'da Bulgar saldırılarını protesto etmek amacıyla Rumeli kökenli yaklaşık 100 Rum'un katıldığı bir protesto düzenlendi. Burada yapılan konuşmalar yazıya aktarılarak hem Avrupa Devletleri'nin hem de Osmanlı Devleti'nin elçilerine gönderildi. Konuşmayı yapan Tomas ve Lazaros isimli iki genç Bulgarların gerçekleştirdiği isyanı ve saldırıları kınamıştır. Bu gösteriye yukarıda adı geçen "Makedonya Birliği" destek vermemiştir. Genel olarak konuşma metnine bakıldığı zaman şunlar görülmektedir:

"...Atina ve Pirin'de yaşayan, Rumeli kökenli Rumlar, Bulgarların yaptığı isyanı ve saldırıları üzüntüyle izlemektedir. Bulgarlar üç Rumeli vilayetinde yani Rumların da etnik toprağı olan bu vilayetlerde sanki kendilerinin toprağıymış gibi davranışlar düzenliyor ve bölgenin etnik yapısını değiştirmeye çalışıyorlar Biz bu davranışlarının farkındayız. Bulgarlar bu bölgeyi kendi devletlerine katmak için uğraşıyor ve anarşist hareketler yaparak silah, bomba ve dinamitlerle halkın evlerini yok ediyorlar. Bizler bu durumun farkında olarak, Bulgaristan'dan gelen çeteleri görüyor ve yapmakta oldukları provokasyonları kınıyoruz ve karşı olduğumuzu dile getiriyoruz. Bulgarları protesto ediyoruz çünkü bu provokasyonlarla ve yalan haberlerle Avrupa'yı etkilemeye çalışıyorlar. Protesto ediyoruz çünkü insanları birbirine düşürdüler, halkı evsiz bıraktılar, zulmettiler. Eğer halk silahlı olsaydı Bulgarlar bu kadar

---

[53] BOA, Y. A. HUS., nr. 454/133, lef 3 (23.08.1903).; Belgede imzası bulunan kişiler Dr. İtan J. Mandirben (katip) ile Dr. Teotaris Ş. Yorbanis (başkan) idi. Stoyanovski, Donev, **a.g.e.,** s. 54-55.

başarılı olmazdı. Halk savunmasız bırakıldı.. Buna son verilmeli ve halk silahlanmalıdır, kendisini savunmalıdır…[54]”

Yazıdan da anlaşılacağı üzere bölge halkı Bulgarlara karşı silahlanmaya davet edilmektedir. Rum Patrikhanesi de Bab-ı Ali'ye yazı yazarak isyanı ve bu süreçte yaşanan olayları kınamıştır. Patrikhane tarafından gönderilen mektupta özetle şöyle yazıyordu:

"…*Birkaç aydır yaşanan olumsuzluklar maalesef devam etmekte. Özellikle Manastır Vilayetinde yaşanan olayları, hüzünle ve acıyla hissediyoruz. Rum halkı ve patrikhane, bölgede Rumlar ve diğer halkların başına gelen saldırıları, hırsızlıkları ve kötü muamele için çok üzgündür. Biz patrikhane ve halk olarak sultanın adaletine ve iyilik severliğine, affına ve güvenine inanıyoruz. Bu güzel duygular ve adaletle kötülüklerin yok olacağına inanıyoruz. Bu tiranlığı yapanlar elbet cezalandırılacaktır. Suçsuz ve itaatkâr insanlara yapılan yanlışlar cezalandırılmalıdır, en büyük isteğimiz budur…[55]”.*

Yunanistan Başbakanı Dimitrios Rolis, henüz isyanın başladığı sıralarda Atina'da bulunan Osmanlı elçisi ile bir görüşme gerçekleştirdi. Bu görüşmede bakan özetle,*"…Her yıl olduğu gibi donanmamız manevralara çıkacaktır fakat Türk gemilerine asla dokunmayacaktır…. Bizler size karşı değil, aksine yanınızdayız. Bize ve bizim politikamıza güvenin, şimdi beraber olma vaktidir. Bulgarların davranışlarına da beraber cevap verebiliriz. Onları cezalandırabiliriz. Hızlı hareket etmeliyiz çünkü zaman daralmaktadır. Bizler halkımızın o çetelere katılmasını engellemeliyiz, sizler de onları korumalısınız…"* şeklindeki sözleriyle Osmanlı Devleti'ne olan desteklerini iletti[56]. Bakan ayrıca Yunanistan'ın Manastır Vilayetinde yaşayan halka din, dil, ırk ayrımı yapılmaksızın para yardımında bulunacağını da belirtmiştir. Bundan başka taraflar arasında Kruşevo'da yanan Rum dükkânları için yardım konusunda anlaşma yapılmış fakat miktar konusu belirtilmemiştir[57].

---

[54] BOA, Y. A. HUS., nr., 454/113, lef 3 (29.08.1903); Dalibor Yovanovski, "Grçki Reaktsii za İlindenskoto Vostaniye" **Godişen Zbornik,** Üsküp, Kiril i Metodiy, s. 76.
[55] BOA, Y. A. HUS., nr., 456/27, lef 2 (4.09.1903).
[56] BOA, Y. A. HUS., nr., 454/88, lef 3 (16.08.1903); Yovanovski, **a.g.m.,** s. 72.
[57] BOA, Y. A. HUS., nr, 455/20, lef 2 (23.08.1903). Başbakanlık Osmanlı Arşivi açıklamasında belgenin Kırçova'daki duruma dair bir özet olduğu belirtilse de aslında kast edilen yer Kruşevo'dur. Nitekim bazı belgelerde Kruşevo yerine Kırçova yazıldığı bilinmektedir.

Bakan Rolis, Osmanlı elçisiyle daha sonra gerçekleştirdiği bir görüşme sırasında Kruşevo'da yaşanan olaylardan dolayı şaşkınlığını dile getirmiştir. Bahtiyar Paşa gibi tecrübeli bir komutanın orduda disiplini sağlayamamasına hayret ettiğini belirten bakan, savaştan sonra her ne kadar mecidiye nişanı ile ödüllendirilmesine rağmen olaylardan paşanın sorumlu olduğunu savunmuştur. Kruşevo'daki Rum halkın Osmanlı ordusuna karşı gelmediği ve isyana katılmadığının altını çizen Bakan Rolis, Bahtiyar Paşa'nın başarısızlığından ötürü bu insanların dükkânlarının yakılması ve eşyalarının çalınmasından duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir. Bakan devamında adaletin sağlanmaması hâlinde söz konusu olayların iki devleti karşı karşıya getirebileceğini belirterek elçiye ikazda bulunmuştur[58].

4.2. Osmanlı Ordusunun Mevcudu ve İsyan Sırasındaki Tutumu

Osmanlı Devleti isyan başlar başlamaz hemen seferberlik kararı aldı. İsyanın çıktığı bölgelerde bulunan kuvvetler hemen askeri düzen almaya başlarken buna ek olarak civar bölgelerden Manastır, Kosova ve Selanik Vilayetlerine asker takviyesi yapıldı. Bahtiyar Paşa bir liva ile Kosova'dan yola çıkarak Manastır'a hareket etti. Manastır, Serfice ve Görice Sancaklarında bulunan 8 taburun yanında 8 redif taburu da silah altına alındı. Ferizoviç'ten 2 tabur Manastır'a doğru yola çıktı. Starova ve Elbasan'dan Ohri'ye takviye gönderilirken Ohri'deki redif taburu da silah altına alındı. 2 tabur kuvvet Selanik Vilayetinden Manastır Vilayetine yardıma giderken Prizren'den Gostivar'a da bir tabur yollandı. Böylece kısa zaman içinde yaklaşık 80,000 kişilik ordu toplandı[59].

---

[58] BOA, Y. A. HUS., nr. 458/33, lef 3 (19.09.1903).
[59] BOA, TFR. I. MN, nr. 1340, lef 3 (3.08.1903); nr. 1351, lef 1-3 (4.08.1903); nr. 1368, lef 3 (4.08.1903); 1358 (4.08.1903); 1362/2 (6.08.1903).; Makedon kaynaklarına göre Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki üç vilayette toplam 167.300 piyade, 3.700 süvari ve 444 topçusu vardı. Manastır Vilayetinin üç farklı noktasında 67 batalyon konuşlanmıştır. İsyanın bastırılması için Smilevo ve Gavato'da 12.000, Kruşevo'da ise 10.000 asker gönderildi. Kruşevo'nun tüm stratejik noktaları tutuldu. Daha sonra Kırçova ve Manastır yollarını kontrol etmek amacıyla 4.000 ile 5.000 arasında asker görevlendirildi. Gelen takviyeler ile birlikte yaklaşık 20.000 asker Kruşevo'nun geri alınması için mücadele etti. Buna karşı ise isyancıların şehirdeki sayısı ise sadece 1.200 idi. Şehri savunmaya çalıştılar ancak Osmanlı ordusunun doğu ve kuzey yönünden girmesini engelleyemediler. Demirhisar

Osmanlı Devleti'nin isyanı bastırmak için uyguladığı plan ve stratejiyi şu şekilde açıklamak mümkündür: İlk olarak halkın isyana katılımının engellenmesi amaçlanmıştır. Bunun için de isyancıların ortaya attığı fikirlerin yayılmasını önlemek amacıyla örgüt üyelerinin toplanmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. İsyancıların saklandığı yerler tespit edilerek etkisiz hale getirilmişlerdir. Bunun sebebi kaçan çetelerin tekrar örgütlenerek farklı bir bölgeden Osmanlı kuvvetlerine saldırmasıydı. İkinci bir strateji de örgüte katılarak isyan eden halkın evlerine geri dönmesini sağlamaktı. Yakalanan çetecilerin silahlarına el konularak mahkemeye çıkartılacaktı. Her askeri birliğe, bir komisyon eşlik edecekti. Kurulan komisyonlar Osmanlı memur ve polislerinden oluşmakla birlikte yerel halktan iki Müslüman ve bir Hıristiyan da bunlara dâhildi. Bu komisyonlar askerle birlikte operasyonlara katılacak ve yakalananları soruşturacaktı. Bu komisyonların duruma göre ceza verme yetkileri de vardı[60].

Bulgarların başlattığı isyan Hristiyan olan Ulah ve Rumların arada kalmasına sebep oldu. Çoğu Bulgar çetesi Ulah ve Rum köylerine saldırarak onlara zarar verdi. Bu süreç içinde Ulah ve Rumların çoğu isyana destek vermediler. Bu sebeple Osmanlı Devleti, Ulah ve Rumlardan oluşan iki tabur kurmayı düşündü. Nitekim böylesi bir hareket hem onların hükümet ile hem de Romanya ve Yunanistan'ın Osmanlı Devleti ile ilişkilerini olumlu yönde etkileyebilirdi. Bu askerler titizlikle seçilecek, Osmanlı topraklarında yaşayan ve Osmanlı okullarında okuyan kişilerden oluşacaktı. Komutanlarının Rum ve Ulah olmasında bir sıkıntı olmamakla birlikte Osmanlı askeri eğitiminden geçmesi gerekiyordu. Bu girişim istenen sonucu verirse ileride Osmanlı ordusu içerisinde görev almaya devam edebilirlerdi. Oluşturulacak olan bu taburların hem orduya destek vermesi hem de Rum ve Ulah köylerine saldırılara karşı kullanılması düşünülmekle birlikte bu fikir hayata geçirilemedi[61].

---

bölgesinde 20.000 ile 30.000 arasında asker mücadele etti. Buna karşılık bölgede 1.000 çeteci vardı. Kesriye'de yaklaşık 6.000 Osmanlı askeri savaşa katıldı. Bunlara daha sonra 15.000 asker takviye olarak gönderildi. Polyanski, **İlindenskoto...,** s. 38-39; Silyanov, **a.g.e.,** s. 406-407; Apostoloski, **a.g.m.,** s. 107.

[60] BOA, Y. A. HUS., nr. 455/22, lef 2 (26.08.1903); Asker ve yetki planı Rumeli Müfettişliği tarafından gönderildi.

[61] BOA, Y. A. HUS., nr. 454/36 (14.08.1903).

İsyan sırasında bu kadar fazla asker toplanması bir takım disiplinsiz hareketleri de beraberinde getirdi. Bu süreçteki en büyük sorun başıbozuk askerlerin kötü davranışları oldu. Nitekim Ohri ve Debre arasındaki başıbozukların sebep olduğu problemlerden yukarıda bahsetmiştik. Aynı durum Kruşevo olayları sırasında da kendisini gösterdi. Osmanlı ordusu her ne kadar isyanın başlamasından itibaren başıbozukların kesinlikle çatışmaya katılmaması emrini verse de bu gruplar tam olarak kontrol altına alınamamıştır[62].

Askerlerin disiplinsiz davranışlarına dair şöyle bir örnek daha vermek mümkündür: İsyan başladığı sırada Kosova Vilayetinden Manastır'a askeri takviye yollanmıştı. Bu amaçla Kalkandelen'de konuşlanan iki taburdan bir kısmı daha sonra Köprülü'ye sevk edildi. Fakat bu askerler hem Kalkandelen'de hem de Köprülü'de bulundukları sırada çok kötü davranışlarda bulundular. Sürekli silah kullanarak halkı korkutan askerlerin bu disiplinsiz hareketleri pek çok şikâyete sebep oldu. Hatta bu askerlerden bazıları sınırı aşarak Avusturyalı bir adamın evine ateş açtılar. Bu adam olayı Avusturya Konsolosluğuna taşıyarak şikâyetçi oldu. Durumdan haberdar olan Hüseyin Hilmi Paşa hemen valiliğe yazı yazarak olaya karışanların derhal cezalandırılmasını istedi. Bunun yanında bütün vilayetlere yazı yollayarak disiplinsiz şekilde hareket eden ve halka kötü davranan askerlerin cezalandırılmasını emretti[63].

Bir diğer husus da Arnavut askerlerin sergilediği disiplinsizliklerdi. Arnavut askerler arasında da halka karşı kötü muamele gösteren ve hırsızlık gibi olaylara karışanlar oldu. Bu yüzden Ohri'deki Arnavut taburu Anadolu'dan gelen birliklerle değiştirildi[64].

İsyancılara karşı yürütülen operasyonların daha hızlı ve nokta atışlı olmasını sağlamak amacıyla casusluk faaliyetleri yoğunlaştırıldı. Çetelerin faaliyet gösterdikleri ve saklandıkları yerleri bilen kişilerin Osmanlı ordusuna ihbarda bulunması istendi[65]. Bir Bulgar casusundan alınan bilgiye göre Bulgar çeteler kadınları taciz ediyor, kiliselere zarar veriyor ve halka kötü davranışlar sergiliyordu. Daha sonra

---

[62] BOA, TFR. I. MN, nr. 1368, lef 3 (4.08.1903)
[63] BOA, Y. A. HUS., nr. 455/62, lef 2 (25.08.1903).
[64] BOA, TFR. I. MN, nr. 1539 (2.09.1903).
[65] BOA, TFR. I. MN, nr. 1640 (12.09.1903).

bu yaptıklarını Osmanlı ordusu yapmış gibi göstermeye çalışıyorlardı. Bu şekilde hareket etmelerindeki amaç Avrupa kamuoyunun dikkatini çekmek ve Osmanlı Devleti'ni reform yapmak zorunda bırakmaktı[66].

Manastır'da yaşayan Bulgarların silahlandıkları haberinin alınması üzerine Bulgar mahallelerindeki evlerde arama yapılması amacıyla bir komisyon kuruldu. Halka karşı hiçbir zorbalığın yapılmadığı bu çalışmalar sırasında 500 evde arama yapıldı ve toplamda 14 çeşit revolver ile 10 parça eski tip silah bulundu[67].

İsyan boyunca Osmanlı Devleti'nin üzerinde en çok durduğu husus Müslüman ve Hristiyan halk arasındaki ilişkilerin sakin ve barışçıl şekilde devam etmesini sağlamaktı. Herhangi bir kargaşa ve provokasyonun önüne geçmek ve bu tip olayları engellemek için yetkililere gereken tedbirlerin alınması yönünde emirler verildi[68].

Üç vilayete yapılan baskınlar ve gerçekleştirilen bombalı saldırılar sonucunda hasar gören her bina, istasyon, telefon ve telgraf hattı en kısa sürede tamir edildi. Bölgeler arasında irtibat sağlanması çok önemli bir olduğundan hasar gören her hat hemen onarıldı[69].

Bu dönemde meydana gelen önemli bir olay oldu. Rusya'nın Manastır Konsolosu Aleksandar Rostovski, 8 Ağustos saat iki sularında polis istasyonuna gittiği sırada kendisini gerektiği gibi selamlamadığı için aşağıladığı ve cezalandıracağı söylediği bir jandarma tarafından öldürüldü. Bu olaydan sonra Hüseyin Hilmi Paşa Rus elçisi Zinoyev'e taziyelerini sunmaya gitse de ikinci kez bir konsolosun öldürülmesi sebebiyle oldukça kötü karşılandı. Bu tip olayların iki taraf arasındaki ilişkileri kötü etkilediğini belirten elçi jandarmayı suçlayarak olayın detaylı şekilde araştırılmasını ve suçluların cezalandırılmasını istedi. Bu olay Osmanlı Devleti'ni tedirgin etti. Çünkü kısa bir zaman önce Mitroviçe'de de Rus konsolosu öldürülmüştü ve bu yeni olay aradaki ilişkileri iyice bozarak Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş açmasına sebep olabilirdi. Böylesi bir ortamda Bulgaristan da bu durumdan istifade

[66] BOA, Y. A. HUS., nr. 458/99, lef 2 (2.10.1903).
[67] BOA, Y. A. HUS., nr. 455/143, lef 2 (30.08.1903).
[68] BOA, TFR. I. MN, nr., 1368, lef 3 (4.08.1903).
[69] BOA, Y. A. HUS., nr., 453/89 , lef 2 (3.08.1903).

ederek isyanın daha da büyümesi için çeteleri kışkırtabilirdi[70]. Bu sebeple olaydan hemen sonra soruşturma yapılmış; jandarma ağası, jandarmanın dâhil olduğu tabur ağası ve taburun yönetiminden sorumlu albayın en kısa zamanda mahkemeye çıkartılarak cezalandırılması emredildi[71]. Mahkeme sonucunda konsolosu öldüren Halim isimli jandarma idam cezası aldı. Olay sırasında yanında bulunan Abbas isimli jandarma da aynı şekilde cezalandırıldı. Etrafta bulunan diğer jandarma ve memurlara da birtakım cezalar verildi[72]. Ayrıca Manastır Valisi Ali Rıza[73] da suçlu bulunarak Tripoli'ye sürüldü. Konsolosun ailesine de 400,000 frank tazminat ödendi[74]. Rusya bu olayı kendi lehine kullanmak için Osmanlı Devleti'ne sürekli yeni isteklerde bulundu. Cezaları yetersiz ve az bularak diğer kişilerin de cezalandırılması amacıyla bir belge hazırlayarak Osmanlı hükümetine gönderdi. Hükümet de bu konuda gerekli önlemlerin alınacağı ve cezaların verileceğini belirtti[75].

4.3. İlinden İsyanı Sürecinde Bulgaristan Hükümeti'nin Tutumu

İlinden isyanı, şüphesiz Bulgaristan Prensliği tarafından öngörülen ve gerçekleşmesi beklenen bir isyandı. Bulgaristan her ne kadar Osmanlı Devleti'ne bağlı bir Prenslik olsa da sürekli olarak Vilayat-i Selase'deki karışıklıkları destekliyordu. Yukarıdaki bölümlerde de bahsettiğimiz üzere Bulgaristan, Osmanlı Devleti'nın üç

---

70 BOA, Y. A. HUS., nr. 453/153 (9.08.1903); Daha fazla bilgi için bkz. Hasip Saygılı, "1903 Makedonya'sında Reformlara Tepkiler: Manastır Rus Konsolosu Aleksandır Rostkovski'nin Katli", **Karadeniz Araştırmaları, Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi,** Güz 2013, S. 39, s. 69-94.

71 BOA, Y. A. HUS., nr. 454/43, lef 7 (12.08.1903).

72 BOA, Y. A. HUS., nr. 454/43, lef 5 (12.08.1903); nr. 454/99, lef 3 Dava Raporu; nr. 454/42, lef 2 (14.08.1903).

73 Ali Rıza Paşa 1860 yılında İstanbul'da doğdu. Askeri idadi ve Harbiye mezunudur. Çeşitli komisyonlarda görev ve Harbiye'de hocalık yaptı. 1895 yılında Miralay, 1901 yılında Ferik rütbesini aldı. 1903 yılında Manastır Valisi ve kumandanlığına tayin edildi. Aynı yıl İlinden İsyanı patlak verdiği zaman öldürülen Rus konsolos sebebiyle Trablusgarp'a sürüldü. 1905 yılında Yemen'de isyanı bastırmak üzere tekrar göreve döndü. II. Meşrutiyetin ilanından sonra II. Ordu Müfettişi, 1908 yılında ise Harbiye Nazırı oldu. 1919 yılında Sadrazam olması ile birlikte Kuva-yı Milliye ile görüşmeler ve anlaşmalar yaparak onları destekledi. 1932 yılında vefat etti. Cevdet Küçük, "Ali Rıza Paşa", **DİA**, C.2, İstanbul, 1989, s. 440-441.

74 BOA, Y. A. HUS., nr. 454/43, lef 6 (13.08.1903).

75 BOA, Y. A. HUS., nr. 454/54, lef 3 (15.08.1903). Rusya Devleti'nin sunduğu talimat metni.

Rumeli vilayetini kendi sınırları içine almak istiyordu. Bu nedenle de çetelerin faaliyetlerini destekleyerek onların gizli bir şekilde örgütlenmesine izin veriyordu. Fakat Bulgaristan'ın bu tutumu Osmanlı Devleti'ni olduğu kadar bölgedeki üstünlüğü diğer tarafa kaptırmak istemeyen Avrupa devletleri ile Rusya tarafından da hoş karşılanmıyordu. Mesela isyanın patlak vermesinin ardından Rus hükümeti, Bulgaristan Prensliği'ne ikazda bulunarak çetelere verdiği desteğe son vermesini ve sınırdaki güvenliği artırarak isyancıların sınırdan geçişlerinin engellemesi yönünde tedbirlerin alınmasını istedi. Prenslik ise isyan başladığı sırada çetelere destek vermediği şeklinde bir hava oluşturmaya çalışmıştır. Hatta Bulgaristan Başbakanı Raço Petrov, Rumeli Müfettişi Hilmi Paşa'yı uyararak konağına suikast düzenleneceğine dair bir istihbaratı ona ulaştırmıştır[76].

İsyan sırasında Osmanlı Devleti ve Bulgaristan arasındaki iletişim, Bulgaristan Komiserliği[77] aracılığıyla sağlanmaktaydı. İsyanın başlamasından hemen sonra Bulgaristan Komiseri Ali Ferruh, Bulgaristan Başbakanı ile bir görüşme gerçekleştirdi. Görüşmede sırasında başbakan isyandan haberdar olmadıklarını, sınırların iyi bir şekilde korunduğunu ve herhangi bir çetenin geçişinin söz konusu olmadığını belirterek bir kez daha isyanı desteklemediklerinin altını çizdi. Ayrıca isyanın büyümemesi için gereken tedbirlerin de alındığını belirten başbakanın sözleri, İçişleri Bakanı Dimitar Petkov tarafından desteklenmiştir[78].

Görüşmeden sonra Bulgaristan Başbakanı, Bulgaristan Komiserliği aracılığıyla Osmanlı hükümetine bir telgraf yolladı ve genel olarak isyan sırasında gerçekleşen olaylardan duyduğu üzüntüyü dile getirdi. Ayrıca isyanın daha fazla yayılmamasını ümit eden ve Osmanlı ordusunun kısa süre içerisinde tekrardan asayişi sağlayacağına emin olduğunu belirten başbakan, Bulgaristan'dan Vilayat-i Selase'ye kaçak yollardan geçen çeteler konusunda ise sınırdaki ihtiyat zabıtalarını suçluyordu[79].

---

[76] BOA, Y. A. HUS., nr. 453/125, lef 2 (6.08.1903); Adanır, **a.g.e.,** s. 177; Aslanova Saylak, **a.g.m.,** s. 114,120.
[77] Bulgaristan Komiserliği hakkında ayrıca bkz. Mahir Aydın, "Bulgaristan Komiserliği", **Türk Tarihi Belgeleri Dergisi**, C. XVII, Ankara, S. 21, TTK, 1997, s. 71- 161.
[78] BOA, Y. A. HUS., nr. 453/126, lef 2 (6.08.1903).
[79] BOA, Y. A. HUS., nr. 453/151, lef 2 (8.08.1903).

Fakat Bulgaristan Başbakanının bu tutumunun aleyhinde bazı gelişmeler de söz konusuydu. Örneğin 14 Ağustos 1903 tarihli bir belgeye göre İstanbul'da bulunan Avusturya elçisi Heinrich von Calice, Padişahı ziyareti sırasında 4000 isyancının Köstendil'de toplanarak Osmanlı topraklarına geçme hazırlığı içerisinde olduğunu ve Bulgaristan Başbakanı'nın da bundan haberdar olduğunu söyledi. Yine aynı sıralarda İngiliz elçisi O'Konor'da Bulgaristan'ın Selanik Vilayetine saldırı gerçekleştireceğini belirterek gerekli önlemlerin alınması konusunda Padişahı uyardı[80].

Dışarıdan gelen baskıların artması üzerine Bulgar hükümeti bir toplantı gerçekleştirerek sınırdaki güvenlik meselesini ele aldı. Bu kapsamda çetelerin Osmanlı topraklarına geçişini engellemek için sınırdaki birlikleri artırma kararı alan hükümet, ayrıca Radomir ve Breznik sınır kapılarına da ek kuvvetler yerleştirdi. Bu oturumdan sonra Adalet Bakanı Nikola Genadiev toplantıda alınan kararları Bulgaristan Komiserliği'ne ileterek bu konuda onları bilgilendirdi[81].

Aslında bu isyan sebebiyle Bulgaristan hükümeti kendi halkı ile dış güçler arasında kaldı. Nitekim isyanı desteklemeyen Avrupa Devletleri ve özellikle de Rusya, Bulgaristan'ın çetelere destek vermemesi çağrısında bulunurken Vilayat-i Selase'nin ilhakını isteyen Bulgar halkı ise isyanı destekleyerek orada yaşayan Bulgarlara yardım edilmesini savunuyordu. Muhalefet de bu süreçte isyana tam destek vermediğini düşündüğü hükümeti bu tavrından ötürü eleştirerek sert tepki göstermekteydi[82].

Bulgaristan Prensliği her ne kadar isyana destek vermediklerini her seferinde vurgulasa da Osmanlı hükümeti onların isyana destek verdiğine yönelik pek çok istihbarat oluyordu. Örneğin 50'ye yakın Rus gönüllünün Bulgaristan'a gelerek Bulgar komutanlara yardım ettiği ve Bulgar ordusunu güçlendirmeğe çalıştıkları haberi alındı. İşin aslını sorgulayan Osmanlı hükümeti bu konuda açıklama yapması için Bulgar

---

80 BOA, Y. A. HUS., nr. 454/31 (14.08.1903).

81 BOA, Y. A. HUS., nr, 455/100, lef 2 (28.08.1903).

82 Veselin Traykov, "Otnoşenieto na Bılgarskoto Pravitelstvo i Obştestvenosta Kım İlindensko-Preobrajenskoto Vıstaniye", **Natsionalno Osloboditelno Dvijenie na Makedonskite i Trakiytsite Bulgari,** Tom II, Sofya, Makedonski Naucen İnstitut, 1995, s. 362, 370.

hükümetine bir yazı yollarken aynı zamanda rehin bulunan bir çeteciye de bu konu hakkında sorular sordu[83].

Atina'da bulunan Osmanlı Konsolosu Rıfat Paşa başkente yazı yollayarak Sofya'daki Bulgar hükümetinin ve Prensliğin desteğiyle çetelerin oluşturulduğunu hükümete bildirdi[84]. Bükreş'te bulunan elçilikten gelen haberlerde ise yaklaşık 100 Bulgar çetecinin sınırı geçmeye hazırlandığı ve Rumeli'deki diğer çetelerle birleşerek isyanı devam ettirmek istedikleri bildiriliyordu[85]. Bundan başka Bulgaristan Komiserliği, İvanov adında Bulgar bir doktor tarafından biyolojik silah kapsamında bir aşı geliştirildiği ve isyancıların bunu İstanbul, Atina, Selanik ve Berlin'de kullanmayı planladıkları yönünde bir istihbaratı hükümete ulaştırdı[86].

Eylül ayında gelen haberler çete oluşumlarının hâlâ devam ettiğini gösteriyordu. Bulgaristan Komiserliği'nden gelen bilgilere göre, Ağustos sonu gibi yaklaşık 3000-4000 isyancı Köstendil ve Dupnitsa arasında toplanarak çetecilik faaliyetlerine katılmak için Rumeli'ye geçmeye hazırlanıyorlardı. Bu haberi alan Osmanlı hükümeti hemen Prenslikle iletişime geçse de Prenslik bu iddiaları reddetti ve böyle bir teşebbüse izin vermeyeceklerini belirtti. Fakat buna rağmen söz konusu isyancılar sınırı geçmeyi başardığı gibi yaralananlar da tekrardan Bulgaristan'a dönüyordu. Bunun en büyük sebebi sınırdaki Bulgar halkın çetelere destek vermesi ve Bulgar polisi ile memurlarının da bu noktada kaçakları görmezden gelmesi idi[87].

Bulgaristan Komiserliği bölgede bir araştırma yaparak Manastır Vilayetine geçen çetelere ve isyana katılan halka yardım edenlerin listesini oluşturdu. Adı, soyadı ve yaşadıkları yerleri tespit edilen bu kişilerin yakalanarak cezalandırılması için harekete geçti[88].

Osmanlı hükümeti, 15 Eylül tarihinde Selanik, Manastır ve Kosova Valileri ile Rumeli Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa'ya haber yollayarak Sofya'dan Köstendil'e

---

[83] BOA, Y. A. HUS., nr, 456/22, lef 2 (31.08.1903).
[84] BOA, Y. A. HUS., nr, 456/45, lef 3 (4.09.1903).
[85] BOA, Y. A. HUS., nr. 456/46, lef 3 (4.09.1903).
[86] BOA, Y. A. HUS., nr, 457/37, lef 2 (12.09.1903).
[87] BOA, Y. A. HUS., nr. 456/59, lef 2 (2.09.1903).
[88] BOA, TFR. I. MN, nr. 1668 (14.09.1903).

giden ve sınırı geçmeye hazırlanan 15,000 kişilik bir isyancı grubun olduğu bilgisini ulaştırdı. Bu sayı abartılı olmakla birlikte her ihtimale karşı tedbirlerin alınması ve hazırlıklı olunması emredildi[89].

Eylül ayı ortalarında, bozguna uğratılan isyancılar sarsılmış bir şekilde Bulgaristan'a geri dönmeye ve yaralı olanlar da hastanede tedavi görmeye başladılar. Buna rağmen yine de Rumeli'ye geçmek için hazırlık yapan ve silah temin eden çeteler de vardı. Bundan başka General Tsonçev'in hazırladığı 180 çetecinin önce Razlık'a, sonra da kendilerine 60 kişinin daha katılacağı Palanka'ya geçmeye hazırlandığı bilgisi geldi. Varna'da ise Albay Yankov'un çetelere silah ve cephane gönderdiği haberi alındı. Osmanlı hükümeti bu hazırlıklara karşı Prensliğe sürekli olarak ikazlarda bulunsa da Prenslik her seferinde bu hazırlıklardan habersiz olduğunu belirterek oyalama yoluna gitti[90].

4.4. Af ile Reform Çağrıları ve Mürzteg Reformları

İsyanın başlamasıyla birlikte Osmanlı ordusunun aldığı tedbirler ve sürdürdüğü başarılı operasyonlar zaman içerisinde isyancıların da motivasyonunu düşürmüş, çoğunun geri çekilmesine sebep olmuştur. Çetelerin provokasyonuna aldanan halk da çaresiz kalarak terk ettikleri köylerine dönmek istemeye başladılar. Durumun farkında olan Osmanlı hükümeti isyanın bir an önce son bulması için halka teslim olma çağrısında bulunarak geri dönenlerin affedileceği çağrısı yaptı. Silahlarını teslim ederek af dileyenler bir daha isyana kalkışmayacakları sözü karşısında serbest bırakıldılar. Bunların dışında barış icerisinde yaşamaya devam eden ve isyana katılmayan Bulgarlar da vardı. Osmanlı hükümeti devlete sadık kalan Bulgarların provokasyonlara aldanmaması ve isyancılara katılmaması için gereken tedbirlerin alınması konusunda yerel makamlara ikazlarda bulundu[91].

[89] BOA, Y. A. HUS., nr. 457/63, lef 2 (15.09.1903).
[90] BOA, Y. A. HUS., nr. 457/101, lef 2 (15.09.1903).
[91] BOA, Y. A. HUS., nr. 455/42, lef 2 (27.08.1903).

Osmanlı hükümeti halk arasında ayrım yapmayarak isyana katılan Bulgarların lehinde dahi uygulamalarda bulundu. köylerini terk edenlerin geri dönüleceği düşünülerek bu kişilerin arkalarında bıraktıkları mal ve hayvanlarının korunması, hırsızlık olaylarının önüne geçilmesi için gerekli önlemleri aldı. Ayrıca Müslüman halkın sakin kalması istenerek taşkınlık yapmalarının önüne geçildi. Hükümet sakinleştirici ve barış yanlısı ifadeler kullanarak iki taraf arasındaki gerginliği azaltmaya çalıştı[92].

Sultan II. Abdülhamid vilayet yöneticilerine bir yazı yollayarak halkın sultanın emirlerine itaat etmesinin sağlanmasını istedi. Devletin halkın evlerine dönmesi çağrısından yukarıda bahsetmiştik. İsyanın bastırılması ile birlikte halk çağrıya uyarak geri dönmeye başlasa da bu kişilere çeteler tarafından geri dönmemelerine yönelik baskılar yapılmaktaydı. Sultan tarafından bu kişilerin tekrar evlerine dönmelerinin sağlanması amacıyla irade yazılmasına rağmen vilayetlerdeki yöneticiler bu emri tam olarak tatbik etmediler. Bu iradelerin köylere tam olarak ulaştırılmadığı ortaya çıkınca sorumlular uyarılarak daha hassas olmaları istendi. Halkın çoğunun geri dönmesine rağmen komşuları ve Osmanlı askerleri arasında onların bu hareketinden şüphe duyanlar da olmuştur. Bu sebeple dönen kişilerden bazıları tutuklanarak herhangi bir soruşturma yapmadan hapse atılmıştır. Bundan başka dağda kalanların yakalandıkları vakit sürgüne gönderileceği yönünde iddialar da ortada dolaşmaktaydı. Bu tip hareket ve söylemlerin yarattığı tehlike sebebiyle Sultanın af çağrısına karşı gelerek kararı çiğneyenlerin ve halka korku saçan yöneticilerin cezalandırılacağı ilan edildi. Son olarak Sultan tarafından vilayetteki yöneticilere tekrardan “Af dileyenleri affedin” emri yollandı[93].

İsyanın bastırılmasından sonra Osmanlı Devleti, Vilayat-i Selase’de reform çağrısında bulundu. Hükümet halkın mutluluğu ve refahının sağlanması amacıyla bölgede ıslahat yapmaya özen göstermiş ve gerekli uygulamaları yürürlüğe koymuştur. Fakat bazı çeteler halkı kışkırtarak ayaklandırmaya çalıştı ve barış içindeki insanlara da saldırılar düzenledi. Bu saldırıları affedilemez olarak niteleyen hükümet suçluların cezalandırılması için harekete geçerken bölgedeki reform çalışmalarına da

[92] BOA, TFR. I. MN, nr. 1368, lef 3 (8.08.1903).
[93] BOA, TFR. I. MN, nr. 1713 (17.09.1903).

hız verdi[94]. Reformların daha hızlı uygulanması amacıyla Osmanlı Devleti ve Avrupa Devletleri'nin belirleyeceği bir komisyon kurulması kararlaştırıldı. Her bölge için yerel halkın önde gelenlerinden oluşturulacak bu komisyonlar bir Müslüman, bir gayrimüslim, bir Bulgar, bir Ulah ve bir Sırp olmak üzere toplam 5 kişiden oluşacaktı. Bu komisyonlar bir nevi danışma kurulu gibi hareket edeceklerdi[95]. Komisyonların kurulması yetkisi Hüseyin Hilmi Paşa'ya verildi. Böylece bu komisyonlarla Osmanlı Devleti tarafından bölgedeki reformların hızlı bir şekilde uygulanacağı mesajı verilmeye çalışıldı[96].

Barış, refah ve huzurun sağlanması amacıyla Sultan tarafından Vilayat-i Selase'ye reformların nasıl uygulanacağı ile alakalı bir ilanname gönderildi. Buna göre Rumeli'deki yargı sistemi yeniden düzenlenecek, polis ve jandarmalar halkın güvenliği noktasında daha fazla çaba gösterecek, köylerdeki evler ve hayvanların korunması amacıyla köy bekçileri tahsis edilecekti. Eğitimin yaygınlaştırılması amacıyla daha fazla okul açılacaktı. Yol ve köprü yapımına daha fazla önem verilecek, böylece hem halk tarlalarına daha kolay erişecek hem de ticaretin daha kolay işlemesi sağlanacaktı. İleride bundan başka reformlar da yapılacaktı. Tüm bunlar için hükümet tarafından gereken finansal destek sağlandı Bu reformlar olumlu yönde olmakla birlikte gerçekleşmesi için tüm kesimlerin katkıda bulunması gerekiyordu. Fakat reformları desteklemeyen bazı gruplar söz konusuydu ki bunların başında da çeteler yer alıyordu. Bu sebeple ilannamede halk için tekrardan geri dönme ve af çağrısı yapıldı. İsyancıların yaptığı saldırıların Osmanlı ordusu tarafından durdurulacağı, yakalananların cezalandırılacağı, verilen zararın da tazmin edileceği belirtildi[97].

Tüm bu af çağrıları, kurulan komisyonlar ve reform hareketleri yine de Avrupa Devletleri'nin müdahale de bulunmasına engel olamadı. Bu da çetecilerin isyan ile birlikte Avrupa'nın dikkatini bölgeye çekme amacına ulaştıklarını göstermektedir. Bölgedeki durum Avrupa Devletleri ve Rusya nazarında endişe verici bir hâl almıştı. Bu sebeple Rusya Çarı II. Nikola ile Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz Josef

---

[94] BOA, Y. A. HUS., nr. 458/13, lef 11 (23.09.1903).
[95] BOA, Y. A. HUS., nr. 458/13, lef 2.
[96] BOA, Y. A. HUS., nr. 458/13, lef 3.
[97] BOA, Y. A. HUS., nr. 458/13, lef 5.

arasında 30 Eylül 1903 tarihinde Mürzsteg'de bir görüşme gerçekleştirildi. Taraflar arasında Rumeli'deki ıslahat süreciyle alakalı olarak Mürzsteg Reform Programı oluşturuldu ve ortaya konan program İngiltere, Fransa ve İtalya tarafından da uygun görüldü. Bu düzenlemeye göre yapılacak ıslahat programının uygulanmasını denetlemek amacıyla Avusturya-Macaristan ve Rusya tarafından gönderilecek danışmanlar Rumeli Müfettişliği ile birlikte hareket edeceklerdi. Osmanlı jandarma teşkilatı reforma tabi tutulacak, Avrupalı bir general tarafından yönetilecek ve komuta heyeti Avrupalı Devletler'in belirlediği subaylardan oluşacaktı. İsyan sırasında meydana gelen zararların tazmini noktasında Osmanlı Devleti'nin ekonomik ve mali olarak gereken kaynakları nasıl belirleyeceği de kararda yer alıyordu. Bundan başka programda yeni bir mülki teşkilatlanma, idari ve adli yapıda düzenleme, suçluların yargılanacağı mahkemelerin oluşturulması, zarar gören halkın bir yıl vergiden muaf tutulması gibi maddeler de yer alıyordu. Osmanlı Devleti hazırlanan reform programını başta kabul etmese de diğer Avrupalı Devletler'in de baskısı ile kasım ayında kabul etmek zorunda kaldı. Böylece 2 danışman ile 25 subay Vilayat-i Selase'ye gelerek göreve başladılar[98].

4.5. İsyan Sırasında Meydana Gelen Zararlar ve Halkın Durumu

İsyan sırasında meydana gelen saldırı, baskın ve çatışmalar sonucunda devlet binaları, pek çok ev, değirmen, çiftlik vs. zarar gördü. Manastır merkez ile Smilevo, Demirhisar, Prespa, Resne ve Kruşevo Nahiyelerinde zarar ve yıkımlardan yukarıda bahsetmiştik. Burada başka kazalardaki zararları inceleyeceğiz.

Osmanlı Hükümeti, Ohri Kazasında isyancıların yaktığı köy evleri ile ilgili bir rapor hazırlamıştır. Buna göre Debrece Nahiyesinde yer alan köylerin durumu

---

98 Stoyanovski, **İstoriya...,** s. 181; Hacısalihoğlu, **a.g.e.,** s. 109; Ali Dikici, "Osmanlı Makedonya'sında Kurulan İlk Uluslararası Polis Barış Koruma Misyonu: Mürzsteg Reform Programı", **Karadeniz Araştırmaları**, C. 6, S. 24, Kış 2010, s. 80-83; Kaya Bayraktar, "Makedonya Sorunu ve Avrupa Müdahalesi", **Bilig**, Bahar 2014, S. 69, s. 20; Pehlivan, **a.g.e.,** s. 168-169; Svetlana Statelova, Stoyço Bırnçarov, **İstoriya na Nova Bılgariya 1878-1944,** Tom III, Soyfa, Anubis, 1999, s. 178; Boyan Tırpeski, "İlindeskoto Vostaniye i Mirtstegskite Reformi", **İstoriya,** C. LIV, Br. 1, Üsküp 2019, s. 18-19.

şöyledir: Velmey köyünde 100, Ozdolen köyünde 28, Leşan köyünde 70, Suşan köyünde 5, Zlesti köyünde 70, Slatino köyünde 20, Belçişta köyünde 100, Brejan köyünde 70, Mramorets köyünde 50, Turye köyünde ise 47 ev yakılmıştır. Debre başıbozuk askerleri Vırbyan köyünde 57, Godivye köyünde 76, Laktinye köyünde 70, Rıbino köyünde 46, Karasu köyünde 30 evi yakmıştır. Bundan başka çatışmalar sırasında Botun köyünden 53, Velgoşti köyünden 170, Sirula köyünden 39, Taşmorişta köyünden 60 ve Plake köyünden de 20 ev zarar görmüştür. Yanan bazı çiftlikler Müslümanlara ait olmakla birlikte çoğu köy ve ev Hristiyan halka aitti. Çetelerin evleri yakmalarının iki nedeni vardı. İlki evleri yeniden tamir edecek olan Osmanlı Devleti'ni ekonomik olarak sıkıntıya sokmak, ikincisi ise bu evlerin Osmanlı ordusu tarafından yakıldığı intibahı oluşturarak Avrupa Devletleri'nin bölge hakkında reform çağrısında bulunmasını sağlamaktı. Bu evlerin çeteler tarafından yakıldığı belgelerden görülmektedir. Osmanlı ordusu girdikleri köylerde çoğu evin yanmış olduğunu tespit etmiştir. O dönemde evlerin genellikle samandan yapılması da hem kolayca yanmalarını hem de hızlıca etrafa yayılmalarına neden oluyordu. Çetelerin bu hareketine rağmen Osmanlı Devleti evleri yanan halkı mağdur etmedi. Geri dönen ve af dileyen halka 15 gün içerisinde kalacak yer tahsis edileceği güvencesi verildi[99]. Bir başka raporda ise isyana katılan, af dileyip dönen ve hâlâ geri dönmeyen köylerin adları da belirtilmekte idi[100].

Kırçova Kazasında bir jandarma kulesi, bir gözetim binası, iki ev ve iki han zarar gördü. Ayrıca Kırçova'nın diğer kazalarla iletişimini sağlayan telgraf hatları devrildi ve teller de kesildi. Pirlepe ve Debre Kazalarında telgraf tellerinden başka bir zarar tespit edilmedi. Görice Sancağının Vırbnik ve Labaniçe köyleri ise yakılırken pek çok çiftlik ise baskına uğradı. Bu çiftliklerin depolarında yer alan mahsuller isyancılar tarafından çalındı. Florina Kazasında ise bir gözetim binası, 3 kule ve yaklaşık 170 ev yanarak hasar gördü. Bunlardan başka 180 kuzu, 100 öküz ve 8 at çalındı. Baskınlar sırasında pek çok köprü, telgraf hatları ve demiryolu istasyonları bombalarla patlatılarak tahrip edildi[101].

---

[99] BOA, TFR. I. MN, nr. 1621, lef 2 (9.09.1903).
[100] BOA, TFR. I. MN, nr. 1814, lef 57 (17.09.1903).
[101] BOA, TFR. I. MN, nr. 1335, lef 6 (2.08.1903).

Kesriye Kazasında yapılan incelemeler sonucunda Mokreni köyünde 30, Zagoriçan köyünde 380, Buçişte köyünde, Çereşniçe köyünde 73, Jupaniçe köyünde 77, Osman Çiftlikte 15, Drenoveni köyünde 96, Blac köyünde 82, Vişen köyünde 157, Dımbeni köyünde 17, Smrdeş köyünde 223, Kladobori köyünde 33, Çernovişta köyünde 58, Pozdivişta köyünde 167, Jerven köyünde ise 82 evin isyancılar tarafından yakıldığı tespit edildi[102].

Makedon kaynaklarına göre Manastır Vilayetinde 198 Hristiyan köyden 33'ü tamamen yakıldı. 20 köydeki halka hırsızlık suretiyle zarar verildi. Toplamda 2424 ev yanarken 14.000 mağdur olarak evsiz kaldı. En çok zararı Prespa ve Resne Nahiyeleri yaşadı. Kesriye Kazasındaki 98 Hristiyan köyünden 18'i yakılması sonucunda 2750 ev zarar gördü, 15.650 kişi evsiz kaldı. Florina Kazasında 40 Hristiyan köyünden 12'si yakıldı, 902 ev zarar görürken 5.096 kişi evsiz kaldı. Ohri Kazasında 75 Hristiyan köyünden 32'si yakıldı, 2064 evin yanması sonucunda 13.144 kişi mağdur oldu. Kırçova'da 81 Hristiyan köyünden 10'u yanarken 506 ev zarar gördü ve 3620 kişi evsiz kaldı. Serez Sancağında 10 köyden 1090 evin yanmasıyla 5.772 kişi evsiz kaldı. Üsküp Sancağında ise 94 ev zarar gördü. Böylece toplamda Manastır, Selanik ve Kosova Vilayetlerinde 9.830 yanarken 57.955 kişi de evsiz kalmıştır[103].

Yine Makedon kaynaklarından görüldüğü üzere isyan 2 Ağustosta başlayıp ekim ayının başlarına kadar devam etti. Bu dönemde Manastır Kazasında 70 çatışma meydana gelirken 378 çeteci öldü. Kesriye Kazasında gerçekleşen 17 çatışmada 83 çeteci öldürüldü. Bundan başka Florina Kazasında 22 çatışmada 74, Ohri Kazasında 31 çatışmada 118, Kırçoca Kazasında 10 çatışmada 64 çeteci ölü ele geçirildi. Bu rakamlarla birlikte Manastır Vilayetinde toplamda 150 çatışmada 746 çetecinin öldürüldüğü görülmektedir. Diğer vilayetlerden Selanik'te 38 çatışmada 109 çeteci, Kosova'da ise 15 çatışmada 93 çeteci etkisiz hâle getirildi[104].

---

[102] BOA, TFR. I. MN, nr. 1832, lef 9 (8.09.1903)..

[103] Manol Pandevski, "Deynosta na VMRO za Vostapuvanye Nadvoreşni i Vnatreşno-Politiçki Vırski vo Tekot na İlindenskoto Vostaniye", **Kniga za İlinden,** İnstitut na Natsiyonalna İstoriya, Üsküp 1969, s. 182; Dimovski, **a.g.e.,** s. 126-127; Silyanov, **a.g.e.,** s. 458-463.

[104] Silyanov, **a.g.e.,** s. 447-448. Bu bilgiler Bulgar kaynağı "Memoarite'den" alınmıştır. Sayıların gerçekte çok daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir.; Mitrev, **a.g.m.,** s. 30.

Osmanlı kaynaklarına göre Manastır Kazasındaki çatışmalarda 277 isyancı öldürülürken 3'ü jandarma 21 asker hayatını kaybetti, 16 tanesi yaralandı. Ayrıca yerel halktan da 17 Müslüman ve 1 Rum isyancılar tarafından öldürüldü. Kırçova Kazasında 8 şehit, 17 yaralı veren Osmanlı ordusu diğer taraftan 100 isyancıyı etkisiz hâle getirdi. Müslüman halktan ise 8 kişi ölürken 17'si yaralandı. Debre Kazasında 32 isyancı öldürülürken bir Osmanlı askeri şehit oldu. Görice Kazasında 16 isyancı öldürülürken Osmanlı ordusundan yalnızca iki asker yaralandı. Florina Kazasında Osmanlı 88 isyancı öldürülürken 10 asker şehit oldu, 9 kişi yaralandı. İsyancılar halktan da 8 Müslüman ile 5 Yunanı öldürdüler. Ohri Kazasında 259 isyancı etkisiz hâlâ getirildi. Buna karşılık Osmanlı ordusunda 6 şehit, 5 yaralı vardı. Halktan ise 4'ü ölürken bir Müslüman yaralandı. Son olarak Kesriye Kazasında 396 isyancının öldürüldüğü çatışmalarda Osmanlı ordusunun kaybı 2 şehit, 7 yaralı oldu. Bundan başka halktan da 34 kişi isyancılar tarafından öldürüldü[105].

Örgütün ilan ettiği anayasaya göre Vilayat-i Selase'de yaşayan herkes din, dil, etnik fark gözetilmeksizin örgüte katılabilirdi. Bu sebeple isyana sadece Makedonlar ve Bulgarlar katılmamış; Yunan, Ulah, Yahudi, Arnavut ve hatta Türkler arasından da destek verenler olmuştur[106].

Makedon ve Bulgarlardan sonra isyana en çok destek veren üçüncü millet Ulahlar oldu. Nitekim örgütün kurulmasından itibaren onlara bağlı şekilde hareket eden Ulah çeteler de bulunmaktaydı. İsyan sırasında en etkili Ulah çete liderleri Kruşevo'da gördüğümüz Pitu Guli ve Mitre Pencari idi. Kesriye Kazasında meydana gelen çatışmalarda Ulah çetelerin de olduğu görülmektedir. Çetecilik faaliyetlerinden ayrı olarak yemek ve giysi tedariki yoluyla örgüte yardım eden Ulah aileler de bulunmaktaydı. Kesriye Kazasındaki Klisura ve Neveska'nın çeteler tarafından zapt edilmesinde Ulahların büyük etkisi vardı. Genellikle büyük kazalarda yaşayan Ulahların isyana katıldıkları görülmektedir[107].

---

105 BOA, TFR. I. MN, nr. 1335, lef 6 (2.08.1903).

106 Todor Simovski, "Za Uçestvoto na Narodnostite vo İlindenskoto Vostaniye", **Kniga za İlinden**, Üsküp, İstitut za Natsiyonalna İstoriya, 1969, s. 189-190.

107 Simovski, **a.g.m.,** s. 190-195. Yardım eden kişilerin isimleri ve aileleri makalede detaylı bir şekilde ele alınmaktadır.

Arnavutlar arasında da isyana destek verenler vardı. Arnavut beyleri özellikle silah tedariki konusunda örgüte fazlasıyla yardım ettiler. Kesriye ve Florina Kazalarında yaşayan bazı Arnavut beyler örgüt sempatizanları oldukları için maddi olarak da katkı sağladılar. Orduda yer alan bazı Arnavutlar ise çaldıkları silahları çetelere veriyorlardı. Bundan başka örgüte yardım eden Türk askerler de bulunuyordu. Bunlar örgüt lehine casusluk yaparak Osmanlı ordusunun baskın düzenleyeceği köyleri haber ederek çetelerin zamanında saklanmalarını sağlıyorlardı. Casusluk yapan memur ve askerleri motive eden en belirleyici etmen ise paraydı. Halkın içerisinden de örgüt üyesi olan Türkler vardı. Bunlar ekseriyetle çetelere silah ve yemek tedarikinde bulunuyorlardı. Arnavutlar ve Türkler örgüte destek verseler de aktif olarak isyanın içerisinde yer almadılar. Osmanlı Devleti sonraki süreçte yaptığı araştırmalar sonucunda bu kişileri tespit ederek cezalandırdı. Bunlar arasında bazı Pomaklar da yer alıyordu[108].

Rumlar arasında da az da olsa örgüte yardım edenler oldu. Florina ve Kesriye Kazalarında yaşayan Rum halk, bazı örgüt üyeleri için evlerini açarak bazıları için de çiftliklerini tahsis ederek barınma ve yemek ihtiyaçlarının karşılanmasında destek verdiler. Örgüte ekonomik yönden destekleyen Yahudiler de vardı. Kesriye ve Manastır'da yaşayan tüccar sınıfından bazı Yahudiler maddi-manevi her yönden örgüte yardımda bulunuyorlardı[109].

Bu isyanda Makedon sosyalistlerinin de rolü vardı. Yane Sandanski, Dimo Hacı Dimov, Dimitar Blagoev, Vasil Glavinov ve Spiro Gulapçev gibi isimler *"Farklı görüşlerimiz olabilir fakat amaçlarımız aynıdır. Bu yüzden İMDÖ'ye destek vermemiz yanlış değildir. Belki örgüt içinde farklı düşünceler ve yanlış davranışlar olabilir. Fakat bu amacımızı değiştirmez. Kendi çıkarlarımız ve farklı fikirlerle oluşan gruplaşmalar bizi kargaşaya götürür. Devrimci ilkeleri benimsemek ise bizi doğru yola çıkarır."* sözleri hem fikri hem de askeri olarak destekleri sundular. 1900 yılında bir konferans düzenleyen sosyalistler burada örgüte destek verilmesi yönünde karar aldı. Bu hareket Makedon halklarının ulusal ve sosyal kurtuluşu için önemli bir adımdı. Dimo Haci Dimov, Kruşevo'daki hükümet kurma girişimini Muhteşem Büyük

---

[108] Simonovski, **a.g.m**., s. 199-208 Polyanski, **İlindenskoto...,** s. 36-37.
[109] Simonovski**, a.g.m.,** s. 211- 213.

Kruşevo Federasyonu olarak adlandırarak ilk özgür Makedon devleti olarak nitelendirmiştir[110].

İsyandan sonra zor durumda kalan çok sayıda insan vardı. Bunlardan bazıları evleri yandığı için dışarıda kalırken bazıları da ya giyecek ya da yemek konusunda sıkıntı çekiyorlardı. Bu sebeple halkın bir kısmı devletin vaat ettiği sözlere güvenerek topraklarında kalmaya devam ederken belli bir kısmı ise çareyi göç etmekte buldu. Örgüt yönetimi, Ekim 1903'te aldığı bir karar ile isyancı grupların geri çekilmeleri ve dağılmalarını emretti. Çete liderleri ve önemli çeteciler de Vilayat-i Selase'den uzaklaşarak Bulgaristan'a kaçtı. Fakat örgüt isyana kalkışan Bulgar halkın Vilayat-i Selase'den ayrılmalarını istemiyordu. Onların topraklarında kalması örgütün çıkarları ve geleceği açısından oldukça önemliydi. Bulgaristan'a yapılacak büyük göç dalgası oradaki ekonomik duruma zarar verebilirdi. Buna karşın Ohri, Kesriye, Manastır ve Kırçova Kazalarındaki köylerde kıtlık ortaya çıktı. Aslında bu önceden beri devam eden bir sorun olmakla birlikte Selanik olaylarından sonra ticari, sanayi ve ziraat alanlarında baş gösteren problemler kıtlığı daha görünür hâle getirdi. Bunun yanında isyan sırasında yakalanan ve hapiste bulunan tutsakların beslenmesi sorunu da kendini göstermeye başladı[111].

Bu tür sebeplerden ötürü Vilayat-i Selase'de göç dalgası oluştu. İlk olarak köylerde yaşayan halk şehirlere akın etmeye başladı. Manastır hem güvenli olması hem de konsoloslukların burada bulunması sebebiyle en çok tercih edilen yer oldu. Kesriye, Florina ve Manastır köylerinde yaşayan halk bu şehre akın ederek her devletin konsolosluklarının önünde sıkıntılarını belirterek protestolara başladılar. Gösterilerin artması üzerine Hüseyin Hilmi Paşa dışarıdan gelenlerin köylerine geri gönderilmesi emri verdi. Manastır'da Makedon ve Yahudi vatandaşlar tarafından söz konusu kişilere yardım amacıyla "Manastır" adında bir yardım kuruluşu kuruldu. Bu kuruluş tarafından bir yurt tesis edilerek yaşlılar ve çocuklar buraya yerleştirildi. Ayrıca toplanan paralarla ihtiyacı olan kişilere yardım edildi. Halkın bir kısmı ise çareyi

---

[110] Polyanski, **İlindenskoto...,** s. 18-19; Danço Zafirovski, "Makedonskite Sotsiyalisti i İlindenskoto Vostaniye" **Kniga za İlinden**, Üsküp, İstitut Za Natsiyonalna İstoriya, 1969, s. 165-168.
[111] Manol Pandevski, "İlindenskite Begaltsi vo Bulgariya vo 1903-1904 Godina", **Kniga Za İlinden**, Üsküp, İstitut Za Natsiyonalna İstoriya, 1969, s. 215-217.

köyden şehre değil de başka topraklara göç etmekte buldu. Bu süreçte en çok Bulgaristan'a göç gerçekleşti. Sırbistan'a yapılan göçlerin merkezinde başkent Belgrad yer aldı. Slovenya ve Hırvatistan'a tercih edilen diğer ülkeler oldu. Gruplar halinde göç eden köylülerin bir kısmı orada bulunan akrabalarının yanına giderken bazıları ise kendi işlerini kurarak hayatını sürdürmeye çalıştı[112].

Bulgaristan'a yönelik ilk göç dalgasını başlatan köylüler Sofya, Köstendil ve Plovdiv bölgelerinde yerleştirildi. Bu kişilerin sayısı Sofya'da yaklaşık 2.500, Köstendil'de 2545 ve Plovdiv'de ise 2822 idi. Bu kişilerden başka Osmanlı sınırına yakın köylere yerleştirilenler de vardı. Bunların sınırdaki bölgelerde yerleştirilmelerinin sebebi eski düzenin yeniden sağlanması ile birlikte Vilayat-i Selase'deki evlerine geri dönecek olmalarıydı[113].

1903 yılı Kasım ayında Bulgaristan'a yönelik ikinci göç dalgası gerçekleşti. Bu kez 25.000 kişi Bulgaristan topraklarına girdi. Bu sayı Şubat 1904'te 30.000'e kadar ulaştı. Bulgaristan hükümeti bu kişilerin barınma, yemek, giysi ve diğer ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla bir göç komisyonu kurarak çalışmalara başladı. Gelenler arasında çok sayıda hasta ve yaralı da vardı. Sayının sürekli artması karşısında Bulgar hükümeti bir süre sonra ekonomik olarak zorluklara yaşamaya başladı. Bölgede bulunan yardım vakıfları göçmenlere yardım konusunda destek olmaya çalışırken yurt dışında bulunan yardım kuruluşları da maddi olarak yardımda bulundu[114].

Bulgaristan hükümeti gelen göç dalgalarıyla baş edemediği gibi göçmenler de içinde bulundukları koşullardan memnun değildi. Bu sebeple Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında görüşmeler başladı. Osmanlı Devleti, Bulgaristan'ın örgüte sağladığı her türlü destek ve yardımlara son vermesini, ayrıca çetelerin faaliyetlerini de engellemesini istedi. Bulgaristan ise Osmanlı Devleti'nden isyana katılanlara yönelik genel af ilan edilmesini istedi. Hükümetin af talebine uzun süre direnmesi sebebiyle müzakereler 9 ay boyunda devam etti ve taraflar ancak 8 Nisan 1904'te uzlaşmaya vardı. Buna göre Bulgaristan örgüt ve çetelerle ilgili kendisinden istenilenleri kabul etti. Osmanlı Hükümeti de af maddesini kabul etmekle birlikte

112 Pandevski, **"İlindenskite..."** s. 217-219.
113 **A.e.**, s. 221.
114 Manol Pandevski, **"İlindenskite…",** s. 222-224.

Selanik olaylarının sorumluları ile İlinden İsyanı sırasında demiryolları ve kamu binalarına yapılan saldırılardan sorumlu kişilerden bundan muaf olacaklardı. Ayrıca Osmanlı Devleti 1902'den sonra Bulgaristan'a göç eden tüm muhacirleri geri kabul ederek gereken her türlü yardımı yapacağını taahhüt etti. Bu anlaşmadan sonra Bulgaristan'a göç edenler Haziran ve Temmuz 1904'te tekrardan evlerine dönmeye başladılar. Buna karşılık az sayıda kişi ise geri dönmeyi reddederek Bulgaristan'da kaldı[115].

Makedon kaynaklarına göre Vilayat-i Selase'de baş gösteren İlinden İsyanı, Osmanlı Devleti kadar Avrupa ve Balkan Devletleri'ni de şaşkınlığa uğrattı. Hiç kimse isyanın bu kadar büyüyeceğini hatta bazı bölgelerde yeni bir düzen kurma girişimlerinin olacağını tahmin etmiyordu. Bir yandan da tüm dünya Makedonları kendi özgürlükleri için mücadele eden insanlar olarak tanıdı. İlinden İsyanı diplomatik girişimlerin aksine uluslararası toplumda gördüğü değerle daha sonra verilecek mücadeleler için sempati oluşmasının zeminini hazırladı. Avrupa ve Amerika ile bazı Yugoslav devletlerinde kurulan Makedon yanlısı dernekler bu girişimlere destek vererek Osmanlı Devleti'ni protesto ettiler[116].

İsyanın başarısız olmasının en önemli nedenlerinden biri hazırlıklar tamamlanmadan harekete geçilmesidir. Örgüt düzenlediği kongrelerde isyan planı hazırlayarak her bölgeyi teşvik etmeye çalışsa da çoğu bölge isyan edebilecek kapasitede değildi. İsyanı en çok teşvik edenler ise Vırhovistlerdi. Aslında onlar da halkı kendi çıkarları uğruna kullanmaktaydılar ve amaçları bu bölgeyi Ayastefanos Anlaşması ile kurulan Bulgaristan Devleti ile birleştirmekti. Fakat bunu gerçekleştirmek için yeterli cephaneden ve savaş taktiklerinden yoksundular. Bu noktada Boris Sarafov ve İvan Garvanov, halkı yanlarına çekmek amacıyla kongrelerde Bulgaristan ve Rusya'nın yardım edeceğini öne sürerek açıkça herkese yalan söylediler. Bunun dışında örgüt içinde çok fazla fikir ayrılığı vardı ve bu ayrılık daha isyanın başlayıp başlamayacağı kararı alınırken dahi kendisini göstermişti. İsyandan sonra örgüt üyeleri 1904 yılında düzenledikleri kongrede İlinden İsyanı'ndaki başarısızlığın sorumlularını aramaya koyuldu. Görüşmeler sonucunda

---

[115] **A.e.,** s. 226-230.
[116] Polyanski, **İlindenskoto Vostanie...,** s. 42-43.

Boris Sarafov, İvan Garvanov, Hristo Matov, Dr. Hristo Tatarçev başarısızlığın sorumluları olarak gösterildi. Bunun yanı sıra Vırhovist politikalarının da bu sonuçta büyük etkisi vardı[117].

Bir diğer önemli nokta ise tüm çete liderlerinin halkı isyana teşvik etmelerine rağmen onları yalnız bırakmalarıdır. Nitekim halk silahlarını alarak dağa çıkmış, her konuda isyanı desteklemişlerdi. Fakat Osmanlı ordusunun isyanı bastırması karşısında isyanın çekirdeğini teşkil eden çetelerin gizli yollardan Bulgaristan'a kaçmaları üzerine Hristiyan halk yüzüstü kaldı. Köylülerin bu aktif katılımına karşılık şehirde yaşayan halk ise isyana destek vermedi. Çete liderlerinin çoğu Osmanlı ordusunun başlattığı takibat üzerine Bulgaristan'a kaçtılar. Gyurçe Petrov, Pere Toşev, Dame Gruev, Hristo Uzunov gibi az sayıdaki ihtilalci ise kendi bölgelerinde kalarak faaliyetlerine devam ettiler[118].

[117] Dimovski, **a.g.e.,** s. 123-124; Mitrev, **a.g.m.,** s. 31; Zafirovski, **a.g.m.,** s. 46-47.
[118] Dimovski, **a.g.e.,** s. 123-124; Mitrev, **a.g.m.,** s. 31.

SONUÇ

19. yy. ikinci yarısında Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki hâkimiyetinin sarsılmaya başlamasından istifade eden bölgedeki etnik unsurlar devletin çöküş sürecini hızlandırmaya çalıştılar. 93 Harbinden sonra imzalanan Ayastefanos ve Berlin Anlaşmaları Balkanlardaki dengelerin değişmesine sebep oldu. Bu anlaşmaların sonucunda ortaya çıkan önemli gelişmelerden biri Osmanlı Devleti'ni uzun süre meşgul edecek olan Makedonya Sorunuydu. Buna ilaveten Balkanlarda yaşayan Hristiyan halkın sürekli olarak memnuniyetsizliğini dile getirerek reform talep ediyorlardı. Osmanlı Devleti her ne kadar halkın çağrılarına kulak verip yeni reformları yürürlüğe soksa da bu çabaları yeterli bulmayan bazı kesimler isyan hareketlerine başladılar. Özellikle Bulgaristan'ın desteğiyle Vilayat-i Selase'de çetecilik faaliyetleri hız kazandı.

Bu süreçte yurtdışında eğitim aldıktan sonra Vilayat-i Selase'ye dönerek öğretmenlik yapmaya başlayan öğretmenlerin halk tabanında yaydıkları bağımsızlık, özgürlük ve milliyetçilik gibi akımlar da çetelerin oluşumuna büyük katkı sağlıyordu. Bu öğretmenler organize hareket etmek ve faaliyetlerini daha geniş kesimlere yaymak amacıyla 1893 yılında bir araya gelerek İç Makedon Devrimci Örgütü'nü kurdular. İMDÖ'nün amacı Vilayat-i Selase'deki Osmanlı hâkimiyetini sona erdirerek Makedonya adıyla bağımsız bir devlet kurmaktı. Bu amaçla Vilayat-i Selase'yi ihtilalci bölge adıyla çeşitli kısımlara bölen ve halk ile daha yakından temas kurmayı hedefleyen örgüt, özellikle de köylerde yaşayan Hristiyan halkı devlete karşı kışkırtmaya başladı.

Faaliyetlerine genellikle bağımsız şekilde devam eden İMDÖ, aynı sıralarda Vırhovistler olarak da adlandırılan Yüksek Makedonya Komitesi ile temasa geçerek Sofya'da sınır ötesi bir temsilcilik kurdu. Fakat zaman içerisinde iki tarafın aynı fikirleri savunmadığı ortaya çıktı. Çünkü İMDÖ Makedonya'nın bağımsız bir devlet olmasını savunurken Vırhovistler ise Bulgaristan topraklarına iltica edilmesini istiyorlardı. Bu ayrılık sebebiyle Vırhovistler tarafından organize edilen 1895 yılındaki

Melnik İsyanı ile 1902 yılında Cuma-i Bala İsyanına İMDÖ herhangi destekte bulunmadı.

Vilayat-i Selase'de gerçekleşen isyanlardan sonra Osmanlı Devleti artık bölgede çetelerin bulunduğun farkına varmıştı. Çetelerin faaliyetlerini engellemek amacıyla 1896-1901 yılları arasında düzenlenen operasyonlar sonucunda pek çok çete etkisiz hâle getirilirken mensupları da hapse atıldı. Fakat içlerinden bir kısmının 1901'de çıkan afla serbest kalması sonucunda bölgedeki çetecilik faaliyetleri yeniden başladı. Osmanlı Hükümeti 1902 yılında çıkan Cuma-i Bala İsyanından sonra Hüseyin Hilmi Paşa'yı Rumeli Müfettişi olarak Selanik'e gönderdi ve Viyana Reform Programını hayata geçirdi. Fakat bu reformlar başta çeteler olmak üzere Bulgar halkını tatmin etmedi. Böylece Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmak amacıyla isyanlara devam etme kararı aldılar.

Örgütün Ocak 1903 tarihinde düzenlediği Selanik Kongresi'nde yeni bir isyan çıkartılması kararı alındı. Aslında bu kararın arkasında Vırhovistler yer alıyordu çünkü kongreyi örgüt kurucularının çeşitli sebeplerden ötürü yurt dışında ya da hapiste oldukları bir sırada toplamışlardı. Kongrede bulunan diğer örgüt üyeleri ise her ne kadar alınan kararı desteklemeseler de isyan hazırlıklarına başladılar. 28-29 Nisan tarihlerinde reformlara tepki gösteren Gemiciler isimli grup Selanik'te başlattığı olaylar sırasında pek çok Osmanlı binası, Fransız gemileri ve demiryolu istasyonları saldırıya uğradı. Selanik'te oluşan kaos ortamı her ne kadar kısa sürede bastırılsa bu olayı Osmanlı ordusunun zayıflığı olarak yorumlayan isyancılar hazırlıklarını hızlandırdılar.

Selanik Kongresi'nde isyan kararı alınmasına rağmen ne zaman ve nasıl harekete geçileceğini belirlemek amacıyla Smilevo'da yeni bir kongre düzenlendi. 2-7 Mayıs 1903 tarihleri arasında gerçekleşen kongrede genel olarak çetelerin oluşturulması ve liderlerinin seçilmesi, silahlanma faaliyetleri, isyan bölgelerinin oluşturulması ve yönetimi, isyan sırasında uygulanacak plan ve strateji gibi mevzular konuşularak sonuca bağlandı.

İsyan 2 Ağustos'u 3 Ağustos'a bağlayan gece tüm çetelerin eş zamanlı olarak Manastır, Selanik ve Kosova'daki nahiyelerle köylere düzenledikleri saldırılarla

başladı. İlk hedef alınan noktalar Osmanlı kamu binaları, telgraf hatları, köprüler ve demiryolu istasyonları ile hattı oldu. Bunun yanı sıra baskın düzenledikleri köyleri yakan isyancılar yangınların Osmanlı ordusu tarafından çıkarıldığı propagandası yayarak Avrupa'nın dikkatini çekmeye çalıştılar. Bazı köyleri ve kasabaları kontrolü altına alan çeteler buralarda sözde yönetim ilan ettiler. Bunların içerisinde en göze çarpanı ise Kruşevo'yu 10 gün boyunca ellerinde tutan isyancıların kurdukları sözde hükümet oldu.

Vilayat-i Selase'de bulunan Osmanlı ordusu isyan başlar başlamaz hemen harekete geçti. Operasyonların başlamasıyla birlikte ilk olarak köyler kontrol altına alınırken kısa süre sonra tüm bölge isyancılardan temizlendi. Osmanlı ordusuna karşılık veremeyen çetelerin dağlara kaçmasıyla birlikte onlara destek veren köylüler yalnız kalmış oldu. Bu noktada Osmanlı Hükümeti barışçıl bir yaklaşım göstererek halkın af dileyerek geri dönmesini istedi ve uğradıkları zararı telafi etmek amacıyla bölgede reform hazırlıklarına başladı. Fakat bu girişimi yeterli görmeyen Avrupa Devletleri'nin müdahalesiyle Mürzteg Reform Planı hayata geçirildi.

İlinden İsyanı çetelerin Vilayat-i Selase'de yeni reformlar uygulanmasını hızlandırmaktan ziyade bölgedeki Osmanlı hâkimiyetinin sonlandırılması için çıkarılan bir isyandı. Bu sebeple çeteler Osmanlı ekonomisine ağır bir darbe indirmek amacıyla şehirdeki stratejik noktaları hedef aldılar. Yine aynı sebeple köyleri ateşe veriyor, oluşan zararı zamanında telafi edemeyen Osmanlı Devleti'ni gayrimüslimlere karşı ayrımcılık yapmakla suçluyorlardı. Ayrıca Osmanlı ordusunu karalamak amacıyla da köyleri yakıyorlar, bu noktada Bulgar halkı hedef almaktan dahi çekinmiyorlardı. En nihai amaçları Osmanlı Devleti üzerindeki Avrupa ve Rusya baskısını artırmak, bölgedeki durumu dayanılamaz hâle getirerek reformların faydasız olduğunu göstermek ve Osmanlı hâkimiyetini sona erdirmekti.

Bu bakış açısı sebebiyle Makedon ve Bulgar literatüründe Osmanlı idaresi kötülenmekte, isyanın halkın içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar, adaletsizlik, ayrımcılık ve kötü yönetim sebebiyle çıktığı yazmaktadır. Onlara göre Osmanlı ordusu halkı zor durumda bırakmak için köyleri yakmış, üstüne kadın, çocuk ve yaşlı demeden halka zulmetmiştir. Makedon ve Bulgar kaynaklarının abartılı seviyelerde aktardığı bu

olayların Osmanlı kaynakları ile kıyaslandığı vakit hiç de anlatıldığı gibi olmadığı görülmektedir. Örneğin Kruşevo üzerinden konuya yaklaşacak olursak Makedon kaynaklarında Kruşevo'nun ele geçirilmesi Avrupa ve Amerikan basınına dayanılarak soykırım seviyesinde ele alınmaktadır. Oysa Bahtiyar Paşa'nın raporlarında ve Ulahlar tarafından Bahtiyar Paşa'ya yazılan mektuplarda tam tersi bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Şehrin geri alınması sırasında başıbozukların disiplinsiz hareketleri olmakla birlikte durum yabancı basının ve Makedon kaynaklarının abartılı şekilde anlattığı gibi olmamıştır. Kaldı ki söz konusu kişiler yakalanarak mahkemeye sevk edilmiş ve cezalandırılmışlardır. Bunun yanı sıra çetelerin saldırılarından dolayı mağdur olan Rum ve Ulah halka yardım edilmiş, zararları karşılanmış, çalınan malları sahiplerine iade edilmiştir.

Osmanlı Devleti çetelerin fikirlerine kanarak isyan eden Hristiyan halka af dileyerek teslim olması durumunda gerekli yardımları yapacağı konusunda söz verdi. Bu süreçte yalnızca çetecilik faaliyetleri sırasında yakalanan ve örgüt ile bağlantısı olan kişiler cezalandırıldı. Makedon kaynakları ise tam tersini savunarak isyan sırasında herkesin cezalandırıldığını ve mağdur halka vadedilen yardımı yapmadığını iddia etmektedir.

Bu süreçte isyancılara destek veren hiç şüphesiz Bulgaristan Prensliği'ydi. Her ne kadar Bulgaristan Hükümeti bunu yalanlasa da hem Osmanlı Devleti'nin aldığı istihbaratlar hem de Bulgaristan'dan Vilayat-i Selase'ye gönderilen çeteler ve silahlar onların isyancıları desteklediğini göstermektedir. Kaldı ki İlinden İsyanı günümüzde Bulgaristan tarafından sahiplenilmektedir. Yine Kuzey Makedonya'da da isyanın başladığı tarih Cumhuriyet Bayramı olarak kutlanılmaktadır.

Makedon kaynaklarında İlinden İsyanı'na yalnızca Makedon ve Bulgarlar değil, Vilayat-i Selase'de yaşayan Yunanlar, Ulahlar, Arnavutlar ve hatta bazı Türklerin de desteklediği belirtilmektedir. Arnavutların desteği çetelere silah nakli konusunda öne çıkmaktadır. Aynı kaynaklar Kruşevo Nahiyesinde yer alan Aldantsi köyü muhtarının Kruşevo'daki isyanı ve kurulan hükümeti desteklediğini belirten sözlerini özellikle öne çıkarmaktadır. Hatta Kuzey Makedonya Başbakanı Zoran Zaev İlinden İsyanı'nın 114. Yıl dönümü kutlamalarında Türklerin isyan sırasında

Makedonlara yardım ettiklerini ifade etmiştir. Osmanlı kaynaklarına bakıldığı zaman Resne köylerinde bazı Türklerin çeteler lehine casusluk yaptığı ve Osmanlı ordusunun hareketinden onları haberdar ettiği görülmekle beraber bu tür olaylar oldukça sınırlıydı. Hele hele Aldantsi köyü muhtarıyla alakalı hiçbir belge olmadığı gibi buna benzer bir kayıt da yer almamaktadır.

İlinden İsyanı ile Osmanlı Devleti tekrar bir reform sürecine girdi ve uluslararası müdahaleye mağruz kaldı. Avrupa Devletleri Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışarak reform planı hazırladı. Bunlara ilaveten Avrupa'da yapılan propaganda ve basın yayınları ile isyan halk arasında da yankı yaptı. Yazılan nefret söylemleri ile Osmanlı Devleti itibarını kaybetme derecesine geldi ve Müslüman halk ile Türklere karşı İslamofobi algısı oluştu.

2 Ağustos 1903 tarihinde başlayan İlinden İsyanı Ekim ayının sonlarında Osmanlı ordusu tarafından bastırıldı ve Mürzteg Reform Planının uygulamaya geçmesiyle son buldu. Bu isyan Osmanlı Devleti tarafından Vilayat-i Selase'deki düzeni bozmaya yönelik sıradan bir isyan olarak görülse de Kuzey Makedonya'nın gözünde bağımsızlık yolunda elde edilmiş büyük bir başarı olarak kabul edilmektedir.

BIBLIOGRAPHY:

Ачкоска, В. (2014). Славејко Арсов. Скопје: Универзитет Свети Кирил и Методиј.

Ahbab, Y. (2015). “Amerikan ve İngiliz Basınında İlinden İsyanı (1903)” *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (20151/1), pp. 119-151.

Alkan, M. (2015). “Hüseyin Hilmi Paşa’nın Rumeli Umumi Müfettişliği (1902-1908)”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. XIII, S. 1, pp. 242-255.

Alp, İ. (2002). “Makedonya Üzerindeki Mücadeleler ve MakedonyaCumhuriyeti”, Dünden Bugüne Makedonya Sorunu, der. Murat Hatipoğlu, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmaları Merkezi Yayınları, pp. 71-90.

Ayhan, R. (2016). “Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Makedonya’da Bulgar Çete Faaliyetleri (1870-1912)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Batman Üniversitesi & Fırat Üniversitesi (Ortak Program), Elazığ.

Bayraktar, K. (2014). “Makedonya Sorunu ve Avrupa Müdahalesi”, Bilig,, S. 69, pp. 1-28.

Gounaris, B. G. (2007). “National Claims, Conflicts and Developments in Macedonia 1870-1912”, The History of Macedonia, Selanik, pp. 183-213.

Димески, Д. (1993). Аферите во Битолскиот вилает. Матица Македонска, Скопје.

Ѓорѓиев, В. (2003). Слобода или смрт. Македонското националнослободително дело во Солунскиот вилает 1893-1903. Табернакул, Скопје.

Hacısalihoğlu, M. (2008). Jön Türkler ve Makedonya Sorunu, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Jelavich, B. (2009). Balkan Tarihi 18. Ve 19. Yüzyıllar, çev. İhsan Durdu, C. I, İstanbul, Küre Yayınları.

Картов, В. (1977). Сава Михајлов. Наша книга, Скопје.

Минов, Н. (2019). „Битка за жртвите: Прилог кон прашањето за одгласот на Илинденското востание во странскиот печат“. *Историја / Journal of History*, LIV/1, pp. 27-53.

Митрев, А. (1969). „Илинденското востание“. Книга за Илинден. Ини, Скопје, pp. 7-40.